

**TÜRK DÜNYASINDA YER ALAN ÇOCUK
ŞİİRLERİNİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ
(TÜRK DÜNYASINDAN ÇOCUK ŞİİRLERİ
KİTABI ÖRNEĞİNDE)**

2022

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Sakine BOZYEL

Danışman

Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA

**TÜRK DÜNYASINDA YER ALAN ÇOCUK ŞİİRLERİNİN TEMATİK
AÇIDAN İNCELENMESİ
(TÜRK DÜNYASINDAN ÇOCUK ŞİİRLERİ KİTABI ÖRNEĞİNDE)**

Sakine BOZYEL

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA

T.C

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır.

KARABÜK

Ocak 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	2
DOĞRULUK BEYANI	3
ÖNSÖZ	4
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/PROBLEM	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
BİRİNCİ BÖLÜM	13
ÇOCUK EDEBİYATI	13
1.1. Çocuk ve Edebiyat.....	13
1.2. Çocuk Edebiyatı.....	14
1.3. Çocuk Edebiyatının Tarihi Gelişimi.....	16
1.4.Çocuk Edebiyatının Niteliği ve İşlevi.....	18
İKİNCİ BÖLÜM.....	19
TÜRK DÜNYASIN ÇOCUK EDEBİYATLARI	19
2.1. Azerbaycan Çocuk Edebiyatı	19
2.2. Kazakistan Çocuk Edebiyatı	25
2.3. Kıbrıs Çocuk Edebiyatı.....	32
2.4. Kırgızistan Çocuk Edebiyatı	35
2.5. Özbekistan Çocuk Edebiyatı	43
2.6. Türkmenistan Çocuk Edebiyatı	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	52
TÜRK DÜNYASINDA YER ALAN ÇOCUK ŞİİRLERİNİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ	52
3.1. Bireysel Temalar.....	52
3.1.1.Çocukluk Temi.....	52

3.1.2. Dilek/İstek Temi.....	53
3.1.3. Dostluk Temi	57
3.1.4. Dürüstlük Temi.....	60
3.1.5. Fedakârlık Temi.....	61
3.1.6. Gençlik Temi	62
3.1.7. Gülmek Temi.....	64
2.1.8. Haram Temi	66
3.1.9. Hayal Temi	67
3.1.10. İnat Temi	68
3.1.11. Özlem Temi	70
3.1.12. Saygı Temi	72
3.1.13. Sevgi Temi	73
3.1.14. Şefkat Temi.....	76
3.1.15. Yardımseverlik Temi.....	76
3.1.16. Yaşlılık Temi	78
3.2. Toplumsal Temalar	79
3.2.1. Anadil ve Türkçe Temi.....	79
3.2.2. Aile ve Aile Bireyleri İle İlgili Temler	82
3.2.3. Eğitsel Telkinler ile İlgili Temler.....	100
3.2.4. Birlik Temi.....	104
3.2.5. Okul Temi.....	106
3.2.6. Öğretmen Temi	108
3.2.7. Alfabe Temi	111
3.2.8. Okumak Temi	112
3.2.9. Kitap Temi.....	115
3.2.10. Çalışmak Temi	121
3.2.11. Tembellik Temi	123
3.2.12. Uyku Temi	123
3.2.13. Oyun Temi	124
3.2.14. Renk Temi	127
3.2.3. El Aletleri ile İlgili Temler	128
3.2.4. Teknoloji ile İlgili Temler.....	131
3.2.5. Kültürel Miraslar ile İlgili Temler	133
3.3. Siyasi ve Tarihi Temalar	141

3.3.1. 23 Nisan Temi.....	141
3.3.2. Cumhuriyet Temi.....	142
3.3.3. Şahıslar ile İlgili Temler	143
3.3.4. Ülkeler ile İlgili Temler	146
3.3.5. Vatan Temi	154
3.4. Tabiat ile İlgili Temalar	160
3.4.1. Akarsu Temi.....	160
3.4.2. Bitkiler ile İlgili Temler	161
3.4.3. Dağlar ile İlgili Temler	175
3.4.4. Gezegenler ile İlgili Temler	177
3.4.5. Hayvanlar ile İlgili Temler.....	180
3.4.6. Tabiat Temi	204
3.4.7. Yağmur ve Kar Temi.....	205
3.4.8. Zaman ile İlgili Temler	209
3.4.9. Mevsimler ile İlgili Temler.....	210
3.5. Diğer Temler	222
SONUÇ	230
KAYNAKÇA.....	233
ÖZGEÇMİŞ	239

TEZ ONAY SAYFASI

Sakine BOZYEL tarafından hazırlanan “Türk Dünyasında Yer Alan Çocuk Şiirlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi (Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri Kitabı Örneğinde)” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Cıldız İSMAİLOVA

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma jürimiz tarafından Oy Birliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA (KBÜ)

Üye : Doç. Dr. Mustafa KUNDAKÇI (AİBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onaylamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek Lisans/ Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılabileceğini bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yaralandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Sakine BOZYEL

İmza :

ÖNSÖZ

Türk dünyası çocuk edebiyatı modern anlamda ilk örneklerini 19. yüzyılın sonlarına doğru vermeye başlamıştır. Bu dönemden önceki süreçlerde Türk dünyasında çocukları eğitmek, eğlendirmek, uyutmak ve güldürmek amacıyla sözlü kültür ürünlerinden ninniler, tekerlemeler, bilmeceler ve masallardan faydalanılmıştır. Türk dünyası çocuk şiirleri bakımından oldukça zengin bir kaynağı bünyesinde barındırmaktadır. Çocuk şiirleri kolay ezberlenebilir olması ve akılda kalıcılığıyla şairlerce sıklıkla tercih edilen türlerden biri haline gelmiştir. Çocuklar için yazılan şiirler yazılmış oldukları dönemin şartları ve şairlerin sanat görüşleri doğrultusunda çeşitli amaçlara hizmet etmiştir. Bağımsızlık sürecine dek Rus hakimiyeti altında yaşamış olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan coğrafyalarında edebiyat ideolojiye hizmet etmiştir. Nitekim çocuk şiirleri de Sovyet ideolojisine uygun insan tipi yetiştirmek amacıyla faydalanılan bir tür haline gelmiştir.

Bu çalışmada yer alan çocuk şiirleri “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” kitabı örnek alınarak incelenmiştir. Çalışmada örnek alınan eser doğrultusunda Azerbaycan, Kazakistan, Kıbrıs, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan şairleri tarafından yazılan şiirler tematik açıdan incelenmiştir. İncelemelerde hem bazı şairlerin sanat görüşlerine hem de şiirlerin içeriklerine yer verilmiştir. Çalışmada yer alan çocuk şiirleri örneklerin yeterliliğine göre eserdeki diğer Türk lehçeleriyle karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda ele alınan çalışmanın diğer Türk lehçelerinin çalışma alanlarına katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Türk dünyası şairlerince çocuk şiirleri; çocukları bilinçlendirmek, eğitmek, ahlaki, sosyal ve toplumsal konularda olumlu tavırlar sergilemelerine katkı sağlamak amacıyla ele alınmıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde örnek olarak alınan eserin çocuk şiirleri ve bu şiirlerdeki temalar açısından zengin bir kaynak oluşturduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çocuk ve edebiyat kavramları üzerinde ayrı ayrı durularak bu kavramların neleri ifade ettiği belirtildi. Bu kavramlar açıklandıktan sonra çocuk edebiyatı, çocuk edebiyatının tarihi gelişimi, çocuk edebiyatının niteliği ve işlevi hakkında bilgi verildi. Böylece kaynak alınan eserin edebi türü ve diğer bölümlerle olan ilişkisi belirlenmeye çalışıldı.

Çalışmanın ikinci bölümde çalışmaya kaynaklık eden “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” isimli eserde yer alan çocuk edebiyatlarına değinildi. Bu doğrultuda eserde yer alan Azerbaycan, Kazakistan, Kıbrıs, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan çocuk edebiyatlarının tarihi gelişimleri, temsilcileri ve temel kaynakları hakkında bilgi verildi.

Üçüncü bölümde ise şairler tarafından yazılmış olan çocuk şiirlerinin temaları değerlendirildi. Şairlerin yazmış oldukları şiirler daha anlaşılır olması adına dört ana tema altında sınıflandırıldı. Bu dört tema altında değerlendirilmeye uygun görülmeyen şiirler ise diğer temler başlığı altında incelendi. Ana temaların içinde yer alan şiirler daha anlaşılır olması adına tem adı verilen küçük parçalara ayrılarak incelendi. Çalışmada yer alan temler yeterliliklerine göre yer yer mukayese edildi ve bu temler hakkında bilgi verildi.

Yükseköğretim hayatım ve tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen başta ailem olmak üzere bu çalışmanın oluşmasında bana her türlü maddi ve manevi desteği sağlayan bilgilerine başvurduğum kıymetli danışmanım Doç. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA’ya ve öğrenim hayatımda katkısı bulunan tüm değerli hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

Türk dünyası kavramı bütün Türk halklarını bünyesinde barındıran bir kavram olarak tanımlanmıştır. Türkler dünya üzerinde çok geniş coğrafyalara yayılmışlardır ve Türklerin tarihi geçmişleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. Tarih boyunca gelenekleri, kültürleri, mimarileri ve edebiyatlarıyla ön plana çıkan Türkler, edebiyat türleri açısından da oldukça zengin ürünler vermişlerdir. Bu edebiyat türlerinden birini de hiç şüphesiz ki çocuk edebiyatı oluşturmuştur.

Modern anlamda çocuk edebiyatı ilk defa 18. yüzyılda Batı'da ortaya çıkmıştır. Çocuk edebiyatının ilk ürünleri ise 18. yüzyılda verilmiştir. Modern çocuk edebiyatı kavramı oluşmadan önce Türkler tarafından çocuklara şiirselliği olan ninniler, tekerlemeler ve bilmeceler söylenmiştir. Çocuk edebiyatının en önemli türlerinden birini oluşturan bu çocuk şiirleri çocuklar arasında ilgiyle okunması ve kolayca ezberlenebilir olması bakımından şairler ve yazarlarca sıklıkla tercih edilmiştir. Çalışmanın temel kaynağını oluşturan "*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*" eseri hem çocuk şiirleri hem de bu şiirlerde yer alan temalar açısından zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Çalışmaya kaynaklık eden eserde Azerbaycan, Kazakistan, Kıbrıs, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan çocuk edebiyatlarından 89 şair tarafından yazılmış onlarca çocuk şiirine yer verilmiştir.

Bu çalışmada "*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*" isimli eserde yer alan bazı çocuk şiirleri tematik açıdan incelenmiştir. Örnek olarak ele alınan eserde yer alan şiirler dört başlıkta toplanmıştır. Çalışmaya dahil edilen şiirler; bireysel, toplumsal, siyasi/tarihi ve tabiat ilgili temalar olmak üzere çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Tematik olarak sınıflandırılan bu şiirler temaların yeterli görüldüğü noktalarda çalışmada yer alan diğer Türk lehçelerinin çocuk şiirleriyle karşılaştırılmıştır. Bu çalışmayla şairlerin yazmış oldukları şiirler aracılığıyla çocukları farklı konularda bilinçlendirdiklerini görmek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Türk Dünyası, Çocuk Edebiyatı, Edebiyat, Şiir, Şair, Tema.

ABSTRACT

The concept of the Turkish world has been defined as a concept that includes all Turkish peoples. The Turks have spread to very wide geographies in the world and the historical past of the Turks dates back to ancient times. The Turks, who have come to the fore with their traditions, culture, architecture and literature throughout history, have produced very rich products in terms of literary genres. One of these types of literature is undoubtedly children's literature.

Children's literature in the modern sense first emerged in the West in the 18th century. The first products of children's literature were given in the 18th century. Before the concept of modern children's literature was formed, lullabies, nursery rhymes and riddles with poetry were sung to children by the Turks. These children's poems, which constitute one of the most important genres of children's literature, have been frequently preferred by poets and writers in terms of being read with interest among children and being easily memorized. The work "*Children's Poems from the Turkish World*", which is the main source of the study, is a rich source both in terms of children's poems and the themes in these poems. Dozens of children's poems written by 89 poets from Azerbaijan, Kazakhstan, Cyprus, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan children's literature are included in the work that is the source of the study.

In this study, some children's poems in the work named "*Children's Poems from the Turkish World*" were examined thematically. The poems included in the work, which are considered as examples, are grouped under four titles. The poems included in the study has been classified under various titles as individual, social, political/historical and nature-related themes. These thematically classified poems were compared with the children's poems of other Turkish dialects in the study where the themes were considered sufficient. With this study, it is possible to see that poets raise children's awareness on different subjects through the poems they have written.

Key words: Turkish World, Children's Literature, Literature, Poetry, Poet, Theme.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türk Dünyasında Yer Alan Çocuk Şiirlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi (Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri Kitabı Örneğinde)
Tezin Yazarı	Sakine BOZYEL
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Cıldız İSMAİLOVA
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	13.01.2022
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/ LLE
Tezin Sayfa Sayısı	239
Anahtar kelimeler	Türk Dünyası, Çocuk Edebiyatı, Edebiyat, Şiir, Şair, Tema,

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of The Thesis	Thematic Analysis of Children's Poems in the Turkish World (Examination In The Examble Of The Books Of Children's Poems From The Turkish World)
Author of the Thesis	Sakine BOZYEL
Advisor of the thesis	Doç. Dr. Cıldız İSMAİLOVA
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	13.01.2022
Field of the Thesis	Department of Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU/ LLE
Total Page Number	239
Keywords	Turkish World, Children's Literature, Literature, Poetry, Poet, Theme.

KISALTMALAR

C. : Cilt

M.s : Milattan Sonra

S. : Sayfa

S. : Sayı

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Vb. : Ve benzeri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çalışmanın konusu 2020 yılında yazılmış olan ve çocuk şiirleri açısından önemli bir kaynak oluşturan “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde yer alan şiirlerin tematik açıdan incelenmesidir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İnsanoğlu hayata gözlerini açtığı ilk andan itibaren şiirle tanışmıştır. Bebekler için söylenen ninniler daha sonraki yaşlarda söylenen tekerlemeler, bilmeceler, oyun şiirleri vb. şiir türleriyle sürdürülmüştür. Şiir, kolay ezberlenebilir olması ve akılda kalıcılığıyla çocuk edebiyatının en temel türlerinden birini oluşturmuştur. Bu açıdan şiirler Türk dünyası şairlerince çocukları eğitmek için sıklıkla tercih edilen türlerden biri haline gelmiştir. Türk dünyasında çocuk şiirleri sıklıkla edilmekte ve bu şiirler tema bakımından çeşitlilik göstermektedir. Bu çalışmayla amaçlanan şey Türk dünyası çocuk şiirlerinin tematik olarak incelenmesi, şairlerin sanat görüşlerinin açıklanması, şairlerin şiirlerindeki temaları algılayış biçimlerindeki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulmasıdır.

Çocuk şiirlerinde ele alınan temalar ait oldukları coğrafyaların kültürlerini, sosyal, siyasal ve tarihi olaylarını yansıtmaktadır. Bu şiirlerdeki temalar ait oldukları coğrafyalardan ötürü tamamen farklılık gösterdikleri gibi benzer noktaları da bünyelerinde taşımaktadır. Çalışma bu açıdan benzerlik ve farklılıkları ortaya koyduğundan önem arz etmektedir. Türk dünyasında çocuk şiirleriyle alakalı olarak yapılan tematik çalışmalar az veya yetersiz görüldüğü için bu konu üzerinde çalışılmıştır. Böylece yetersiz görülen konular detaylı bir şekilde ele alınarak bilim dünyasına ve bundan sonra yapılacak olan diğer çalışmalara kaynak oluşturması hedeflenmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmanın yöntem ve metodunda çeviri, inceleme, sözlük ve araştırma konusuyla alakalı kitapların, tezlerin, dergilerin, makalelerin, bildirilerin incelenmesi yöntemlerinden faydalanılmıştır. Araştırmaya konu olan eserde bulunan şiirler yorumlama tekniği kullanılarak tematik açıdan anlaşılması adına büyük çaba sarf edilmiştir. İlk bölümde çocuk edebiyatı kavramının neyi ifade ettiği ve oluşum süreci, ikinci bölümde ise Türk dünyası çocuk edebiyatlarının oluşumu ve gelişimi kaynak

araştırması yöntemiyle incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise eserde yer alan çocuk şiirlerinin incelenmesinde temalardan yola çıkılarak yorumlama tekniği kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/PROBLEM

İnsanlar edebiyat aracılığıyla duygularını ve düşüncelerini paylaşmaktadır. Çalışma ile Türk dünyası çocuk şiirlerinin temelinde yatan bireysel, sosyal ve siyasi değerler keşfedilip incelenebilir. Bu açıdan şiirler temlerin yeterli olduğu kısımlarda tematik açıdan karşılaştırılarak ele alınıp incelendiğinden sanatçıların edebi dünyalarına genel bir bakış sağlanmıştır ve çocuk edebiyatı temalarının nasıl algıladıkları bilime sunulacaktır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışma Ankara’da 2020 yılında yayımlanan “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eseri kapsamında yapılmıştır. Çalışma eserde yer alan şiirlerin tematik açıdan incelenmesiyle oluşturulmuştur. Bu çalışmada yer alan şiirler bahsi geçen eserdeki biçimleriyle çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışma sırasında yapılan kaynak araştırmalarında Türkiye Türkçesi ile yazılmış çocuk şiirlerinin sınırlı olduğu görülmüştür. Yine yapılan literatür çalışmalarında Türk dünyası edebiyatlarında bu alanla alakalı yeterli sayıda çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda ele alınan çalışmalarda genellikle tek bir Türk lehçesi üzerinde çalışıldığı görülmüştür. Türk lehçelerinde çocuk şiirleri bakımından yeterli çalışma yapılmaması bu çalışma için yeterli kaynak temin edilmemesi güçlüğünü meydana getirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK EDEBİYATI

1.1. Çocuk ve Edebiyat

Çocuk edebiyatı kavramını anlamak ve yeterince özümsemek adına “çocuk”, “çocukluk”, “çocuksu” ve “edebiyat” kavramları üzerinde kısaca durmak gerekmektedir. Çocuk kelimesi Türkçe Sözlük’te “*Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak.*” şeklinde tanımlanmıştır (Akalin, 2019, s. 556). Tanımdan anlaşılacağı üzere çocuklar belli çerçevelerle yetişkinlerden ayrılmışlardır. Nitekim ulusal ve uluslararası kanunlar çerçevesinde on sekiz yaşın altında olan her birey çocuk sayılmıştır.

Çocukları ifade eden diğer bir terim ise “çocukluk” kelimesidir. Bu kelime Türkçe Sözlük’te “*İnsan hayatının bebeklikle ergenlik arasındaki dönemi.*” olarak tanımlanmıştır (Akalin, 2019, s. 557). Çocukluk kelimesi çocuk gelişiminde belli başı evreleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir ve çocukluk evreleri kendi içerisinde üç evreye ayrılmıştır. Bunlar; bebeklik, ilk ve son çocukluk dönemleridir (Nas, 2018,s.7). Bu çocukluk dönemleri çocuk edebiyatı için de oldukça önemlidir. Yazılan hikayeler, şiirler, masallar çocukluk dönemleriyle uyumlu olmalı ve bu eserler vasıtasıyla çocukların bilişsel, kişisel ve sosyal gelişimleri desteklenmelidir.

Çocuk edebiyatında “çocuksuluk” diğer önemli terimlerden birini oluşturmaktadır. Bu terim Türkçe Sözlük’te “*Çocuk gibi, çocukça olan, çocuğa benzeyen ve çocuğa benzer bir biçimde olmak.*” şeklinde tanımlanmıştır (Akalin, 2019, s. 558). Mustafa Ruhi Şirin’e göre bu terim 19. yüzyılda keşfedilmiştir. Çocuksuluk, çocuksu sanat ve edebiyatın yenilikçi bir bakış açısıyla ifade edilmesidir. Yazarlar yazmış oldukları eserlerde çocuğa görelilik çerçevesinde çocuksu tema, tip, dil ve anlatımı bütünleştirerek okurlarına sunmaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda yazarlar çocuksuluğu çocuk edebiyatı ürünlerinden masal, şiir, hikâye ve roman türleriyle yakalamışlardır (Şirin, 2000, s. 20).

Edebiyat kavramı ise Türkçe Sözlük’te “*Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın.*” şeklinde tanımlanmıştır (Akalin, 2019, s. 754). Çocuk ve edebiyat ilişkisini yansıtması bakımından çocuk edebiyatı kavramı, çocuklar adına oluşan edebiyatın yanında bir

yayını da ifade etmektedir. Edebiyat ile sanatın uyumu çocuk kitaplarını nitelik olarak bir bütünlüğe erdirmektir (Şirin, 2000, s. 10).

Edebiyat kavramı üzerine çokça tanım yapılmıştır. Bu durumun temel sebebi edebiyatın üzerinde durulan işleviyle alakalıdır. Ancak edebiyat üzerinde gerek değerlendirme gerekse tasvir konusunda hangi tanım yapılırsa yapılsın yapılan tanımlar eksik kalmıştır (Şirin, 2016, s. 12-13). Tıpkı çocuk edebiyatının “*Çocukların hayatı kavramasına yardımcı olacak, hayal gücünü geliştirici, okuma sevgisini aşıl原因an, eğitici bir edebiyat türü, çocuk yazını.*” şeklinde tanımlanması gibi (Akalin, 2019, s. 557). Yapılan bu tanımlar edebiyatın belli işlevlerine odaklı olarak yapılmıştır.

Antikçağ’da ve Orta Çağ’da çocuk kavramı yetişkinlik kavramıyla karıştırılmıştır ve çocuklar yedi yaşından itibaren yetişkinlerin dünyasına katılmışlardır. Bu dönemlerde yetişkinler ve çocuklar aynı masalları dinleyip aynı oyunları oynamışlardır. Aydınlanma Çağı ve sanayileşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte çocuk kavramının sınırları çizilmiş ve yetişkinlik kavramı önem kazanmıştır. Bu durumda çocuklar çeşitli çocukluk evrelerini atlayarak yetişkinlik evresine geçme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Ancak bir bireyin yetişkin olmasını sağlayan temel faktörlerden biri okumayı bilmesi ve çeşitli yönlerden eğitilmiş olmasıdır (Neydim, 2003, s. 44).

Matbaanın icat edilmesiyle yeni bir bilinç ve davranış biçimi oluşmuştur ve okuma kültürü yaygınlaşarak insanlar arasında önem kazanmaya başlamıştır. Buna paralel olarak çocuklar toplum içerisinde bir öncelik haline gelmişlerdir (Neydim, 2003, s. 27). 18. yüzyıla kadar toplum içerisinde geri planda kalan çocuklar adına bir edebiyat oluşturulmamıştır. Bu açıdan çocuklar yetişkinler adına yazılan “*Robenson Crosoe*”, “*Güliver’in Seyahatleri*”, “*Alice Harikalar Diyarında*” ve “*Define Adası*” gibi eserleri okumuşlardır ve bu kitaplardaki çocuksu nitelikler yetişkinlerden önce çocuklar tarafından keşfedilmiştir (Şirin, 2000, s. 16).

1.2. Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı Türkçe Sözlük’te “*Çocukların hayatı kavramasına yardımcı olacak, hayal gücünü geliştirici, okuma sevgisini aşıl原因an, eğitici bir edebiyat türü, çocuk yazını.*” şeklinde tanımlanmıştır (Akalin, 2019, s. 557).

Mustafa Ruhi Şirin çocuk edebiyatını “Çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlılıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyat.” şeklinde tanımlamıştır (Şirin, 2000,s.9).

Çocuk edebiyatı üzerine birçok çalışması bulunan Sedat Sever ise çocuk edebiyatını “Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak düşünce ve duygu dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin tamamıdır.” şeklinde tanımlamıştır (Sever, 2003, s. 9).

Çocuk edebiyatı tanımlardan da anlaşılacağı üzere çocuklar için yazılmış çeşitli sözlü ve yazılı ürünleri kapsayan kültür, dil ve edebiyat ürünlerinin tamamıdır. Çocuk edebiyatı kavramı ilk defa Batı’da ortaya atılmıştır ve bu kavram Türk dünyasında yeni bir kavram olarak değerlendirilmiştir (Yavuz, 2019, s. 176).

Mustafa Ruhi Şirin çocuk edebiyatının yazılı evrelerini üç başlık altında toplamıştır. Şirin bu evreleri; çocuklar için yazılmadıkları halde çocuk klasikleri olarak adlandırılan kitaplar evresi, ilk okuru çocuklar olan kitaplar evresi ve öznesi çocuklar olan yenilikçi çocuk kitapları evresi şeklinde sınıflandırmıştır. İlk evrede yetişkinler için yazılan kitaplar çocukların da dikkatini çekerek çocuklarca okunmuştur. İkinci evrede ise çocuklara olan bakış açısında pek fazla değişme olmamakla birlikte yazılan eserlerle çocuklar idealize bir karaktere büründürülmüşlerdir. Bu evrede çocuklar dışarıdan gelen etkilerle şekillendirilerek modern dünyaya geçişte bir nesne olarak algılanmışlardır. Son edebiyat evresi ise çocuk edebiyatının tam olarak oluşmaya başladığı evredir. Psikoloji biliminin de gelişmesiyle birlikte eğitime verilen önem artmış ve yazarlarca ele alınan eserlerde “çocuğa görelilik” ilkesi benimsenmiştir (Şirin, 2016, s.37-37).

Sedat Sever’e göre çocukların zihinsel gelişimleri doğrultusunda ortaya konulan çocuk edebiyatı ürünleri çocuksu bir dil ile kaleme alınmalıdır. Ancak bu çocuksuluk çocukların dilsel beğenileri doğrultusunda anadilin anlatım olanakları kullanarak sunulmalıdır. Bu şekilde çocukların kitap ve edebiyat adına okuma istekleri geliştirilmelidir (Sever, 2003, s. 10). Çocuk edebiyatı eserlerinde dil, çocukların okuduklarını anlayabilecekleri sade ve süsten uzak bir şekilde ele alınmalıdır. Sade bir

anlatımın hüküm sürdüğü çocuk yazınında şiir, hikâye, masal ve roman gibi türler çocuk bakış açısı ve sanatçı bakış açısının bütünleşmesi yoluyla ortaya konulmalıdır. Bu doğrultuda ele alınmış eserler nitelikli eserler olarak ön plana çıkmışlardır. Bu bakış açısıyla yazılan nitelikli çocuk kitapları yetişkinlere de hitap ederek temel işlevlerini yerine getirmişlerdir (Şirin, 2000, s. 15).

Heinrich Wolgast, “*Gençlik Yazınımızın Sefaleti*” başlıklı bildirisinde çocuk edebiyatı kitaplarının çocuklara bilgi vermek ve ahlaki değerleri sunmaktan ziyade, sanatsal özellikleri barındıran yapıtlar olması gerektiğini savunmuştur. 19. yüzyıl ve sonrasında çocuk kitaplarında yer alan eğitsel yönler yerini çocuk gerçekliğine ve çocuk bakış açısına bırakmıştır. 1960’lı yıllardan sonra Almanya’da toplumun refah seviyesinin yükselmesi ve eğitimin artması çocuklar üzerindeki baskıyı hafifletmiştir. Batı’da gerçekleşen 1968 öğrenci hareketlerinin etkisiyle çeşitli çocuk kitapları kaleme alınmıştır. Kaleme alınan bu çocuk kitapları vasıtasıyla çocuklar, özgürlüğü olan, belli kalıpların içine konulmadan ve dizginmeden yaşaması gereken bireyler olarak ön plana çıkmışlardır (Dilidüzgün, 2018, s. 83-85).

1.3. Çocuk Edebiyatının Tarihi Gelişimi

Çocuk kavramı oluşmadan önceki süreçlerde çocukluk ve yetişkinlik kavramları birbirleriyle karıştırılmıştır. Hatta çocuklar Batı’da 18. yüzyıla kadar günahkâr bireyler olarak algılanmışlardır (Şimşek, 2014, s. 24).

Batı’da çocuk edebiyatı kavramı oluşmadan önce çocuk edebiyatının ilk ürünlerini sözlü kültür unsurlarından ninniler, tekerlemeler ve masallar oluşturmuşlardır. Bu türler çocuk edebiyatının yazılı bir edebiyat ürünü olarak gelişmeden önceki dönemlerinde çocuk eğitimi adına kullanılan değerli kaynaklar haline gelmişlerdir. Bu kaynaklar zaman içerisinde halk biliminin de yayılmasıyla beraber çeşitli bilim adamları tarafından derlenerek çocuk edebiyatının temel kaynaklarını oluşturmuşlardır (Akgün, 2012, s. 73).

Yazılı çocuk edebiyatı ürünleri başlangıçta klasik edebiyat ürünlerinin çocuklar tarafından okunup benimsenmesiyle oluşmuştur (Şirin, 2000, s. 15). Çocuklar adına basılmış olan ilk kaynak M.S. 105’te yani II. yüzyılda yazılmıştır. Ağaç oyma kalıplarının kağıtlar üzerine basılması ile elde edilen bu kitaplar Mısırlılarca geliştirilmiştir (Bencik, vd., 2019, s. 144). 16. yüzyıldan öncesine kadar çocuk edebiyatı adına yazılmış bir kitap mevcut olmamakla birlikte az sayıda basımı yapılmış olan

efsane, masal, orta çağ hikayeleri ve peri masalları gibi edebi ürünler çocuklarca okunmuştur. Bu metinler çocukların kitaplara karşı duyarlı bireyler olduklarını gözler önüne sermiştir (Şirin, 2000, s. 15).

Zamanla teknolojinin de gelişmesiyle birlikte Hollanda ve Almanya’da etkisini arttıran matbaa çocuklar adına çeşitli kitapların basılmasına olanak sağlamıştır. 15. yüzyılda (1484) çocuklar adına basılan “*Ezop Masalları*” bu kitaplardan birini oluşturmuştur (Baş, 2015, s. 7). Fransa’da 17. yüzyılda (1697) Charles Pearault çocuklar için halk arasında yer edinen masalları toplayarak kısaltmış ve yayımlamıştır. Pearault’un yapmış olduğu bu çalışma çocuk edebiyatının öncü şahsiyetleri arasında yer almasına olanak sağlamıştır. Pearault’un “*Kırmızı Başlıklı Kız*”, “*Kül Kedis*”, “*Uyuyan Güzel*”, “*Çizmeli Kedi*” ve “*Parmak Çocuk*” başlıklı eserleri yazıldığı dönem içerisinde çocuklar tarafından sevilerek okunmuştur (Aytaş & Aktan, 2012, s. 538).

17. yüzyıla kadar çocuklar için çeşitli eserler yazılmasına rağmen çocuk edebiyatı bir edebi tür olarak gelişim gösterememiştir. Bu dönemde La Fontaine, Racine, Fenelon gibi Fransız yazarlar ilk defa çocuk ve edebiyat ilişkisini ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda yayınevleri ve yazarlar çocukların gelişimlerine ve düşüncelerine yönelerek onlar adına bir edebiyatın oluşturulması gerektiğine değinmişlerdir (Aytekin, 2016, s. 19).

Jean-Jacques Rousseau çocukların masum bireyler olduğunu düşünmüştür ve kilisenin öğretilerinden farklı olarak çocukları mükemmel varlıklardan biri olarak nitelendirmiştir. Rousseau “*Yaratıcının elinden çıkarken her şey mükemmeldir, ancak insan elinde bozulur.*” şeklindeki ifadeleriyle çocuklarla ilgili düşüncelerini paylaşmıştır (Şimşek, 2014, s. 24). Rousseau bu ifadeleriyle çocukların bir nesneden ziyade birey olduklarına ve onlara bu bilinçle yaklaşılması gerektiğine dikkat çekmiştir (Arıcı, 2016, s. 6).

Daniel Defoe 18. yüzyılda (1719) yetişkinler adına “*Robinson Crusoeu*” başlıklı kitabını yazmıştır. Bu kitap yazıldığı dönemde çocuklarca keşfedilmiş ve çocuklar arasında ilgiyle okunmuştur. Çocuklar bu eser aracılığıyla kendi tercihleri doğrultusunda bir ilgi alanı belirlemişlerdir. 18. yüzyıl çocuk edebiyatı adına birçok klasik yapıtın kaleme alındığı çağdır. Bu dönemde Jonathan Swif 1726 yılında yayımlamış olduğu “*Guliver’in Gezileri*” başlıklı eseriyle sıra dışı olayları ve insanların zalimliğini ele almıştır (Şimşek, 2014, s. 25).

19. yüzyılda etkili olan romantizm akımı hayale dayalı bir edebiyatın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde çocukların gelişim evreleri yazarlar tarafından tam olarak bilinmediğinden çocuklara olan yaklaşımlar da tam olarak belirlenememiştir. Bu yüzden yazarlar çocuklar adına yazmış oldukları eserlerde çocukların soylu kişiler olmalarını, yiğitlik ve kahramanlık duygularını ön plana çıkarmışlardır. Bu bakış açısıyla yazılan eserler çocukların zihinsel gelişimlerinden ziyade karakter gelişimleri üzerine odaklanmıştır. Bu dönemde Alman halk masalları Grimm kardeşler tarafından derlenmiştir. Charles Dickens “*Oliver Twist*” ve “*David Copperfield*” eserleriyle, Jacob Wilhelm ise “*Grimm Masalları*” başlıklı eseriyle çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Hans Christian Andersen ise “*Andersen Masalları*” başlıklı eserini yayımlamıştır (Aytekin, 2016, s. 55).

20. yüzyılda gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı'nın derin izleri çocuk edebiyatında da yansımıştır. Bu dönemde savaş çocuk edebiyatını etkileyen unsurlardan biri haline gelmiştir ve çocuk edebiyatında gerçeklik hâkim olmaya başlamıştır. Exuperry'nin yazmış olduğu “*Küçük Prenses*” başlıklı eser bu savaşın bir eleştirisidir. Bu dönemde Mark Twain “*Tom Sawyer*”, Lewis Carrol “*Alice Harikalar Diyarında*”, Louis Stevenson'un ise “*Define Adası*” başlıklı eserlerini kaleme almıştır. Savaştan sonraki süreçlerde Batı'da gerçekleşen 1968 öğrenci hareketleri sonucunda “iyi kitap” kavramı sorgulanmaya başlanmıştır. 1960'lı yıllara kadar Batı edebiyatında çocuğa idealize edilmiş figürler ve roller benimsetilirken 1960'lı yıllardan sonra çocuk edebiyatındaki aşırı öğreticilikten vazgeçilmiş, çocuğa olan saygı artmıştır. Çocuk artık edebiyatın bir nesnesi olmaktan çıkmış, öznesi konumuna yükselmiştir (Neydim, 2003, s. 45-48).

1.4.Çocuk Edebiyatının Niteliği ve İşlevi

Çocuk edebiyatının niteliğine gelirsek eğer Selahattin Dilidüzgün (Dilidüzgün, 2018, s. 137-138) nitelikli çocuk edebiyatını şu şekilde açıklamıştır:

- 1) Yazılan kitaplar otoriter bir yaklaşımdan arınmış olmalıdır. Yazar her şeyi bilen bir yetişkin tutumundan ziyade çocukla beraber düşünen konumda olmalıdır.
- 2) Kitaptaki anlatıcı tutumu kısıtlayıcı olmaktan ziyade çok yönlü olmalıdır.
- 3) Yazar eseri vasıtasıyla çocuğu ciddiye alarak dil, anlatım ve kurguyu çocukların algılama düzeylerine göre belirlemelidir.
- 4) Seçilen konular çocuk gereksinimine ve çocuk gerçekliğine göre olmalıdır.

- 5) 20. yüzyıldan önce yazılmış çocuk eserlerindeki gibi idealize edilmiş durumlardan kaçınılarak çocuğa bu dünya görüşleri zorla benimsetilmemelidir.
- 6) Çocuk kitapları tek yönlü ve aşırı öğreticilikten uzak, kendilerini keşfetmelerine yardımcı olmalıdır.
- 7) Çocuk kitapları niteliğiyle hem çocuklar hem de gençler tarafından okunabilecek düzeyde olmalıdır.
- 8) Çocuklar adına yazılan kitaplar estetikten uzak olmamalı, çeşitli yazınsal nitelikleri bünyesinde barındırmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DÜNYASIN ÇOCUK EDEBİYATLARI

2.1. Azerbaycan Çocuk Edebiyatı

Azerbaycan edebiyatının ilk ürünlerinden olan masal, atasözü, efsane ve anonim şiirler Azeri çocuk folklorunun vazgeçilmez sözlü kültür unsurlarını oluşturmuşlardır. Azerbaycan'da ebeveynler çocuklarını güzel bir şekilde büyütmek, zihinsel gelişimlerini desteklemek adına onlara laylalar, bilmeceler, yanılmacalar, nağmeler, sanamalar ve tapmacalar söylemişlerdir. Her Azerbaycanlı çocuk nağıllarla büyümüştür.

Nağıllar Azerbaycan kùltürünü, geleneklerini, dünya görüŖünü yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Azerbaycan Ŗiirinin usta sanatçısı Nizami Gencevi de nağıllardan sıklıkla yararlanmışır. Çocuk eğitimi açısından önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikayeleri Azerbaycan çocuk edebiyatının değerli kaynaklarından birini oluşturmuştur (Muhtaroglu, 1993, s.137-139).

Azerbaycan çocuk folklorunun örneklerinden olan ninniler, okşamarlar vb. türler çocukların dünyayı algılamaya başladıkları ilk süreçlerde ebeveynlerce tercih edilmiştir. Daha sonraki süreçlerde çocuklara bir dinleyici olarak masallar, fıkralar, efsaneler ve destanlar anlatılarak bu durum pekiştirilmiştir. Azerbaycan çocuk edebiyatında ilk eserler halk arasında yaygınlık gösteren bu folklor ürünlerinin toplanması ve yayımlanmasıyla oluşturulmuştur. Bu derleme alışmaları S.H. Ganizade, H. Mahmudbeyov, M.T. Sıtkı, A. Sıhhat ve A. Ŗaik gibi Ŗahsiyetler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu Ŗahsiyetler eserlerinde folklerden de yararlanarak gelecek nesillerin hem maddi hem de manevi yönden bilinçlenmelerine olanak sağlamışlardır. Milli folklerden de yararlanan bu yazarlar kùltürel, sosyal ve milli kimliğin inşasına katkıda bulunmuşlardır (Duman & Mehemedov, 2019, s. 46).

1905 İhtilali ile yeni bir döneme giren Azerbaycan edebiyatında romantikler grubu etkili olmuştur. Bu grupta yer alan çeşitli Ŗair ve yazarlar Azerbaycan halkının özgürlüğünü, manevi yönünü ve bağımsızlık çabalarını desteklemişlerdir. Bu dönemde romantizm Türkiye ve Rusya kolundan yayılarak Azerbaycan edebiyatına girmiştir. Bu doğrultuda Abdulhalık Gafurzade, İbrahim Tahir Musayev, Seyyit Zerger gibi Ŗahsiyetler epik ve tarihi çalışmalarıyla 1918'e kadar "Türkçülük" düşüncesini yaymaya çalışmışlardır. Yine aynı yıllarda yaşamış olan Hüseyin Câvid, Mehemed Hadi, Abbas Sehed, Ahmet Cevad ve Abdulla Ŗaik gibi Ŗahsiyetler ise güncel sorunlara yönelerek yeniliğe açık bir dille Ŗiirler yazmışlardır (Erol, 2000, s. 356-357).

Azerbaycan'da modern anlamda çocuk edebiyatının başlangıcı Mirze Abdürrahim Talibov'un 19. yüzyılda yazmış olduğu "Ahmet'in Kitabı" (1894-1895) başlıklı eserle başlamıştır. Talibov dışında Ali Rıza Nebdil Oktay ve M.S. Ŗami gibi Ŗahsiyetler de çocuk edebiyatı adına eserler yazmışlardır (Okumuş, 2015, s. 416).

20. yüzyıl Azerbaycan çocuk edebiyatında etkin faaliyetler gösteren Reşid Bey Efendiyev 1901 yılında yazmış olduğu "Basiret'ül Etfal" başlıklı eserinde çocuk hikayelerine yer vermiştir (İşgören, 2017, s. 188). Reşid Bey Efendiyev, "Basiret'ül

Etfal” başlıklı eserinde çocuklara hayat, edebiyat, tabiat ve ekonomik meseleler hakkında çeşitli açıklamalarda bulunarak bir ansiklopedik bilgi kaynağı oluşturmuştur. Şaki mahlasını kullanan Reşid Bey, çocuklar için çeşitli şiirler de yazmıştır. Reşit Bey’in bu şiirlerinden birkaçını “*Ağlayan Usaq*”, “*Ay Qurt*”, “*Durna*”, “*Ananın Layla Sadası*” başlıklı şiirleri oluşturmuştur. Şair didaktik biçimde yazmış olduğu bu şiirleriyle dönem içerisinde sevilen şahsiyetler arasında anılmıştır (Morkoç, 2018, s. 333).

Azerbaycan çocuk edebiyatına önemli katkıları olan Sabir “*Çocuk ve Buz*”, “*Çiftçi*” başlıklı şiirlerini yazmıştır. Ahmed Cevad ise “*Çırpınırdı Karadeniz*” ve “*Azerbaycan! Azerbaycan!*” adlı çocuk şiirlerini kaleme almıştır. S. Vurgun “*Azerbaycan*”, B. Vahapzade ise “*Vatandaş*” başlıklı şiirleriyle Azerbaycan çocuk edebiyatının gelişimine katkı sağlamışlardır. Şairler yazmış oldukları bu şiirler aracılığıyla çocukları çeşitli yönlerden eğitmişlerdir (Şimşek & Yıldız , 2015, s. s.212-213).

Süleyman Sani Ahundov, Çarlık Ruslarının faaliyet göstermiş olduğu dönemlerde yani 1905 yılında yazmış olduğu “*Gonaglıg*”, “*Kövbe-i Hürriyet*” ve “*Yuhu*” başlıklı hikâye kitaplarını yayımlamıştır. Ahundov bu eserleriyle Azerbaycan çocuk edebiyatı için önemli kaynaklardan birkaçını oluşturmuştur. Ahundov eğitimci kimliğiyle de ön plana çıkmıştır. Çocuk psikolojisinden anlayan yazar bunları eserlerine yansıtmıştır. Ahundov yazmış olduğu “*Ehmed ve Meleyke*”, “*Garaca Gız*” ve “*Eşref*” gibi eserleriyle çocukları akademik anlamda bilgilendirmeyi hedeflemiştir. Yazarın bu eserleri 1912-1914 yılları arasında dönemin çocuk edebiyatı dergilerinden biri olan “*Mektep*” dergisinde yayımlanmıştır (Morkoç, 2021, s. 177-186).

Abbas Sihat ise yazmış olduğu çocuk şiirlerini “*Debistan*”, “*Rehber*” ve “*Mekteb*” gibi dönemin önemli çocuk edebiyatı dergilerinde yayımlamıştır. Sihat Azeri çocukları için “*Küçe Uşağı*”, “*Ata ve Oğul*”, “*Yaz Seheri*”, “*Bağça*”, “*Quşlar*”, “*Ana ve Bala*” gibi eğitici tarzda çocuk şiirleri kaleme almıştır. Şair şiirlerinde açık ve sade bir dil kullanarak çocukların duygu dünyalarına hitap etmiştir (Erol, 2020, s. 131).

Abdulla Şaik, 1905 yılından sonra ortaya koymuş olduğu sanat anlayışı ile hemen hemen her yaştaki okurlarına inanç, vatan sevgisi, hümanizm, adaletsizliklere karşı itiraz ve toplumsal mutluluğu benimseme gibi konularda bilinçli olmalarına katkı sağlamıştır. 20. yüzyılın başına kadar dünyada birçok ülkede çocuk kavramı ve çocukların önemi göz ardı edilmiştir. Abdulla Şaik genel kanıların aksine çocuk

edebiyatının üzerinde durulması gerektiğini düşünmüştür ve bu doğrultuda eserler yazmıştır. Kendi döneminde yaşayan şair ve yazarlara çocuk edebiyatına yönelmeleri konusunda çağrılarda bulunan Şaik'in, bu çağrılarının ardından çocuk edebiyatına olan yönelim artmıştır. Bu doğrultuda Fuat Tanrıverdiyev, Sabir Mehemedzade, Zaid Halil, Tefik Mirze ve Elesker Eloğlu gibi şahsiyetler çocuk edebiyatına yönelmeye başlamışlardır. Abdulla Şaik bir eğitimci olduğu için çocuk psikolojisine dair bilgilere de vakıftır. Azerbaycan'da Sovyet hakimiyeti kuruluncaya dek 1907 ve 1919 yılları arasında “*Uşaq Çeşmeyi*”, “*İkinci İl*”, “*Türk Çelengi*”, “*Gülşen-i Edebiyyat*” ve “*Milli Qıraet Edebiyatı*” başlıklı ders kitaplarını yayımlamıştır. Dönemin önemli çocuk dergilerinden olan “*Debistan*” ve “*Mektep*” dergilerinde “*Xoruz*” (1906), “*Keçi*” (1906), “*Mektepde*” (1907), “*Mahnı*” (1910), “*Tülkü ve Aslan*” (1912), “*Uşaq ve Benövşe*” (1913), “*Uşaq Bağçası*” (1935), “*Pionerlere*” (1937), “*Veten*” (1944) ve “*Göyerçin*” (1959) gibi şiirlerini yayımlayarak çocukların eğitimlerine katkı sağlamıştır (Erol, 2000, s. 361-363).

Komünist Partisinin başa geçmesiyle beraber Azeri şairlerinin bu ideolojiden etkilenmeye başladıkları görülmüştür ve doğrultuda yazılan eserlerle çocukların komünist ruhunu benimsemeleri hedeflenmiştir. 1927-1990 yılları arasında Sovyet ideolojisine uygun fertler yetiştirmek adına yayım hayatına devam eden Pioner dergisi Azerbaycan Lenin Komsomol Gençler İttifakı'nın girişimleriyle yayımlanmaya başlamıştır. Bu dergide yayımlanan şiirlerin, makalelerin ve hikayelerin %80'i komünizm propagandasına hizmet etmiştir. Bu doğrultuda Piyoner dergisinde “*Yurdsuz Çocuklara*”, “*Hazır Ol*”, “*Yürekli Çocuk*” adlı şiirler ve “*Bugün Ne Gündür?*”, “*Meymun*”, “*Örümcek Şah*” başlıklı hikayeler yayımlanmıştır. Dergide Rusçadan çevirisi yapılan pek çok şiir Lenin ve Stalin'i övmekte, komünist ideolojisine hizmet etmektedir. 1931 yılında Azerbaycan çocuk edebiyatının faaliyetlerini arttırmak ve çocuk edebiyatını geliştirmek adına I. Azerbaycan çocuk edebiyatı konferansı düzenlenmiştir (Koç & Cengiz, 2018, s. 834-835).

Ekim Devrimi'nde Piyoner dergisi aracılığıyla Bolşevik Komünist ideolojisi çeşitli edebi türlerle çocuklara benimsetilmeye çalışılmış ve çocuklar bu açıdan yanlış bilinçlendirilmişlerdir. Dergide 1938 yılında Kazak aşıklarından biri olan Cambul'un ninni türündeki “*Lay-lay*” başlıklı eseri yayımlanmıştır. Bu şiir bizler için oldukça önemlidir. Cambul bu şiirinde dönemin iktidarının insanları uyutmaya çalıştığına dikkat

çekmiştir. Şair bu şiiriyle gençleri ve çocukları bu konuda bilinçli olmaya davet etmiştir (Koç & Cengiz, 2018, s. 835-839).

Azerbaycan çocuk edebiyatı adına önemli çalışmaları bulunan Samet Behrengi yazmış olduğu eserleriyle çocuk edebiyatını zenginleştirmiştir. Behrengi'nin yazmış olduğu hikayelerin geneli çocuklara hitap etmektedir ve eserlerine konu olan çocuklar çoğunlukla yoksul bireyler olarak ön plana çıkmışlardır. Behrengi'nin çocuk hikayelerinden bazıları “*Balaca Gara Balıg*”, “*Ulduz ve Garğalar*” ve “*Gar Denesinin Sergüzeşti*” başlığıyla yayımlanmıştır (Okumuş, 2015, s. 415).

Azerbaycan çocuk edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Kara Namazov hazırlamış olduğu “*Azerbaycan Uşak Edebiyatı*” başlıklı eseriyle Azerbaycan çocuk edebiyatı adına yazılmış değerli kaynaklardan birinin örneğini vermiştir. Namazov, eserinde çocuk edebiyatının amacını “*Uşaq edebiyatının başlıca vazifesi sosyalist cemiyetinin gurucusu olan genç nesli komünizm ruhunda terbiye etmektir.*” şeklinde ifade etmiştir. Namazov, çocuk edebiyatından beklentilerini ise “*Bu kitap büyümekte olan nesle komünizm ideallerine sadakat, halklar dostluğu ve beynelmilelcilik ideallerine hörmət, vatan perverlik ve hümanizm, emek severlik, dostluk ve yoldaşlık, düzlük ve doğruculuk, özüne karşı talebkarlık sosyalist mülkiyetine içtimai münasebet gibi yüksek manevi keyfiyetler aşıyor.*” şeklinde ifade etmiştir. Namazov bu eserinde Azerbaycan çocuk edebiyatını çeşitli dönemlere ayırarak çocuk edebiyatı adına eser veren şahsiyetlerin biyografilerine ve bu şahsiyetlerin yazmış oldukları eserlere yer vermiştir. Yazar, eserinin ikinci bölümünde ise Dede Korkut Destanları, Nizami Gencevi, Mehemmed Fuzuli ve Köroğlu Destanı gibi destanlara değinmiştir. Kara Namazov eserinin ikinci bölümünde Nizami ve Mehemmed Fuzuli'nin Azerbaycan halkı ve çocuk edebiyatı için önemine değinmiştir. Nizami Gencevi'nin çocuklar adına resimli bir kitap olarak basılan “*İskender'in Berge'ye Gelməsi ve Huşabe ile Kapışması*” ve “*Akıllı Uşağın Hikayesi*” adlı eserleri yayımlanmıştır. Yine Mehemmed Fuzuli'nin “*Meyvelerin Sohbeti*” adlı eserinin Namazov tarafından çocuklar adına yayımlanmış olması oldukça önemlidir (Gürel, 2014, s. 424-429).

1970-1980'li yıllarda yazılan çocuk hikayelerinin konularını gelenekler oluşturmuştur. Bu doğrultuda aile, bilim, ahlak, milli ve manevi değerler eserlerin konusuna dahil edilmiş ve yaygın bir şekilde ele alınmıştır. Mir Celal “*Kaymak*” ve “*Emzik*” hikayeleriyle, S. Rahimov “*Peri Çakılı*” ve “*Kanarya Efsanesi*” hikayeleriyle,

A. Veliyev ise “*Çocuklara Armağan*” ve “*Bir Çift Yıldız*” başlıklı hikayeleriyle Azerbaycan çocuk edebiyatına katkı sağlamışlardır. Bu dönem içerisinde yazılmış olan çocuk edebiyatı ürünleri çeşitli ders kitapları ve dergilere dahil edilmiştir. Dönem içerisinde C. Memmetkulizade’nin “*Buz*”, “*Sakallı Çocuk*”, S. Ahundov’un “*Ümit Lambası*”, C. Cabbarlı’nın ise “*Çocuk*”, “*Aslan ve Ferhat*” başlıklı hikayeleri hem çocuklar hem de yetişkinler tarafından ilgiyle okunmuştur (Memmedov R. , 2015, s. 246-249).

Çağdaş Azerbaycan edebiyatının kurucularından olan Elçin Efendiev çocuklar adına 19 adet hikâye yazmıştır. Bu hikayeler “*Elçin- Seçilmiş Eserleri*” başlığı altında on ciltte toplanmıştır. Elçin’in bu eserinde “*Sözler, Tekerlemeler ve Bilmeceler*” başlığı altında bir bölüme yer vermiştir. Yazar bu eserinde yer alan hikayelerinde doğa, hayvan sevgisi, çeşitli kahramanların sergilemiş olduğu eylem ve davranışlara değinmiştir (Öğünç, 2021, s. 176-177).

Çağdaş Azerbaycan çocuk edebiyatında Gülzar İbrahimova çocuklar için yazmış olduğu masal ve şiirleriyle ön plana çıkmıştır. Yazar eserlerinde Azerbaycan’ın kültürü ve geleneklerine yer vererek çocukların bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır. İbrahimova “*Nağıllar*” başlıklı eserini 2000 yılında yayımlamış ve bu eserinde çeşitli çocuk masallarına yer vermiştir. Edebiyat dünyasında mensur şiir yazarı olarak tanınan Gülzar, çocuklar arasında çok sevildiğinden “*Gülzar Nine*” olarak tanınmıştır (Sözen, 2021, s. 308-310).

Azerbaycan çocuk edebiyatının değerli şahsiyetlerinden olan İlyas Tapdık ise yazmış olduğu çocuk şiirleriyle Azerbaycan çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Şair “*Kendimizin Çobanı*” (1995) başlıklı poemasını yazmıştır. Tapdık’ın yazmış olduğu çocuk şiirlerinden bazıları “*Keçim*”, “*Nenem Soyun Baş Soğan*”, “*Pambıq*”, “*Takvime Düşen Oğlan*” başlığıyla yayımlanmıştır. Tapdık şiirlerinde sözlü kültür unsurlarından masal, hikâye ve tekerlemelerden sıklıkla yararlanmıştır (İşgören, 2017, s. 188-194).

Bağımsızlık yıllarından sonra Azerbaycan çocuk edebiyatı adına yeni şahsiyetler yetişmiştir ve çocuk kitaplarının konuları genişlemiştir. Bu doğrultuda A. Ahmedova “*Bir Muhabbet Buğulganı*” (1990), Zahid Halil “*Ayçiçekler Büyüyecek*” (1992), B. Berdeli ise “*Menekşeler Açınca*” (1996) başlıklı eserleriyle Azeri çocuk edebiyatına katkı sağlamışlardır. Yine 21. yüzyılda İ. Tapdık “*Şiir Seven Yavrular*”, G. İsabeyli “*Samur At Biniyor*”, R. Yusifoğlu “*Daha Çocuk Değilim*” ve A. Kulizade ise

“*Mahallemizin Çocukları*” başlıklı eserleriyle çocukların duygu dünyalarına hitap etmişlerdir. Azerbaycan çocuk edebiyatında 21. yüzyılın başında faaliyet gösteren “*Güvercin*”, “*Aysel*” ve “*Bal Yavru*” gibi çocuk edebiyatı dergileri çeşitli eserlerle yayın çalışmalarını sürdürmüştür (Memmedov R. , 2012, s. 594-595).

2.2. Kazakistan Çocuk Edebiyatı

Modern anlamda Kazak çocuk edebiyatı kavramı oluşmadan önce Azerbaycan çocuk edebiyatında olduğu gibi Kazak çocuk edebiyatında da halk arasında söylenen şiirler yaygınlık göstermiştir. Bu açıdan beşik jırı, tusav, kestiyrı, sanamak, ötirik ölen, yanılmacalar, hayvanlar hakkında yazılan şiirler, atasözleri ve deyimler gibi türler Kazak çocuk folklorunda ön plana çıkmıştır (Gürel, 2014, s. 468).

Kazakistan çocuk edebiyatı oluşmadan önceki süreçlerde Kazak sözlü kültüründe yer edinen bilmeceler, çocukları eğlendirmek amacıyla istifade edilen türler haline gelmiştir. Çocukların problem çözme yeteneğine ve zihinsel gelişimlerine katkı sağlayan bilmeceler çocuk eğitimi için oldukça önemlidir. Tımbek Dayrabayev, Kazak sözel kültürünün bir araştırmacısı olarak “*Meshur Onğar Aşık*” konulu makalesinde bilmecelerle ilgili olarak “*Şair yaratıcılığının geniş bir dalı nazım şeklinde olan bilmece. İhtiyarların söylediğine göre, ozan sohbet ederken çevresindeki eşyaları veya oturan insanların karakterlerini şaka yaparak bilmeceye dönüştürerek, şiir oluşturmuştur.*” şeklindeki ifadelerle dikkat çekmiştir. Bu ifadeler bilmecelerin oluşumunu ve şiirselliğini yansıtmaları bakımından dikkate değerdir (Erjumanova, 2014 , s. 327).

Ş. İbrayev yazmış olduğu “*Kazak Folkloristikası Keşe, Bugin, Erten*” başlıklı eserinde Kazak çocuk folkloruyla ilgili bir tasnif denemesi yapmıştır. Rüstemova da çocuk kitaplarının genel içeriklerinden yola çıkarak çeşitli yorumlarda bulunmuştur. Mehmet Kahraman ise tüm bu yorumlardan ve bilgilerden yola çıkarak Kazak çocuk folklorunu şu şekilde sınıflandırmıştır; çocuk şiirleri ninniler (beşik ninnileri), çocuk bakma şiirleri, avutma şiirleri, heveslendirme şiirleri, takpak (okumalık şiirler), suramak (sormaca), sanamak (saymaca), janılpaş (yanılmaca), cumbak (bilmece), makal (atasözleri), masallar, mit/efsane ve kahramanlık destanları (Kahraman, 2020, s. 18).

Oyalama-avutma şiirleri ağlayan bebeklere anneleri tarafından susmaları adına söylenen şiirlerdir. Bu şiirler bebekleri ve çocukları eğitime işleviyle kullanılmışlardır. Dikkat çekme heveslendirme şiirleri ise folklorik çocuk şiirlerinin en karışık türlerinden biridir. Heveslendirme şiirleri soru-cevap üzerine kurulan şiir türlerinden biridir. Bu tür

şiiirlerin ana karakterlerini hayvanlar oluşturmaktadır. Takpak şiiirleri ise çocuklara hitabet ve faydalı güt verme adına istifade edilen şiiir türlerinden biridir. Bu tür şiiirlerde soru sorularak (suramak) karşılıklı diyaloglara yer verilmiştir. Sayışmacalar (sanamak) ise oyunlar içinde söylenen tekerlemelerdir. Bu şiiirlerde anlamı olmayan birtakım sözlerin söylenmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu kafiyeli şiiirler çocukların ezber yeteneğini geliştirmelerine olanak sağlamıştır. Yanıltpalar (janıltpa) ise sözcüklerin yanlışsız ve eksiksiz bir şekilde söylenmesi üzerine kurulan şiiir türleridir. Dua/dilek şiiirleri ise büyükler ve çocuklar tarafından söylenen şiiir türlerinden biri haline gelmiştir (Kahraman, 2020, s. 27-34).

Masallar bir toplumun yaşam biçimini ve kültürel birikimlerini yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Kazak halk masallarının (ertegiller) kökleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. Kazak ocuk folklorunda batırlar jırı (yiğitler destanı), masallar ve menkıbeler (efsaneli hikayeler) nemli bir yer tutmaktadır. Kazak ocuk masallarından bazıları “*Küçük Keçi*”, “*Makta Kız Ben Mısıık*” (*Pamuk Kız ile Kedi*), “*Kotır Torgay*” (*Uyuz Serçe*) ve “*Oğlak Kız*” başlığıyla yayımlanmıştır (Kahraman, 2020, s. 35-41).

Grlğ gibi modern anlamda Kazak ocuk edebiyatı oluşmadan önce Kazak edebiyatında çocuklar için çeşitli türlerde manzum ve mensur eserler kaleme alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında Kazak edebiyatı ocuk şiiirleri ve masalları açısından oldukça zengin bir niteliğe sahiptir. Rus himayesi altında kalan Kazakların ocuk edebiyatının başlangıcı her ne kadar 19. yüzyıl olarak kabul görülse de Rışgl Abilhamitkızı bu durumun böyle olmadığını “*ocuk Edebiyatının Gelişimi ve Kalıplaşma Devri*” başlıklı makalesinde ortaya koymuştur (Abilhamitkızı, 2012, s. 80-82).

19. yüzyılda Kazak ocuk edebiyatında etkin rol oynayan ř. Ahmetov ve S. Kirabayev gibi bilim adamları Kazak ocuk edebiyatının aniden ortaya çıkmadığını savunmuşlardır. Ahmetov ve Kirabayev bu görüşlerine halk arasında söylenen ve çocuklar adına yazılan Kazak ocuk folklorunu örnek göstererek desteklemişlerdir (Abilhamitkızı, 2012, s. 80).

Kazakistan da aydınlanma süreci okan Velihanov’un ilk eserlerini vermesiyle başlamıştır. Bu süreç ise 1850’li yılların başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Çarlık Ruslarının tanımış olduğu basın ve yayın zgrlğ Ekim Devrimine kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde aydınların en temel amaçlarından biri şüphesiz ki modern

bilim ve eğitim imkanlarından yoksun olan Kazakların milletçe uyanışını sağlamak olmuştur. Bu dönem içerisinde etkin faaliyet gösteren Çokan Velihanov, Ibray Altinsarin, Abay Kunanbayoğlu gibi şahsiyetler bu uyanışın ancak eğitimle gerçekleşeceğini düşünmüşlerdir ve bu doğrultuda çeşitli şiirler yazmışlardır (Arıbal, 2018, s. 5).

Kazak çocuk edebiyatını kuran ve bu açıdan ilk örneklerini veren Ibray Altinsarin, Kazak çocukları için özel okulların açılması gerektiğini düşünmüş ve bu doğrultuda faaliyetler göstermiştir. Yazarın “*Kirgizskaya Hrestomatiya*” başlıklı eseri Kazakça ilk ders kitabı olma niteliğini taşımaktadır. Ibray, Kazak çocukları için bir okuma kitabı niteliği taşıyan bu eserinde çeşitli çeviriler, hikayeler ve şiirlere yer vermiştir (Ayan, 2013, s. 33-39). Şair bu kitapta yazmış olduğu birçok çocuk şiiri ve hikayelerini halk ağzından toplayarak Rus edebiyatından tercüme etmiştir. Ibray Altinsarin bu açıdan çocuk edebiyatının şekillenmesine katkı sağlayan ilk kişi olmuştur. Şair, çocuklar adına “*Yaz*”, “*Özen*”, “*Balalar*”, “*Okılık*”, “*Bu kim?*”, “*Balamdı Medresege Bil Dep Berdim*” ve “*Yasımda Ğılım Bar Dep*” başlıklı çocuk şiirlerini kaleme almıştır (Gürel, 2014, s. 473-476).

19. yüzyılda yaşamını sürdüren Abay Kunanbayoğlu yazmış olduğu şiirlerinde çocuklardan beklentilerini, ahlaklı bireyler olmalarını ve değerli vasıflarla eğitilmeleri gerektiğini dile getirmiştir (Bazarkulova, 2019). Şair, Rusların Kazak coğrafyasına hâkim olduğu 19. yüzyılda Kazak halkı için yazmış olduğu şiirleriyle milli bir mücadele başlatmıştır. Avezov’un “*Abay Yolu*” başlıklı eserine göre Abay’ın “*Bilim Olmadan Gurur Duymayın*”, “*Yatılı Okulda Okuyun*”, “*Yaz*”, “*Sonbahar*” ve “*Güz*” başlıklı şiirlerini çocuklar adına yazmış olduğu görülmüştür (Kahraman, 2020, s. 14). Abay Kunanbayoğlu çocuk eğitime oldukça önem vermiştir ve bu doğrultuda çocuklara eğitsel telkinlerde bulunmuştur (Öztürk & Sembi, 2017, s. 45-47).

Şakerim Kудayberdiyev toplumdun aydınlanması için eğitimin ön planda tutulması gerektiğine inanmıştır. Şair bu doğrultuda çocuk eğitimi konusunda çeşitli şiirler yazmıştır. Şakerim “*Nasihah*” başlıklı şiirinde çocukların eğitimi konusuna değinmiştir ve “*Sen İlime*” başlıklı şiirinde ise çocuğı ve bilimi ön plana çıkarmıştır (Manekeyeva, 2019, s. 78-79). Şakarim Kудayberdiyev yazmış olduğu “*Çocuk Nereden*” başlıklı şiirinde ise bir çocuğun anne rahminden sekiz yaşına kadar olan süreç

içerisinde geçirmiş olduğu basamakları ele almıştır. Şair bu şiiriyle çocukların gelişim evrelerini yüzeysel bir şekilde ele almıştır (Abdigaziuli & Esbosnov, 2021, s. 87).

20. yüzyılda Kazak edebiyatında etkili olan realizm yazılan eserlerle çeşitli örneklerini vermiştir. Bu dönemde Kazak çocuk edebiyatı gelişme göstererek kendi örneklerini oluşturmuş ve yeni bir yöntem geliştirmiştir. 1912 yılında S. Köbeyev'in "Örnek Çocuk" ve T. Jomartbaev'in "Çocuklara Yemiş" başlıklı eserleri çocuklar için yazılmıştır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Cedidcilik hareketi ve Rusça eserlerin çevirisi Kazak çocuk edebiyatının gelişimine katkı sağlayan temel etkenlerden birkaçını oluşturmuştur. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Ibray Altınсарin ve Spandiyar Köbeev gibi şahsiyetler çeşitli çeviriler yaparak çocuk edebiyatını zenginleştirmişlerdir. Köbeyev "Örnek Çocuk" ve "Örnek Tercüme" kitaplarında yer alan şiirleriyle Kazak çocuk edebiyatının zenginleşmesine olanak sağlamıştır. T. Jomartbaev ise 1912 yılında yayımlanan "Çocuklara Yemiş" başlıklı eserinde çocuk şiirlerine yer vererek gençlerin bilime yönelmelerine olanak sağlamıştır (Kahraman, 2020, s. 43-48).

20. yüzyılda Rusların Kazak coğrafyasına hâkim olduğu süreçlerde yaşamış şairlerden biri olan Sultan Mahmut Torayğırov, çocuklar ve onların eğitimine dikkat çekmiştir. Torayğırov bu doğrultuda çocukların eğitimi için "Okumuş Gençlere", "Bir Çocuğun Duası", "Alaş Sloganı" ve "Kazak Dili" başlıklı şiirlerini yazmıştır (Madi, 2019, s. 129-144).

Sabit Dönentaev ise Kazan Devrimi'ne kadar olan süreçte yazmış olduğu şiirlerini "Ufak Tefek" başlıklı kitabına dahil ederek 1915 yılında yayımlamıştır. Dönentaev, bu kitabında bulunan "Uğru ile Çocuğu", "Hoca", "Hasta Aslan", "Gözü Doymayan İt", "İki Teke", "Çocukluğa Özlem" ve "Balalık" başlıklı şiirlerini çocuklar için kaleme almıştır (Kahraman, 2020, s. 50-51).

Kazak çocuk şiirinin gelişmesine olanak sağlayan S. Begalin "Setkan" ve "Şokan" başlıklı eserleriyle, S. Muhanov "Çobanın Çocuğu", M. Avezov ise "Kökserek" başlıklı eseriyle Kazak çocuk edebiyatını zenginleştirmişlerdir. Bu eserler her dönemde okunan ve çocuklarca benimsenen çocuk edebiyatı ürünlerinden birkaçını oluşturmuşlardır (Muhammedjanova, 2016, s. 58).

20. yüzyılda Kazakistan'da basımı yapılan gazeteler ve çeşitli dergiler çocuk edebiyatının gelişimine katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda "Piyoner", "Jas Kayrat", "Jana

Mektep” ve “*Heninşil Jas*” gibi dergiler çocuklar ve gençler için yayın faaliyetlerine başlamıştır (Gürel, 2014, s. 477).

20. yüzyılın ilk yarısında aktif rol oynayan şahsiyetlerden biri de Ahmet Baytursunov’dur. Şair çocukların ve gençlerin eğitim yoluyla bilinçleneceklerini ve Ruslara karşı milli kimliklerini bu şekilde koruyabileceklerini düşünmüştür. Baytursunov, 1911 yılında yayımlamış olduğu “*Masa*” başlıklı şiir kitabında yer alan şiirleriyle bu düşüncelerini somutlaştırmıştır. Şair Ruslar tarafından yazılan “*Bukvar*” ve “*Samouçitel*” gibi ders kitaplarının çocuk gelişimi ve pedagojik açıdan yetersiz olduğunu belirtmiştir ve bu doğrultuda çeşitli çocuk kitapları yazmıştır. Baytursunov köy okullarında eğitimin Kazakça yapılması gerektiğini düşünmüştür. Bu doğrultuda Kazak çocuklarının okumalarını ve yazmalarını kolaylaştırmak adına “*Til Kuralı*” başlıklı üç ciltlik eserini yayımlamıştır (Özdemir, 2008, s. 5-12).

1917-1936 yılları arasında Rus hakimiyeti altında kalan Kazakistan’da eğitim ve öğretim faaliyetleri adına çeşitli pedagojik enstitüler kurulmuştur. Yine küçük yaşlardaki çocuklar için gelişimlerine uygun olan ders kitapları hazırlanmıştır (Nurpeiis, 2010, s. 56).

1920-1940 yılları arasında Kazak Sovyet çocuk edebiyatından önceki dönemlerde yazılan eserler Sovyetlerce yok sayılmıştır ve bu eserler doğu kültürüne bağlı, halka faydasız olarak nitelendirilmiştir. 1918-1930 yılları arasında Sovyet rejiminin kurulmasıyla beraber yeni bir düzen sağlamak ve aynı ideolojiyi benimseyen insanları yetiştirmek adına ülke genelinde eğitim seferberliği başlatılmıştır. Bu dönemde “*Pioner*” ve “*Joyatıyga Kömeki*” dergileri yazın faaliyetlerini sürdürerek Kazak çocuk edebiyatının zenginleşmesine katkı sağlamışlardır. 1922 yılında derleme çalışmalarına başlanmış Marşak, B. Jıtkov ve V. Bianki gibi şahsiyetler derleme çalışmaları sonucunda “*Çocuklar ile Yaşlı Nesil Edebiyatı*” başlıklı bülteni yayımlamışlardır. 1935 yılında bu dergi “*Çocuk Edebiyatı Dergisi*” adıyla basılmıştır. Bu dönem içerisinde Şolpan, Askar Togmagabetov ve Ötebay Turmanjanov gibi şairlerin yazmış oldukları şiirler okullarda, evlerde ve kreşlerde çocuklar tarafından sıklıkla söylenen marşlar haline gelmiştir (Kahraman, 2020, s. 58-70).

Ekim Devriminde oldukça etkin bir rol oynayan Saken Seyfullin, Beyimbet Maylin, İlyas Jansıgirov ve Sabit Mukanov gibi şahsiyetler çocuk şiirleri ile devrimi övmüşlerdir. Bu açıdan yazılan şiirler vasıtasıyla çocukların yeni ideoloji bağlamında

terbiye kazanmalarına olanak sağlanmıştır. Saken Seyfullin “Çocuk Bar” başlıklı şiirini bu doğrultuda yazmıştır. Beyimbet Maylin “Kaz-Kaz” İlyas Jansügirov ise “Jazğıtürim”, “Jazğı Şilde”, “Küz” ve “Kıs” başlıklı şiirleriyle dönemin çocuklarına hitap etmiştir (Gürel, 2014, s. 478-479).

Kazak yazarlarından M. İymanjanov çoğunlukla gözleme dayalı hikayeler yazmıştır. Yazar eserleriyle Kazak çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. İymanjanov “Jol Üstinde”, “Kommünizm Müyisi”, “Böbek, Konduktor” ve “Üy” gibi hikayelerini çocuklar için yazmıştır (İbragim, 2013, s. 170).

İkinci Dünya Savaşı döneminde (1940-1960) Almanlar ve Ruslar arasında yapılan savaşın olumsuz etkileri Kazak çocuk edebiyatına da yansımıştır. Savaş, çocuklara yetişkin sorumluluklarını üstlenmelerine sebep olmuştur ve savaşın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri çeşitli eserlere konu olmuştur. Komünist partililer tarafından vatanın korunması gerektiği düşüncesi halka benimsetilmiş ve bu doğrultuda çocuk edebiyatında cesaret, yiğitlik, köy yaşantısı ve halkın ürettiği besinler ele alınan konular haline gelmiştir. Çocuk edebiyatı açısından etkin bir faaliyet gösteren “Çocuk Edebiyatı” dergisi 1941 yılında son sayısını basarak yayın faaliyetlerine son vermiştir. Savaş döneminde Baubek Bulkışev “Ömürle Ölüm Hakkında”, “Savaş Oğluna Mektup” adlı hikayeleriyle, Ebdikadirov “Yetim Tay”, Gali Ormanov ise “Bebek Yüreği” başlıklı şiiriyle çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Envar Düsenbaev “Sıyrık”, “Ne Demek Gerek?” ve “Ak Boran” adlı çocuk kitaplarını, Maskar Kumerov ise “Annesi ile Oğlu”, “Şifalı Hekim” adlı hikâye kitaplarını yayımlamıştır. G. Müsipirov ise “Kazak Askeri” başlıklı romanı ile Kazak edebiyatında yayımlanan asker temalı ilk roman örneğini vermiştir (Kahraman, 2020, s. 92-112).

1960’lı ve 1970’li yıllarda çocuk edebiyatı adına yazmış olduğu hikayelerle ön plana çıkan N. Seräliyev, dönemin önemli çocuk dergilerinden biri olan Piyoner dergisinde yazmış olduğu eserlerini yayımlamıştır. Seräliyev bu doğrultuda çocuk edebiyatı adına “Uştalmağan Qarındaş”, “Aqböpe”, “Aq Qayın” ve “Istıq Külşe” başlıklı hikâye kitaplarını kaleme almıştır. Yazar bu eserlerinde geleceğin aydınlık olacağına ve şehir hayatına değinmiştir (İbragim, 2013, s. 170).

Kazak coğrafyasında Sovyet Ruslarının hakimiyeti çok yaygın bir şekilde devam etmiştir. Bu doğrultuda Sovyet ideolojisine bağlı olarak yazılan ders kitaplarında çocuk hikayeleri ve şiirleriyle Lenin övülmüştür. 1962 yılında çocuklara yönelik yazılan ders

kitaplarıyla Sovyet ideolojisine uygun bireyler yetiştirilmiştir ve böylece çocuklar Türk dili ve kültüründen uzaklaştırılarak Ruslaştırılmaya çalışılmıştır (Karabulut, 2009, s. 65-82).

Kazak yazarlarından biri olan Berdibek Sokpakyev çeşitli türlerde eserler yazmıştır ve çocuk edebiyatına katkı sağlayan şahsiyetler arasında anılmıştır. Çocuklara olan sevgisiyle ön plana çıkan şair, eserlerini çocuklarına adanmıştır ve çocuk edebiyatı adına değerli eserler kaleme almıştır. Berdibek bu doğrultuda “*Burul At*”, “*Aripbay Jane Kokjal Kaskır*” (Aripbay ve Kurt) ve “*Ağaştar Nege Aşulanadı?*” (Ağaçlar Neden Kızar) başlıklı çocuk kitaplarını yazmıştır. Şairin bu eserlerinde başkışiler çocuklardan oluşmuştur. Berdibek, yazmış olduğu çocuk edebiyatı eserleriyle 20. yüzyılın ikinci yarısında Kazak çocuk edebiyatının zenginleşmesine olanak sağlamıştır (Dorukoğlu & Montanay, 2018, s. 135-148).

Savaş sonrası dönemde Kazak çocuk edebiyatı ürünlerini vermeye devam etmiştir. Kazak çocuk edebiyatı şiir geleneği E. Tacibayev, E. Erbotin, B. Serikbaev ve S. Ospanov gibi şahsiyetlerce sürdürülmüştür. Bu dönemde çocuk edebiyatı adına anlatı türlerinde çocukların karakterini yansıtan eserler çeşitlenmiş ve çocuklara özgü olan davranışlar eserlere yansıtılmıştır. Burkit İskakov “*Senin Otanın*”, “*Önerpaz Olsan*” ve “*Kişkene Kömekşi*” başlıklı şiir kitaplarıyla çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Savaş sonrası dönemde aktif rol oynayan diğer şahsiyetler ise Kadir Mirzaliev, Anvarbek Düysenbiev ve Berdibek Sokpakyev’dir. Mirzaliev “*Bahar*”, “*Çıplak Avcı*” ve “*Sakkulak*” eserlerini, Anvarbek Düysenbiev “*Ak Anam*”, “*Çürük Elma*”, “*Tembel*” ve “*Bilgili*” gibi çocuk şiirlerini, Berdibek Sokpakyev ise (1924-1992) “*Benim Adım Koca*”, “*Çocukluğa Yolculuk*” ve “*Neredesin Elmas*” başlıklı çocuk kitaplarını kaleme almıştır (Kahraman, 2020, s. 114-123).

1980’li ve 1990’lı yıllarda çocuk hikayeleri açısından etkin faaliyet gösteren Seräliyev “*Zengin Aspan*” ve “*Jañbır İysi*” hikayelerini, Ä. Qaldıbayev ise “*Kök Döñgelek*” ve “*Ata*” başlıklı hikâye kitaplarını yayımlamıştır. Bu dönemlerde çocuk hikayeleriyle ön plana çıkan S. Bayxonov ise çocuklar için “*Qos Şatırlı Üy*” ve “*Sal Üstindegi Mawsım*” başlıklı hikayelerini yazmıştır (İbragim, 2013, s. 171).

Kazakistan 1991 yılında Ruslardan bağımsızlığını kazandıktan sonra farklı bir döneme geçiş yapmıştır. Diğer Türkistan coğrafyalarında yaşayan halklarda olduğu gibi Kazakistan’da da bağımsızlık sonrasında vatan haini ilan edilen aydınların suçsuz

olduğu ortaya çıkmıştır. Bağımsızlıkla birlikte şair ve yazarların üzerindeki baskılar ortadan kalkmış ve çocuk edebiyatında olumlu yönden değişimler meydana gelmiştir. Bağımsızlık ve milli benlik gibi duygulara bağlı olarak gelişen konular Kazak çocuk edebiyatı eserlerinde yaygın bir şekilde ele alınmıştır.

Günümüzde Kazak çocuk edebiyatına Arasanbay Esten, Adibay Tabıldı, Kenes Orozbekov, Esey Jenison, Ayagul Mantayeva, Nurlan Kumar gibi şahsiyetler katkı sağlamışlardır. Edina Jüsip Ebdibaykızı “*Boz Ayı*”, “*Geniş Topraklar*”, “*Siyah Koç*”. “*Karıncalar ve Çekirgeler*” ve “*Baykuşun Kararı*” gibi çocuk kitaplarını yazmıştır. Akberen Elgezek ise “*Gölgeler*”, “*Garşi*” ve “*Sonsuzluğun Ötesinde Mum*” adlı şiir antolojilerini yayımlamıştır ve yazarın bu eserleri birçok dile çevrilmiştir (Kahraman, 2020, s. 125-134).

2.3. Kıbrıs Çocuk Edebiyatı

Kıbrıs çocuk edebiyatı kavramı oluşmadan önce çocuklar adına Kıbrıs sözlü kültüründe yer alan çeşitli eserlerden faydalanılmıştır. Bu sözlü kültür eserlerini ninniler, tekerlemeler ve masallar oluşturmuştur. Kıbrıs çocuk ninnileri Kıbrıs Türkleri tarafından “nenni” olarak telaffuz edilmiştir. Kıbrıs’ta anneler bebeklerini ve çocuklarını uyutmak, sakinleştirip susturmak için ninnilerden sıklıkla faydalanmışlardır. Kıbrıs coğrafyasında ninniler üzerine çalışma yapan Oğuz Yorgancıoğlu ninnilerin anne ve çocuk arasındaki iletişimi sağlayan bir tür olduğuna dikkat çekmiştir (Cihangir, 2009, s. 39-42). Oğuz Yorgancıoğlu “*Kıbrıs Türk Ninnileri*”, Mahmut İslamoğlu ise “*Kıbrıs Türk Folkloru*” eseriyle Kıbrıs çocuk folkloruna katkı sağlamıştır (Türkmen & Gökbulut, 2009, s. 2219).

Tekerlemeler genellikle anlamsız sözcüklerin yanyana gelmesiyle oluşan ve kulağa hoş gelen çocuk folklorü ürünlerinden biridir. Kıbrıs çocuk edebiyatında çocuk eğitiminde önemli bir yer edinen tekerlemeler anneler tarafından çocuklara sıklıkla söylenmiştir. Kıbrıs’ta anneler çocuklarına ninniler ve tekerlemeler söyleyerek çocuklarının okul öncesi eğitimlerine katkı sağlanmışlardır (Cihangir, 2013, s.178-180). Kıbrıs çocuk folklorunda Tekerlemeler manzum ve mensur olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Mensur olan tekerlemeler masalların başı, ortası ve sonunda yer alırken manzum tekerlemeler ise çocuk oyunlarında yer almıştır. Kıbrıs’ta tekerlemeler üzerine çalışma yapan Gökçeoğlu tekerlemelerin masalları besleyen bir unsur olduğuna değinmiştir ve Kıbrıs’ta yer alan tekerlemelerin tasnifini yapmıştır. Gökçeoğlu, Kıbrıs

çocuk tekerlemelerini sayısmaca, ayıklamayı sağlayan tekerleme, suçluyu bulduran tekerleme ve çevrimli tekerlemeler olmak üzere dört gruba ayırmıştır (Cihangir, 2009, s. 48-58).

Masallar çocukları uyutmak için söylenen çocuk edebiyatı türlerinden biridir. Anne ve babalar çocuklarına anlattıkları masallar vasıtasıyla onların iyi-kötü, güzel-çirkin arasındaki zıtlığı kavramalarına olanak sağlamış kişisel gelişimlerine katkıda bulunmuşlardır. İsmail Güleç yazmış olduğu “*Kıbrıs’ın Manevi Mimarları*” ve “*Mesneviden Hayvan Hikayeleri*” başlıklı eserleriyle Kıbrıs çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Mehmet Ertuğ ise derlemelerden oluşan “*Kıbrıs Masalları*” başlıklı eserine haritalar ve minyatür tarzı süslemeler ekleyerek çocukların dikkatini çekmeye değer bir eser kaleme almıştır. Ertuğ bu eserinde “*Akıllı Burçak*”, “*Biddacık Masalı*”, “*Nartane Masalı*” ve “*Üç Kız*” gibi çocuk masallarına yer vermiştir (Solak, 2018, s.87-88).

Zeki Gürel “*Türk Dünyası Çocuk Edebiyatına Giriş*” başlıklı eserinde Kıbrıs’ta 1929 yılında harf devrimine geçildiğine değinmiştir. Gürel bu dönemden önceki süreçlerde çocuklar için okutulan eserlerin Türkiye’den temin edildiğine vurgu yapmıştır. Kıbrıs’ta Lozan Barış Antlaşması ve Rum İsyanı gibi siyasi konulardan dolayı eğitim faaliyetleri aksamıştır. Bu noktada çocukların eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerine İsmail Hikmet Bey hazırlamış olduğu okuma kitaplarıyla ilk katkıyı sağlamıştır. Kıbrıs’ta İkinci Dünya Savaşından sonra çocuklar çok zor da olsa çeşitli polisiye romanlarına sahip olabilmişlerdir ve bu romanlar Türkiye’den getirilmiştir. Bu dönemde Kıbrıs’ta Sherlock Holmes, Server Bedi gibi takma lakaplı Türk yazarın eserleri ve polisiye romanları çocuklar tarafından ilgiyle okunmuştur (Gürel, 2014, s. 253-254).

Kıbrıs Türk edebiyatında kahramanlık konulu eserler 1912 yılında yayın hayatına başlayan Seyf gazetesinde yayımlanmıştır. Bu gazetede yer alan çocuk kahramanlıkları ile ilgili eserler çocuk edebiyatı açısından dikkat çekmiştir (Onuş, 2017, s. 604).

1950’li yıllardan sonra Türkiye Türkleri ve Kıbrıs Türkleri arasında ilişkiler artmıştır. Artan bu ilişkilerin çocuk edebiyatına katkısı olmuştur. “*Varlık*” dergisinin yayınları Kıbrıs’a gelmiştir. Yine çocuk edebiyatı klasiklerinden “*Pinokyo*”, “*Güliver’in Seyahatleri*”, “*Alice Harikalar Diyarında*”, “*Anderson Masalları*”, “*Binbir Gece Masalları*” ve “*Pollyanna*” gibi çocuk kitapları Kıbrıslı çocuklar tarafından ilgiyle okunmuştur. Şinasi Tekman tarafından 1954 yılında “*Nasrettin Hoca*

Şiirleri” (21 adet fıkra bulunur), 1955 yılında *“Atatürk Çocukların Şiirleri”* (Birinci basımında 43, ikinci basımında ise 46 şiir bulunur. Bu şiirlerden toplam 16 şiir yazara aittir) ve *“Yeşil Ada”* (Birinci basımda 25 şiir, ikinci basımda ise 31 şiir bulunur. Tüm şiirler kendisine aittir.) başlıklı kitaplar yayımlanmıştır. Yine bu dönemde Kıbrıs’ta Bener Hakkı Hakeri’nin 1956 yılında *“Şiirlerle Nasrettin Hoca”* başlıklı çocuk edebiyatı kitabı yayımlanmıştır (Gürel, 2014, s. 254-255).

Maarif Dairesi Müdürlüğünün girişimleriyle 1950’li yılların ortalarında *“Çocuk”* isimli aylık bir dergi yayımlanmıştır. 1954-1955 yılları arasında yayım hayatını sürdürmüş olan bu dergi toplam 12 sayı çıkarmıştır. 1961 yılında tekrar yayım hayatına başlayan dergi, önceki sayılarına nazaran daha zengin içeriklerle okuyucuyla buluşmuştur. Dergide Orhan Veli Kanık, Nasrettin Hoca fıkralarına yer vermiştir. Amerikan asıllı çizgi romanlar da dergide yayımlanmıştır (Gürel, 2014, s. 256-257).

Havva Tekin’in *“Yeşil Ada’nın Çocukları”* romanı Kıbrıs çocuk edebiyatında yazılmış olan ilk çocuk romanı olma niteliği taşımaktadır. Roman çocuk ve yetişkin bireylerin farklılıklarını gözler önüne sermektedir. Eser aynı zamanda pedagojik yönden didaktik bir metin olma niteliğini de bünyesinde barındırmaktadır (Solak, vd., 2018, s. 319-320). Eserde 15 Temmuz 1974 yılında meydana gelen çatışmalar ele alınmıştır. Tekin bu eserinde savaş ve çocuk ilişkisini ele alarak çocuk edebiyatına uygun bir şekilde değerlendirmiştir. Dönem içerisindeki sıkıntıları çocuk karakterlerin bakış açılarıyla ele alan Tekin, barış özlemini dile getirmiştir (Aylanç, 2018, s. s.58).

Kıbrıslı yazarlardan Taner Baybars ise çocuk edebiyatına dair çeşitli çeviriler yapmıştır. 1980 yılında Amerikan çocuk edebiyatının temsilcilerinden olan Ezra JackKeats’in çocuk kitaplarından (Peter’s Chair) *“Karlı Bir Gün”* (Snowy Day) ve *“Peter’in Sandalyesi”* (Peter’s Chair) başlıklı eserleri Türkçeye çevirerek Kıbrıs çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır (Demiryürek, 2018, s. 4).

Kıbrıs çocuk edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biri olan Ayşen Dağlı yazmış olduğu çocuk şiirleri ve çeşitli masallarla çocuk edebiyatı adına çalışmalarını sürdürmüştür. Dağlı çocuk şiirlerinin bir kısmını *“Vitamin İhtiyacı ve Sevgi”* başlıklı kitabında toplamıştır. Bunun yanı sıra *“Bizim Masallarımız”* adlı çocuk kitapları dizisinde *“Sihirli Kara Mantarlar”*, *“Işık”*, *“Her Şey Olacağına Varır Ülkesi”*, *“Mantık Gülleri ve Karıncaları”* gibi eserlerini yayımlamıştır. Dağlı, her kitabının arka

kapağında bir dahaki sefere yayımlanacak olan masalının adına yer vermiştir (Gürel, 2014, s. 258).

Ali Nesim yazmış olduğu “*Bu Şehrin Anılarındaki Adam*” başlıklı öykü kitabında çocuk kahramanlığına değinmiştir. Kıbrıslı şair Özker Yaşın ise 1965 yılında yayımlanan “*Oğlum Savaş’a Mektuplar*” başlıklı şiir kitabında çocuk ve savaş ilişkisine değinmiştir (Onuş, 2017, s. 606). Kıbrıs’ta 1978 yılında yayımlanan Neşe Yaşın’ın “*Sünbül ile Nergis*” isimli eseri çocuklar adına yazılan şiirleri bünyesinde barındırır (Balbas, 2015, s. 35-37).

Kıbrıslı yazar Özden Selenge’nin yazmış olduğu “*Sevgi Güülü Müzikli Çocuk Oyunu*” başlıklı eser 1983 yılında ilk defa sahnelenmiştir. Eser çeşitli olumlu veya olumsuz eleştirileri bünyesinde barındırarak bu açıdan çocuklara yol göstermiştir. Selenge bu eseriyle çocukların empati sağlamalarına ve kötü bireylerden nasıl korunmaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Eserde Dede Korkut Hikayeleri ve geleneksel Türk tiyatrosundan esinlenerek çeşitli atasözü ve deyimlere de yer veren Selenge, bu açıdan çocuklarda kültürel bilincin oluşumuna katkı sağlamıştır (Solak, vd., 2018, s. 178-180).

Bir karikatürist olan Güner Pir, 1985 yılında yazmış olduğu “*Karabey Kıbrıs Seferi-Türkler Geliyor*” başlıklı çizgi romanında savaş ve kahramanlıkla alakalı konulara yer vererek çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Eser aynı zamanda Kıbrıs’ta yayımlanan ilk çizgi roman olma özelliğini taşımaktadır (Onuş, 2017, s. 605).

2.4. Kırgızistan Çocuk Edebiyatı

Sovyetler döneminden önce Kırgız çocuk edebiyatı tıpkı Azerbaycan ve Kazakistan çocuk edebiyatlarında olduğu gibi sözlü kültüre bağlı olarak gelişme göstermiştir. Bu durum Rusların belirttiği gibi Kırgız çocuk edebiyatının Ekim Devriminden önce ürün vermediği anlamına gelmemelidir. Çocuk edebiyatı hiç şüphesiz ki Kırgızların tarih sahnesine çıktığı andan itibaren gelişim göstermiştir. Kırgız edebiyatında çocuklar için söylenen ninniler bunun en güzel örneklerini oluşturmuştur. Kırgızlarca yüzyıllar boyunca aktarıla gelen bu kültürel birikim 19. yüzyıldan itibaren yazılı kaynaklarda çeşitli ürünlerini vermeye başlamıştır.

Kırgız edebiyatının Sovyetler Birliği döneminden önce var olmadığı yorumu T. Usubaliev tarafından altı çizilerek belirtilmekle birlikte bu durumun tam tersi olduğu

görülmüştür. Kırgız aydınları ve dil bilimcilerinden K. K. Yudahin, İ.A. Batmanov ve S. Kudayaybergenov gibi şahsiyetler tarafından Arap alfabesi kullanılarak çeşitli eserler kaleme alınmıştır (Koç, 2009, s. 28).

Kırgız çocuk edebiyatında yazılı döneme geçilmeden önce çocuklara şarkılar, türküler, bulmacalar, tekerlemeler, ninniler ve masallar dinletilmiş ve çocuklar bu türleri dinleyerek büyümüşlerdir. Çocuk edebiyatı ve çocuk folkloru üzerine çeşitli çalışmaları bulunan Mukaş Tülögabılov bu konudaki bilgilere “*Kırgız Baldar Adabiyatı*” ve “*Kırgız Baldar Adabiyatının Tarihi*” başlıklı eserlerinde yer vermiştir. Kırgız çocuk folkloru üzerine Gülbara Orozova “*El Adabiyatı*” (Halk Edebiyatı) başlıklı eserini yayımlamıştır. Orozova bu eserin 12. cildinde “*Baldar Folkloru*” yani Kırgız çocuk folkloruna yer vermiştir ve çocuk folklorunu sınıflandırmıştır (Duman, 2016, s. 4-8).

Kırgızistan’da Sovyet ideolojisinin hâkim olduğu süreçlerde çocuklar adına yazılan bilmeceler Sovyet ideolojisi doğrultusunda ele alınmıştır. Bu doğrultuda çocuklar adına yazılan ders kitaplarında bilmecelere yer verilmiştir. Bu ders kitaplardan birini Taşım Bayciev’in 1948 yılında yayımlamış olduğu “*Bizdin Adabiyat*” adlı eseri oluşturmuştur (Şimşek, 2018, s. 48-52).

Moldo Kılıç’ın ilk kitabı olan “*Buudayıktın Toyu*” isimli eser Türk dünyasında yer alan çeşitli halk ve çocuk masallarını içermektedir. Bu masallar vasıtasıyla çocuklar için ortak okunabilecek bir eser yaratılmıştır. Bu açıdan eser Türk dünyası çocuk edebiyatı için önemli kaynaklardan birini oluşturmuştur (Öçalan, 2005, s. 15).

Kırgız akınlarından olan ve Kırgız halkının gelecek nesillerinin bilinçlenmelerine olanak sağlayan Arstanbek yazmış olduğu “*Tar Zaman*” başlıklı şiiriyle genç nesilleri Ruslara karşı bilinçlendirmiştir. Arstanbek yazmış olduğu bu şiiriyle gençlerin ahlaki yönden bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır (Kapağan, 2017, s. 158-159).

Kırgız çocuk folklorunda yer edinen ve beşik türkülerinden olan ninniler (aldey/beşik jırı), salbilekler (bebekleri oyalamak için jimnastik hareketler yapılarak söylenen türküler) ve tayböbökler (bebeklerin yürümesini kolaylaştırmak adına ayaklarındaki kösteğin kesilmesi sırasında söylenen türküler) Kırgız çocuk edebiyatında şiirselliği olan ve çocuklar için söylenen türlerden birkaçını oluşturmuşlardır. Bu türler Kırgızların milli destanı olan Manas Destanının karakterlerini barındırması bakımından

oldukça önemlidir. Kırgızlarda kız bebekler uyutulurken Manas destanından kadın karakterler, erkek bebekler uyutulurken ise erkek karakterler anılarak uyutulmuşlardır. Kırgız çocuk edebiyatı adına yazılmış olan bu türler yazılı çocuk edebiyatı kavramı oluşmadan önceki süreçlerde çocuk edebiyatının temelini oluşturmuşlardır. Milli kültürün unsurlarını içerisinde barındıran bu türler Sovyetler döneminde Ruslar tarafından yasaklanmış ve yok sayılmıştır (Duman, 2016, s. 10-13).

Kırgız çocuk edebiyatında yer alan bu sözlü ve yazılı eserler Kırgız edebiyatının Sovyetler döneminden önce yok sayılmaması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Aldaş Moldo, Moldo Niyaz Moldo Kılıç gibi şahsiyetlerin yazmış oldukları şiirler Kırgız coğrafyasında yayılmıştır. Halk bu şairlerin yazmış olduğu şiirler vasıtasıyla aydınlatılmaya, çocuklar ve gençler bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçlarla kaleme alınan eserler Ruslar tarafından sınırlandırılmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi yeni olan Kırgız edebiyatı değil, Sovyet dönemi Kırgız edebiyatıdır. Cengiz Aytmatov Sovyet Dönemi Kırgız edebiyatı hakkında Modern Kırgız Edebiyatı tabirini kullanmıştır (Kapağan, 2015, s. 184-185).

Çağdaş Kırgız çocuk edebiyatı 20. yüzyılın ilk yarısında yani 1920-1940 yılları arasında oluşmaya başlamıştır. Sovyetler Birliğinin Türkistan coğrafyasında hakimiyet kurmasıyla beraber Kırgızistan coğrafyasında çeşitli siyasi ideolojiler meydana gelmiştir. Bu doğrultuda Sovyetler kendi ideolojilerine uygun aydın bir insan tipi oluşturmak istemişlerdir ve bunu da çeşitli eğitim faaliyetleriyle sağlamışlardır. Bu doğrultuda yeni okullar açılmış, bu okullarda okutulacak çeşitli ders kitapları basılmıştır. Sovyetler bununla da kalmayıp toplumun aydın kesimine Sovyet ideolojisine uygun eserler yazmaları noktasında çeşitli baskılar uygulamışlardır. Anneler için de çeşitli kitaplar basılarak bu ideolojik döngüde süreklilik sağlanmıştır (Duman, 2016, s.14).

Sovyet ideolojisi demek; emek, emek veren kadınlar, modern teknoloji ve milliyetsiz toplum demektir. Sovyet ideolojisine göre bir kadın ne kadar çok eğitilmiş ve Sovyet ideolojisini ne kadar çok bağlıysa yetiştireceği çocuklar da o denli Sovyet ideolojisine bağlı olacaktır (Duman & Yakar , 2019, s. 288). Bu düşünce doğrultusunda yazarlarca eserler yazılarak Sovyet ideolojisinin Türkistan coğrafyasındaki sürekliliği sürdürülmüştür.

Kırgızistan'da cedit okullarının açılmasıyla beraber okuma yazma oranlarında artışlar meydana gelmiştir. Bu doğrultuda çocukların eğitimlerini desteklemek adına

çeşitli eserler yazılmıştır. Hadi Maksudi “*Muallim Evvel*”, “*Muallim Sani*” kitaplarını, Rızaeddin Fahreddin’in ise “*Terbiyeli Çocuk*” başlıklı kitabını bu amaçla kaleme almıştır. 1912 yılında cedit okullarında görev alan öğretmenler tarafından gerçekleştirilen toplantıda Kırgız bölgesindeki çocukların eğitilmesinde milli ve dini değerlerin önemine değinilmiştir (Kadyrov, 2014, s. 164-167). Kırgızistan edebiyatı ve eğitiminde oldukça etkin bir faaliyet gösteren Arabayev, bu doğrultuda çocuk eğitimi adına “*Töte Okuu*” ve “*Cazuu Örnekleri*” başlıklı eserlerini yazmıştır (Güngör, 2013, s. 11-74).

1920’li ve 1930’lu yıllarda çocuk edebiyatı adına verilen eserlerin ilk örneklerinde çeşitli acemilikler görülmüştür. Bu durumun temel nedenini ise yazarların tecrübesizliği ve çocuk pedagojisinden anlamamaları oluşturmuştur. Tüm bu olumsuz nedenlere rağmen Kırgız çocuk edebiyatında K. Bayalino “*Kırlangıç ile Yılan*” (Çabalekey menen Cılan) ve “*Tilki ile Dağ Sıçanı*” (Tülkü menen Suur) başlıklı eserlerini kaleme almıştır. Aalı Tokombayev ise 1924 yılında “*Kurmanbek*” 1929 yılında ise “*Cetim*” adlı hikayelerini yazmıştır. Bu eserlerin temel kaynağını Kırgızların yüzlerce yıl süregelen halk edebiyatları oluşturmuştur (Duman, 2016, s.23).

Dönem içerisinde öğrenciler için edebi kitapların yayımlanması gerekliliği oluşmuştur. Bu doğrultuda Kırgız yazarları tarafından çocuklar için hikâye, masal ve mecazi hikayeler kaleme alınmıştır. 1920-1930 yılları arasında S. Naamatov “*Cöcölör*” (Civcivler) ve “*Moldo Sasık*” (Kokan Molla), K. Eşmambetov ise “*Caratılış Sırları*” (Doğa Sırları) başlıklı hikâyeyi yayımlamıştır (Koç, 2002, s. 64).

Kırgız çocuk edebiyatında K. Bayalinov 1926 yılında yayımlanan “*Cetimdin Ölümü*” (Yetimin Ölümü) adlı hikayesiyle ön plana çıkmıştır. Kırgız dili ve edebiyatının ilk okuma kitaplarını yazan Kasım Tınısbekov 1924 yılında “*Okuu Kitebi*” (Okuma Kitabı), 1927 yılında “*Okuu-Cazuu Bil*” (Okuma Yazmayı Bil), 1931 yılında ise “*Ene Tilibiz*” (Ana Dilimiz) başlıklı eserlerini yayımlamıştır. Bu dönemde Togolok Moldo “*Nasihah*” adlı şiirini, Aalı Tokambayev ise “*Lenin Hakkında*” (Lenin Tuuraluu) başlıklı şiir derlemesini kaleme almıştır. Aalı Tokambayev 1935 yılında “*Kanattuu Dostor*” (Kanatlı Dostlar) adlı hikayesini yayımlamıştır. Aalı Tokambayev’in bu eseri ve Kuseyin Esenkocoyev’in yazmış olduğu “*Kanathıların Sırrı*” (Kanattuular’ın Sırrı) başlıklı eser, kuşları konu alması bakımından benzer özellikler göstermiştir (Duman, 2016, s.24-39).

Kırgız şairlerinden biri olan Alıkul Osmanov da Kırgız çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Alıkul yazmış olduğu şiirleriyle Kırgız çocuk edebiyatını zenginleştirmiştir. Alıkul bu doğrultuda “*Tülkü menen Kazdar*”, “*Baldar menen Turnalar*” ve “*Eki Metr Esengul*” başlıklı çocuk şiirlerini yazmıştır. Şair aynı zamanda tekerleme derlemeleriyle de Kırgız çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır (Naskali, 1996, s. 426)

Aalı Tokombayev çocuklar için 1935 yılında 23 şiir ve 33 sayfadan oluşan “*Bizdin Kitep*” (Bizim Kitap) adlı eserini yayımlamıştır. Tokombayev’in bu eseri çocuklar için basılan ilk şiir kitabı olma niteliğini taşır ve bu eserde çalışmak, okumanın önemi, bilim gibi konular ele alınmıştır. Tokombayev, bu kitabında “*Kaysı Kez*” (Hangi Zaman), “*Kitep*” (Kitap), “*Kargalar*”, “*Traktor*” (Traktör) ve “*Fabrik*” (Fabrika) gibi çocuk şiirleriyle çeşitli konulara değinmiştir. Sovyetler Birliği kurulduktan sonra Kırgızistan’da komünist sistem doğrultusunda çeşitli çocuk ve gençlik kolları kurulmuştur. Bu kollar; Oktyabrat (7-9 yaş), Pioner (9-14 yaş) ve Komsomol (14-28 yaş) kolları olarak ön plana çıkmıştır. Tokombayev “*Biz*” adlı şiirinde Pioner kolu içerisinde yer alan çocuklara seslenmiştir (Duman, 2016, s. 26-35).

Kırgızistan çocuk edebiyatının en önemi şahsiyetlerinden biri olan Kuseyin Esenkoçoyev yazmış olduğu çocuk şiirleri ve çocuk hikayeleriyle ön plana çıkmıştır. Esenkoçoyev “*Kanatlıların Sırrı*” başlıklı şiir kitabında evcil ve yırtıcı kuşlar olmak üzere otuzdan fazla kuş türüne değinmiştir. Şair bu eseriyle çocukların kuşlarla ilgili kelime dağarcıklarının genişlemesine ve doğayı tanımalarına olanak sağlamıştır. Esenkoçoyev’in şiirleri ve hikayeleri 1957 yılında “*Hikayeler ve Şiirler*” başlığıyla tek bir kitap altında toplanmış ve yayımlanmıştır (Duman, 2015, s. 178-181).

Bu dönemde Toktogul, Eşmambet ve Ceni Cokadlı gibi şairlerin söylemiş oldukları doğaçlama şiirler Kırgızlı çocukların duygu dünyalarına hitap etmiştir. Togolok Moldo yazmış olduğu “*Yer ve Oyun Çocukları*” (1939) ve “*Çocuk Masalları*” başlıklı eserleriyle Kırgız çocuk edebiyatının zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Bu yıllarda Kırgız çocuk edebiyatına bilim kurgu konusu dahil olmuştur ve K. Esenkoçoyev “*Gezici Çocuk*” (1937) ve “*Vatanın Oğlu*” başlıklı eserlerini bu doğrultuda kaleme almıştır (İsmailova, 2021, s.16-17).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1940-1950) çocuklar oyunlar oynayıp okula gitmek yerine savaşa giden yetişkinlerin sorumlularını üstlenen bireyler haline gelmişlerdir. Bu dönemde Kırgız çocuk edebiyatında savaş, çalışmak, ümit ve birlik gibi

konular ele alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinden dolayı çocuk edebiyatı adına yazılan eserlerde düşüşler meydana gelmiştir (Duman, 2016, s. 42-44).

Çağdaş Kırgız edebiyatı yazarlarından biri olan Tölögön Kasımbekov “*Yılkınının Oğlu*” başlıklı eserinde hikayelerinin başkişilerini çocuklar olarak kurgulamıştır. Tölögön bu eserinde yer alan hikayelerde çocuklara sıklıkla yer vererek eserinin çocuklar tarafından ilgiyle okunmasına olanak sağlamıştır (Azap, 2015, s. 99-100).

Kırgız çocuk edebiyatında savaş döneminde Alıkul Osmanov, T. Sıdıkbekov ve K. Bayalinov gibi şahsiyetler ön plana çıkmışlardır. Alıkul Osmanov 1935 yılında “*Irlar Cıynağı*” (Şiirler Seçkisi), 1937 yılında “*Tan Dağı Irlar*” (Tan Vaktindeki Şiirler) ve “*Baldar İçün*” (Çocuklar İçin) başlıklı şiir kitaplarını yayımlayarak Kırgız çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Bu dönemde savaşın olumsuz etkilerinden dolayı daha az ürün verilmiştir. T. Sıdıkbekov “*Bekleyiş*”, “*Özlemedim mi?*” ve “*Küçük Vatanseverler*” başlıklı eserlerini yazmıştır. Kasımalı Bayalinov ise her ne kadar çocuklar için yazmasa da çocuklar arasında ilgiyle okunan ve 1926 yılında yayımlanan “*Acar*” hikayesiyle savaş dönemi çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır (Duman, 2016, s. 44-54).

Türk dünyasının en önemli yazarlarından biri olan Cengiz Aytmatov da yazmış olduğu romanlarla İkinci Dünya Savaşı'nı ve bu savaştan sonraki süreçleri ele almıştır. Yazar eserlerinde savaştan ötürü babasız kalan çocuklara değinmiş ve bu çocukların psikolojilerini ele almıştır. Aytmatov “*Cemile*”, “*Sultanmurat*”, “*Toprak Ana*” gibi romanlarında da savaşın çocuklar üzerindeki etkilerine değinmiştir. Yazar bu doğrultuda “*Beyaz Gemi*” ve “*Sultanmurat*” adlı eserlerinde ana karakterleri çocuklar olarak kurgulamıştır (Öztabak & Demirkaya, 2018, s. 62-67).

İkinci Dünya Savaşından bağımsızlık dönemine kadar olan süreçte (1950-1990) Kırgız çocuk edebiyatında olumlu yönden değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönem ve öncesinde Kırgız çocuk edebiyatı türleri şiir ve hikâyeye sınırlıyken bu dönem ve sonrasında roman türü Kırgız çocuk edebiyatına dahil olmuştur. Savaş sonrası dönemlerde ilk defa çocuklar adına süreli yayınlar faaliyet göstermeye başlamıştır. 1952 yılında “*Çaş Leninci*” (Genç Leninci) adlı dergi yayın hayatına başlamıştır. Yine “*Bayçeçekey*” yani “*Kardelen*” dergisi de çocuklar adına yayın faaliyetlerini sürdürmüştür (Duman, 2016, s. 56-61).

1950'li yıllarda Kırgızistan Yazarlar Birliği tarafından gerçekleştirilen yarışmalarla çocuk edebiyatının gelişimine katkı sağlanmıştır ve çocuk edebiyatına dair ürün veren şahsiyetlerin sayılarında büyük oranda artışlar görülmüştür. Bu doğrultuda T. Sıdıkbekov “*Dağ Çocukları*” başlıklı kitabıyla, N. Baytemirov ise “*Genç Nesiller*” ve “*Sağlam Arkadaşlık*” başlıklı eserleriyle Kırgız çocuk edebiyatının gelişimine katkı sağlamışlardır (İsmailova, 2021, s.18-19).

Turar Kocomberdiyev ise yazmış olduğu “*Kölçüktöğü Ay*” adlı şiir kitabıyla Kırgız çocuk şiirine katkı sağlayan şahsiyetlerden biri olarak anılmıştır. Şair, 1961 yılında yayımlanan bu kitabında sade bir dil kullanarak çocukların merak hissini uyandırmış öğrenme heveslerini arttırmıştır. Turar bu eseriyle çocuklara çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, adalet, yardım severlik ve arkadaşlık gibi yüce erdemlerin bilincini aşılamıştır (Duman & Taptap, 2017).

Temirkul Ümötaliyev ise çocuklar için birçok şiir yazmıştır. Şair bu şiirlerinde dönemin gençlerinin azmine değinmiştir. Ümötaliyev, bu eserlerinde çocuklara çeşitli konularda nasihatlerde bulunmuştur. Şairin şiirlerinin konularını savaştan ders çıkarmak ve emeğe saygı gibi konular oluşturmuştur. Ümötaliyev bu şiirleriyle çocukları çeşitli konularda bilinçlendirmeye çalışmıştır (Arıcan & Yener, 2019, s. 6).

Kırgızlı şairlerden Altınbek İsmailov ise yazmış olduğu şiirleriyle çocuklara anadil bilincini aşıl原因arak gelecek nesillerin bu konuda bilinçlendirmelerine olanak sağlamıştır. Şair “*Kantip Aytam*” (Nasıl Söylerim) başlıklı şiirinde anadil konusuna değinmiştir ve çocukları bu konuda bilinçlendirmeye çalışmıştır (Kallimci, 2015, s. 168).

Abziy Kızırov ve Musa Cangaziyev savaş sonrası durumu şiirlerinde işleyen şairlerden birkaçıdır. Abziy Kızırov yazmış olduğu “*Meken Enem*” başlıklı 5 bölümden oluşan eserinde emek, tabiat ve barış konulu 43 şiire yer vermiştir. Musa Cangaziyev ise Kırgız çocuk edebiyatıyla ilgili çalışmalardan ötürü çocuk şairi ünvanıyla anılmıştır. Şair, 1953 yılında “*Acıragıs Dostor*” (Ayrılmaz Dostlar), 1970 yılında ise “*Menin Başım Kıpızııl*” (Benim Başım Kıpırmızı) başlıklı eserlerini yayımlamıştır. Dönem içerisinde yaşanan teknik gelişmeler ise Tügölbay Sıdıkbekov’un şiirlerine koymuş olduğu adlarla edebiyata yansımıştır. Sıdıkbekov’un bu şiirlerinden birkaçı “*Radio Cañı Ayılda*” (Radyo Yeni Köyde), “*Mikrofon İrdadı*” (Mikrofon Şarkı Söyledi), “*Basmakana*” (Matbaa) ve “*Lift*” (Asansör) başlığıyla yayımlanmıştır (Duman, 2016, s. 61-80).

Kırgız yazarlarından Cengiz Aytmatov da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki durumu gözler önüne sermiştir ve bu doğrultuda “*Asker Çocuğu*” (Atadan Kalgan Tuyak) başlıklı hikâyesini kaleme almıştır. Aytmatov'un 1968 yılında yayımlanan bu eseri savaş dönemi çocuklarının yaşamlarını ve psikolojilerini yansıttığından Kırgız çocuk edebiyatı için önemli kaynaklardan birini oluşturmuştur (Sönmez, 2019, s. 10-14).

1960'lı yıllarda Kırgız çocuk edebiyatı adına eser veren şahsiyetlerin sayılarında artış meydana gelmiştir. Bu dönemde Musa Cangaziyev “*Mavimsi Isık Gölde*”, M. Gaparov “*Misafir*”, A. Cakıpbekov ise “*Yaralı Güvercin*” başlıklı eserleriyle Kırgız çocuk edebiyatına katkı sağlamışlardır. Çocuk şiirleri adına A. Kızırov “*Kahraman Oğlan Karabay*”, T. Kocomberdiyev ise “*Bizim Yerimiz Aladağ*” başlıklı eserini yazmıştır (İsmailova, 2021, s.19-20).

1970'li yıllarda Colon Mamıtov, Baytemir Asanaliyev, Toktosun Samudinov gibi şahsiyetler “*Baka Menin Ömrüm*” (Çocuk Benim Ömrüm), “*Baatırdın Şapkesi*” (Bahadırın Şapkası), “*Mandalak*” (Lale), “*Böböktörgö Üyrötkün*” (Bebeklere Öğretin) başlıklı şiir derlemelerini yayımlamışlardır. Bu dönemde çocuk şiirleriyle ön plana çıkan diğer şahsiyetler ise Kanıbek Cunuşev ve Toktosun Nurmatov'dur. Kanıbek Cunuşev “*Aydın Köl*” (Aydın Göl) Toktosun Nurmatov ise “*Biyçi Çaynek*” (Dansçı Çaydanlık) başlıklı şiir kitabıyla ön plana çıkmıştır (Duman, 2016, s. 83-102).

Bağımsızlık sonrasında Kırgızistan'da çeşitli ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir. Yazarlar eserlerinin basılması noktasında maddi sıkıntılar yaşamışlardır. Bu dönemde Mektep matbaası ve “*Beçeçekey*” çocuk dergisi faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Kırgız çocuk edebiyatı ideolojiden bağımsız bir şekilde gelişme göstermiştir (Duman, 2016, s.104-108).

Kırgızların milli destanı Manas nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir. Bağımsızlıktan sonraki süreçlerde Manas destanı ile ilgili çeşitli eserler yazılarak çocuklar bilinçlendirilmiştir. Baygaziyeve bu doğrultuda “*Manastanuu*” adlı ders kitabını yazarak gençlerin Manas ruhuyla yetişmelerine olanak sağlamıştır (Beşirli, 2015, s. 38).

Bağımsızlıktan sonra Toktosun Samudinov yazmış olduğu eserlerle Kırgız çocuk edebiyatının zenginleşmesine olanak sağlamıştır. Samudinov, 2012 yılında yayımlanan

“*Ar Bakçadan Birden Gül*” adlı eserinde yer alan oyun şiirleri, bilmeceler ve çeşitli masallarla genç okurlarına seslenmiştir. Kanıbek Cunuşev ise 2007 yılından sonra “*Bir Orunduu Samolyot*” (Bir Kişilik Uçak), “*Çöndölöy*” (Dağ Faresinin Yavrusu) ve “*Canışmak*” (Saklambaç) isimli şiir türündeki çocuk kitaplarıyla çocuk edebiyatını zenginleştirmiştir. Yine bu dönemde Baytemir Baygaziyeve “*Baldar Nege Külüşti*”, Kaliya Kulaliyeva “*Menin Düynöm*” (Benim Dünyam), Cañışbek Cumakadır ise 2009 yılında yayımlanmış olduğu “*Baktıluu Balık*” adlı şiir kitabıyla bağımsızlık sonrası çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır (Duman, 2016, s. 118- 120).

2.5. Özbekistan Çocuk Edebiyatı

Çağdaş Özbek çocuk edebiyatı oluşmadan önceki süreçlerde Özbek Türkleri tarafından çocuklar etrafında gelişen sözlü bir edebiyat hâkimdir. Tıpkı Azerbaycan, Kazakistan, Kıbrıs ve Kırgızistan çocuk edebiyatlarında olduğu gibi. Ahmet Keskin, 2009 yılında yazmış olduğu “*Özbek Çocuk Folklorunda Türler*” başlıklı yüksek lisans tezinde Türkmen çocuk folklorunu büyükler tarafından üretilen, büyükler ve çocuklar tarafından üretilen ve sadece çocuklar tarafından üretilen türler şeklinde üç başlık altında değerlendirmiştir. Keskin bu çalışmasında Özbek çocuk folkloruna değinmiştir ve Özbek çocuk folklorunun başlıca unsurlarını allala (ninniler), avutmaçaklar (avutma sözleri), makal (atasözü), metel (deyim), ibret öğüt sözleri, balalar ertakları (çocuk masalları), tez aytışlar (tekerlemeler), tapışmaklar ve söz oyunları (tekerlemeler, bilmeceler ve söz oyunları) şeklinde ele almıştır (Keskin, 2009).

Aytım-alkışlar Özbek çocuk folklorunda yetişkinler tarafından üretilen çocuk edebiyatı türlerinden biridir ve çocuklarla ilgili inanmaları kapsamaktadır. Aytım-alkışlar saç toyu, ayak toyu, ad verme gibi çeşitli merasimler ve toyları bünyesinde barındırmaktadır. Özbek çocuk folkloru türlerinden olan olan avutmaçaklar çocukları avutmak için söylenen çeşitli sözler bütünüdür ve kendi içerisinde çeşitli türlere ayrılmıştır. Makal, metel ve ibret-öğüt sözleri ise çocukları doğru bir şekilde eğitip büyütmek adına başvurulan türlerden biridir. Bu türlerde genellikle bir öğüt ve ders verme amacı hakimdir. Özbek çocuk folklorunda çocuklar için söylenen masallara “çöpçek” de denilmektedir. Özbek çocuk folklorunda tez aytışlar Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan Türklerinin çocuk folklorunda olduğu gibi “yanılmaç” olarak adlandırılmıştır. Tez aytışlar seslerin ve kelimelerin hızlıca ve yanılmadan söylenmesine dayanan bir söz oyunudur. Tapışmaklar ise bilmece kelimesinin Özbek

çocuk folklorundaki karşılığıdır. Yetişkinler tarafından üretilen bilmecelerin hem manzum hem de mensur şekilleri bulunmaktadır (Keskin, 2009, s. 142-178).

Özbek çocuk folklorunun en önemli türlerinden biri olan ninniler Özbeklerce “allala” olarak adlandırılmaktadır. Allalar Özbek Türkleri tarafından çocuklara üç yaşını doldurana kadar söylenmiştir. Özbeklerde ninniler çocukları “avutma” işleviyle kullanılmışlardır (Temizkan & Solmaz , 2018, s. 247).

Özbek çocuk folklorunda oyunlar etrafında çeşitli türler oluşturulmuştur. Türkmenlerde sanavaç olarak adlandırılan ve Özbeklerde sanamalar olarak bilinen bu tür genellikle oyun başlarında söylenen tekerlemelerden oluşmuştur. Özbek çocuk folklorunda tekerlemeler vakebend ve kumuliyativ olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Vakebend sanamalarını rakamlar ve sözlerin yanı sıra belli konular ve olaylar oluşturmuştur (Keskin, 2009, s. 235-243).

Özbek çocuk folkloru üzerinde çalışmaları bulunan Ğ. Cihangirov 1974 yılında yayımlamış olduğu “*Özbek Balalar Folklori*” başlıklı eseriyle ilk bilimsel çalışmalardan birini yapmıştır. Cihangirov bu eserinde Özbek çocuk folklorunun özelliklerinden bahsetmekle birlikte çocuk folklorunun türlerine, bu türlerden bilmeceler, sayışmacalar ve masalların özelliklerine değinmiştir (Çınar, 1994, s. 16-17).

Özbek çocuk edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan Abdulla Avlani, 1909-1917 yılları arasında çocukların eğitimi adına özel okullar için “*Birinci Muallim*”, “*İkinci Muallim*” başlıklı ders kitaplarını ve “*Edebiyat yahut Milli Şiirler*” adlı eserini yayımlamıştır. Avlani, Ekim Devrimine kadar yazmış olduğu şiirlerini “*Edebiyat yahut Milli Şiirler*” adlı eserinde toplamıştır. Bu eser dört cilt ve altı bölümden oluşmaktadır ve eserde yer alan şiirler genellikle didaktik yönleriyle ön plana çıkmıştır. Avlani bu eserinde yer alan “*Şair ile Toti*”, “*Ey Dost*” ve “*Cahil Dilinden*” başlıklı kıssaları aracılığıyla çocukların terbiyelerine, ahlaklı ve bilgili bireyler olmalarına katkı sağlamıştır. Abdulla Avlani “*Hicran Sözü*”, “*Bahar*”, “*Yaz*”, “*Güz*” ve “*Kış*” başlıklı çocuk şiirleriyle Özbek çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır (Açık, 2001, s. 3-5).

Özbek çocuk edebiyatında etkin faaliyetler gösteren Şükrullah Yusufoğlu ise “*Bahar Savgası*” ve “*Yulduzlar*” başlıklı eserlerini kaleme almıştır. Şükrullah çocuklar için “*İkki Yaşlık*”, “*Cevahir Sandığı*”, “*Rossiya*” ve son olarak “*İkki Qaya*” başlıklı

kitaplarını yazmıştır. Şükruallah'ın bu kitapları çeşitli dillere aktarılmıştır (Cihangir, 2019, s.20).

Cedit Okullarında İsmail Gaspiralı'nın hazırlamış olduğu “*Hace-i Sibyan*” adlı ders kitabı ise çocuklara okutulmuş ve bu eser çocukları ezberci sistemden kurtulmalarına olanak sağlamıştır (Zeki, 2014, s. 17).

1950-1980 yılları arasında Stalin'in ölümüyle beraber Özbek coğrafyasında sosyal ve edebi anlamda özgürlükler yaşanmıştır. Gaffur Gulam İkinci Dünya Savaşın'dan sonra yetim kalan çocuklara eserlerinde yer vermiştir. Bu doğrultuda “*Ben Şarktan Geliyorum*” şiirini yazan Gulam, dönemin sosyal meselerine vurgu yapmıştır (Erdem, 2019, s. 10-12).

Kendisini “Özbek çocuk şairi” olarak adlandıran Enver Abidcan ise çocuklar için yazmış olduğu kıssalarda çocuk eğitimine vurgu yapmıştır. Şair “*Nevruz Kıssası*” ve “*Kozargan Boychechak*” (Gezen Bayçiçek/Kardelen) başlıklı kıssalarında çocuklara uygun ve güzel bir üslupla seslenmiştir. Enver Abidcan bu eserinde Türk kültürünün yüzlerce yıllık birikimi olan nevruz inancına ve çocuklar etrafında gerçekleşen çeşitli geleneklere değinmiştir (Bilveren, 2015, s. 38-44).

Abdulla Avlani, “*Türkî Gülistan yahut Ahlâk*” adlı eserinin “*Hıfz-ı Lisan*” başlıklı bölümde ana dilin önemine değinerek Türkistan şivesine vermiş olduğu önemi dile getirmiştir. Şair Türk çocukları ve gençleri arasında milli bilinci uyandırmaya çalışmıştır. Abdulla Avlani “*Bala ile Gül*” ve “*Veliniñ Cum'a Bayramı*” adlı şiirleriyle Özbek çocuk edebiyatına katkıda bulunmuştur (Kholmatov, 2013, s. 203-255).

Sinem Küçükkağaoğlu Tunç yazmış olduğu “*Ayna Dergisinin Özbek Türklerinin Modernleşmesindeki Rolü*” başlıklı doktora tezinde bu dergide yer alan eserlerle çocukların çeşitli konularda bilinçlendirildiklerine dikkat çekmiştir. Ayna dergisinde üzerinde durulan konulardan birini kız çocuklarının eğitimi oluşturmuştur. Cedit aydınları kız çocuklarını eğitime dahil edilerek toplumun gelişip ilerlemesini arzulamışlardır (Küçükkocaoğlu, 2020).

Özbek edebiyatının değerli şahsiyetlerinden Aman Muhtar ise 1970-1990 yılları arasında “*Buvim Ertek Eytedi*” (Ninem Masal Anlatıyor), “*Künlerden Bir Kün*” ve “*Ming Yilden Song*” başlıklı eserlerinde çocuklar için şiir, masal ve destanlara yer vermiştir (Cihangir, 2019, s.25).

Dedehan Hasanov yazmış olduğu “*Gençler At Binmez Oldular*” başlıklı şiirinde gençlerin ve çocukların yaşadığı kültüre bağlı olmaları gerektiğine, ata binmeyi bilen çocukların ve gençlerin yiğit olacağına değinmiştir. Özbek şairi Dedehan Hasanov, şiirlerinde ve şarkılarında çocukların terbiyesi ile ilgili konulara değinerek Özbek çocuklarının bilinçlenmeleri noktasında büyük çaba göstermiştir (Bozyel, 2019, s. 181).

2.6. Türkmenistan Çocuk Edebiyatı

Çağdaş Türkmenistan çocuk edebiyatı oluşmadan önce Türkmenlerin çocuk edebiyatları Türk dünyası çocuk edebiyatlarında olduğu gibi sözlü kültür aracılığıyla nesilden nesile aktarılmıştır. Türkmen çocuk edebiyatının kaynaklarını halk edebiyatı, klasik edebiyat ve Sovyet halklarının edebiyatı oluşturmuştur (Toz, 2012, s. 168).

Türkmen çocuk folkloru ürünlerinden tekerlemeler genellikle çocuklar için söylenerek çocuksu üslup özelliklerini barındırmışlardır. Türkmen edebiyatında tekerlemeler sanavaç olarak adlandırılmaktadır. Türkmen sanavaçları kendi içerisinde oyun tekerlemeleri, sayı tekerlemeleri, alay özelliği taşıyan tekerlemeler, hayvanlar ve kuşlarla ilgili tekerlemeler olmak üzere çeşitli başlıklara ayrılmıştır. Türkmen çocuklarının eğitimlerinde tekerlemeler önemli bir rol oynamıştır (Duymaz, 1998, s. 173-175).

Erman Artun “*Halk Edebiyatına Giriş*” başlıklı eserinde çocuklar adına yazılan çeşitli eserlerin çocukların kişisel gelişimlerine konuşma ve yazma becerilerine katkı sağladığına, dil ve zekâ gelişimleri üzerinde olumlu etkiler bıraktığına değinmiştir (Toz, 2012, s. 169). Bu açıdan masallar bu özellikleri bünyesinde barındıran eserler arasında yer almıştır. Masallar birçok Türk lehçesinde farklı isimlerle anılmakta Türkmen Türkçesinde ise “erteke” olarak adlandırılmaktadır. Çocuk eğitiminde çocuklara ders vererek onların kişisel gelişimlerine olanak sağlayan masallar, çocukların kendi sorunlarına çözüm üretmelerine katkı sağlamaktadır (Yardımcı, 2013, s. 137).

Türkmen çocuk edebiyatında masallar oluşturuldukları toplumun kültürlerini yansıtması bakımından önemli bir yere sahiptir. Çocuk gelişimine uygun bir şekilde yazılmış olan masallar çocuklara estetik bir bakış açısı kazandırır. Naki Tezel, yazmış olduğu “*Türk Masalları*” başlıklı eserinde çocuklar için yazılan masalların geleneksel yönlerin önemine dikkat çekmiştir. Türkmen araştırmacı ve yazarlar tarafından 1930 yılında halk arasında yer edinen Türkmen masalları derlenerek yayımlanmıştır. Ata Salih, Ahundov Gürgenli, Ata Govşudov G. Atabey ve A. Bekmiradov gibi şahsiyetler

yapmış oldukları derlemelerle Türkmen çocuk edebiyatına katkı sağlamışlardır. 1940 yılında Ata Govduşov ve M.A. Sakali 40 masaldan oluşan “*Çağalar Üçin Ertekiler*” (Çocukla İçin Masallar) başlıklı kitabı yayımlamışlardır. 1955 yılında ise Türkmen Devlet Neşriyatı tarafından “*Türkmen Halk Ertekileri*” başlıklı eser yayımlanmıştır (Sağlam, 2020, s. 131-135).

Türkmen çocuk edebiyatında ön plana çıkan diğer türlerden birini de ninniler oluşturmuştur. Ninniler, anneler tarafından bebekleri avutmak ve susturmak amacıyla söylenmiştir. Ninniler eğitici yönleriyle ön plana çıkan çocuk edebiyatı türlerinden biridir. Türkmen Türklerinde ninniye “hüvdü” de denilmektedir. Hüvdüler küçük yaşlardaki çocuklar için oluşturulmuş türlerden biridir. Türkmen çocuk hüvdülerinde çalışkanlık, temizlik ve vatan sevgisi gibi konular ele alınmıştır (Toz, 2012, s. 173).

Ayşe Yüksel Kılıç yazmış olduğu “*Türkmenistan Türklerinin Sözlü Kültüründe Hüvdiler (Ninniler)*” başlıklı yüksek lisans tezinde Türkmenistan çocuk ninnilerinin hangi amaçlarla söylendiklerine değinmiştir. Kılıç, bu çalışmasında Türkmenistan çocuk ninnilerinin çocukların uyuması, uyanması, ağlamaması, büyümesi ve yürümesi amacıyla söylendiklerini ortaya koymuştur (Yüksel Kılıç , 2007).

Türkmen çocuk edebiyatında bilmece türünün yanı sıra “matal”, “tapmaca” ve “kimbilmeşek” olarak adlandırılmıştır. Kimbilmeşek Türkmen şairlerince soru cevap şeklinde oluşturulan şiir biçimindeki bilmece türüdür. Türkmenlerde bilmece söylemek çok eski zamanlardan beri bir gelenek halinde sürdürülmüştür (Sağlam, 2020, s. 201-209).

Çağdaş Türkmen çocuk edebiyatı Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan Türklerinde olduğu gibi 20. yüzyılın başlarında oluşmaya başlamıştır. Soner Sağlam “*Türkmenistan Çocuk Edebiyatı*” başlıklı eserinde Türkmen çocuk hikayelerine ve şiirlerine değinmiştir. Sağlam, Türkmen çocuk edebiyatında roman, basniya, oçerk, novella, tenkit ve piyes gibi türlerde eserler yazıldığını da belirtmiştir. 20. yüzyıla kadar Türkmen edebiyatında çocuklar adına özellikle yazılmış bir eser olmamakla birlikte yetişkinler adına yazılıp daha sonra çocuklar arasında ilgiyle okunan eserler kaleme alınmıştır. Bu eserler çocukların kolay anlayabileceği bir tema ve dille yazılmıştır. Bu doğrultuda Mahtumkulu'nun “*Can İçinde*”, Seydi'nin “*Sen Çölü*”, Misginkılıç'ın ise “*Dağlar*” başlıklı şiiri çocuklar arasında ilgiyle okunmuştur. Mahtumkulu yazmış olduğu “*Can İçinde*” başlıklı manzumesinde çocuklar tarafından bilinen çeşitli kuşların

ve hayvanların huylarına, karakteristik özelliklerine değinmiştir. Eserde çocuklar tarafından bilinmeyen tasavvufi fikirler yer alsa da işlenen tema, şiirin kurgusu ve hayvanların başarılı tasviri çocuklar arasında ilgiyle okunmasına olanak sağlamıştır (Sağlam, 2020, s. 130).

1920 yılında Türkmenistan gazetesi yayımlanmıştır. 1922 yıllarından sonra ise Türkmençe dergiler ve okul kitapları yazılmıştır. “*Türkmen Dili*” başlıklı dergi vasıtasıyla halk edebiyatı ürünlerinden bilmeceler ve atasözlerine genişçe yer verilmiştir (Kara, 1998, s. 163).

1920-1940 yılları arasında Türkmenistan çocuk edebiyatının temel kaynaklarından birkaçını Türkmen halk edebiyatı ve Türkmen klasik edebiyatı, Rus ve Türk dünyası edebiyatları oluşturmuştur. 1926 yılında Türkmenistan’da çocuklar için “*Pioner*” dergisi yayımlanmıştır. Bu dergi vasıtasıyla çocukların edebiyata olan sevgisi ve ilgisi artmış, Türkmen şair ve yazarlarının ürettikleri eserleri yayımlayabilecekleri bir yayın organı ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda B. Kerbabayev, G. Burunov ve Y. Nasırlı gibi şahsiyetler bu dergide yayımlanmış oldukları çocuk şiirleriyle sosyal hayatı ele alarak çocukları eğitim hayatına teşvik etmişlerdir. Halk şairlerinden olan Ata Köpek Mergen, Bayram Şahır, Durdu Gılıç, Molla Murt ve Nuri Annagılı yazmış oldukları manzum ve mensur eserlerle Türkmen çocuk edebiyatına katkı sağlamışlardır. 1930’lu yılların başında Mollamurt, Aman Kekilov ve Ahindov Gürgenli gibi şahsiyetler çeşitli türlerden eserler yazarak çocuk edebiyatının temalarını genişletmişlerdir (Sağlam, 2020, s. 38-39).

Türkmen çocuk edebiyatının gelişimine kaynaklık eden bir diğer kaynak ise Sovyet halklarının edebiyatı olmuştur. Rus edebiyatı Türkmen çocuk edebiyatının gelişimine katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda Puşkin, A. Tolstoy, P. Bacov, A. Gaydar ve S. Alekseyev gibi şahsiyetler yazmış oldukları eserlerle Rus ve Türkmen çocuk edebiyatının şekillenmesine olanak sağlamışlardır (Toz, 2012, s. 176).

1934 yılında Sovyet rejimi tarafından çocuk edebiyatını geliştirmek amacıyla Bütünsoyuz I. Kurultayı oluşturulmuştur. Bu kurultay sonucunda çocuk edebiyatı eserlerinde artış meydana gelmiştir. 1940’lı yıllarda şair K. Barbabayev “*Batır*” (Yiğit) isimli povestini yazmıştır. Yine çocuk şiirleri alanında Ş. Kekilov 1935 yılında “*Yaz*” isimli şiirini, G. Seyitliyev ise 1939 yılında “*Ceren*” (Ceylan) başlıklı şiirini yazarak Türkmen çocuk edebiyatının gelişimine katkı sağlamıştır (Sağlam, 2020, s. 39-40).

Sovyetler Birliği tarafından Almanlarla yapılan İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri sosyal ve siyasal hayatta derin izler bırakmıştır. Savaşın bu derin izleri çocuk edebiyatına da yansımıştır. Bu doğrultuda Türkmen çocuk edebiyatında Mahtumkulu ve Seydi gibi şairlerin vatan temalı şiirleri tekrar basılmıştır. Bu dönemde Berdi Kerbabayev yazmış olduğu “*Atasının Oğlu*” ve “*Melece*” hikayeleriyle ön plana çıkmıştır. D. Nepesov'un vatan, kardeşlik, dostluk gibi şiirleri savaş döneminde çocukların dünyalarına ışık tutmuştur. Bu dönemde şavaş sonucunda yaşanan maddi zorluklarından dolayı “*Piyoner*” dergisi yayın hayatına son vermiştir (Sağlam, 2020, s. 41-43).

Türkmen edebiyatında önemli bir yere sahip olan Berdi Kerbabayev çocuklar adına çeşitli eserler yazmıştır. Yazar Türkmen çocukları için “*Batur*”, “*Ihlasa-Mirat*”, “*Connuk Batur*” ve “*Kırk Yalan*” gibi çocuk hikayelerinin yanı sıra “*Dostluk*” ve “*Kim Bilmeşek*” başlıklı masal ve bilmece kitaplarını yayımlamıştır (Sarıkaya, 2006, s. 4).

1945-1960 yılları arasında Türkmen çocuk edebiyatında yayın hayatına son veren “*Piyoner*” dergisi 1951 yılında faaliyetlerine tekrar başlamıştır. Düzenlenen II. ve III. yazarlar kurultayıyla çocuk edebiyatında savaş sonrası faaliyetler arttırılmaya çalışılmıştır. Savaş sonrasında annesini ve babasını kaybeden yetim çocukların sayısı artmış bu durum eserlere konu olmuştur. Şairler yazmış oldukları eserlerle bu çocuklara sahip çıkılması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Savaş sonrası Türkmen çocuk edebiyatında K. İşanov'un “*Yaş Vatancı*” (Genç Vatansever), G. Gurbänsädoğ'un “*Ak Altın*”, K. Berbabayev' in “*Gacar Ađa*” ve “*Köne Mektep*” (Eski Okul), M. Seyidov'un ise “*Kitaplı Ođlan*” başlıklı çocuk şiirleri ön plana çıkmıştır. M. Seyidov'un yazmış olduğu “*Arzugülüň Hiňňildigi*” (Arzugül'ün Salıncağı) isimli şiir kitabı çocuklar arasında ilgiyle okunmuştur. Yine yazmış olduğu çocuk şiirleriyle ön plana çıkan Meretgulı Garriyev “*Ussahanada*” adlı eserinde zanaatkarların kullanmış oldukları el aletlerine (tahta, çivi, çekiç, balta, vb.) değinmiştir. Meretgulı bu eserinde aletlerin kendi aralarındaki üstünlük mücadelesini anlatarak kitabın çocuklar tarafından ilgiyle okunmasına olanak sağlamıştır (Sađlam, 2020, s. 43-46).

Savaş sonrası Türkmen çocuk edebiyatında K. Berbabayev savaşın olumsuz ve istenmeyen etkilerini eserlerine konu edinmiştir ve bu doğrultuda kitaplar yazmıştır. Bu dönemde ön plana çıkan K. İşanov “*Yaaş Vatancı*”, H. İsmayılov ise “*Muğallımın Kızı*” başlıklı eserleriyle Türkmen çocuk edebiyatının zenginleşmesine olanak sağlamıştır. A.

Durdiyev ise Türkmen çocuk edebiyatı adına 1948 yılında yayınlamış olduğu “*Han Kuyli*” (Han Hayali) başlıklı eseriyle ön plana çıkmıştır (Kara, 1998, s. 169).

1960’lı ve 1990’lı yıllarda IV. ve V. yazarlar kurultayı toplanmıştır ve çocuk edebiyatı adına çeşitli meseleler üzerinde çalışmalar sürdürülmüştür. Bu dönemde Türkmen çocuk edebiyatına yeni yazarlar katılmıştır. Anna Paytık, Tirgiş Cumageldiyev, Gurbannazar Ezizov ve Gurban Çöliyev gibi şairler ve yazarlar çocuk edebiyatı adına çeşitli eserler kaleme almışlardır. Çöliyev çocuklar için “*Kitaplı Gız*” (Kitaplı Kız), “*Ceren ve Bahar*”, “*Ay Çağalar*” (Ay Çocukları), “*Uzakdaki Yıldızlar*” ve “*Gazlar Uçdular*” (Kazlar Uçtular) başlıklı eserlerini yazmıştır. Kayyum, Tanrıgulyev ve Yagmır Pirgulyev gibi Türkmen şairleri ise çocuk edebiyatı üzerine yazmış oldukları şiirlerle ön plana çıkmışlardır. Tanrıgulyev çocuk psikolojisine dair bilgileriyle Türkmen çocuk şiirinin canlanmasına katkı sağlamıştır. K. Tanrıgulyev 1973 yılında “*Gök Gürlän Çağı*” eserini, Y. Pirgulyev ise 1976 yılında “*Sekiz Soval*” (Sekiz Soru) başlıklı eserini yazarak Türkmen çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır (Sağlam, 2020, s. 47-52).

Türkmen edebiyatının değerli şairlerinden olan Kerim Gurbannepesov da yazmış olduğu eserlerle çocuk edebiyatına katkı sağlamıştır. Şair bu doğrultuda 1950 ve 1970 yılları arasında “*Maşgala ve Mektep*” (Aile ve Okul), “*Yalta ve Bağı*” (Tembel ve Baht), “*Yaşacak Dostlarıma*” (Gencecik Dostlarıma) ve “*Ös Saçım Ös*” (Uza Saçım Uza) başlıklı eserlerini yazmıştır (Arıkan, 2008, s. 19).

1980’li yıllarda çocuk edebiyatında Mıratgeldi Söyegoy, Gurbanyaz Daşgınoy ve Kiçgeldi Aşırov gibi şahsiyetler etkin faaliyet göstermişlerdir. Bu dönemde M. Söyegoy tabiat temasının hâkim olduğu çocuk şiirleriyle dikkat çekmiştir. Y. Pirgulyev “*Sülgüniñ Sesi*” (Sül’ün Sesi) ve “*Günüñ Çağaları*” (Güneşin Çocukları), H. Şirov ise “*Yaşıl Kitap*” başlıklı şiir kitabıyla ön plana çıkmıştır. Çocuk şiirleri ile ön plana çıkan Kasım Nurbadov 1980’li yıllarda çocuklar için “*Gragumda Yağış Yagyar*”, “*Maña Yumuş Buyursalar*” (Bana Görev Verseler) ve “*Deñzin Düybündeki Öy*” (Denizin Dibindeki Ev) başlıklı çocuk kitaplarını yayımlamıştır (Sağlam, 2020, s. 55-58).

Türkmen çocuk edebiyatında bağımsızlıktan sonra Nuri Bayramov, Arı Baymıradov, Ağağeldi Allanazarov ve Hemra Şirov gibi şahsiyetler çocuk psikolojisinden de yararlanarak çocuk edebiyatına katkı sağlamışlardır. Bağımsızlıktan sonraki dönemlerde Türkmen çocuk edebiyatında çocuk psikolojisi önemli konulardan

birini oluşturmuştur. Türkmen řair ve yazarlar bu konuyu eserlerine taşıyarak ocuk edebiyatını zenginleştirmişlerdir. Bu doğrultuda K. Tańrıęuliyev, N. Bayramov, A. Baymiradov, R. Durdiyev, A. Allanazarov, K. Nurbadov ve H. şirov gibi şahsiyetler Türkmen ocuk edebiyatına katkı sağlamışlardır (Durdıyev & Kara, 1997, s. 9).

Türkmen ocuk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Kayum Tanrığuliyev “*Biz Altın Asıra Aşdık, Alçı Goptı Altın Aşık*” başlıklı kitabında çocuklar adına şiir, trk, bilmece ve tekerleme gibi türlerde eserler kaleme almıştır. H. şirov 1994 yılında “*Pul Toplayan Pişik*” (Para Toplayan Kedi) ve 1992 yılında “*Seçilmiş Eserler*” kitaplarını, A. Allanazarov ise 1991 yılında “*Bir Bar Eken*” (Bir Varmış) başlıklı eserini yayımlamıştır. ocuk şiirleriyle tanınan Türkmen şairi Gurban liyev ise dönemin çocukları için yazmış olduğu şiirlerini “*Hssar*” isimli kitabında toplamıştır. Bu şairler yazmış oldukları ocuk şiirlerini dönemin dergilerinden “*Garakum*” ve “*Yaşlık*” gibi dergilerde yayımlamışlardır (Sağlam, 2020, s. 62-64).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DÜNYASINDA YER ALAN ÇOCUK ŞİİRLERİNİN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

3.1. Bireysel Temalar

3.1.1.Çocukluk Temi

Çocukluk, çocukların yaşları ve gelişimlerine bağlı olarak ilk (3-6 yaş) ve ikinci (7-11 yaş) çocukluk dönemlerini kapsamaktadır. Belli çocukluk evrelerinden geçen çocuklar, çeşitli zihinsel ve bedensel değişiklikler sergilemişlerdir. Eserlerin konusuna dahil edilen çocukluk kavramı şairlerce çok yönlü olarak ele alınmıştır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde çocukluk ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Ceñicok Kökö Uluu çocukluk temini ele almıştır.

Kırgız şairi Ceñicok Kökö Uluu “*Balalık*” (Çocukluk) başlıklı şiirinde çocukların yaş aldıkça bilgisinin arttığına ve akli melekelerinin oturduğuna değinmiştir. Ceñicok bu şiirinde bir yaşından dokuz yaşına kadar çocukların çocukluk evrelerinde ne gibi değişiklikler sergilediklerini dile getirmiştir. Ceñicok bir yaşında olan bir çocuğun hiçbir şey bilmediğinden bahsederken dokuz yaşında olan bir çocuğun ise köpek ve kediye karşılaştırabilecek kapasitede olduğuna değinmiştir. Cenicok bu şiirinde çocukluğun evrelerini yüzeysel bir şekilde ele almıştır.

Balalık

“Bir çaşında bilbegen,

Ekisinde esi cok.

Törtkö çaşı barganda,

Tañga maal torgoydoy

Sayrap turgan balalık.

Coogazınday cayloodo,

Caynap turgan balalık...”

Çocukluk

“Bir yaşında bilmiyor,

İki yaşında akli yok.

Dört yaşına gelince,

Sabah erken kuş misali

Ötüşen çocukluk.

Yaylada çiçek misali

Göz kamaştıran çocukluk...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.145).

3.1.2. Dilek/İstek Temi

Dilek bir şeyi istemek olarak tanımlanmaktadır. Çocuk edebiyatına dair verilen eserlerde çocukların dilekleri şairlerce ele alınmıştır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde dilek ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Nəriman Həsənzadə, Kazak şairlerinden Mağjan Jumabayev, Kırgız şairlerinden Temirkul Ümötaliyev ve Toktosun Samudinov, Türkmen şairlerinden ise Agageldi Allanazarov ve Nuri Bayramov dilek/istek temini ele almışlardır..

Azeri şairi Nəriman Həsənzadə “*Həç Nə İstəməyən Qız*” (Hiçbir Şey İstemeyen Kız) başlıklı şiirinde dilek temini ele almıştır. Şiirin başlığında her ne kadar istememe ifadesi geçse de kız çocuğu babasından çorap, kitap, yağmurluk, bayrak, şemsiye, tarak, kurdele...gibi nesnelere istemektedir. Şair şiirinin başlığı ve içeriği arasında bir tezatlık oluşturarak okuyucunun dikkatini çekmiştir.

Heç Nə İstəməyən Qız

“- Ata, güllü bir corab al,

Heç nə daha istəməyəm.

Sən tülkülü bir kitab al,

Heç nə daha istəməyəm.

Bir plas al, iki bayraq,

Bir qara zont, bir aq papaq...

Heç nə daha istəməyəm.

- Qızım, özgə nə alım mən?

- Qırmızı lent, yaşıl qələm

Heç nə daha istəməyəm.”

Hiçbir Şey İstemeyen Kız

“- Baba, çiçekli bir çorap al,

Başka bir şey istemem.

Bir masal kitabı al,

Başka bir şey istemem.

Bir yağmurluk al, iki bayrak,

Bir siyah şemsiye, bir beyaz tarak...

Başka bir şey istemem.

- Kızım, başka ne alayım ben?

- Kırmızı kurdele, yeşil kalem

Başka bir şey istemem.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.54).

Kazak şairi Mağjan Jumabayev “*Böbektin Tilegi*” (Çocuğun Dileği) başlıklı şiirinde bir çocuğun koyundan, kısıraktan ve keçiden belli miktarlarda yavru doğurması dileğini ele almıştır. Dizelerin devamında çocuk bu hayvanların tüylerinin yumuşak, ömürlerinin ise sağlıklı geçmesi dilemektedir. Şiirde rakamlara yer veren Jumabayev

çocukların sayısal kavramlara aşinalığını arttırmakta ve bildiklerini tekrar etmelerine olanak sağlanmaktadır. Jumabayev bu şiirinde kuzu, koyun, kısrak, tay, geyik, keçi gibi hayvanlardan bahsederek çocukların hayvanlara dair kelime dağarcıklarının genişlemesine katkı sağlamıştır.

Böbeğin Tilegi

*“Toqti’şağım, toğız tap,
Sawlıq? qoyım, segiz tap,
Segizin de semiz tap.
Qula biyem, qulin tap,
Qulin tappa, qunan' tap,
Qunan tapsañ, egiz tap.
Böken jüнди börte eşkim,
Tört ayda bol dört eşkim,
Törtewiñ de börte bol.
Ölmey, jıtpey, esen bop,
Qoy aldında kösem bop,
Törtewiñ de serke bol...”*

Çocuğun Dileği

*“Tokticuğum, dokuz kuzu doğur,
Savlık koyunum, sekiz kuzu doğur,
Sekizini de semiz doğur.
Kula kısrığım tay doğur,
Tay doğurma, kunandoğur,
Kunan doğursan ikiz doğur.
Geyik yünlü yumuşak keçim,
Dört ayda dört keçi ol,
Dördünü de yumuşak tüylü ol.
Ölmeyip, zayıflamayıp esen olup,
Koyunun önünde önder olup
Dördünüz de önder ol...”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.84).

Kırgız şairlerinden Temirkul Ümötaliyev ise “*Balanın Oyu*” (Çocuğun Düşüncesi) başlıklı şiirinde bir çocuğun dileğine yer vermiştir. Şiir bir çocuk ağzından yazılmıştır ve bu çocuk kitabının sayfalarının yanmamasını dilemektedir. Devam eden dizelerde ise mutluluk ve barış içinde olan bir yaşam isteyen çocuk, böyle bir dünyada daha çok oynayıp daha çok okuyacağını dile getirmiştir.

Balanın Oyu

*“Men okuuçu balamın,
Menin uşul talabım:*

Çocuğun Düşüncesi

*“Ben öğrenci çocuğum,
Benim şudur talebim:*

*Küygüzbösün eç bir ört,
Kitebindin baragın...*

*Yakmasın hiçbir ateş,
Sayfasını kitabımın...*

*...Menin da uşul tilegim,
Tınçtıktı süyöt cürögüm.
Tınçtıktı bar kezde düynödö
Okup, oynop cürömün.”*

*...Budur benim dileğim,
Barıştı sever yüreğim.
Barış olan dünyada,
Okur, oynar gezerim.”*

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.151).

Toktosun Samudinov “*Kosmonavtar*” (Astronotlar) başlıklı şiirinde Marat ve Emilbek adlı iki çocuğun astronot olup uzaya gitme isteklerini ele almıştır. Samudinov bu iki çocuktan Marat’ın güneşe gidip istasyon kurma isteğine, Emilbek’in ise Güneşin sıcak olduğundan kendisini yakacağına dair düşüncesine yer vermiştir. Şiir bu iki çocuğun diyalogları üzerine kurulmuştur. Samudinov bu şiirinde gezegen adlarından bahsedilerek çocukların gezegenler hakkında bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır.

Kosmonavtar

*“Eki-üç bala çoğulup,
Kep kılıştı Kosmostu.
Biri – Marska, biri -Ayga
Uçuu cayın kozgoştı.*

*Marat ayttı maktanıp,
Men çoñoysom – Küngö uçam.
Çerge kabar cetkirgen,
Stanstya turguzam.*

Astronotlar

*“İki üç çocuk toplanıp,
Uzaydan söz ettiler.
Biri Mars’a biri Ay’a
Uçmaktan bahsettiler.*

*Marat övünerek söyledi,
Ben Güneş’e uçacağım.
Yeryüzüne haber veren,
İstasyon kuracağım.*

*Tüü kelesoo turbaybı,
Eç nerseni bilbegen.
Örttönösün zamatta,
Kanday ışık kün deĝen.*

*Tüh, aptalın tekiymiş,
Hiçbir şeyi bilmeyen.
Yanacaksın anında,
Çok sıcak güneş dediğin.*

*Dep ayttı ele Emilbek
Arañ tıyıp külküsün.
Marat kayra “küñk” etti:
Men uçam da tünküsün.”*

*Dediğinde Emilbek
Gülüşünü zor tutup.
Marat kem küm etti:
Ben gece uçarım.”*

(İsmailova, ve diğerkleri, 2020, s.176).

Türkmen şairi Agageldi Allanazarov ise “*Kın Klas*” (Zor Sınıf) başlıklı şiirinde birinci sınıfta okuyan bir çocuğun derslerinde çok zorlandığı için bir üst sınıfa geçme isteğine değinmiştir. Eğitim hayatının ilk basamağı olan birinci sınıf, Allanazarov’un bu şiirinde sevilmeyen ve zorlanılan bir süreç olarak ele alınmıştır.

Kın Klas

*“İlyas dava edyär ecesi bilen;
“Bäşinci klasda okasadım men!
Yedä geçirse-de razı men bolyar.
Meniñ şolar bilen okasım gelyär.*

*Ece, muğallıma ayday sen şuni,
Yokarı klasa geçirsin meni.
Hemme klaslardan kin ekeni has
Meniñ okayanım birinci klas!..”*

(İsmailova ve diğerkleri, 2020, s.256).

Zor Sınıf

*“İlyas, kavga ediyor annesiyle:
“Beşinci sınıfta okusaydım ben de,
Yediye geçirse de razıyım olur!
Benim onlarla okuyasım geliyor.*

*Anne, öğretmene söyle sen şunu,
Yukarı sınıfa geçirsin beni.
Bütün sınıflardan daha zormuş,
Benim okuduğum birinci sınıf!..”*

Türkmen şairi Nuri Bayramov ise “*Dört Arzuv*” (Dört İstek) başlıklı şiirinde deniz, nehir, gökyüzü ve yeryüzü olma dileğinden bahsetmiştir. Şair şiirinde “Hem umutlarını/Hem arzularını” ifadelerini sıklıkla tekrar ederek şiirselliği arttırmıştır.

Dört Arzuv

“Deñiz bolasım gelyär:

Deryalar maña guysa

Şeker-şerbet suvların,

Hem umutların,

Hem arzuların.

Derya bolasım gelyär:

Epet deñize barıp,

Guysam şerbe t suvlarım,

Hem umutlarım,

Hem arzularım...”

Dört İstek

“Deniz olasım geliyor:

Nehirler bana dökse,

Şeker şerbet sularını,

Hem umutlarını,

Hem arzularını.

Nehir olasım geliyor:

Büyük denize varıp,

Döksem şerbet sularımı;

Hem umutlarımı,

Hem arzularımı...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.259).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde dilek/istek temiyile alakalı şiirler incelendiğinde Azerbaycan edebiyatında dilenen şeyin çocukların hoşuna giden nesnelere olduğu, Kazakistan edebiyatında hayvan sevgisinden ötürü hayvanların üremelerinden yana dilekte bulunduğu, Kırgızistan edebiyatında kitapların eksilmemesi ve Ay’a gitme isteğinde bulunduğu, Türkmenistan edebiyatında ise bir üst sınıfa geçme su, gökyüzü ve yeryüzü olma dileklerinde bulunduğu görülmüştür. Türk dünyası çocuk şiirlerinde dilek/istek temi şairlerce çeşitli yönlerden ele alınmıştır.

3.1.3. Dostluk Temi

Dostluk arkadaşların birbirini sevmesi, değer vermesi ve birbirine karşılıksız bir şekilde gönülden bağlanmalarıdır. Çocuk edebiyatı açısından dostluk kavramı oldukça önemli bir kavramdır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde dostluk ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Tofiq Mahmud, Türkmen şairlerinden ise Azat Rahmanov dostluk temini ele almıştır.

Azeri şair Tofiq Mahmud “*Məşədə Şənlik*” (Ormanda Şenlik) başlıklı şiirinde ağaçkakan, tavuk, geyik, ceylan, güvercin, karaca gibi hayvanların birer dost gibi hep beraber oynadıklarına değinmiştir. Tofiq bu şiirinde hayvanları kişileştirerek dostluğun önemini çocuklar açısından dikkat çekici bir tarzda ele almıştır. Şiir bu açıdan çocukların hayvanlara dair kelime dağarcıklarının genişlemesine olanak sağlamıştır. Bu doğrultuda şair, karatavuk, ağaçkakan, geyik, ceylan, güvercin, karaca, serçe, tavşan gibi hayvanlardan bahsetmiştir. Tofiq, dostluk temini hayvanlar aracılığıyla ele alarak çocukların çevrelerindeki varlıklarla ilişki kurmalarına olanak sağlamıştır.

Məşədə Şənlik

“...*Gəlib hop-hop,*
Qaratoyuq, ağacdələn.
Dost oldular bu heyvanlar,
Birgə onlar
Oynadılar- qaçdı-tutdu,
Maral qaçdı, ceyran tutdu.
Oynadılar sonra top-top,
Topu vurdu,
Alabaxta, cüyür, hop-hop.
Sərçə, dovşan,
Maral, ceyran
Dönə-dönə
Gəzib yenə,
Bu gözəl, bu təzə yeri,
Qayıtdılar axşam geri.”

Ormanda Şənlik

“...*Gəlmiş hop hop,*
Karatavuk ve ağaçkakan.
Dost olmuşlar bu hayvanlar,
Hep birlikte onlar
Yakalambaç oynamışlar,
Geyik kaçmış, ceylan tutmuş.
Sonra oynamışlar top top,
Topa vurmuş,
Güvercin, karaca hop hop.
Serçe, tavşan,
Geyik, ceylan
Döne döne
Gezip yine,
Bu güzel, bu yemyeşil yeri,
Dönmüşler evlerine akşam geri.”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.51).

Türkmen şairi Azat Rahmanov ise “*Goňşokara Bolan*” (Komşu Tabağı) başlıklı şiirinde dostluk temini komşu tabağı ifadesini kullanarak simgesel bir şekilde ele almıştır. Rahmanov, komşu tabağını dostluğun ve kardeşliğin simgesi olarak değerlendirmiştir. Şair komşu tabağını kutsal olarak nitelendirmiş ve bu açıdan dostluğun değerli bir kavram olduğuna dikkat çekmiştir. Rahmanov, devam eden dizelerde ise insanları kırmayarak onları birer dost olarak benimsememiz gerektiğini vurgulanmıştır.

Goňşokara Bolan

“...*Goňşokara*
- *Aliň siz, dadiň!*
Goňşokara,
Mukades adın!
Hiç orta yolda
Gaçmasın badiň!

Dövülmän geliň,
Dövülmän gidiň!
Ähli adamı
Dost-dogan edin!”

Komşu Tabağı

“...*Komşu tabağı,*
Alın, siz de tadın!
Komşu tabağı,
Mukaddes adın!
Hiç orta yolda
Azalmasın hızın!

Kırılmadan gelin,
Kırılmadan gidin!
Tüm insanları,
Dost-kardeş edin.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.233).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde dostluk temiyiyle alakalı şiirler incelendiğinde dostluk; Azerbaycan edebiyatında hayvanların kişileştirilmesi yoluyla ilgi çekici bir doğrultuda ele alınırken Türkmen edebiyatında ise bir nesnenin simgeleştirilmesi yoluyla ele alınmıştır. Türkmenistan edebiyatında dostluğun önemi eğitsel telkinlerle de pekiştirilmiştir. Türk dünyasında dostluk kavramı farklı açılardan, söz sanatları ve simgelerden yararlanılarak ele alınmıştır. Türk dünyası için önemli bir kavram olan dostluk şiirlere konu olan temel temlerden birini oluşturmuştur.

3.1.4. Dürüstlük Temi

Dürüstlük insanların başkalarına karşı doğru sözler söylemesi ve doğru şekilde davranmasıdır. Bu açıdan dürüstlük güvenilirlikle de bağdaştırılmaktadır. İnsanların sahip olması gereken temel niteliklerden biri olan dürüstlük çeşitli olaylar ve durumlarla ilişkilendirilmektedir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde dürüstlük ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Mirzə Ələkbər Sabir dürüstlük temini ele almıştır.

Azeri şairi Mirzə Ələkbər Sabir “*Yalançı Çoban*” (Yalancı Çoban) başlıklı şiirinde Türkiye Türklerinin çocuklara sıklıkla anlatmış olduğu yalancı çoban hikayesini şiirleştirmiştir. Şiirde tem olarak dürüst olmanın önemi ön plana çıkmaktadır. Sabir’in bu şiirinde bir çobanın köylülere sürekli olarak yalan söylemesi ve bunun sonucunda halkın bir süre sonra çobanın söylediği doğrulara da kayıtsız kalması gözler önüne serilmiştir. Sürekli yalan söyleyen çoban hem maddi hem de manevi kayba uğramıştır. Çoban kuzularını kaybetmenin yanı sıra güvenilir bir insan olma niteliğini de yitirmiştir. Şair bu şiirinde dürüstlük ve güvenilirliği bağdaştırarak çocuklara ahlaki erdemlerin bilincini aşılamıştır.

Yalançı Çoban

“Bir çoban bir gün etdi dağda haray:

“Canavar var, - dedi, gəlin, ey, vay!

Əhli-qəryə yüyüdü dağ tərəfə,

Getməsin ta qoyun-quzu tələfə.

Bunları müzdərib görünce çoban

Gülməyə başlayıb dedi: Yalan

“, Siz bunu sanmayın həqiqətdir,

Damağım gəldi, bir zərəfətdir!”

Binəvalar qayıtdı, lek çoban

Yenə bir gün dağ üzrə qıldı fəğan:

“Canavar var” deyə bağırdı yenə,

Yalancı Çoban

“Bir çoban, bir gün dağdan seslendi,

“Kurt var, gelin yardım edin” dedi.

Köy halkı, koştı dağa doğru

Olmasın telef diye koyun kuzu.

Bunları üzgün görünce çoban

Gülməyə başlayıp dedi: Yalan

“Siz bunu sanmayın doğru

Keyif olsun diye yaptığım şakadır bu!”

Zavallı köylü geri döndü, ama çoban

Yine bir gün dağda, etti bir figan:

“Kurt var” diye bağırdı yine,

Qərye əhlin kömək çağırdı yenə.

Kəndçilər etdilər dübarə hücum,

Yenə oldu yalanlığı məlum.

Doğrudan bir zaman bəzmi-şikar

Qoyuna gəldi bir neçə canavar.

Hərçi dad eylədi çoban, yahu!

Eşidənlər dedi: -Yalandır bu!

Bu səbəbdən haraya getmədilər...”

(İsmailova vd., 2020, s. 23).

Köy halkını yardıma çağırdı yine.

Köylülər hep birlikte tekrar ettiler hücum,

Yalan olduğu yine oldu malum.

*Ama bir gün gerçekten, saldırdı sürüye
kurtlar*

Hiçbir yere kaçamadı koyunlar.

Ne kadar bağırsa da çoban, yahu

Duyanlar dedi: yalandır bu!

Bu sebepten tekrar dağa gitmediler...”

3.1.5. Fedakârlık Temi

Bir amaç doğrultusunda karşılık beklenmeden hem maddi hem de manevi konularda gösterilen özveri fedakârlıktır. Fedakârlık genellikle sevilen insanlara karşı sergilenilen bir davranış biçimidir. Dolayısıyla “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde fedakârlık ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerden Mirzə Ələkbər Sabir fedakârlık temini ele almıştır.

Azeri şairi Mirzə Ələkbər Sabir yazmış olduğu “*Məktəp Uşaqlarına Armağan*” (Okul Çocuklarına Armağan) başlıklı şiirinde fedakârlık temini ele almıştır. Şair bir babanın her gün işe giderek çocuklarına ve ailesine karşı yapmış olduğu fedakarlığı dile getirilirken annenin de evde çocukları için yapmış olduğu fedakarlıklara değinmiştir. Sabir, bu şiirinde aile bireylerinden anne ve babanın rollerini ele alarak bu rolleri fedakârlık temiyle özdeşleştirmiştir.

Məktəb Uşaqlarına Töhfə Doğar

“İnsan ata ocağında,

Bəslənə validə qucağında.

Ata hər gün gedər işə, çalışar,

Nə qədər zəhmət olsa da alışar;

Okul Çocuklarına Armağan Doğar

“İnsan baba ocağında,

Büyür insan ana kucağında.

Baba her gün işe gider, çalışır,

Ne kadar zor olsa da alıştır;

Sevəməz kəndi istirahətini, *İstemez kendi rahatını,*
Arar övladının səadətini. *Arar evlanın huzurunu.*
İşləyər, cismi qan-tərə boyanar, *Çalışır, kan ter içinde kalır,*
Hər nasıl olsa da çörək qazanar. *Zor da olsa ekmeğini kazanır.*
Ana övlada vəqf edər özünü *Anne evladına adar özünü*
Yumamaz, yummasa uşaq gözünü; *Yumamaz o da, yummasa çocuğu gözünü;*
Sübhədək binəva çəkər zəhmət, *Sabaha kadar zavallı kadın çeker zahmet,*
Kəndi övladına verər rahat...” *Yeter ki çocuğu olsun rahat...”*

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.46).

3.1.6. Gençlik Temi

İnsan yaşşamının 15-25 yaş arası dönemini kapsayan dönem gençlik dönemidir. Bu yaş aralıklarında olan insanlar genç olarak nitelendirilmektedir. Çocuk edebiyatı açısından gençlik kavramı oldukça önemli bir kavramdır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde gençlik ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Mağjan Jumabayev gençlik temini ele almıştır.

Kazak şairi Mağjan Jumabayev “*Balalıq Şağı*” (Çocukluk Dönemi) başlıklı şiirinde gençlerin vaktini boşa geçirmemesi gerektiğine değinerek gençliği bir altına benzetmekte ve onun çok kıymetli olduğunu dile getirmektedir. Mağjan devam eden dizelerde ise gençlerin geleneklerine bağlı kalarak onu ilke haline getirmelerine ve bu doğrultuda durmadan ilerlemeleri gerektiğine vurgu yapmıştır.

Balıq Şağı

“...Jastıq degen - bağasız,
Qadirin bilmes sanasız.
Jastıq - altın,
Qurip qal saltın,
Salti oniñ - üyreniüw,
Öner quwip,

Çocukluk Dönemi

“Gençlik denilen paha biçilmez dönemin,
Kıymetini bilmez bilinçsiz.
Gençlik altın,
Geleneğini ilke yap,
Onun ilkesi öğrenmek,
Sanatın peşine düşüp,

Bel bekem buwip,

Nadandıqtan jiyreniw!

Turma, qarğam, umtıl!..”

Sağlam kararlar alıp,

Cahillikten nefret etmek!

Durma, yavrum, ilerle!..”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.85).

Mağjan Jumabayev “*Men Jastarğa Senemin*” (Ben Gençlere Güveniyorum) başlıklı şiirinde de gençlik temasına değinerek gençleri heybetiyle aslana, gayretiyle parsa, güçlülüğüyle kartala benzetmiştir. Devam eden dizelerde gençlerin sözlerinden ve namuslarına ne kadar önem verdiklerinden bahseden Jumabayev, benzetmelerden de yararlanarak çocukları çeşitli özelliklerinden dolayı hayvanlarla ilişkilendirmiştir.

Men Jastarğa Senemin

“Arıstanday aybatti,

Jolbarıstay qayratti

Qıranday küşti qanattı.

Men jastarğa senemin!

Közderinde ot oynar,

Sözderinde jalın bar,

Jannan qımbat olarğa ar,

Men jastarğa senemin!

Jas qırandar – balapan,

Jayıp qanat umtılğan.

Közdegeni kök aspan.

Men jastarğa senemin!

Jumsaq minez jibekter.

Süttey taza jürecker.

Qasiyetti tilekter –

Ben Gençlere Güveniyorum

“Aslan gibi heybetli,

Pars gibi gayretli,

Kartal gibi güçlü kanatlı.

Ben gençlere güveniyorum!

Gözlerinde ateş yanar,

Sözlerinde alev var,

Canlarından kıymetli onlara namus,

Ben gençlere güveniyorum!

Genç kartallar, yavrular,

Kanadını açarak ilerleyen.

Hedefi gökyüzü.

Ben gençlere güveniyorum!

Yumuşak huylu ipekler.

Süt gibi temiz kalpler.

Değerli dilekler,

Men jastarğa senemin!..”

Ben gençlere güveniyorum!..”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.86).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde gençlik temiyi alakalı şiirler incelendiğinde gençlik; Kazak edebiyatında değer verilmesi gereken bir dönem olarak ön plana çıkarılmıştır. Bu doğrultuda Kazak şairi Mağjan Jumabayev yazmış olduğu şiirleriyle gençleri konu almış ve gençlere seslenmiştir. Mağjan ilk şiirine gençlere eğitsel telkinde bulunmuş, ikinci şiirinde ise gençleri karakter olarak yüceltmıştır. Kazak edebiyatında gençlik temiyi alakalı şiirler Türk düşünce yapısına paralel bir doğrultuda ele alınmıştır.

3.1.7. Gülmek Temi

Gülmek, insanların çeşitli olaylardan veya durumlardan neşe duymalarıdır. Bu açıdan gülmek insanlar için önemli bir eylemdir ve edebiyata da konu olmuştur. Çocukların doğası gereği gülmeleri ve neşe içinde olmaları ise çocuk edebiyatının temel temlerinden birini oluşturmuştur. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Ötebay Turmanjanov, Türkmen şairlerinden ise Kevser Turdiyeva gülmek temini ele almıştır.

Kazak şairi Ötebay Turmanjanov “*Kel Balalar, Küleyik*” (Gelin Çocuklar Gülelim) başlıklı şiirinde çocuklara seslenerek gülelim demiştir. Ötebay şiirinin devamında yüzümüzü asmamamız gerektiğinden, gülerek çiçekler açmamızdan, gülmenin insanın gönlüne iyi geldiğinden bahsetmiştir. Şair şiirinin her kıtasının ilk dizesinde “*Hadi çocuklar gülelim!*” ifadesine yer vererek şiirselliği arttırmıştır.

Kel, balalar, küleyik!

Gelin çocuklar gülelim!

“Kel, balalar, küleyik!

“Hadi çocuklar gülelim

Külkimenen tüleyik!

Gülüşle çiçek açalım!

Qabaq tüygen ne kerek?

Ekşimek mi lazım?

Kööildi bop jüreyik.

Neşeli olup gezelim.

Kel, balalar, küleyik!

Hadi çocuklar gülelim!

Külkimenen tüleyik!

Külki köñil aşadı,

Külip ömir süreyik.

Gülüşle çiçek açalım!

Gülüş gönül açar,

Gülerek ömür sürelim.

Kel, balalar, küleyik!

Külkimenen tüleyik!

Külkimizdi kün qılıp,

Gül össin dep tileyik.”

Gelin çocuklar gülelim!

Gülüşle çiçek açalım!

"Gülüşümüzü güneş edip,

Çiçek açsın diye dileyelim.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.96).

Özbek şairi Kevser Turdiyeva “*Qanday Yaxshi*” (Ne Güzel) başlıklı şiirinde gülerek insanlara selam verdiği ve herkesin böyle olması gerektiğine değinmiştir. Turdiyeva devam eden dizelerde ise insanların birbirine sadece gülerek bakması ve herkesin birbiriyle sevincini paylaşması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Qanday Yaxshi

“Oyimga ham, dadamga ham

Doim kulib boqaman.

Oyimga ham, dadamga ham

Juda-juda yoqaman.

Ko ‘chamizdan o’tganlarga

Salom beraman kulib.

Qani, hamma shunday qilsa,

Yurmasa qovoq uyub.

Odamlar ham bir-biriga

Faqat kulib qarashsa,

Qanday yaxshi, kimdir-kimga

Ne Güzel

“Anneme de babama da

Hep gülerek bakıyorum.

Annemin de babamın da

Çok hoşuna gidiyorum.

Sokağımızdan geçenlere

Selam veriyorum gülerek.

Keşke herkes böyle yapsa,

Surat asıp dolaşmasa.

İnsanlar da birbirine

Yalnız gülerek baksa.

Ne güzel, herkes herkesle

Shodligini ulashsa.”

Sevicini paylaşsa.”

(İsmailova ve diğçerleri, 2020, s.217).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde gülmek temiyle alakalı şiirler incelendiğinde gülmek hem Kazakistan hem de Türkmenistan edebiyatında aynı doğrultularda ele alınmıştır. Kazak edebiyatında özne olarak seslenilen kişiler çocuklarken Türkmen edebiyatında ise tüm insanlık olmuştur. Gülmek temi Türk dünyası şairlerince surat asamamak neşe içerisinde olmak şeklinde yorumlanmıştır.

2.1.8. Haram Temi

Haram Allah’ın yapmamızda sakınca gördüğü eylemlerdir. İnsanlar yapmış oldukları eylemlerden sorumludurlar. Manevi yönden olgunluğa erişmiş olan insanlar bu konuda bilinçli davranarak helal ve haramın ayrımını özümsemişlerdir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde haram ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Mirzə Ələkbər Sabir haram temini ele almıştır.

Azeri şair Mirzə Ələkbər Sabir yazmış olduğu “*Uşaq və Pul*” (Çocuk ve Para) başlıklı şiirinde bir çocuğun yerde bulmuş olduğu para dolu cüzdanı sahibine vermek yerine sahiplenmesine değinmiştir. Sabir bu şiiri vasıtasıyla çocuğun sergilemiş olduğu davranışın yanlış bir davranış olduğuna dikkat çekmiştir. Şiirde ninesi tarafından çeşitli nasihatlere tabii tutulan çocuğa şerefli ve namuslu bir insan olmanın, haram paraya sahip olmaktan daha önemli olduğu anlatılmaktadır. Sabir bu şiiriyle haramın sakınılması gereken bir davranış olduğunu vurgulamıştır. Nine, Sabir tarafından haram konusundaki eğitsel telkinleriyle çocuğa yol gösteren manevi yönü güçlü bir karakter olarak ön plana çıkarılmıştır.

Uşaq və Pul

“Küçədən bir çocuq yüyürdü evə,

Bir bumajnik bulub dedi bu nevə:

“Ana, gəl, gəl ki, dövlətə çatdıq,

Pullu olduq, səadətə çatdıq!”

Dedi xatun ki: “Söylə, ey fərzənd,

Çocuk ve Para

“Bir gün bir çocuk, sokakta yürüyormuş,

Yolda içi para dolu bir cüzdan bulmuş:

“Nine, gel, gel bak, paraya konduk,

Zengin olduk, mutluluğu bulduk!”

Demiş nine: “söyle ey güzel torun,

Noldu kim, olduq indi dövlətmənd?

Görəyim, ver, nədir, nədir bu oğul?

Dedi: "Buldum bunu içi dolu pul;

Yol gedən bir qoca kişi nagah

Düşürüb keçdi, olmadı agah.

Görmədən kimsə, mən qoşub aldım,

Tez qaçıb kəndimi evə saldım."

Anası oğlunun cinayətini

Görərək zahir etdi nifrətini;

Dedi: "Oğlum, nə sərd imiş qanın

Ki, buna razı oldu vicdanın?

Tifli-mə'sum ikən günah etdin,

Kəndi vicdanını təbah etdin..."

Ne oldu ki biz öyle olduk zengin?

Göreyim, nedir o, ver bana."

Demiş çocuk: "Buldum, içi duludur para;

Yoldan geçen koca bir adam

Düşürdü, gitti fark etmeden.

Görmeden kimse, ben gidip aldım,

Hemen uzaklaşıp eve vardım."

Nine torunun bu suçunu görünce

Azarlamış onu hışım ve öfkeyle;

Demiş: "Oğlum, ne bozukmuş senin kanın

Ki, razı oldu buna vicdanın?

Temiz bir çocuk iken, günah işledin,

Kendi vicdanını mahvettin..."

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s. 25).

3.1.9. Hayal Temi

Hayal gerçəkleşməmiş ancak gerçəkleşməsinin bekləndiyi veya istenildiyi düşüncələrdir. Bu açıdan insanlar çoğu zaman bir hayale veya hayallərə sığınmışlardır. Çünkü hayaller kişinin kendi isteği doğrultusunda şekillendirilip sınırlandırılabilir və çocukların hayal güçləri oldukça zengindir. "Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri" eserinde hayal ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Səbit Dönentayev hayal temini ele almıştır.

Kazak şairi Səbit Dönentayev "Qıyalım" (Hayalim) başlıklı şiirinde hayal temine değinirken kuş olup uçmaktan, üzüntüsünü bir bülbül gibi dile getirmekten ve Çoban Yıldızını görme hayalinden bahsetmiştir. Hayal temi Dönentayev tarafından sıkıntılı ruh halinden kaçınılarak sığınılan bir liman olarak ele alınmıştır.

Qıyalım

"Taza jün, tüsi ädemi bir qus bolsam,

*Butaqqa könilim süygen uşip-qonsam,
Zarımdı jurtqa aytarlıq sayrağış bop,
Uwa, dünyeye, şığıp muñım, körsem şolpan!
Boyda küş, janja qanat bolğan künde,
Kim tursin qumdıq, tawlıq, jerde sortañ!
Jüzsem - köl, qonsam -orman, uşsam - dala,”*
(İsmailova ve diğەرleri, 2020, s.101).

Hayalim

*“Temiz yünlü rengi güzel bir kuş olsam,
Gönlümün sevdiği ağaca uçup konsam,
Üzüntümü yurda söyleyecek bülbül olup
Eyvah dünya, hüznüm çıkıp, görsem Çoban Yıldızını!
Bedende kuvvet, kanatta güç olduğu zaman
Kim durur kumluk, dağlık, çorak yerde!
Yüzsem göl, kansam orman, uçsam bozkır.”*

3.1.10. İnat Temi

İnat herhangi bir konuda diretmektir. Genellikle olumsuz bir davranış biçimi olarak algılanan inatçılık edebiyatın konularından biri haline gelmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde inat ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Hikmät Ziya, Kazak şairlerinden ise Säbit Dönentayev inat temini ele almıştır.

Azeri şairi Hikmät Ziya “*Hər Kəsin Yerişi Var*” (Herkesin Bir Yürüyüşü Var) başlıklı şiirinde bir tosbağanın bir tavşanın koşuşuna özenerek onun kadar hızlı koşma konusundaki inatçılığına değinmiştir. Kaplumbağalar yaradılış olarak tavşanlardan farklıdır. Bu durum şair tarafından gerçekçi bir şekilde ele alınmıştır. Şiirde bir tavşan gibi koşmakta inat eden kaplumbağa koşmaya çalışırken canından olmuştur. Hikmet

Ziya bu şiirinde inatçılığın güzel bir davranış olmadığını hayvanları kişileşme yoluyla çocuklara aktarmıştır.

Hər Kəsin Yerişi Var

“...*İnad etdi Tısbağa:*

- *Yox, mən qaçacağam,*

Öyrətmirsən, öyrətmə!

Lap quştək uçacağam.

- *Deyə o, bit tərədən*

Üzüaşağı endi.

- *Qaçma, yavaş! – söyləyib*

Dovşan xeyli deyindi.

Amma sözə baxmayıb

Tısbağa yumbalandı,

Dəyib daşa, kəsəyə

Bir anda parçalandı.

Dovşan vurdu dizinə:

“*Sənə demədim, yavaş!*

Hər kəsin öz yerişi

Var, a Tısbağa qardaş!..”

Herkesin Bir Yürüyüşü Var

“... *İnat etmiş tosbağa:*

- *Yok, ben de koşacağım,*

Öğretmezsen, öğretme!

Ben de kuş gibi uçacağım.

- *Diye, o bir tepeden*

Yüzüstü inmiş.

Koşma, yavaş! deyip

Tavşan hayli söylenmiş.

Ama söz dinlemeyip

Tosbağa yuvarlanmış,

Çarpıp taşa, oyuğa

Bir anda parçalanmış.

Tavşan dizine vurmuş:

“*Sana demedim mi yavaş!*

Herkesin kendi yürüyüşü

Var, a tosbağa kardeş!..”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.48).

Kazak şair Säbit Dönentayev ise “*Eki Teke*” (İki Teke) başlıklı şiirinde Türkiye Türkleri tarafından iki inatçı keçi hikayesi olarak bilinen hikâyeyi şiirleştirmiştir. Dönentayev, bu şiirinde köprü üzerinde karşılaşan iki inatçı keçinin inatçılık yaparak birbirine yol vermemelerine değinmiştir. Şair bu şiiriyle tartışma ve inatlaşmayla bir yere varılamayacağını dile getirmiş ve bu açıdan çocukları bilinçlendirmeye çalışmıştır.

Eki Teki

*“Eki teke kelip tüsti köpirge,
Birewi äri, birewi beri ötüwge,
Köpirdiñ däl ortasında kiyligip,
Birine-biri baqirdi keyin ketüwge,
Şayqasıp basın, biriniñ tilin biri almay
Süzispekke sekirisse üstinde,
Birinen-biri qoyar ma, sirö, kek almay.
Ekewi de suwğa qulap tiyiş taptı,
Jigittik qip, köpirdi tezden bosattı.
Eregistiñ nätiyjesi osi da,
Qazağım, isiñ oñbas birikpey qos.”*

(İsmailova ve diğەرleri, 2020, s.100).

İki Teke

*“İki teke geldi köprüye,
Birisi oraya, birisi buraya geçmeye,
Köprünün tam ortasında hedef alıp,
Birbirine bağırdı sonra gitmeye,
Toslatıp başlarını, birbirini dinlemeden
Toslaşmadan, zıplaşmadan üstünde,
Birinden biri durur mu acaba oç almadan.
İkisi de suya düşüp huzur buldu,
Yiğitlenip, köprüyü tez elden boşaltdı,
İnatlaşmanın sonucu bu işte,
Tartışanlar bundan başka ne buldu?”*

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde inat temiyile alakalı şiirler incelendiğinde inat; Azerbaycan ve Kazakistan edebiyatında aynı doğrultularda ele alınmıştır. Her iki edebiyatta da inatçılığın güzel bir davranış olmadığı ve olumsuz durumlarla karşılaşılabileceği şairlerce vurgulanmıştır. Türk dünyası çocuk şiirlerinde inat temi hayvanların kişileştirilmesi yoluyla ele alınmıştır.

3.1.11. Özlem Temi

Bir kimseyi ya da bir şeyi görme isteği olarak tanımlanan özlem insani duygulardan biridir. İnsanlar bir kişiyi veya bir anı özleyebildiklerinden bunu ifade etme ihtiyacı duymuşlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde özlem ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Tofiq Mütəlliov, Kazak şairlerinden ise Seyfullin özlem temini ele almıştır.

Azeri şair Tofiq Mütəlliov “*Anam İşdən Gələcək*” (Annem İşten Gelecek) başlıklı şiirinde annesi işte olan bir çocuğun annesinin görevlerini üstlenmesine ve annesini özlemle bekleyişine değinmiştir. Şiirin her bölümünün son iki dizesinde tekrar

edilen “Annem işten gelecek/Annem işten gelecek” ifadesi şiirselliği arttıran bir unsur olarak ön plana çıkmıştır.

Anam İşdən Gələcək

“...Pəncərədən baxım mən!

İndi gərək yollara,

- Anamı evimizə

Gətirəcək yollara.

Görcək onu uzaqdan,

Uçacağan bir quştək;

Anam işdən gələcək,

Anam işdən gələcək!..”

Anam İşdən Gələcək

“...Pencereden şimdi ben!

Bakayım yollara,

Annemi evimize

Getirecek yollara.

Görünce onu uzaktan,

Uçacağım kuş gibi;

Annem işten gelecek,

Annem işten gelecek!..”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.49).

Kazak şairi Seyfullin ise “*Ananıñ Xati*” (Annenin Mektubu) başlıklı şiirinde bir annenin kendisinden uzaklarda okuyan evladına olan derin özlemini dile getirmiştir. Şair yaşlı bir annenin çocuğunu özlemle beklediğine, bu yüzden sağlığından olduğuna ve yorulduğuna değinmiştir. Şiirde özlem duyan annenin evladı tarafından unutulması kendisini üzmektedir ve anne yazdığı mektubuna cevap beklemektedir.

Ananıñ Xati

“...Oyla, endi kim meni kütti,

Qartaydım, kem sawlığım.

Üy işi de tozip bitti,

Tozdi basta jawlığım.

Qaljıradım, sağındım men,

Bir kep körin közime.

Umitqanday neğıldım men?

Annenin Mektubu

“...Düşün şimdi, bana kim bakar,

İhtiyarladım, azaldı sağlığım.

Evin içi de eskidi gitti,

Eskidi başımda yazmam.

Yoruldum, özledim ben,

Bir kez gelip görün gözüme.

Unutulacak kadar ne yaptım ben?

Jawap qayır sözime!..”

Cevap yazıp gönder sözüme!..”

(İsmailova ve diğçerleri, 2020, s.90).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde özlem temiyle alakalı şiirler incelendiğinde Azerbaycan ve Kazakistan edebiyatında insana duyulan özlem dile getirilmiştir. Tofiq annesine özlem duyan bir çocuktan bahsederken Seyfullin ise evladına özlem duyan bir anneden bahsetmiştir.

3.1.12. Saygı Temi

Saygı, insanları rahatsız etmekten çekinme veya sevgi duyduğumuz kişileri incitmemektir. Toplumsal ahlak kurallarından birini oluşturan saygı kavramı toplumun düzenini sağlamaktadır. Bu kavram önemi açısından edebiyatın temel konularından biri haline gelmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde saygı ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairi Abdurahman Ekber saygı temini ele almıştır.

Özbek şairi Abdurahman Ekber “*Metroda*” başlıklı şiirinde küçük bir çocuğun abisi yaşında birine yer verdiğiine, bir yaşlının metroya bindiğinde ise başka birinin o yaşlıya yer vermesine değinmiştir. Ekber bu şiiriyle çocukların toplu taşıma araçlarında büyüklerine karşı saygılı olmalarını, onlara yer vermelerini ve bu konularda bilinçli davranmaları gerektiğini dile getirmiştir. Şiir bu yönüyle eğitici bir niteliğe sahiptir. Ekber, bu şiiriyle toplum içerisinde küçüklerin büyüklerine karşı nasıl davranmaları gerektiğini eğitici bir dille ele almıştır.

Metroda

“Shoshib tushsam metroga

Bitta bola joy berdi.

Qo ‘lin qo ‘yib ko ‘ksiga:

- O ‘tiring, aka, dedi.

Yurmasidan uch bekat

Bir chol kirdi vagonga.

Shartta o ‘rnimdan turib

Metroda

“Aceyle binince metroya

Bir tane çocuk yer verdi.

Kolunu koyup göğsüne:

“Oturun, ağabey.” dedi.

Gittikten üç durak sonra

Bir ihtiyar girdi vagona.

Yerimden kalkıp doğruca

Joy berdim otaxonga.

Yer verdim beybabaya.

- Qo'yavering, - desa ham

“Rahatsız olmayın,” dese de

O'tirolmay bemalol,

Oturamayıp rahatça,

Yosh bolali kelinga

Küçük çocuklu geline

Joyin berdi o'sha chol.

Yerini verdi o dede.

O'n chog'li katta-kichik

On kadar küçük büyük

Shu payt bo'shatdi o'rin...”

Yerini boşalttı o sırada...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.218).

3.1.13. Sevgi Temi

Sevgi bir insana veya herhangi bir şeye duyulan derin bağlılıktır. Sevmek insan doğasında var olan bir duygudur ve insanoğlu sevmek üzerine yaratılmıştır. İnsanlar yaradılış gereği sevgilerini dile getirme ihtiyacı duymuşlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde sevgi ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Hüseyin Cavid, Kazak şairlerinden Ötebay Turmanjanov, Kıbrıs şairlerinden Ayşe Tural, Özbek şairlerinden ise Abdurahman Ekber sevgi temini ele almıştır.

Azeri şairi Hüseyin Cavid “*Qız Məktəbində*” (Kız Mektebinde) başlıklı şiirinde bir kıza dünyada en çok sevdiği kişilerin kimler olduğunu sormaktadır. Kız çocuğunun bu sorulara vermiş olduğu cevaplar oldukça dikkat çekicidir. Çocuk en sevdiği şeyleri sırasıyla Allah ve elçileri, annesi, babası ve öğretmeni şeklinde sıralayarak bunlara tüm insanlığı da dahil etmiştir. Kız çocuğunun ilk sırada Allah'ı sevdiğini belirtmesi şiiri okuyan çocuklarda dini bir bilinç ve algı oluşturması bakımından dikkat çekicidir.

Qız Məktəbində

Kız Mektebinde

“...Bu dünyada sənın ən çox sevdiyın

“...Bu dünyada senin en çok sevdiğin

Kimdir, kuzum, söyler misin?

Kimdir, kuzum, söyler misin?

- Ən çox sevdiyim ilkin

- En çok sevdiğim ilkin

O Allah ki, yer-göyü, insanları xalq eylər. O Allah ki, yeri, göğü, insanları yaratan.

- *Sonra kimlər?*

- *Sonra onun göndərdiyi elçilər.*

-*Başqa sevdiklərin nasıl, yoxmu*

- *Var...*

- *Kimdir onlar?*

- *Anam, babam, müəlliməm,*

Bir də bütün insanlar.”

-*Sonra kimler?*

- *Sonra onun göndərdiyi elçilər.*

-*Başqa sevdiklərin nasıl, yok mu?*

-*Var...*

- *Kimdir onlar?*

Anam, babam, öğretmenim,

Bir de bütün insanlar.”

(İsmailova ve diğərləri, 2020, s. 30).

Kazak şairi Ötebay Turmanjanov ise “*Kim Neni Süyedi?*” (Kim Neyi Seviyor) başlıklı şiirinde hayvanların ve insanların sevmiş olduğu şeylere değinmiştir. Turmanjanov, bu şiirinde kertenkelenin kumunu, kaplumbağanın kabuğunu, doğanın doruğu, atın bozkırı, baykuşun geceyi, karıncanın güneşi, balın çiçeği, kurbağanın bataklığı, çalikuşunun çölü, bıldırcının tepyi, çiftçinin tarlasını askerin ise yiğitliği sevdiğinden bahsetmiştir. Şair sevgi kavramına dair örnekleri hem hayvanlardan hem de insanlardan vermiştir. Birbiriyle alakalı kavramlardan örnekler veren şair, çocukların nu kavramlar arasında ilişki kurma becerilerine katkı sağlamıştır.

Kim Neni Süyedi?

“Kim neni süyedi?

Kesirtke qumin süyedi,

Tasbaqa tiñin süyedi,

Suñqar şidın süyedi,

Tulpar qırın süyedi,

Bayğız tünin süyedi,

Qumirsqa kunin süyedi,

Bar ara gülin süyedi,

Tört tülük tünin süyedi,

Kim Neyi Seviyor?

“Kim neyi seviyor?

Kertenkele kumunu seviyor,

Kaplumbağa kabuğunu seviyor,

Ak doğan doruğu seviyor,

At bozkırını seviyor,

Baykuş geceyi seviyor,

Karıncanın güneşi seviyor,

Bal arası çiçeği seviyor,

Dört çeşit mal ahırını seviyor,

Baqa kölin süyedi,

Boztorğay şölin süyedi,

Buldırıq belin süyedi,

Eginşi jerin süyedi,

Er jigiti süyedi.”

Kurbağa bataklığı seviyor,

Çalığışu çölü seviyor,

Bıldırıcın tepeyi seviyor,

Çifti tarlasını seviyor,

Er yiğitliği seviyor,”

Özbek şairi Abdurahman Ekber ise “*Oyijonim Yapgan Non*” (Anneciğimin Pişirdiği Ekmek) başlıklı şiirinde annesinin pişirdiği ekmeklerin tatlı ve lezzetli olduğunu belirterek bunun temel sebebinin sevgiden kaynaklandığını vurgulamıştır. Ekber şiirinin son iki dizesinde anne sevgisinin katıldığı yiyeceklerin lezzetli olduğunu dile getirmiştir.

Oyijonim Yopgan Non

“Oyijonim yopgan non

Bunchalar totli, shirin?

Yo qo'shganmi qand, asal?

Akajon, ayting sirin.

- Oyijonim nonlarga

Qand emas, qo'shar mehrin.

Shu boisdan nonlari

Mazali, xushta'm, shirin.”

Anneciğimin Pişirdiği Ekmek

“- Anneciğimin pişirdiği ekmek

Bu derece lezzetli, tatlı!

Yoksa katmış mı şeker, bal?

Abiciğim, söyleyin sırrını.

- Anneciğim ekmeklere

Şeker değil, katar sevgi.

Bu sebeple ekmekleri

Tatlı, nefis, lezzetli.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.218).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde sevgi temiyi alakalı şiirler incelendiğinde sevgi; Azerbaycan edebiyatında insanlara duyulan bir duygu ve ilahi bağlılık, Kazakistan edebiyatında hayvanların ve insanların kendileriyle özdeşleştirdiği bir kavram, Özbekistan edebiyatında ise anneye karşı beslenen bir his olarak ele alınmıştır. Türk dünyası şiirlerinde sevgi temi farklı biçimlerde ele alınarak kitabın temel temlerinden birini oluşturmuştur.

3.1.14. Şefkat Temi

Şefkat insanlara karşı sevecenlikle yaklaşma duygusudur. Bu yönden merhamet ve sevgi kavramlarıyla da bağdaştırılmaktadır. İnsanlar çevrelerindeki kişilere acıyarak onları koruma, yardım etme ve onlara şefkat gösterme eğilimine sahiptirler. Şefkat bu yönlerden edebiyatın temel konularından biri haline gelmiştir ve “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Abbas Səhhət şefkat temini ele almıştır.

Azeri şairi Abbas Səhhət “*Ninni*” başlıklı şiirinde bir annenin ninni aracılığıyla çocuğuna duyduğu derin bağlılığı, şefkati ve sevgiyi dile getirmiştir. Şiirde sürekli ağlayan çocuğunu şefkatli sözleriyle susturmaya çalışan bir anne bizleri karşılamaktadır. Şefkat temi bir annenin yavrusuna olan düşkünlüğünün sözlerle ifadesi doğrultusunda ele alınmıştır.

Ninni

*“Yavrum, uyu! Quzum, uyu! Ağlama,
Yaralıdır, köksüm, bir də dağlama.
Annənə biraz da olsa şəfqət et,
Xəstə yavrum, yetər bunca, rahat et.
Uzun gecə sabahatək mən yatmam,
Ağlaram mən, səni fəqət ağlatmam.
Laylay deyib titrədərəm beşiyin,
Həp çəkərəm gecə-gündüz keşiyin,
Yedirdərəm sənə gözüm yağını,
Göstəməsin tanrı mənə dağını...”*

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s. 27).

Ninni

*“Yavrum, uyu! Kuzum, uyu! Ağlama,
Yaralıdır göğsüm, bir daha dağlama.
Annene biraz da olsa şefkat et,
Hasta yavrum, yeter bu kadar, rahat et.
Gece boyu, sabaha kadar ben yatmam,
Ağlarım ben, fakat seni ağlatmam.
Ninni söyleyip, sallarım beşiğini,
Hep gözetip kollarım gece gündüz seni,
Yediririm sana gözümün yağını,
Göstermesin Tanrı bana acını...”*

3.1.15. Yardımseverlik Temi

İnsanların birbirine herhangi bir durumda destek olması yardımseverlik olarak nitelendirilmektedir. Mevlananın yedi öğüdünden birini oluşturan yardımseverlik insan ilişkileri açısından oldukça önemlidir. İnsanın sahip olması gereken erdemlerden biri

olan yardımseverlik “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairlerinden Nazarmat ve Miraziz Azam yardımseverlik temini ele almıştır.

Özbek şairi Nazarmat “*Jajji Qizaloq*” (Küçük Kızçe) başlıklı şiirinde her yönden örnek olan Gümüş adlı bir kızıdan bahsetmektedir. Nazarmat, bu şiirinde Gümüş adlı kız çocuğunun annesinin her dediğini yaptığını, davranışlarıyla insanlara örnek olduğuna, kendisinden büyük veya küçük olan herkese yardımsever davrandığına değinmiştir.

Jajji Qizaloq

“Onasi ish buyursa

Yetti yoshli Kumushga

Tez bajarib qo'yadi,

U o'rnak har yumushda.

Katta-yu kichikka u

Ko'maklashar hamisha.

Arzanda bolalarday

Qilmas sira xarxasha.”

Küçük Kızçe

“Annesi bir iş verse

Yedi yaşındaki Gümüş'e

Hemen yerine getirir,

O, örnektir her işte.

Büyüğe, küçüğe o

Yardım eder daima.

Şımarık çocuklar gibi

Huysuzluk etmez asla.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.192).

Miraziz Azam ise “*Onam Ishdan Keladi*” (Annem İşten Geliyor) başlıklı şiirinde çalışan bir annenin ev işlerine çocuğunun da yardım etmesini ele almıştır. Çocuk annesine havuç doğrama, ütü yapma, yerleri temizleme gibi konularda yardımcı olarak annesini mutlu etmiştir. Şiirde yardımseverlik temi bir çocuk aracılığıyla ele alınmıştır. Şiir bu açıdan küçük okurlara örnek oluşturmuştur.

Onam Ishdan Keladi

“Onam ishdan keladi,

Yana ovqat qiladi.

Kirimizni yuvadi,

Uydan changni quvadi,

Annem İşten Geliyor

“Annem işten geliyor,

Yine yemek yapıyor.

Çamaşırlar yıkıyor,

Evden tozu kovuyor.

Men bir chetda turaymi,

Yo 'lni chapga buraymi?

Onam oshga urinsa,

Sabzi to 'g 'rab turaman.

Yuvgan kiri qurisa,

Darrov dazmol uraman.

Onam ishga ketganda

Polimizni artaman,

Onamni shod qilaman

Kunda necha marta man.”

Ben kenarda mi durayim,

Dümeni mi kirayim?

Annem pilava girişince

Ben de havuç doğrarım.

Çamaşırlar kuruyunca

Hemen ütü vururum.

Annem işe gittiğinde

Yerleri temizlerim,

Annemi mutlu ederim,

Günde defalarca ben.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.202).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde yardımseverlik temiyile alakalı şiirler Özbekistan edebiyatında çocuklar ekseninde ele alınmıştır. Her iki şiirde de çocuklar annelerine yardımcı olan, çeşitli sorumlulukları üstlenen bireyler olarak ön plana çıkmışlardır. Türk dünyası çocuk şiirlerinde yardımseverlik temine dair güzel örnekler verilmiştir.

3.1.16. Yaşlılık Temi

Gençlik kavramının zıttı olan yaşlılık insanların bedensel ve zihinsel olarak değişiklikler sergilediği yaşam evrelerinden biridir. İnsan yaşamı doğumla yani bebeklikle başlamakta ve yaşlılıkla son bulmaktadır. Bu açıdan insanların yaşlanması kaçınılmaz bir durumdur. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde yaşlılık ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Hemra Şirov yaşlılık temini ele almıştır.

Türkmen şairi Hemra Şirov “*Yalta Oğlancığıñ Arzuvi*” (Tembel Oğlancığın Arzusu) başlıklı şiirinde 10 yaşında bir çocuğun yaşlanınca arkadaşlarına karşı sergileyeceği tavırlara değinmiştir. Şiirde tekrar edilen “*Çünkü ben yüz yaşında onlar henüz çocuk.*” ifadesi şiirselliği arttırmıştır.

Yalta Oğlancığıñ Arzuvi

Tembel Oğlancığın Arzusu

“Garrap bolyan bolsadı,

Garrardım men dessine.

Toksan yaşı goşardım

On yaşımıñ üstüne.

Saç sakgalım ağarıp,

Yüzüm yığirt atardı.

Deñ duşlarım denimden

Salam berip öterdi.

Salamların alardım,

Başım atıp çalaca,

Sebäbi men yüz yaşlı,

Olar entek balaca!..”

“İhtiyarlamak mümkün olsaydı,

İhtiyarlardım ben hemen.

Doksan yaş eklerdim,

On yaşımın üstüne.

Saç sakalım ağarıp,

Kırışırđı yüzüm.

Akranlarım yanımdan,

Geçerdi, selam verip.

Selamlarını alırdım,

Başımı çevirip hafifçe;

Yüz yaşındayım ben, çünkü,

Onlar henüz çocuk!..”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.254).

3.2. Toplumsal Temalar

3.2.1. Anadil ve Türkçe Temi

Ana dil bir insanın doğumuyla birlikte sürekli olarak maruz kaldığı ve zaman içerisinde çevresiyle iletişimi sonucunda edindiği ilk dildir. Ana dil kavramı bizler için oldukça önemli bir kavramdır ve anadil bireylerin ait olduğu toplum içerisinde iletişimlerini sağlamalarına, kültürel geleneklerine hâkim olmalarına olanak sağlamaktadır. Dil bir iletişim aracıdır. Bu açıdan şairler tarafından milli ve kültürel bilincin aşılmasında ana dil ve Türkçe temlerinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda Kıbrıs şairlerinden Ayşen Dağlı, Özbek şairlerinden Tursunbay Adaşbayev, Türkmen şairlerinden ise Kayum Tanrıgülüev ana dil temini ele almıştır.

Kıbrıslı şair Ayşen Dağlı “*Anadilim*” başlıklı şiirinde ana dilimiz olan Türkçeden bahsetmiştir. Dağlı bu şiirinde Türkçenin insanlık için bir devrim olduğuna ve

Atatürk'ten armağan kaldığına değinmiştir. Devam eden dizelerde düşünerek konuşmamız gerektiğine değinen şair, Türkçe konuşmanın bir türkü gibi olduğunu vurgulamıştır. Dağlı bu şiiriyle çocuklarda ana dil bilincinin oluşmasına ve Atatürk'ün Türk diline olan katkılarını özümsemelerine olanak sağlamıştır.

Anadilim

“...Devrimler içinde devrim

Anlam ülkem, Türkçem benim

Armağan büyük Atamdan

Anadilim güzel dilim

Anladım ki konuşurken

İyice bir düşünmeli

Dil dağarcığımıza bakıp

En doğru sözü seçmeli

Güzel Türkçem dudaklarda

Seslenince türkü gibi

Aydınlanır bütün yüzler

Atanın gözleri gibi.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.114).

Özbek şairi Tursunbay Adaşbayev “*Ona Tilim*” (Ana Dilim) başlıklı şiirinde ana dilinin bir ninni gibi dillerde yankılandığına değinmiştir. Adaşbayev, devam eden dizelerde ise Timur'un Özbek Türkçesini dünyaya tanıttığından, bu dilin atalarımızdan emanet olarak kaldığından ve şairlerin şiirleriyle zenginleştiğinden bahsetmiştir. Ana dilini koruyacağından ve ona yabancı kalmayacağından da bahseden şair, ana dilini canı ve ciğeri olarak nitelendirmiştir. Adaşbayev bu şiiriyle tıpkı Ayşen Dağlı gibi çocukların milli değerlerini özümsemelerine olanak sağlamıştır.

Ona Tilim

Ana Dilim

“Alla bo‘lib jaranglagan,

Ona tilim jon-u dilim.

Unga axir payvastadir,

Qadr-u qimmat, mehr bilim.

Buyuk Temur jahon bo‘ylab,

Dovrug'ini solgan tilim.

Mir Alisher bobomlardan,

Meros bo‘lib qolgan tilim.

Bobur Mirzo she‘rlaridan,

Rang va ohang olgan tilim,

Shunday tildan tonar bo‘lsam,

Yoki o‘gay sanar bo‘lsam,

Qiyma-qiyma bo‘lsin tilim,

Ona tilim — jon-u dilim.”

“Ninni olup yankılanan,

Ana dilim, canım ciğerim.

Zira onunla birdir,

Kadir, kıymet, şefkat, bilim.

Büyük Timur’un cihana,

Şanını saldıği dilim

Mir Ali Şir atamlardan,

Miras olarak kalan dilim.

Babür Mirza şiirlerinden,

Renk ve ahenk alan dilim,

Böyle dili tanımaz olsam,

Ya da üvey sayar olsam,

Parça parça olsun dilim,

Ana dilim, canım ciğerim.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.207).

Türkmen şairi Kayum Tanrıgulyev ise “*Ene Dili*” (Ana Dili) başlıklı şiirinde ana diliyle ilk defa bir ninni aracılığıyla tanıştığına, gördüğü ve işittiği her şeyi ana dili ile öğrendiğine, ilimi de bilimi de ana dilinin verdiğiğine değinmiştir. Şair bu şiirinde ana dilin önemine, onun insanlar için gerekliliğine ve insanların kendilerini ana dil ile ifade ettiklerine değinmiştir.

Ene Dili

“Gursagima hüvdi bile

Guyuldu ol ilki bile.

Bilen geldi ene dilim

Agi bile, gülki bile.

Ana Dili

“Göğsüme ninni ile

Koyuldu o ilk defa.

Birlikte geldi ana dilim

Ağlayış ve gülüş ile.

Ähli gören-eşdenimi

Bütün görüp işittiğimi

Maña ene dilim berdi.

Bana ana dilim verdi.

Oyunjakdır süyci bile

Oyuncak ve tatlı ile

İlim berdi, bilim berdi...”

İlim verdi, bilim verdi...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.240).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ana dil temiyile alakalı şiirler incelendiğinde ana dil; Kıbrıs edebiyatında bir devrim olarak nitelendirilip Atatürk’le özdeşleştirilirken Özbekistan edebiyatında ataların emaneti, insana yaşam veren bir can olarak nitelendirilmiştir. Türkmenistan edebiyatında ise anadil bilimi öğreten bir iletişim aracı olarak ele alınmıştır. Türk dünyasında ana dil ve Türkçe temiyile alakalı şiirler şairlerce aynı doğrultularda yorumlanmış ve ana dilin gerekliliği her fırsatta vurgulanmıştır.

3.2.2. Aile ve Aile Bireyleri İle İlgili Temler

Aile bir toplumu oluşturan en küçük topluluktur ve aile bireyleri arasında kan bağı bulunmaktadır. Anne, baba, çocuklar, kardeşler vb. bireylerden oluşan aile bir toplum için oldukça önemlidir. Aile ortamında büyüyen ve aile sevgisini tadan çocuklar bilişsel ve sosyal yönden sağlıklı bir gelişim sergilemektedirler. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde aile ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıs şairlerinden Ayşen Dağlı aile temini ele almıştır.

Kıbrıs şairi Ayşen Dağlı “*Ailemin Zenginliği*” başlıklı şiirinde annesi, babası ve kardeşi olan insanları dünyanın en zengin insanı olarak nitelendirmiştir. Devam eden mısralarda aileyi oluşturan şeyin sevgi, saygı ve hoşgörü olduğuna değinen şair, ailelerin her koşulda beraber olup paylaşımında bulduklarına ve sevinçlerinin de bu şekilde arttığına dikkat çekmiştir.

Ailemin Zenginliği

“Bir annen, bir baban

Bir de kardeşin varsa

En zengin sen olursun

Şu kocaman dünyada

Ailemin mayası

Sevgi, hoşgörü, saygı

Birlikte yaratırlar

Anne baba çocuklar

Hem iyi hem de kötü

Paylaşılır bölünür

Yarıya inen dertler

Sevinçler kat kat büyür...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.118).

Ailenin fertlerinden biri olan anneler hayatımıza yön vermemizde bizlere maddi ve manevi anlamda destek olan kişilerdir. Annelik vasfı kutsal bir vasıftır. Anneler evlatları için bir rol modelidir. Bu açıdan anneler toplumu doğrudan veya dolaylı olarak geliştiren, değiştiren ve dönüştüren bireyler olarak ön plana çıkmışlardır. Çünkü toplumun her ferdi bir annenin evladıdır. Anne evladını ne kadar güzel eğitirse toplum da o derecede değişir ve dönüşür. Bu yüzden annelerin aile içerisindeki yeri ve önemi edebiyatın temel konularından birini oluşturmuştur. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde anne ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Əhməd Cavad, Kırgız şairlerinden Alıkul Osmanov, Baydılda Sarnogoev ve Turar Kocomberdiev, Özbek şairinden Abid Resul ve Kamber Ata, Türkmen şairlerinden ise Guradurdi Gurbansahedov ve Gurban Çöliyev anne temini ele almışlardır.

Azeri şairi Əhməd Cavad “*Ana*” başlıklı şiirinin ilk kıtasında annesinin ellerinde ilahi bir gücün olduğuna vurgu yapmaktadır. Cavad devam eden dizeler ise ne kadar sıkıntı ve zorluk çekerse çeksin annesinin her defasında kendisine o kutsal elleriyle

yardım ettiğini belirtmiştir. Cavad bu şiirinde bir evladın annesine duyduğu derin bağlılığı dile getirilmiştir.

Ana

*“Şu bürüşmüş əllərində göydən enmiş bir qüvvət var,
Nə zaman ki, xəstə könlüm ölgün düşüb inlər, ağlar!
Fırtınalı göylərimi yıxmaq istər ildırımlar,
Nə zamanki, qərib ruhum yad ellərdən cana doyar!*

*Sən o zaman yetişərsən, bir risalət qüvvəsilə!
Bir analıq ürəyilə... Nədir, Allah üçün söylə,
Bu ərənlər silahını kimdən aldın, anlat böylə?”*
(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.33).

Ana

*“Şu buruşmuş ellerinde gökten inmiş bir kuvvet var,
Ne zaman ki hasta gönlüm ölgün düşüp inler, ağlar!
Fırtınalı göklerimi yıkmak ister yıldırımlar,
Ne zaman ki, garip ruhum yad ellerden cana doyar!*

*Sen o zaman yetişirsin kutsal bir kuvvet ile!
Bir analık yüreği ile... Nedir, Allah için söyle,
Bu erenler gücünü kimden aldın, anlat böyle?..”*

Kırgız şairi Alıkul Osmanov “*Batır Ene*” (Kahraman Anne) başlıklı şiirinde bir anneden ve bu annenin kahramanlığından bahsetmektedir. Alıkul devam eden dizelerinde ise evlat yetiştirmenin zorluğuna, annenin yokluğunun güneş ve ayın

yokluğu kadar eksiklik uyandıracığına değinmiştir. Alıkul kahraman bir evladı yetiştirecek olan kişinin kahraman bir anne olduğunu dile getirmiştir.

Baatır Ene

*“Kün bolboso cer da bolbos, Ay bolboso,
Ay bolboso turmuş körkü şay bolbos.
İyul tünü beşik cazap örüktön,
Baatır ene cildız tuugan ayga okşoş.*

*Köl bolboso, cel da bolbos, cer oñbos,
Cer bolboso cemiş bolbos, el bolbos,
Küz bolgondo: arça beşik casatkan,
Baatır ene ömür bergen cerge okşoş.*

*Bizdin zaman-baatırlardın zamanı.
Baatır emet ene bergen mamani,
Oñoy emes oydoguday östürmek,
On bir bala-on bir baatır kablandı.*

*Çakır ene, baldarıñdı köröyün,
Men da balañ, men emesmin ögöyüñ.
Çın enelik erdigiñe baginip
Kelçi eneke mañdayiñan öböyün.”*

(İsmailova, ve diğeri,2020, s.160).

Kahraman Anne

*“Güneş olmazsa yer de olmaz, ay olmaz,
Ay olmazsa hayatın anlamı olmaz.
Temmuz gecesi gürgenden beşik yaptıran,
Kahraman ana yıldız doğuran aya benzer*

*Göl olmazsa yel de olmaz, yer olmaz,
Yer olmazsa meyve olmaz, el olmaz,
Güz olunca ardıçtan beşik yaptıran,
Kahraman ana, ömür veren toprağa benzer*

*Bizim zaman, kahramanların zamanı,
Kahraman emer ananın verdiği memeyi,
Güz olunca ardıçtan beşik yaptıran,
Kahraman ana, ömür veren toprağa benzer*

*Çağır ana, çocuklarını göreyim,
Üvey değil, ben de senin oğlunum.
Annelikteki başarına eğileyim
Gel anacığım, alnından öpeyim.”*

Baydilda Sarnogoev ise “*Enelerdin Cürögü*” (Annelerin Yüreği) başlıklı şiirinde çocukları dışarıda oynayan annelerin evde endişeli bir şekilde yavrularını beklediklerine

değınmiştir. Şair çocukların eve geldiklerinde annelerinin bu duruma sevindiğine, uyurken sayıkladıklarında baş uçlarında durduğuna ve annelerin tek derdinin çocukları olduğuna değınmıştır. Baydılda bu şiirinde annelerin sevgi ve şefkat dolu yönlerini ön plana çıkarmıştır.

Enelerdin Cürögü

“...Uulu keldi bürkölgönsüp kabağı,

Oşol kezde dayar ele tamagı.

Kuyup berip çon uurtasa kubanıp,

Kurgan ene kalbay cattı can-alı.

Uulu uktadı, tüşögündö cay cattı,

Oşondo da ene tınçıp kalmakpı?...

Kıñkıstasa kıymıldatat akırın

Kulunumdu bastıbı dep “albarstı”.

Caydır, kıştır cayloo cıtı ilebi,

Balasında baardık oyu – tilegi.

Bilbey cüröm kanday zattan bütü eken,

Bizdi tuugan enelerdin cürögü.”

Annelerin Yüreğı

“...Geldi oğlu kaşları çatık yine,

Hazırlandı hemen yemeğı.

Koyduğunu yiyince çok sevindi,

Sığmadı fedakâr annenin içi içine.

Oğlu uyudu, döşeginde rahattı,

Ona rağmen anne rahat olur mu?

Sayıkladığında yavaşça dokundu

Yavrumu karabasan mı bastı?

Yazın, kışın, yaylanın meltemi,

Oğludur, bütün tasası, oderdi.

Bilmiyorum, nasıl bir şeydi,

Bizi doğuran annelerin yüreğı.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.169).

Özbek şairi Abid Resul “*Siz Mehribonim*” (Siz Cananım) başlıklı şiirinde anneyi bir güneşe benzetmekte ve evlerin annelerin varlığıyla aydınlık olduğunu dile getirmektedir. Şair devam eden dizelerinde annesini kendisine yoldaş ve dert ortağı olarak nitelendirmiştir. Annesinin etrafında pervane gibi dört döndüğünden bahseden şair onu baharlar yaratan yüce bir insan olarak nitelendirmiştir. Abid Resul bu şiirinde bir annenin evladına olan derin bağlılığını dile getirmiştir.

Siz Mehribonim

*“Siz mening quyoshim,
Mehribon onam.
Siz bilan munavvar
Hovli-yu xonam.
Munisim, mo'tabar,
G'amxo'rim onam.
Manglayim to'rida,
Boshda parvonam.
Bahordan bahorlar
Yaratgan aziz.
Hikmatli murabbiy,
So'zlari laziz.”*

Siz Cananım

*“Siz benim güneşim,
Şefkatli annem
Sizinle aydınlık
Evim barkım.
Yoldaşım, hürmetli,
Dert ortağım annem.
Başımın ucunda,
Tepemde pervanem.
Bahardan baharlar
Yaratan aziz.
Bilge öğretmen,
Sözleri leziz.”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.194).

Özbek şairi Kamber Ata “*Onajonim Oq Suti*” (Anneciğimin Ak Sütü) başlıklı şiirinde annesinin şefkati ve merhametini yüceltmıştır. Kanber Ata aynı zamanda annesinin sütüne hiçbir şeyin denk olamayacağını da dile getirmiştir.

Onajonim Oq Suti

*“Bu jahonda onamning
Mehri ulkan, bag'ri keng.
Sehrli oq sutiga
Hech bir narsa kelmas teng...”*

Anneciğimin Ak Sütü

*“Bu cihanda annemin
Şefkati çok, bağı geniştir.
Sihirli ak sütüne
Hiçbir şey denk değildir...”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.210).

Türkmen şairlerinden Guradurdı Gurbansahedov “*Enäniň Şanına*” (Annenin Şanına) başlıklı şiirinde annesini dünyanın özü ve en güçlü insanı olarak

nitelendirmiştir. Gurbansahedov bu şiirinde hiçbir şeyin annesine denk olmadığını ve annesine olan derin sevgisini dile getirmiştir.

Enäniň Şanına

*“Soranmış birvagt Ay Güne bakıp:
“Dünyäniň görki nä, aydip bersene?”
Gün hem diyenmişin nuruny döküp:
“Dünyäniň bar görki enedir, ene”.*

Annenin Şanına

*“Sormuş bir vakit ay, güne bakıp:
“Dünyanın süsü nedir, söylesene?”
Güneş de söylemiş nurunu saçıp:
“Dünyanın bütün süsü annedir, anne”.*

*Soranmış birvagt yel suva bakıp:
“Dünyäniň berki nä ,aydip bersene?”
Suv hem diyenmişin şarlayıp akıp:
Dünyäniň bar berki enedir, ene...”*

*Sormuş bir vakit yel suya bakıp:
“Dünyadaki en sağlam şey nedir, desene?”
Su da söylemiş şarlayıp akıp:
Dünyanın en güçlüsü annedir, anne...”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.246).

Bir diğer Türkmen şairi Gurban Çöliyev ise “*Ene Yüreği*” (Ana Yüreği) başlıklı şiirinde anne yüreğini uçsuz bucaksız olmasından ötürü denize benzetmiştir. Devam eden dizelerde ise bütün kaygıların, sevinçlerin denize yani annenin yüreğine sığıdığına değinen Çöliyev, tüm annelerde aynı yüreğin bulunduğunu vurgulamıştır. Çöliyev anneyi temiz bir sahraya da benzeterek yaz yağmurlarıyla özdeşleştirmiştir.

Ene Yüreği

*“Ene yüreği
Bir mavi deniz.
Onuñ suvi kân,
Deñiz serhetsiz.*

*Bar gaygı, şatlık
Ol deñze sığyar.*

Ana Yüreği

*“Ana yüreği,
Bir mavi deniz.
Onun suyu, engin
Deniz, uçsuz bucaksız*

*Bütün kaygı, sevinç
O denize sığar.*

Her bir enede

Her bir anada

Şeyle yürek bar...”

Öyle yürek var...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.261).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde anne temiyi alakalı şiirler incelendiğinde anne; Azerbaycan edebiyatında kutsallık atfedilen bir birey, Kırgızistan edebiyatında kahramanlık vasıflarıyla donatılmış bir karakter, Özbekistan edebiyatında eşi benzeri olmayan bir şahsiyet, Türkmenistan edebiyatında ise dünya ve denizle özdeşleştirilen yüce bir kişilik olarak ele alınmıştır. Türk dünyası edebiyatlarında anne temi farklı şekillerde yorumlanmıştır. Benzetmelerden yararlanılarak evrenin çeşitli unsurlarıyla özdeşleştirilen anneler yaşamın kaynağı olarak algılanmışlardır.

Aileyi oluşturan bireylerden biri olan baba çocukların gözünde birer kahraman olarak nitelendirilmektedir. Aile bireylerine bakmakla yükümlü olan babalar sorumlulukları ve güçleriyle ön plana çıkmışlardır. Babalar, tıpkı anneler gibi çocukların rol model olarak benimsemiş oldukları bireylerden biridir. Toplum ve aile için bu kadar önemli olan babalar “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Tofiq Mahmud, Kazak şairlerinden Sapargali Beğalin, Kıbrıs şairlerinden ise Ayşen Dağlı baba temini ele almıştır.

Azeri şairi Tofiq Mahmud “*Atasını Sevən Qız*” (Babasını Seven Kız) başlıklı şiirinde Suzan adlı bir kız çocuğunun babasına karşı olan sevgisine ve özlemine değinmiştir. Suzan babası işe gittiğinde babasının arkasından koşarken babası işten döndüğünde ise onu kapıda karşılamaktadır. Şair, Suzan aracılığıyla çocuklar için babanın neleri ifade ettiğini bizlere aktarmıştır.

Atasını Sevən Qız

Babasını Seven Kız

“Ata işə gedəndə,

Babası işe gidince,

Dalınca qaçır Süsən.

Arkasından koşar Suzan.

Ata işdən gələndə

Babası işten gelince

Qapını acır Süsən.

Kapıyı açar Suzan.

Ata götürüb yerdən

Göyə qaldırır onu.

Qucaqlayir o, şən-şən

Atasının boynunu...

Babası alıp yerden

Havaya kaldırır onu.

Sarar o, şən şən

Babasının boynunu..."

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.53).

Kazak şair Sapağalı Beğalin “*Quwan, Böpem!*” (Sevin, Bebeğim!) başlıklı şiirinde bir bebeğe babasının yiğit biri olduğundan, düşmanı alt ettiğinden, yaralansa bile evladını sevgiyle öpüp benimsediğinden ve kendisiyle oyunlar oynadığından bahsetmiştir.

Quwan, Böpem!

“Otan jawin qiyratqan

Papañ seniñ jawinger.

Odan sälem äkeldi,

Bizge minaw jüyrik jel.

Keler özi jan äkeñ,

Qurtip jawdiñ qarasın,

Süyer quşip quwanıp,

Süygen jarin, balasın.

Jirtqan tüyrep jaw oğı

Sur şiyneidiñ jeñimen.

Qolina alar ol seni,

Süyer istiq demimen.

Şınıqtırğan zor jorıq

Küşti, küsti qolimen.

Seni oynatar köterip,

Sevin Bebeğim

“Vatan düşmanlarını kıran,

Yiğit senin baban.

Ondan selam getirdi,

Bize şu hızlı yel.

Gelir kendisi can baban,

Yok edip düşmanı,

Sever kucağına alıp sevinip,

Sevdiği eşini, çocuğunu.

Düşmanın oku yırtıp saplanmış

Gri renkli paltonun kolundan.

Eline alır o seni,

Öper sıcak nefesiyle.

Güçlendiren zor sefer,

Güçlü, sert eliyle.

Seni oynatır kaldırıp,

Şattanar da alar dem.”

Sevinir de nefes alır.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.99).

Kıbrıs şairlerinden Ayşen Dağlı “*Büyüyünce Baba Olacağım*” başlıklı şiirinde bir çocuğun baba olduğunda yapmak istediği şeyleri dile getirmiştir. Çocuk, baba olduğu zaman bozulan oyuncakları onaracağına, çocuklar yaramazlık yaptığında “yapma” diyeceğine ve çocuklara telkinlerde bulunacağına değinmiştir. Şair bu şiirini bir çocuk ağzından yazarak çocuğun babayı algılayış biçimine yer vermiştir.

Büyüyünce Baba Olacağım

“Büyüyünce

Baba olacağım ben de

Babam gibi

Bozulan oyuncaklarını onaracağım çocuklarımın

Ve evde kırılan dökülen ne varsa

Babam gibi

Çocuklarım, hayran hayran bakacaklar bana

Benim baktığım gibi babama

Yaramazlık yaptıklarında

Uyaracağım onları “yapma” diye

Çoğu zaman dinlemeyecekler beni

Yapacaklar ve canlarını yakacaklar

Tıpkı benim gibi

O zaman,

Düşmüş olmasalar bile,

Her defasında

“Kendi düşen ağlamaz” diyeceğim babam gibi”

Büyyüünce baba olacağım.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.119).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde baba temiyile alakalı şiirler incelendiğinde baba temi Azerbaycan edebiyatında bir baba ve kızın içten ilişkisini yansıtacak şekilde ele alınırken Kazakistan edebiyatında üstün nitelikleri olan, güçlü ve sevgi dolu bir birey olarak ele alınmıştır. Kıbrıs edebiyatında ise baba, bir çocuğun düşü haline gelerek bu çocuğun isteği doğrultusunda şekillenmiştir. Türk dünyasında babalar büyük öneme sahiplerdir ve şairler tarafından saygı duyulan üstün nitelikli bireyler olarak algılanmışlardır.

Çocuk kavramı 18 yaşını doldurmamış bireyleri ifade eden bir kavramdır. Çocuk edebiyatı açısından çocuk kavramı oldukça önemli bir kavramdır. Çünkü yazılan eserler çocuklar için kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde eserlerin konusuna dahil edilen çocuklar çok yönlü olarak ele alınmışlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde çocuk ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Jambıl Jabayev, Mağjan Jumabayev, Kıbrıs şairlerinden Ayşe Tural, Türkmenistan şairlerinden ise Kerim Gurbanpesov ve Nuri Bayramov çocuk temini ele almıştır.

Kazak şairlerinden Jambıl Jabayev “*Balalarğa*” (Çocuklara) başlıklı şiirinde çocuk temini ele almıştır. Jambıl şiirinin ilk dizesinde çocuklara “gözümün nuru” olarak hitap etmekte ve onlara karşı derin sevgisini dile getirmektedir. Şiirin devam eden mısralarında çocuklar göllerde yetişen kamışlara benzetilmiştir. Jambıl bu şiirinde çocukları çok sevdiğinden ve onların halini hatırlarını sormadan duramayacağından bahsetmiştir.

Balalarga

*“Balalar, amanbısıñ, şıraqtarım,
Mayısıp kölge bitken quraqtarım!
Jürmesem esendesip tura almaymin,
İşinen asip ketse bir aptanıñ.”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.77).

Çocuklara

*“Çocuklar, gözümün nurları nasılsınız
Yayılp göle yetişen kamışlarım!
Hâl hatır sormadan duramam,
Bir hafta geçip gitmeden.”*

Kazak şairlerinden Mağjan Jumabayev ise “*Balalıq Şağı*” (Çocukluk Dönemi) başlıklı şiirinde çocukken insanların bir padişah tahtında oturduklarına ve bunun değerinin bilinmediğine değinmiştir. Mağjan bu açıdan çocukluğun önemini ön plana çıkarmıştır. Bu doğrultuda çocukların bilimle ilgilenip boş düşüncelerden uzak durmaları gerektiğini dile getiren şair, cehaletin kişinin kendisine zarar veren bir şey olduğuna vurgu yapmıştır.

Balalıq Şağı

“Balalıq şağı

Patşanıñ tağı,

Ala almas oni bağalap.

Köp ötpey jil,

Tek jürmey, bil,

İlgergi kündi sağalap.

Üyren bilim jastıqta,

Bilmeseñ, janğa qastıq ta!

Bilimge jügir,

Joq oydan tüñil...”

Çocukluk Dönemi

“Çocukluk dönemi

Padişahın tahtı,

Onun değerini bilmek imkânsız,

Çok zaman geçmeden

Boşuna yaşamayıp, anla,

Gelecek günü düşünüp.

İlmi gençken öğren

Bilmezsen, canına düşmanlıktır!

İlme koş,

Boş düşüncelerden sakın...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.84).

Kıbrıs şairlerinden Ayşe Tural ise “*Çocuk*” başlıklı şiirinde bir çocuğa seslenerek doyasıya oyun oynamasını, gülmesini, üzülmemesini, oyunbozanlık yapmamasını ve hayallerinin sınırsız olması gerektiğini dile getirmiştir. Tural, şiirinin son dizesinde “Çocukluğunun düş olduğu zamanları da göreceksin.” ifadesini kullanarak çocukların yetişkin bir birey olduklarında çocukluk dönemlerini özleyebileceklerini vurgulamıştır. Çocukluk çağlarının en güzel çağlar olduğunu dile getiren şair çocukların bu dönemin güzelliklerini fark etmelerine olanak sağlamıştır.

Çocuk

“Oyna bebeklerinle doyasıya

Gül yanakların çukurlaşsın
Üzülme elbisen kirlendi diye
Saklambaç oyunlarında sobelendiysen
Oyunbozanlık etme
Bırak oyunlar
En tatlı yerinde kalsın...
Çatma kaşlarını çocuğum
Kahkahaların çınlatsın
Şimdi ortalığı...
Doya doya sev bebeklerini
Düşlerin sınırsız olsun
Çocukluğunun düş olduğu
Zamanlar da göreceksin... (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.131).

Türkmen şairlerinden Kerim Gurbannepesov ise “Çağacık” (Çocuk) başlıklı şiirinde çocukların etrafında gerçekleşen şeylere karşı bakış açılarını dile getirmiştir. Gurbannepesov bu şiirinde çocuklar için her şeyin garip olduğunu, merak ve hayranlık uyandırdığını dile getirmiştir. Şair, şiirinde çocukların arabalara bakakaldıklarına, kuşların uçtularında ise onların taklitlerini yaptıklarına değinmiştir.

Çağacık

“Seniñ üçin ähli zat geň,
Bar zat täsin bu dünyäde,
Ilikyarsıñ näme görsen,
Hayran galyañ ähli zada.

Köşeden bir maşın geçse,

Çocuk

“Senin için her şey garip,
Her şey ilginç bu dünyada
Merak edersin ne görsen,
Hayran kalırsın her şeye.

Caddeden bir araba geçse,

Oñ izindan bakıp galyan.

Onun arkasından bakakalırsın.

Güsürdeşip guşlar uçsa,

Kanat çırpıp kuşlar uçsa,

Senem "ganat kakıp" galyan!..”

Sen de kanat çırpıp durursun!..”

(İsmailova ve diğlerleri, 2020, s.237).

Türkmen şairlerinden Nuri Bayramov ise “Çağa” (Çocuk) başlıklı şiirinin ilk kütasında suyu ördeğın, bağı çiçeğın, hayatı ise çocuğın güzelleştirdiğine değınmiştir. Devam eden dizelerde ise çölün, kumun ve toy merasimlerinin çocukların varlığı ile şenlendiğine değınen şair, çocuğu ön plana çıkarmıştır.

Çağa

Çocuk

“Suv görki-guvdur,

“Suyun güzelliği ördektir,

Gül-bezeg bağa.

Çiçek, süstür bağa.

Durmuşın görki

Hayatın güzelliği

Çağadır çağa

Çocuktur çocuk

Çölem çöl bolmaz,

Çöl, çöl olmaz,

Bolmasa çağge.

Kum olmasa.

Toyam toy bolmaz,

Toy da toy olmaz,

Bolmasa çağa...”

Çocuk olmasa...”

(İsmailova ve diğlerleri, 2020, s.260).

“Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri” eserinde çocuk temiyile alakalı şiirler incelendiğinde çocuk; Kazakistan edebiyatında üstün niteliklere sahip özne yani bir birey olarak ele alınmıştır. Çocuklara eğitsel telkinlerde bulunan Kazak şairleri çocukların bilimin ışığında ilerlemelerini dilemişlerdir. Kıbrıs edebiyatında tıpkı Kazak edebiyatında olduğu gibi eğitsel telkinler dile getirilmiş çocukluk ve yetişkinlik kavramları karşılaştırılmıştır. Türkmen edebiyatında ise çocukların meraklı yönlerine değinilmiştir. Türk dünyasında çocuklar sevilen değerli bireyler olarak algılanmışlardır.

Anneanne, babaanne yani nineler torunlarına düşkün bireyler olarak ön plana çıkmışlardır. Bu aile üyeleri insanlara yol gösteren, merhametli ve hayat tecrübesi olan kişilerdir. Türk kültüründe her zaman saygı gösterilmesi gereken bireyler olarak algılanan nineler, edebiyata da konu olmuşlardır ve çocuk şiirlerinde nine temiiyle alakalı şiirler yazılmıştır. Bu doğrultuda Kıbrıs şairlerinden Ayşen Dağlı ve Şirin Zaferyıldızı, Kırgız şairinden Colooçu Rısbæev ve Türkmen şairlerinden ise Kayum Tanrıgulyev nine temini ele almıştır.

Kıbrıs şairi Ayşen Dağlı “*Düşünürüm Bazen*” başlıklı şiirinde ninesinin geçmişteki hallerini çevresindeki insanlarla karşılaştırmıştır. Ninesinin geçmişte çocuk olup olmadığına, yanaklarının güzel olup olmadığına, sakız çiğneyerek şişirip şişirmediğine ve bu durumdan keyif alıp almadığına değinen şair, devam eden dizelerinde ninesinin yaşlı hali üzerinden çeşitli çıkarımlarda bulunmuştur.

Düşünürüm Bazen

“Ninemi düşünürüm bazen

Ninemi de bir zamanlar

Çocuk muydu gerçekten?

Kırış buruş yanakları Sude'ninkiler gibi, güzel miydi?

Balonlu sakız, çiğner miydi?

Kocaman kocaman şişirip

Patlayınca güler miydi?

Ninemi düşünürüm bazen

Şimdilerde hep yorgun bacakları

Bir zamanlar, saklambaçta, tutmacada

Yorulmak nedir bilmez miydi gerçekten?” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.113).

Bir diğer Kıbrıs şairlerinden Şirin Zaferyıldızı ise “*Anlatırdı Anneannem*” başlıklı şiirinde anneannesinden bahsetmiştir. Şair bu şiirinde anneannesinin beyaz yemeni taktığına, zeytin yaprağı yaktığına ve nazar değmemesi için dualar okuduğuna değinmiştir. Zaferyıldızı ninesinin uzun kış gecelerinde eski insanların yaşantılarını anlatan bir birey olduğuna dikkat çekmiştir.

Anlatırdı Anneannem

“Anneannem Melek Hanıma.

Neler yaşanmış

Çok eskilerde,

Anlatırdı anneannem,

Uzun kış gecelerinde

Beyaz yemenisi başında,

Zeytin yaprakları yakardı,

Nazar değmesin diye

Dualarla tütsülerdi.

Bütün ev halkını...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.124).

Kırgız şairi Colooçu Rısbæv “*Çoñ Ene*” (Babaanne) başlıklı şiirinde babaannelerin akıllı, beyaz saçlı ve merhametli bireyler olduklarından bahsetmiştir. Şiirde bir çocuğun ninesine olan saygısı dikkat çekmektedir. Çocuk babaannesine çay hazırlayarak ayağı ağrıdığıında dışarı çıkmak yerine babaannesiyile kalmayı etmiştir. Rısbæv şiirinin son dizesinde babaannenin masallarının çocuklar tarafından keyifle dinlendiğine değinmiştir.

Çon Ene

“Akılı mol tügöngüz

Ak eleçek çoñ ene.

Meerimiñe kubanat,

Babaanne

“Aklı çok, hiç bitmez,

Beyaz saçlı babaannem

Merhametine sevinir,

Men oksogon nebere.

Senin biricik torunun

Çarçadingo cün titip,

Örgü örüp yoruldun,

Çaydı mina kaynatam.

Hemen çay yapayım

Daamdulap tolturup,

Tatlılarla doldurup

Dastorkondu caynatam.

Sana sofrayı kurayım.

Oynop ketpey eşikke,

Dışarıda oynamam

Oorusa eger ayagin.

Bak içine baralı

Bosogodon tüşürüp,

Coldoştorum çoğuldu

Bolup berem tayagin.

Comoguña kanalı.

Bas, basagoy, çoñ ene,

Hadi, gelsene babaannem,

Bak içine baralı.

Bahçeye doğru gidelim

Coldoştorum çoğuldu,

Toplandı arkadaşlarım

Comoguña kanalı.”

Masalına doyalım.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.181).

Türkmen şairi Kayum Tanrıgülüyeve ise “*Dili Süyci*” (Dili Tatlı) başlıklı şiirinde ninesine giderek ona yardım eden ve odununu kırmak isteyen bir çocuktan bahsetmiştir. Tanrıgülüyeve, devam eden dizelerde ise börek pişiren ninesinin el lezzetine değinerek yeme içmenin bir bahane, temel amacın ise muhabbet etmek olduğuna vurgu yapmıştır.

Dili Süyci

“...Öylerine mamamın,

Midam barasım gelyär.

Odununu her dayım

Dili Tath

“...Evlerine ninemin

Her zaman gidesim gelir.

Odununu her zaman

Dövüp beresim gelyär.

Kırıp veresim gelir.

Otli somsa bişiryär

Börek pişirir;

Mamamiñ eli süyci.

Ninemin eli tatlı.

Gep iymek ya içmek däl,

Yemek içmek bahane;

Mamamiñ dili süyci.”

Ninemin dili tatlı.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.241).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde nine temiyle alakalı şiirler incelendiğinde nine; Kıbrıs edebiyatında gençlik ve yaşlılık halleri karşılaştırılan bir birey, Kırgızistan edebiyatında ise dış görünüşleri tasvir edilen ve saygı duyulan bir kişi, Türkmenistan edebiyatında ise becerikli insanlar olarak ele alınmıştır. Türk dünyası edebiyatlarında nineler sevilen ve saygı duyulan bireyler olarak algılanmışlardır.

Kardeş kan bağıyla birbirine bağlı olan kişileri ifade etmek adına kullanılan bir terimdir. Kardeşler birbirine karşı sorumludurlar. Birbirini koruyup kollamak, yardımcı olmak kardeşlerin birbirine karşı temel sorumluluklarındandır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kardeş ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Azat Rahmanov kardeş temini ele almıştır.

Türkmen şairi Azat Rahmanov “*Men ve Çiğim*” (Ben ve Küçüğüm) başlıklı şiirinde birbirine karşı inatlaşan iki kardeşe değinmiştir. Şiirde bir kardeşin diğer kardeşten duymak istediği şeylerin tam tersi cevaplar alması söz konusudur. Bunun üzerine tam tersi bir strateji kullanan büyük kardeş, küçük kardeşinden bazı şeyleri yapmamasını istemiştir. Bu doğrultuda büyük kardeş, diğer kardeşinden istediği cevapları almıştır. Rahmanov bu şiirini farklı bir kurgu üzerine oluşturmuştur. Şair tüm bu terslikleri tuhaf bir şey olarak nitelendirmiştir.

Men ve Çiğim

Ben ve Küçüğüm

“...- Bağa yör sen?!”

“...-Bağa gidelim!”

- Yörcek däl!

- Gitmem!

- Eliñ ber sen?!”

- Elini ver!”

- *Bercek däl!..* - *Vermem!*
- *Sesiñi goyma!* - *Sesini kesme.*
- *Goycak!* - *Keseceğim!*
- *Köynegiñ geyme!* - *Gömleğini giyme.*
- *Geycek!* - *Giyeceğim!*
- *Bağa-da barma!* - *Bağa gitme?*
- *Barcak!* - *Gideceğim!*
- *Eliñem berme!* - *Elini de verme?*
- *Bercek!* - *Vereceğim!*

Gör, tersine *Bak, tersini*

Aytdım veli, *Söylediğimde*

Düzeläydi, *Düzeldi;*

Geñ görmeli!..” *Tuhaf şey!”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.232).

3.2.3. Eğitsel Telkinler ile İlgili Temler

Eğitsel telkinler çocukların bireysel, sosyal ve toplumsal konularda bilinçli davranmaları yönündeki nasihatleri içermektedir. Çocukların doğruyu, iyiyi, güzeli kavramalarında yardımcı olan bu telkinler çocuk edebiyatı için önemli temlerden birini oluşturmaktadır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde eğitsel telkinlerle alakalı birçok çocuk şiiri kaleme alınmıştır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Abay Kunanbayoğlu, Kırgız şairlerinden Toktogul Satılganov ve Barpı Alıkulov eğitsel telkinler doğrultusunda şiirler yazmışlardır.

Kazak şairi Abay Kunanbayoğlu “*GılımTappay Maqtanba*” (Eğitim Almadan Övünme) başlıklı şiirine “eğitim almadan övünme” cümlesiyle başladıktan sonra

okurlarına çeşitli konularda nasihatlerde bulunmuştur. Bu nasihatler boş yere gülmememiz, dedikodu yapmamamız, yalan söylemememiz, övünmememiz, tembel ve boşuna malını harcamayan bireyler olmamız yönünde olmuştur. Abay bu şiiriyle küçük okurlarına değerli nasihatlerde bulunarak onların davranış biçimlerine yön vermiştir.

Ğılım Tappay Maqtanba

*“Ğılım tappay maqtanba,
Orın tappay baptanba,
Qumarlanıp şattanba,
Oynap bosqa küliwge.
Bes nârseden qaşıq bol,
Bes nârsege asiq bol,
Adam bolam deseñiz.
Tilewiñ, ömiriñ aldiñda,
Oğan qayğı jeseñiz.
Ösek, ötirik, maqtanşaq,
Erinşek, beker mal şaşpaq
Bes duşpaniñ, bilseñiz...”*

Eğitim Almadan Övünme

*“Eğitim almadan övünme,
Kendi yerini bulmadan ayrılma,
Meraklanıp sevinme,
Oynayıp boşa gülmeye.
Beş şeyden uzak ol,
Beş şeye istekli ol,
Adam olacağıın deseniz,
Amacın, hayatın önünde,
Ona kaygı çekseniz,
Dedikodu, yalan, övünme, Tembel,
Tembel, boşuna mal saçmak,
Beş düşmanındır bilseniz...”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.71).

Abay Kunanbayoğlu “*Äsempaz Bolma Ärnege*” (Heveskar Olma Her Şeye) başlıklı şiirinde ise insanın gösterişten kaçınarak çevresine karşı kendini övmemesi gerektiğine değinmiştir. Kunanbayoğlu bu şiirinde hem hayat tarzı hem de davranış biçimi olarak insanın abartılı yaşamaması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Äsempaz Bolma Ärnege

*“...Öziñde barmen közge urıp,
Artulam deme özgeden.*

Heveskar Olma Her Şeye

*“...Kendine olanı gösterip göze,
Övüneyim deme başkasına.*

*Kündestigin qozdırıp,
Azapqa qalma ezbeden.*

*Kıskançlığını nüksettirerek,
Azabına kalma gevezenin.*

*Akırın jürüp, anıq bas,
Eñbegiñ ketpes dalağa.
Ustaztiq qılğan jalıqpas
Üyretüwden balağa.”*

*Aheste yürüyüp, sağlam bas,
Emeğin gitmez boşa.
Üstatlık eden usanmaz
Eğitmekten çocuğu.”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.72).

Kırgız şairlerinden Toktogul Satılğanov ise “*Nasıykat*” (Nasihat) başlıklı şiirinde çocuklara çalışma, hazıra konmama, tembel olmama ve insanları hor görmeme gibi konularda eğitsel telkinlerde bulunmuştur.

Nasıykat

*“Deniñ soodo eerinbey,
Bekerlikke berilbey.
Erkiñ menen cumuş kıl,
Eerinçek, calkoo dedirbey.*

*Önörüñ bolso örgo çap,
Kor kılbay asıl candı bak.
Erdin körkü-cer menen,
Emgegiñ menen elge cak.*

*Caşıñda kılgin meenetti,
Calkoolonup tartınbay.
Kardı toyboyt adamdın,*

Nasihahat

*“Sağlık varken üşenme,
Bedavayı düşünme.
İsteyerek çalış dur,
Erincek, üşengeç dedirtme.*

*Varsa hünerin önde yürü,
Hor görme derdin bir sürü.
Çalışmak yakışır herkese,
Emeğini beğensin ahali.*

*Gençliğinde çalış çok,
Tembellik üşenmek yok.
İnsan karnı doymaz,*

Kayrat menen iş kılbay.”

Gücüyle çalışmazsa.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.146).

Barpı Alıkulov ise “*Baldarga Nasıyat*” (Çocuklara Nasihat) başlıklı şiirinde tıpkı Toktogul gibi çocuklara çeşitli yönlerden telkinlerde bulunmuştur. Alıkulov bu şiirinde çocuklara israf, hakaretten kaçınma, şımarık olamama, saygısızlık yapmama, bilim ile ilgilenme, okuma, arkadaşlarıyla güzel vakit geçirme gibi konularda telkinlerde bulunmuştur.

Baldarga Nasıyat

“İriskındı bekerge,

Tökpögülö, baldar ay

Akarat kılıp biröönü,

Sökpögülö, baldar ay.

Murduñdu öydö kötörüp,

Köppögülö, baldar ay.

Kayaşa süylöp söz kayrıp,

Turbagıla, baldar ay.

Şoktuk kılıp biröönü,

Urbagıla, baldar ay.

Atka minseñ, silantıp,

Toktogula, baldar ay.

İlim-bilim paydaluu,

Okugula, baldar ay.

Çocuklara Nasihat

“Rızkı boş yere

Dökmeyin, çocuklar.

Hakaret edip başkasına

Sövmeyin, çocuklar.

Burnun havada olup

Şıarmayın, çocuklar.

Hazır cevap, hazır söz

Konuşmayın çocuklar

Yaramazlık yapıp başkasını

Dövmeyin, çocuklar.

Ata binersen heybetli

Oturun çocuklar.

İlim, bilim faydalı,

Okuyun, çocuklar.

Caş bulbulday ün salıp *Bülbül gibi seslenip*
Sayragıla, baldar ay. *Ötüşün çocuklar*
Keñiri zaman, teñ cırgal, *Güzel zaman, eşitlik*
Oynogula, baldar ay.” *Oynaşın çocuklar”*

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.148).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde eğitsel telkinler incelendiğinde Kazakistan ve Kırgızistan edebiyatında eğitsel telkinlerin çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Bu eğitsel telkinler çocukların bireysel, sosyal ve kültürel yönlerden bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır. Türk dünyası edebiyatlarında eğitsel telkinler çocuk şiirlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

3.2.4. Birlik Temi

Birlik birden çok insanın aynı fikirde birleşmesi ve aynı davranışı sergilemesidir. Bu doğrultuda birlik insanları aynı düşünce etrafında toplayarak insan ilişkilerine olumlu yönlerden katkı sağlayabilmektedir. “*Türk Dünyasından Çocuk*” şiirleri eserinde birlik ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Säbit Dönentayev, Özbek şairlerinden ise Şadi Sattar birlik temini ele almıştır.

Kazak şairi Säbit Dönentayev “*Birlik*” başlıklı şiirinde insanın tek başına ne sesini çıkarabildiğine ne de işini bitirebildiğine değinmiştir. Dönentayev devam eden dizelerinde ise bir birlik içinde olan insanlardan düşmanlarının korkacağına dikkat çekmiştir. Şair tüm bunları söyledikten sonra Kazak halkının işlerinin yolunda gitmesi için birlik olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Dönentayev bu şiiriyle çocuklara birlik olma şuuru aktarmaya çalışmıştır.

Birlik

“Äweli etip bilik başıñdı qos,
Sonnan soñ är murattan qalmassıñ bos.
Jeke daq üniñ şıqpas, isiñ bitpes,
Jan qorqip, jalğız quwray körinip qos.
Degen bar burinnan-aq «köp qorqıtar »

Birlik

“Evvel ehli iş yapıp başında biriktir,
Böylece her amacından kalmazsın boş.
Tek başına sesin çıkmaz, işin bitmez,
Can korkup, yalnız ağaç bile çift görünüp
“Çok korkutur” diyenler var eskiden

*Boladi tursañ tutas duşpan da dos.
Alatawiñ ala bolip turğan künde,
Asiñniñ awızıñdağı ketüwin tos.
Talasti alalıqpen tastamasañ,
Bir kuni tuwğan jerge aytarsiñ «qoş».
Birlikpen iylew salğan qumirisqa da
Qazağım, isiñ oñbas birikpey qos.”
(İsmailova ve diğەرleri, 2020, s.100).*

*Olursan yekpare düşman da olur dost.
Aladağın alacası olduğı günde,
Ağzındaki yemeğın bitmesini bekle.
Tartışmayı eşitsizlikle bırakmazsan,
Gün gelir doğduğun yere “hoşça kal”
dersin
Birlikte yuva yapan karınca da
Kazak'ım işın düzelmez olmadan birlik.”*

Özbek şairi Şadi Sattar “*Buncha Totli*” (Bu Kadar Tatlı) başlıklı şiirinde yemek yaparken birlik içinde olan bir aileden bahsetmektedir. Şiirde baba havuç, abi et doğrarken abla su getirmekte anne ise yağı kızdırmaktadır. Bu iş bölümü sonucunda yemeğın lezzetli olacağına dikkat çeken şair, birlik olmanın önemini vurgulamaya çalışmıştır. Şiirde tekrar edilen “tık tık tık” şeklindeki ses yinelemeleri şiirselliğı arttıran bir unsur olarak ön plana çıkmıştır.

Buncha Totli

*“...Aytaylik, bu kech palov
Qilmoqchi bo ‘lsak, darrov
Keltirilgach masalliq,
Uyda boshlanar «tiq-tiq»
Sabzi to ‘g‘raydi dadam,
Go'sht qiymalaydi akam,
Suv keltirganda
Qarab turmayman men ham.
Qozonga tushganda yog‘,*

Bu Kadar Tatlı

*“...Diyelim, bu akşam pilav
Yapmak istesek hemen
Getirilince malzeme,
Evde başlar “tık tık tık”
Havuç doğrar babam,
Et doğrar ağabeyim,
Su getirdiğında ablam,
Ben de bakıp durmam.
Kazana konunca yağ,*

Oyim qilar uni dog.

Annem onu kızdırır,

Har taomga, hullasi

Her yemeğe, kısacası

Qo 'shar har kim hissasin.

Katar herkes payını.

Birga sarflansa mehnat,

Birlikte verilse emek,

Lazzat toparkan ovqat,

Lezzet bulurmuş yemek,

Ishtaha bilan yeymiz,

İştah ile yeriz,

Totli bo 'libdi, deymiz."

"Lezzetli olmuş", deriz."

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.211).

"*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*" eserinde birlik temiyile alakalı şiirler incelendiğinde birlik; Kazakistan edebiyatında insanlar arasındaki sorunların çözümünde önemli bir kavram olarak algılanılırken Özbekistan edebiyatında ise iş bölümündeki dayanışmayı yansıtabilecek bir doğrultuda ele alınmıştır. Birlik temi Türk dünyası edebiyatlarında çok yönlü olarak ele alınmıştır.

3.2.5. Okul Temi

Okullar bireylerin eğitim ve öğretim gördükleri yerlerdir. İnsanlar, özellikle de çocuklar okulla beraber sosyalleşmeye başlamakta ve okulda öğrendiklerini günlük hayatta uygulayarak kişisel yönden gelişimlerini tamamlamaktadırlar. Okul çocuklara sorumluluk bilincini kazandırarak sosyal ilişkilerine olumlu yönden katkı sağlamaktadır. İnsan yaşamında bu denli önemli bir yere sahip olan okul edebiyata da konu olmuştur. "*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*" eserinde okul ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıslı şairlerden Ayşen Dağlı ve Şirin Zaferyıldızı, Özbek şairlerden ise Ümide Abduazimova okul temini ele almıştır.

Kıbrıslı şair Ayşen Dağlı "*Büyük Aile*" başlıklı şiirinde okul bahçesinde koşmaktan, bu bahçedeki bitkilere zarar vermemekten bahsetmiştir. Çocukların sevgiyle beslenip bilgiyle güçlendiklerinden bahseden şair, okulu kendi evi ve bu okulda bulunan kişileri ise ailesi olarak nitelendirmiştir. Dağlı bu şiirinde okula olan sevgisini dile getirmiştir.

Büyük Aile

“...Gönlümüzce koşmak için

Bahçemiz de pek kocaman

Çiçeklere ağaçlara

Dikkat edin aman aman

Besleniriz sevgi ile

Güçleniriz bilgi ile

Okul bizim evimiz

Biz büyük bir aileyiz.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.115).

Kıbrıslı bir diğer şair Şirin Zaferyıldızı ise “*Okulumuz Açıldı*” başlıklı şiirinde okulların eylül ayında yani sonbaharda başladığına, yağmurların da okulların açıldığı dönemde yağdığına değiniştir. Zaferyıldızı, devam eden dizelerde ise okulda öğrenme hevesi ve heyecanı yaşandığına, Atatürk’ün ve inkılaplarının izinden ilerlendiğine değinmiştir. Şair bu şiirinde Türk milleti için değerli bir şahsiyet olan Atatürk’ten de bahsederek çocukların bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır.

Okulumuz Açıldı

“Okullar açılır eylülde,

Büyük çocuklar bilgiyle.

Mevsimlerden sonbahardır,

Yağmurlar başlar birdenbire.

Öğrenmenin tadı içimizde,

Kapılır okulun neşesine.

Rehberimiz tekdir,

Yürürüz azimli ve inançlı,

Atatürk inkılaplarının izinde” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.125).

Özbek şairi Ümide Abduazimova “*Maktab*” (Mektep) başlıklı şiirinde insanların bilime muhtaç olduklarından ve okulu sürekli övdüğünden bahsetmektedir. Abduazimova bu şiirinde okulu değerli olmasından ötürü anneye benzetmiştir. Şiirin devamında yüreğinin okul sevgisiyle dolu olduğuna değinen şair, bu şiiriyle okula olan sevgisini ve derin bağlılığını dile getirmiştir.

Maktab

“Tashnadirman ilmga,

Yurarman seni maqtab.

Nur to‘shading yo‘limga,

Qadrdon ona maktab.

Mehring bilan yosh yurak

To‘lib toshar limmo-lim...”

Mektep

“Muhtacımdır bilime,

Gezerim seni överek.

Nur döşedin yoluma,

Kıymetli ana mektep.

Sevgin ile bu genç yürek

Dolup taşar tıklım tıklım...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.216).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde okul temiyile alakalı şiirler incelendiğinde okul; Kıbrıs edebiyatında ev, okuldaki bireyler ise aile olarak nitelendirilmiştir. Özbek edebiyatında ise okul anneyle özdeşleştirilmiştir. Türk dünyasında okul temi farklı açılardan ele alınmış ve her zaman sevilen bir mekan olarak algılanmıştır.

3.2.6. Öğretmen Temi

Öğretmenler geleceğimize yön vermemizde bizlere bildiği her şeyi sunan alanında uzmanlık kazanmış kişilerdir. İnsanlar çocuk yaşlarda önce yakın çevresindeki kişileri daha sonra ise öğretmenlerini rol model alırlar. Bu açıdan bir toplum için öğretmenlerin varlığı oldukça önemlidir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde öğretmen ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıs şairlerinden Ayşen Dağlı, Kırgız şairlerinden ise Sulayman Rısbayev öğretmen temini ele almıştır.

Ayşen Dağlı “*Öğretmenim*” başlıklı şiirinde öğretmenin yüzünü güneşe benzetmiştir. Dağlı, bu şiirinde öğretmenlerin seslerinin güzel olduğuna ve bilgileriyle

öğrencilerine yol gösterdiklerine değinmiştir. Şair şiirin son kıtasında bir öğretmenin yorulmamasını öğrencilerinin çalışmasına bağlayarak şiire farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Öğretmenim

“Güneş gibi aydınlık

Öğretmenimin yüzü

Sıcacık sevgisiyle

Isıtır içimizi

En güzel türkülerden

Daha güzeldir sesi

Bilgisiyle donatır

Açar yollarımızı

Gözleri parlar eğer

Parlarsa gözlerimiz

Yorulmak nedir bilmez

Çalışırsak hepimiz.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.115).

Ayşen Dağlı bir diğer şiiri olan “*Sevgili Öğretmenim*” başlıklı şiirinde öğretmeni dil öğreten, yol gösteren, sorunları çözen yüce vasıflara sahip biri olarak nitelendirmiştir. Şiirin son dörtlüğünde öğretmenlerin iyi ve güzel olan her şeyi bünyesinde barındırdığına değinen şair, her kıtanın son dizesinde tekrar ettiği “Sevgili öğretmenim” ifadesiyle şiirselliği arttırmıştır.

Sevgili Öğretmenim

“Dilimi öğreten sen

*Yolumu belleten sen
N'olur halim, olmasan
Sevgili öğretmenim*

*Her düğümü çözersin
Her zorumu aşarsın
Düşsem sen kaldırırsın
Sevgili öğretmenim*

*En iyi sende gizli
En güzel sende saklı
Çalışan bulur dersin*

Sevgili öğretmenim.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.116).

Kırgız şairi Sulayman Rısbayev “*Mugalim*” (Öğretmen) başlıklı şiirinde öğretmenin niteliklerinden bahsetmiştir. Rısbayev, öğretmenleri insanlara bilmediği şeyleri öğreten, bilimi sevdiren, özveriyle öğrencileri için çabalayan, sevecen, akıllı ve çalışkan bireyler olarak nitelendirmiştir. Şair bu şiiriyle öğretmenleri üstün niteliklere sahip bireyler olarak ön plana çıkarmıştır.

Mugalim

*“Aruu düynö baldarga
Agay-ecey dedirgen.
Bilbegenin bilgizip,
Bilim balın cedirgen-
Maktoo saga, mugalim!*

Öğretmen

*“Dünyası temiz çocuklara
Öğretmenim dedirten.
Bilmediğini öğretip
Bilim balını yediren
Övgü sana, öğretmen!*

Ene-ataday kam körüp,

Eresege cetkirgen.

Külmüñ közdüü böböktü

Güldöy sılap östürgön-

Alkış saga, mugalim!

Anne baba gibi düşünen

Usanmadan yetiştiren.

Güler yüzlü çocuğu

Gül gibi sevip koklayan

Alkış sana, öğretmen!

Akil colun tanıtıp,

Adep menen süylötkön.

Ata Curtka caraşkan

Adam bol, dep üyrötkön-

Taazim saga, mugalim!”

Akil yolunu gösterip,

Edepli konuşuran

Vatana yakışacak

İnsanlığı öğreten

Tapılır sana, öğretmen!”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.183).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde öğretmen temiyile alakalı şiirler incelendiğinde öğretmenler; Kıbrıs ve Kırgız edebiyatında yol gösteren, donanımlı ve sevecen bireyler olarak algılanmışlardır. Türk dünyasında öğretmenler yüce niteliklere sahip bireyler olarak nitelendirilmişlerdir. Nitekim öğretmen temalı şiirler de bu durumu gözler önüne sermektedir.

3.2.7. Alfabe Temi

Alfabe her sesin bir harfe denk geldiği harfler bütünüdür. İnsanlar alfabeler vasıtasıyla iletişim sağlamaktadırlar. Bir dilin vazgeçilmez parçasını oluşturan alfabeler insan iletişimi için oldukça önemlidir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde alfabe ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairlerinden Miraziz Azam alfabe temini ele almıştır.

Özbek şairi Miraziz Azam “*Alifbe Bilan Xayrlashuv*” (Alfabe ile Vedalaşma) başlıklı şiirinde alfabeye “canım” şeklinde seslenmiştir. Azam bu şiirinde alfabenin insanlara okumayı öğrettiğini ve mevsimleri tanıtımalarına olanak sağladığını dile getirmiştir.

«Alifbe» Bilan Xayrlashuv

“Yasha, jonim «Alifbe»>!

Sen ham menga, yasha, de!

Yuksak dovonlar osha

Sen ham men kabi yasha!

Endi ukalarimga

O‘rgat yangroq o‘qishni.

Tanit bir-bir ularga

Bahor, yoz, kuz-u qishni.”

“Alfabe” ile Vedalaşma

“Yaşa, canım “Alfabe”!

Sen de bana “Yaşa!” de!

Yüksek zaferler aşırp

Sen de ben gibi yaşa!

Şimdi kardeşlerime

Öğret sesli okumayı.

Tanit bir bir onlara

Bahar, yaz, güz ve kışlı.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.204).

3.2.8. Okumak Temi

Okumak kişisel gelişim ve toplumsal ilerleme için ihtiyaç duyulan temel eylemlerden biridir. Bu doğrultuda okumak eğitimle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Okumak insan yaşamında süreklilik isteyen bir eylemdir ve okumanın, bilgi sahibi olmanın sınırı yoktur. Bu bağlamda edebi eserlerde okumak temasına sıklıkla değinilmektedir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde okumak ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden İbray Altınşarin ve Abay Kunanbayoğlu, Özbek şairlerden ise Pulat Mümin okumak temini ele almıştır.

Kazak şairi İbray Altınşarin “*Kel Balalar Oqılıq*” (Gelin Çocuklar Okuyalım) başlıklı şiirinde okumaya, okuduklarımızı ise samimi bir şekilde özümsememiz gerektiğine değinmiştir. Şair, okumayan insanların karanlıkta kalacağına, okuyan insanların ise etrafını aydınlatacağına değinerek bu insanların diledikleri her şeye sahip olabileceklerine vurgu yapmıştır. Altınşarin bu şiiriyle çocukların okumanın önemini özümsemelerine olanak sağlamıştır.

Kel Balalar Oqılıq

“Bir qudayğa siyininip,

Kel, balalar, oqılıq,

Gelin Çocuklar Okuyalım

“Bir olan Allah'a sığınıp

Gelin çocuklar okuyalım

Oqıǵandı köñilge

Iqılaspen toqılıq!

İstiñ bolar qayırı

Bastasañız aldalap,

Oqımaǵan jüredi

Qarañǵını qarmalap.

Kel, balalar, oqılıq,

Oqıǵandı köñilge

Iqılaspen toqılıq!

Oqısanız, balalar,

Şamnan şıraaq jaǵılar.

Tilegeniñ aldıñnan

İzdemey-aq tabılar...”

(İsmailova ve diğەرleri, 2020, s.65).

Kazak şairi Abay Kunanbayoǵlu ise “*İternatta Oqıp Jür*” (Yatılı Okulda Okuyor) başlıklı şiirinde yatılı okulda okuyan çocuklardan bahsetmektedir. Bu okulda okuyan Kazak çocukları şair tarafından bir sanat eseri olarak nitelendirilmiştir. Altınсарın devam eden dizelerinde ise çocukların Rus dili ve yazısına, dilekçe yazmayı öğrenmeye olan heveslerine değinmiştir.

İternatta Oqıp Jür

“İternatta oqıp jür

Talay qazaq balası –

Okuduklarımızı gönümüze

Samimiyetle dokuyalım!

İşin olur hayrı

Başlasanız Allah diyerek,

Okumayanlar yaşarlar

Karanlıkta tutunacak yer arayarak.

Gelin çocuklar okuyalım

Okuduklarımızı gönümüze

Samimiyetle dokuyalım!

Okursanız, çocuklar,

Mumdan ışıklar saçılır.

Dilediğın önünde

Aramadan bulunur...”

Yatılı Okulda Okuyor

“Yatılı okulda okuyor

Nice Kazak çocuǵu.

Jana öspirim, kökörim,

Beyne qoldiñ salası.

Balam zakon bildi dep,

Quwanar ata-anası,

Oyinda joq olardiña

Şariyğatqa şalası.

Oris tili, jazuwi –

Bilsem degen talası.

Proşeniye jazuwğa

Tırısar, kelse şaması...”

Yetişkin, güzel,

Sanki sanat eseri.

Evladım kanun öğreniyor diye,

Sevinir anne babası,

Düşüncesinde yok onların

Şeriattan yarım kalmaları.

Rus dili, yazısı

Bilsem diye hevesi.

Dilekçe yazmaya

Çabalar, imkânı olsa...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.75).

Özbek şairi Pulat Mümin ise “*Kitop O’qigan Bola*” (Kitap Okuyan Çocuk) başlıklı şiirinde kitap okuyan insanların edindiği çeşitli niteliklerden bahsetmektedir. Şair bu şiirinde okuyan insanları adaplı, büyüklerine saygılı küçüklerine sevgili, hoş sohbet, oturaklı, çalışkan, üretken ve iyi insanlar olarak nitelendirmiştir. Pulat bu şiiriyle çocukları kitap okumaya teşvik etmektedir.

Kitob O’qigan Bola

“O’rganar avval odob

Kitob o’qigan bola.

Yuzi bo’ladi oftob

Kitob o’qigan bola.

Hurmat qilar kattani,

Kichiklar jonu tani,

Bajaradi va’dani

Kitob o’qigan bola.

Kitap Okuyan Çocuk

“Öğrenir önce adap

Kitap okuyan çocuk.

Aydınlık yüzlü olur

Kitap okuyan çocuk.

Hürmet eder büyüğe,

Küçükler canı ciğeri.

Yerine getirir sözünü

Kitap okuyan çocuk.

<i>Suhbati xo 'p serma'no,</i>	<i>Çok derindir sohbeti,</i>
<i>Yurish-turishi a'lo.</i>	<i>Oturuşu kalkışı pek iyi.</i>
<i>Olar faqat "besh" baho</i>	<i>Alır sadece pekiyi</i>
<i>Kitob o 'qigan bola.</i>	<i>Kitap okuyan çocuk.</i>
<i>Har fursati o 'lchog'liq,</i>	<i>Her zamanı verimlidir,</i>
<i>Unda bor vaqti chog'liq.</i>	<i>O güzel vakit geçirir.</i>
<i>Qilmas aslo chatoqlik</i>	<i>Yapmaz asla kötülük</i>
<i>– Kitob o'qigan bola.”</i>	<i>Kitap okuyan çocuk.”</i>

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.198).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde okumak temiyile alakalı şiirler incelendiğinde Kazakistan edebiyatında okumanın insanları geliştiren yönüne değinilirken Özbekistan edebiyatında ise çocukların bireysel, toplumsal ve kültürel gelişimlerine katkı sağlayan yönlerine değinilmiştir. Türk dünyasında okumak değerli bir eylem olarak algılanmıştır ve çocuklar bu şiirler vasıtasıyla okumaya teşvik edilmiştir.

3.2.9. Kitap Temi

Kitaplar sayfaları olan ve içinde çeşitli bilgilerin barındığı nesnelere dir. İnsanların çoğu küçük yaşlardan itibaren kitaplarla tanışmışlardır. Küçükken boyama kitaplarıyla başlayan kitap serüvenimiz yaş aldıkça artarak farklı ilgi alanlarımıza göre çeşitlenmiştir. Kitaplar insanların bilgi hazinesine katkı sağlamanın yanı sıra estetik haz duymalarına da imkân tanımaktadır. Kitap okumak çocukların zihinsel gelişimlerine ve dil öğrenme becerilerine olanak sağlamaktadır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kitap ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Reyhan Yusifqızı, Alı Tokombayev ve Alıkul Osmanov, Kıbrıs şairlerinden Ayşen Dağlı, Özbek şairlerinden Miraziz Azam, Türkmen şairlerinden ise Nuri Bayramov kitap temini ele almıştır.

Kırgız şairi Reyhan Yusifqızı “*İncinin Cavabı*” (İnci'nin Cevabı) başlıklı şiirinde çocuklara seslenmiştir. Şair, her kitabın yerinin ayrı olduğuna, kitaplardan birçok bilgi

edinildiğine ve kitapları okumadan onlardan hiçbir şey öğrenilemeyeceğine vurgu yapmıştır.

İncinin Cavabı

“...Hər biriniz əzizsiz,

Hər kitabın öz yeri.

Mən çox şeylər öyrəndim.

Oxuduqca sizləri!

Unutmayın, uşaqlar

Açıb oxumasalar,

Nə yazılıb bilməzlər,

Kitabdan öyrənməzlər.”

İnci'nin Cevabı

“...Her biriniz değerlisiniz,

Her kitabın var kendi yeri.

Ben çok şeyler öğrendim

Okudukça sizleri!

Unutmayın, çocuklar

Açıp okumasalar,

Ne yazıyor bilemezler,

Kitaptan öğrenemezler.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.61).

Alı Tokombayev “*Kitep*” (Kitap) başlıklı şiirinde kitabın çocuklara bilmediklerini öğreten bir arkadaş olduğuna vurgu yapmaktadır. Tokombayev şiirinin devamında kitap okumaktan vazgeçilmemesi gerektiğine, insanların üzüntülü anlarında kitaplarının onlara bir dost olduğuna değinmiştir. Şair çok kitap okuyanların ileriye görebileceğine ve her gün okunan kitapların insanların eksikliklerini yok edeceğine vurgu yapmıştır.

Kitep

“Belbegendi bildirgen,

Kitep menin aklım.

Körbögöndü körgözkön,

Közdöy tunuk çakınım.

Calgız cürsöm süylöşkön

Akıldaşım kitebim.

Kitap

“Kitap Öğreten bilmediğimi

Kitap benim aklım

Gösteren görmediğimi

Göz misali yakınım.

Yalnızlığımda konuşan,

Akıl veren kitabım.

*Coldoş kılam ar kaçan,
Cazgıçtardın kitebin.”*

*Arkadaş edinirim,
Kitaplarını yazarların.”*

(İsmailova, ve diğlerleri, 2020, s.150).

Kırgız şairlerinden Alıkul Osmanov ise “*Kitepti Süv*” (Kitabı Sev) başlıklı şiirinde kitabı sevip kendisine dost edinen insanların işlerinin kolaylaşacağına değinmektedir. Alıkul devam eden dizelerde ise kitabın sayfalarının beyazlığını ve temizliğini süte, denize ve suya benzetmiştir. Kitabın insanlara yol gösterici, iyiliğe yönlendirici niteliğinden ötürü değerin bilinmesi ve her koşulda korunması gerektiği şairce dile getirilmiştir. Alıkul bu şiirinde çocuklara ve gençlere “kitap” kelimesinin özünü ve kitabın işlevini anlatmıştır.

Kitepti Süv

*“Kitepti süy barkın bil,
Kiteptin köp akılı.
Kim kitepke dos bolso,
Al oşonun cakını.*

Kitabı Sev

*“Kitabı sev, ona değer ver,
Onda çok bilgi var.
Kim kitapla dost ola
Her işi asan ola.*

*Süttöy taza tilegi,
Denizdey talabi.
Köktöy tunuk akıykat,
Anın ar bir baragi.*

*Dileği ak süt beyazı,
Deniz gibi niyazı.
Su misali berraktır,
Onun her bir sayfası.*

*Taalaydın colun körsötüp,
Çakırıp turat kelçi dep.
Aramdıktan tazalap,
Cakşılıka eerçitet.*

*Yolu gösterip geleceğe,
Çağırıyor gel, diye
Arındırıp kötülükten,
Sürüklüyor iyiliğe.*

Oşonduktan barkın bil,

Kirdebesin bir çeti.

Siya tögüp bulgabay,

Cakşı sakta kitepti.”

Bu yüzden bil değerini,

Kirlenmesin hiçbir yeri.

Kirletme mürekkep döküp,

Koru kitabın güzelliğini.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.159).

Kıbrıs şairlerinden Ayşen Dağlı “*Kitapları Severim*” başlıklı şiirinde kitap sevgisinden bahsetmektedir. Şair kitapları kendisine yakın bir arkadaş olarak gördüğünden onlara olan sevgisini dile getirmiştir. Dağlı sevdiği bir kitabı bitirmekten korktuğuna, kitaptaki karakterleri bir dost olarak benimsediğine vurgu yapmıştır. Şair devam eden dizelerinde kitaplardan yeni şeyler öğrendiğine, biten kitaplarını atmadığına ve kitaplardaki dostlarını özlediğine değinmiştir.

Kitapları Severim

“Bilir misiniz neden

Kitapları severim ben

Çünkü arasında onlar

Candan arkadaşlar saklar

Oldu mu hiç korktuğunuz

Bitirmekten bir kitabı

Burkuldu mu yüreğiniz

Bir dosttan ayrılır gibi

Sayfaları arasında

Döner durur gezinirim

Her defasında hayretle

Yeni şeyler öğrenirim

Çok sevdiğim bir kitaptan

Bitirsem de ayrılamam

Tanıştığım dostlarımı

Özlerim hiç unutamam.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.116).

Özbek şairi Miraziz Azam “*Kitob Nima Desalar*” (Kitap Nedir Deseler) başlıklı şiirinde kitabın ne olduğuna dair bir yanıt aramaktadır. Bu doğrultuda şair kitabı güneşe, madene ve insana benzetmiştir. Güneşin gece kaybolması, madenlerin ise bir gün tükenmesinden dolayı kitap şair tarafından sadece insanla özleştirilmiştir. Kitabı kendine olan arkadaşlığı ve dostluğu yönünden yakın bulan şair onunla dertleşmiştir. Miraziz bu şiirinde benzetmelerden sıklıkla faydalanmış ve kitabı kişileştirerek şiirselliği arttırmıştır.

Kitob Nima

“...Kitob nima desalar,

Kitob odam degayman,

Eng qadrdon og'aynim,

Ichi olam degayman.

Odam bilan do'stlashib

Kirolmasam ichiga,

Do'stlik emas do'stligim,

Ishonmayman kuchiga.

Kitob qalin og'aynim,

Dardlashaman sekin, jim.

Gapiga quloq solsam,

Ko'rinar butun olam.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.201).

Kitap Nedir Deseler

“... “Kitap nedir?” deseler

“Kitap insan.” diyeceğim.

“En kıymetli arkadaşım,

İçi âlem.” diyeceğim.

İnsan ile dost olup

Giremezsem âlemine,

Dostluk değil dostluğum,

İnanmam ben gücüne.

Kitap yakın arkadaşım,

Dertleşirim sessiz sakin.

Sözüne kulak versem

Görünür bütün âlem.”

Türkmen şairi Nuri Bayramov “*İň Govi Zat*” (En Güzel Şey) başlıklı şiirinde doğadaki bitkilerden çiy, yaprak, kavun, toprak, elma, yonca, bal ve laleli tarlanın kokusuna değinmekte ve bunların çok hoş koktuklarından bahsetmektedir. Bayramov devam eden dizelerinde ise en güzel kokunun yeni alınmış bir kitap kokusu olduğuna vurgu yapmıştır. Şair bu şiirinde çocukların kelime dağarcıklarının genişlemesine katkı sağlayarak çocuklara kitap sevgisini aşılarmıştır.

İň Govi Zat

“Çiğni govi isi bar,

Isı govi yapragın

Acap-gavuniň isi.

Isı govi toprağın

Almaniň güli govi,

Isı govi almanın

Yorucaň isi govi,

Isı govi selmaniň.

Baliň isina meñzeş

Läleli peliň isi.

Cana örän yakımlı

Sürülen yeriň isi.

Kimi meymiretmeyar

Bägülli bağıň isi.

Meniň üçin iň govisi

Täze kitabıň isi!”

En Güzel Şey

“Çiyin hoş kokusu var,

Kokusu hoş yaprağın.

Güzel, kavunun kokusu,

Kokusu hoş toprağın.

Elmanın çiçeği hoş,

Kokusu hoş elmanın.

Yoncanın kokusu hoş,

Kokusu hoş selmenin.

Balın kokusuna benzer,

Läleli tarlanın kokusu.

Cana çok iyi gelir,

Yeni sürülmüş yerin kokusu.

Kimi kendinden geçirmez ki,

Läleli bağıın kokusu.

Benim için en hoş,

Yeni sürülmüş yerin kokusu.”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.260).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kitabın temisiylə əlaqəli şiirlər incələndiyində kitab; Kırgız ədəbiyyatında bilgi verən bir nəsne və bir arkadaş olaraq qəbul edilmiş, çeşitli niteliklərdən ötürü evrendeki unsurlarla əlaqələndirilmişdir. Kitaplar Kıbrıs ədəbiyyatında olduğu kimi Kırgızstan ədəbiyyatında da yaxın bir arkadaş olaraq qəbul edilmişdir. Özbəkistan uşaq şiirində kitablar sadəcə insanlarla özdeşleştirilmiş Kırgız və Kıbrıs ədəbiyyatlarında olduğu kimi insanlara dost və arkadaş olan bir bürəy olaraq qəbul edilmişdir. Türkmən ədəbiyyatına isə kitabların qoxusu doğadakı diğər tüm qoxulardan üstün tutulmuşdur. Türk dünyasında kitablar bir nəsne olaraq qəbul edilməməkdə, insanlara dəyər verilən bir arkadaş və ya dost olaraq qəbul edilmişdir.

3.2.10. Çalışmak Temi

Çalışmak hədəflənən şey doğruğusunda çəba sarf etməkdir. Atalarımız “Emək olmadan ekmək olmaz.”, “İşləyən demir ışıldar.” kimi atasözlerini buna istinadən söyləmişlərdir. Çalışmak zaman zaman gayrət etmək tərimiylə də özdeşleştirilmişdir. Bu açıdan “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserində çalışmak ələ alınan təmlərdən birini qurğurmaktadır. Bu doğruğusunda Azəri şairlərindən Abbas Səhhət, Kıbrıs şairlərindən isə Şinasi Tekman çalışmak təmini ələ almışdır.

Azeri şairi Abbas Səhhət “*Qarışqa və Milçək*” (Karınca ilə Sinek) başlıqlı şiirində çalışmak təmini ön plana çikarmışdır. Karınca və sineği karşılaştıran şair çalışmanın sadəcə insana özgü bir durum olmadığına diqqət çəkmişdir. Şiirin karakterlərini hayvanların qurğurması uşuqların diqqətini çəkmələrinə və hayvanlar qonusunda bilinçlənmələrinə olanak sağlamaktadır. Karınca və sinek arasında geçən çalışkanlıq ilə ilgili diyaloglar ağıstos böceği ilə karınca hikayesini çağırğırtmaktadır.

Qarışqa və Milçək

“*Dedi bir gün qarışqaya milçək:*

..*Sən zirəksən və ya ki, mən zirək?*

Hara mən istəsəm uçub gedərəm...

..*Menzilim bəzmi-şahü paşadır.*

Yoxdur, əsla nə hörmətin, nə yerin,

Karınca ilə Sinek

“*Demiş bir gün karıncaya sinek:*

..*Sen mi çeviksin yoxsa ben mi çevik*

Nereye istesəm ben uçar giderim...

..*Konduğum yer padişah yeridir.*

Yoktur əsla nə hürmətin nə yerin,

Söylə, aya, nədir sənin hünərin?

Dedi qarışqa: - Kəs daha sözünü,

Bəsdir, az tərif eylə öz-özünü.

Yay günü yığmayanda mayətac

Qış olanda, odur, qalarsan ac,

Çəkərəm yayda mən əgərçi cəfa,

Sürərəm qış zamanı leyk səfa.

İşdən ötrü ki, getmədi tənbel,

İşinin axırı olar əngəl.

Çəksə hər kim ki, bir qədər zəhmət,

Olar, əlbəttə, aqibət rahat...”

(İsmailova ve digərləri, 2020, s. 26).

Söyle, ha, nedir senin hünerin?

Karınca demiş:- Kes artık sesini,

Yeter, az tarif et kendi kendini.

Yaz günü biriktirmezsen nedir ki

Kış gelince, elbette, kalırsın aç,

Her ne kadar çekersem de yazın cefa

Kış zamanı sürerim sadece sefa.

İşten kaçtı, çalışmadı tembel,

İşinin sonu elbette olur engel.

Her kim çekse biraz zahmet,

Elbette onun sonu olur rahat...”

Kıbrıs şairi Şinasi Tekman ise “*İş İbadettir*” başlıklı şiirinde çocuklara seslenerek boş durmamaları gerektiğine değinmiştir. İş, şair tarafından kutsal olarak nitelendirilmenin yanı sıra bir ibadet olarak da kabul edilmiştir. Şair şiirinin devamında çalışarak akıtılan terin bereketi temsil ettiğine vurgu yapmıştır. Tekman bu şiiriyle çocuklara çalışkan olmanın önemini aktarmıştır.

İş İbadettir

“Durma hayatta sen, çocuğum, hiç boş

Çünkü iş mukaddes, iş ibadettir.

Çalış, didin, yorulma, usanma koş

Çünkü dökeceğin ter berekettir.

Durma hayatta sen de yavrum hiç boş

Hayat mücadeleden ibarettir.

Avarelik, aylaklık değildir hoş

Tembelliğin sonu felakettir.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.108).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde çalışmak temiyiyle alakalı şiirler incelendiğinde çalışmak; Azerbaycan edebiyatında karınca ve sinek gibi hayvanların kişileştirilmesi yoluyla ele alınırken Kıbrıs edebiyatında ise kutsal bir ibadet olarak nitelendirilmiş bereketin simgesi olarak ele alınmıştır. Türk dünyasında çalışmak farklı açılardan değerlendirilerek önemli bir eylem olarak algılanmıştır.

3.2.11. Tembellik Temi

Çalışkan kelimesinin zıttı olan tembellik belli yetilere sahip olup hiçbir şey yapmamak olarak ifade edilmektedir. Tembellik insanlar tarafından sevilmeyen bir davranış biçimidir. Tembel insanlar kendilerini geliştirmek için çaba sarf etmezler ve oldukları yerde sayarlar. Böyle insanlar toplumda sevilmemekte ve tembellik kaçınılması gereken bir davranış biçimi olarak algılanmaktadır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde tembellik ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairi Abay Kunanbayoğlu tembellik temini ele almıştır.

Kazak şairi Abay Kunanbayoğlu “*Bilididen Şıqqan Söz*” (Bilgiliden Çıkan Söz) başlıklı şiirinde tembelleri ısrarcı, zekiymiş gibi takılan, insanları anlamayan ve sıkılan sersem insanlar olarak nitelendirmiştir.

Bilimdiden Şıqqan Söz

“...«*Ayıştı-aytıslap*» *jalınar,*

Uqqış jansıp şabınar.

Uqpay jatip jalıgar,

Uyqılı-oyaw boyküyez...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.74).

Bilgiliden Çıkan Söz

“... “*Söyle, söyle*” *diye yalvarır,*

Sanki zekice çabalanır.

Anlamadan sıkılır,

Sersem olan tembel...”

3.2.12. Uyku Temi

Uyku insan yaşamının temel ihtiyaçlarından biridir. Gün içerisinde efor sarfeden insanlar yorgun düştüklerinden uykuya ihtiyaç duyarlar. Bu doğrultuda uyku insanların dinlenmelerine ve zinde kalmalarına olanak sağlamaktadır. Türk dünyasında anneler çocuklarının uyumalarını sağlamak adına onlara ninniler, tekerlemeler ve şarkılar

söylemişlerdir. Uyku, çocukların bedensel ve zihinsel gelişimleri için çok önemli olduğundan çocuk edebiyatının temlerinden biri haline gelmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde uyku ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairi Jambıl Jabayev uyku temini ele almıştır.

Kazak şairi Jambıl Jabayev “*Besik Jırı*” (Ninni) başlıklı şiirinde bir bebeğin uyumasını sağlamak adına evrendeki çeşitli varlıkların uyumuş olduklarını örnek vermiştir. Bu doğrultuda yıldız, keçi yavrusu, deve yavrusu, tay, sığır yavrusu ve kuzudan bahseden anne, onların uyuduğunu belirterek artık bebeğinin de uyuması gerektiğini dile getirmiştir. Şair şiirinde çeşitli hayvanlardan bahsetmiştir şiir bu açıdan çocukların hayvanlarla ilgili kelime dağarcıklarının genişlemesine katkı sağlamıştır.

Besik Jırı

“...Mamiq jüнди jas laqan,
Uyıqtap qırda botaqan,
Altın jaldı qulinşaq,
Jumip közin buzawqan,
Siyda sıyraq qoşaqan
Töldiñ bări uyıqtadı,
Uyıqta sen de balaqan!
Şegirtke uyıqtap şöbinde,
Baqa juwsap kölinde,
Qalğıp quraq özende
Balıqtagı uyıqtadı
Amudariya tübinde...”

Ninni

“...Pamuk tüylü keçi yavrusu,
Uyur bozkırda deve yavrusu,
Altın yeledi tay,
Yumup gözünü sığır yavrusu,
Siyda ayaklı kuzu
Yavruların hepsi uyudu,
Uyu sen de yavrucuğum!
Çekirge uyudu çimeninde,
Kurbağa yerleşti gölüne,
Nehir sazlığında pinekleyip
Balık dahi uyudu
Amuderya dibinde...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.77).

3.2.13. Oyun Temi

Oyun çocuklar için vazgeçilmez eğlence türlerinden biridir. Türk dünyası çocuk oyunları konusunda oldukça zengindir. Çocuklar çok küçük yaşlarda oyun oynamaya

başlamaktadır. Oyunlar çocukların zihinsel gelişim ve iletişim becerilerini geliştirerek evreni algılayış biçimlerini farklılaştırmaktadır. Çocuk ve oyun birbirinden ayrılamaz iki parçadır. Bu yüzden çocukların dikkatini çekmek adına çocuk şiirlerinde oyun temasına sıklıkla yer verilmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde oyun ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Sapağali Beğalin ve Kıbrıs şairlerinden Şirin Zaferyıldızı oyun temini ele almıştır.

Kazak şairi Sapağali Beğalin “*Kel, Oynayıq, Kel, Law-Law*” (Gel Oynayalım Gel Lay Lay) başlıklı şiirinde birlik olunarak kamp yanındaki ateşin başında oyun oynandığından bahsetmiştir. Şair devam eden dizelerde ise el ele tutuşarak bu ateşi dönüp oyun oynandığına değinmiştir. Şiirde tekrar edilen “lay lay” ifadesi şiirselliği arttırmaktadır.

Kel, Oynayıq, Kel, Law-Law

“Sender de altaw, biz de altaw,

Odaq bop koster basında,

Kel, oynalıq, kel, law – law

Tünde lager qasında.

Al, biyleyik ot aynala,

Qol ustasıp dõñgelep.

Gülge orangan say men sala,

Aynala orman kök jelek.

Kettik oynap, kettik duwlap,

Ber qolıñdı, kel, usta.

Jansın koster jalın lawlap,

Şalqıp sawle alısqa.”

Gel, Oynayalım, Gel Lay Lay

“Siz de altı, biz de altı,

Birlik olup şenlik ateşi başında,

Gel oynayalım, lay lay

Gece kamp yanında.

Hadi oynayalım ateşi dönerek

El tutuşup yuvarlanarak.

Çiçekle bezenen vadi ve ova,

Etraf orman yem yeşil.

Gidelim oynayarak, gidelim neşeyle,

Ver elini gel tut.

Yansın şenlik ateşi alevlenip,

Parlayıp ışık uzağa.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.98).

Kıbrıslı şair Şirin Zaferyıldızı “Çocuk ve Oyun” başlıklı şiirinde çocuklar için oyunun önemine vurgu yapmıştır. Şair, bir çocuk ağzıyla yazılan şiirinde çocuğun oyun olmadan büyüemediğine, çocuk ve oyunun eş değer olduğuna, beştaş ve topaç çevirmekten keyif alındığına değinmiştir. Devam eden dizelerde çocukların oyun oynamayı çok sevdikleri için evlerine geç gittiklerine değinen şair, bu çocukların öğretmenlerini üzmeyp sorumluluklarını bildiklerine dikkat çekmiştir.

Çocuk ve Oyun

“Oyun olmadan büyüyemem,

Bulutlara ulaşmam gerek.

Oyunsuz olamam ki ben,

Çocuk demek oyun demek.

İp atlar,

Uçurtma uçururum.

Kuşlarla yarışa bayılırım.

Beştaş,

Lingri oynar,

Topaç çeviririm.

Çağırmasa annem,

Eve gitmeyi unuturum.

Bakmayın oyunlara daldığıma,

Yaparım zamanımda ödevlerimi.

Üzer miyim

Annemi, babamı,

Öğretmenlerimi,

Yaparım zamanında

Her işimi...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.127).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde oyun temiyile alakalı şiirler incelendiğinde oyun; Kazakistan ve Kıbrıs edebiyatında keyif alınan bir eğlence unsuru olarak ele alınmıştır. Türk dünyasında oyun çocuklar için önemli bir eğlence unsuru olarak benimsenmiş ve çocuk şiirlerinin dikkat çeken temlerinden birini oluşturmuştur.

3.2.14. Renk Temi

Evrenimiz renkler açısından oldukça zengindir. Renklerin insan enerjisine katkısı olduğu bilinen bir gerçektir. Bu doğrultuda her renk evrendeki bir unsurla özdeşleştirilmiştir. Renkler çoğu zaman çocukların dikkatini çekmişlerdir. Bundan dolayı “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde renkler ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıs şairlerinden Şinasi Tekman renkler temini ele almıştır.

Kıbrıs şairi Şinasi Tekman “*Renkler*” başlıklı şiirinde kırmızı, mavi ve yeşilden bahsetmekte ve en sevdiği rengin yeşil olduğunu dile getirmektedir. Tekman bu şiirinde kırmızı rengini Türk bayrağıyla, mavi rengini deniz ve gökyüzüyle özdeşleştirmiştir. Şair yeşili de tabiatla yani ağaç ve ormanla özdeşleştirerek bu rengi bereket ve servet olarak nitelendirmiştir. Tekman bu şiiri vasıtasıyla çocukların renkleri algılamalarına, renkler ve nesnelere arasında ilişki kurmalarına olanak sağlamıştır.

Renkler

“Kırmızı rengi severim,

Al, bayrağın rengidir.

Kan rengi bayrağım, benim,

Kahramanlık timsalidir.

Güzel deniz masmavi,

Mavi renktedir gökyüzü,

Severim bu güzel rengi,

Mavi tabiatın süsü.

Hele de güzel yeşil!

O en sevdiğim renktir.

Tabiatı sevmegi vazife bil!

Yeşil, berekettir, servettir...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.112).

3.2.3. El Aletleri ile İlgili Temler

El aletleri insan yaşamını kolaylaştıran nesnelere dir. İnsanlar bu nesnelere yaralanarak fazla efor sarf etmeden kısa sürede işlerini halletmektedir. Bu açıdan insan yaşamında büyük öneme sahip olan el aletleri “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda el aletlerinden testere, çekiç ve mişar Azeri şairlerinden Teymur Elçin tarafından ele alınmıştır.

Testere malzemeleri istenilen biçimde kesmeye yarayan ince uzun ve uçlarında dişleri bulunan sivri bir el aletidir. Testerenin ucu sivri ve kesici olduğundan olası kazaları önlemek adına dikkatli kullanılması gerekmektedir. İnsan yaşamını kolaylaştıran bir alet olan testere insanlarca sıklıkla tercih edilmiştir.

Azeri şairi Teymur Elçin “*Mişar*” (Testere) başlıklı şiirinde testerenin keskin çıkıntılarını dişe benzetmiştir. Elçin testerenin bu keskin dişleriyle ağaçları kestiğine ve onları tahta haline getirdiğine değinmiştir. Azerbaycan edebiyatında testere bir el aleti olarak işlevine uygun ve çocukların dikkatini çekebilecek doğrultuda ele alınmıştır.

Mişar

“Tapdım

Usta Yaşarı.

Aldı ələ

Mişarı.

Əmr elədi

Yüz dişə.

Testere

“Buldum

Usta Ali'yi.

Aldı elinə

Testereyi.

Emretti

Yüz dişliyə.

Dişlər

Başladı işə.

Ağacdən

Kəpək axdı,

Elə bil

İpəl axdı.

Mişar

Gördü işini,

Sonra

Sildi dişini.

Ağac

Döndü taxtaya.

Yığıldı

Taya-taya.”

Dişler

Başladı işe.

Ağaçtan

Talaş aktı,

Sanki

İpek aktı.

Testere

Gördü işini,

Sonra

Sildi dişini.

Ağaç

Döndü tahtaya.

Yığıldı

Kat kata.”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s. 45).

Genellikle gövdesi tahtadan ucu ise demirden yapılmış olan çekiçler çivi gibi sert cisimleri çakmak için kullanılan el aletleridir. Çekiçler de tıpkı testereler gibi tehlikeli aletler olduğundan insanlarca dikkatle kullanılması gerekmektedir. İnsan yaşamını kolaylaştıran aletlerden biri olan çekiç, çocuk şiirlerinin temlerinden biri haline gelmiştir.

Azeri şairi Teymur Elçin “Çəkic” (Çekiç) başlıklı şiirinde çekiç yardımıyla duvara vurulan bir çivi tasvir etmektedir. Şiirin beşinci ve sekizinci dizelerinde tekrar edilen “tak, tak, tak” şeklindeki ses yinelemeleri şiirselliği arttırmaktadır. Çekiç Elçin tarafından tasvirlerle çocukların kavrayabileceği ve dikkatini çekebileceği bir şekilde ele alınmıştır.

Çəkic

Çekiç

“Dayanmadı dinç

Dəmirbaş çəkic.

Ağır başını

Mismara vurdu:

Tuq, tuq, tuq!

Dəmir mismarı

Divara vurdu:

Tuq, tuq, tuq!

Dayan, dəmirbaş,

Kənara çəkil,

Asılsın şəkil!”

“Durmadı dinç

Demir başlı çekiç.

Ağır başını

Çiviye vurdu:

Tak, tak, tak!

Demir çiviği

Duvara çaktı:

Tak, tak, tak!

Dur, demir başlı,

Kenara çəkil,

Asılsın resim,”

(İsmailova ve diğərləri, 2020, s.46).

Mengene herhangi bir nesneyi sabitlemeye yarayan el aletidir. Tıpkı testere ve çekiç gibi tehlikeli bir el aleti olduğundan dikkatle kullanılması gerekmektedir. Mengene insan yaşamını kolaylaştıran bir alet olduğundan çocuk şiirinin temel temlerinden birini oluşturmaktadır.

Azeri şair Teymur Elçin “*Məngənə*” (Mengene) başlıklı şiirinde mengeneyi ağza ve çeneye benzeterek demir eğmek için kullanıldığına dikkat çekmiştir. Çeşitli benzetmelerden yararlanılarak tasvir edilen mengene çocukların kavrayabileceği ve dikkatini çekeceği bir doğrultuda ele alınmıştır.

Məngənə

“Aralandı

Qabaq çənə

Dal çənə.

Ayırdı tez

Boş ağzını

Mengene

“Aralandı

Ön çene,

Arka çene.

Ayırdı hemen

Boş ağzını

<i>Məngənə.</i>	<i>Mengene.</i>
<i>Tutub sıxdı,</i>	<i>Tutup sıktı,</i>
<i>Sıxdı, sıxdı</i>	<i>Sıktı, sıktı</i>
<i>Dəmiri.</i>	<i>Demiri</i>
<i>İndi onu</i>	<i>Şimdi onu</i>
<i>Çəkic döyür,</i>	<i>Çekiç dövüyor,</i>
<i>Yiyə sürtür,</i>	<i>Eğe düzüyor,</i>
<i>Gəmirir.”</i>	<i>Kemiriyor.”</i>

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.46).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde el aletleri ile ilgili şiirler incelendiğinde bu temle alakalı şiirlerin Azeri şairlerinden Teymur Elçin tarafından yazıldığı görülmüştür. Azərbaycan çocuk şiirlerinde bu temle alakalı şiirler el aletlerinin temel işlevleri ön planda tutularak ele alınmıştır. Çeşitli benzetmelerden yararlanılarak tasvir edilen el aletleri Türk dünyasında çocukların eğitiminde istifade edilen temlerden birini oluşturmuştur.

3.2.4. Teknoloji ile İlgili Temler

Bilgisayar insan yaşamını kolaylaştıran teknolojik aletlerden biridir. İnsanlar, bilgisayarlar aracılığıyla istedikleri bilgilere erişerek iletişim kurma olanağına sahip olabilmektedir. Bilgisayar aynı zamanda insanların eğlenceli vakit geçirmelerine de olanak sağlamıştır. Dizüstü ve masaüstü gibi türleri bulunan bilgisayarların günümüzde yaygın bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. İnsanların hayatında önemli bir yere sahip olan bilgisayarlar “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerden İsmayıl Kadırov bilgisayar temini ele almıştır.

İsmayıl Kadırov “*Kompyuter*” (Bilgisayar) başlıklı şiirinde bir babanın oğluna almış olduğu bilgisayar aracılığıyla oğlunun harfleri öğrendiğine, hatalarını düzelttiğine ve bilgisayar oyunu oynadığına değinmiştir. Kadırov’un bu şiiri çocukların teknolojik araçlarla ilgili kelime ve bilgi dağarcıklarının genişlemesine olanak sağlamaktadır.

Kompyuter

“Kompyuterim bar menin

Atam bergen beleke.

Tamgalardı üyröndüm,

Carap catat kereke.

Kata ketse cazuumdan

Kıynalbastan oñdoymun.

“Çıçkan” menen başkarıp

Keede oyun oynoymun.”

Bilgisayar

“Bilgisayarım var benim

Babam aldı hediye.

Harfleri ondan öğrendim,

Yaradı çok işime.

Hata yapsam yazarken,

Kolayca düzeltirim.

Faresi ile yönetip,

Bazen oyun oynarım.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.182).

İnternet insanların birbiriyle iletişim kurmalarına olanak sağlayan ağlardan biridir. İnsanlar internet sayesinde telefon, bilgisayar, tablet, televizyon gibi cihazlardan istedikleri veriye ulaşabilmektedir. Çağımızın yaygın olarak kullanılan iletişim ağlarından biri olan internet, “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden İsmayıl Kadırov internet temini ele almıştır.

Kırgız şairi İsmayıl Kadırov “*İnternet*” başlıklı şiirinde teknolojinin insanlara sunmuş olduğu ayrıcalıklardan bahsetmektedir. Kadırov bu şiiriyle uzaktaki insanlarla internet aracılığıyla arkadaşlık kurulabilindiğine ve istenilen bilgiye internet vasıtasıyla erişildiğine değinmiştir. Şair bu şiirinde interneti çağdaş bir teknoloji olarak nitelendirmiştir.

İnternet

“Kıdıramın küniğö,

Buluñ-burçun diynönün.

Baldar menen dostoşom,

Birok özüm üydömün.

İnternet

“Dolaşırım her günü,

Dört tarafını dünyanın.

Çocuklarla dost olurum,

Ama kendim evdeyim.

Bardık cerden zamatta,

Kulağı delik insan misali

Cañılıktı ugamın.

Anında her yerden

Cer tınşagan Maamıttay,

Olur benim haberim

Birok üydö turamın.

Ama kendim evdeyim.

Kaldıñar bı kızıgıp,

Merak mı ediyorsunuz,

Munun sırın bilsem dep.

Bu sırrımı benim?

Tehnika zamanbap,

Çağdaş Teknoloji,

Anın atı – İnternet.”

İnternet onun ismi.”

(İsmailova, ve diğeri, 2020, s.183).

3.2.5. Kültürel Miraslar ile İlgili Temler

Bir milletin geçmişten günümüze kadar taşımış olduğu kültür ve gelenekler maddi ve manevi kültürel miraslarını oluşturmaktadır. Manevi kültür genellikle yazılı olmayan kültürel kuralları içerirken maddi kültür ise mimari, yemekler, oyunlar gibi nesilden nesile aktarılan kültürel unsurları içermektedir. Bu miraslarımız toplum belleğinde iz bırakarak nesilden nesile aktarılmışlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde maddi kültür ile ilgili şiirler yazılmıştır.

Kırgız şairi Baytemir Asanaliyev “*Muraz*” (Miras) başlıklı şiirinde Kırgızların nesilden nesile aktararak gelmiş olan maddi kültür unsurlarından bahsetmektedir. Asanaliyev bu şiirinde boz üy (çadır), kopuz, ak kalpak ve Manas destanından bahsetmiştir. Şiirde bu maddi kültür unsurlarının unutulmamasına, sevilerek kullanılmasına ve yaşatılmasına değinen şair, bunlara ek olarak dil ve vatani da dahil etmiştir. Asanaliyev bu şiiriyle çocukların milli ve kültürel konularda bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır.

Muraz

“Ata-baba murası:

Boz üy, komuz, ak kalpak.

Unutpastan bulardı,

Miras

“Ata baba mirası:

Otak, kopuz, ak kalpak.

Unutmadan bunları,

Urunalı ardaktap.

Gururla Kullanılmalı

Ar bir kırgız balası,

Her bir Kırgız oğlu

Ak kalpaktı kiyişsin.

Ak kalpağın giymeli.

Ak boz üydö oturup,

Ak otağda oturup,

Manas aytıp şartıldap,

Manas söyleyebilmeli,

Komuz çerte bilişsin,

Kopuz çalabilmeli,

Elin cerin süyüşsün,

Vatanını sevmeli,

Ene tilde süylöşsün,”

Ana dilin bilmeli.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.174).

Dutar iki telli kısmen saza benzeyen bir çeşit çalgı aletidir. Dutar insanların şarkılarına eşlik eden ezgili sesler çıkararak maddi kültür öğelerinden biridir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde dutar ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Gurban Çöliyev dutar temini ele almıştır.

Türkmen şairi Gurban Çöliyev “*Dutar*” başlıklı şiirinde dutarın güzel ses çıkardığına, iyi bir anlatıcı olduğuna değinmiştir. Çöliyev şiirinin devamında Köroğlu’nun nağmelerinin, Korkut’un öğütlerinin, Sayathan’ın gazabının ve Şahsenem’in ağlamasının dutar vasıtasıyla günümüze kadar geldiğini vurgulamıştır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde maddi kültür unsurlardan dutara değinen Çöliyev bu şiiriyle kültürün gelecek nesillere taşıyıcılığını üstlenmiştir.

Dutar

“Düşün dutar diline,

Dutar yeşer gürrinçi.

Gadımlı hekeyadan

Doludur onun içi.

Gorkudiñ sargıtları,

Dutar

“Anla dutar dilini,

Dutar iyi bir anlatıcı.

Eski hikâyelerle

Doludur onun içi.

Korkut'un öğütleri,

Görogliniñ naması,

Sayatahanin gazabı,

Şasenemiñ agisi.

Köroğlu'nun nağmesi,

Sayathan'ın gazabı,

Şahsenem'in ağlaması.

İki tarın üstünden

Yetipdir biziñ dövre.

Diñle dutarı, dinle,

Övren dutardan, övren.”

İki kirişin üstünden

Ulaştı bizim devire,

Dinle dutarı, dinle,

Öğren dutardan, öğren.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.266).

Geleneksel yemekler bir milletin geçmişten günümüze kadar aktarılan milli değerleridir. Maddi kültür unsurlarından olan yemekler yöreden yöreye farklılık ve çeşitlilik göstermekle birlikte benzer nitelikleri de bünyesinde taşımaktadır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde geleneksel yemekler ele alınan temlerinden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairlerinden Pulat Mümin “sümelek”, İnabet Babakulova “yeşil samsa”, Azeri şairlerinden İbrahim Yusifoğlu ise “erişte” temini ele almıştır.

Özbek şairi Pulat Mümin “*Sumalak Pishardi*” (Sümelek Pişerdi) başlıklı şiirinde nevruzu ve ilkbaharı simgeleyen şekerli bir yiyecek olan sümelekten bahsetmektedir. Mümin, devam eden dizelerde sümeleğin çoğunluğun yiyeceği olduğuna ve sümelek yapımında birçok kişinin emeğinin geçtiğine vurgu yapmıştır. Şair, bu şiirinde sümeleğin insanlara ikram edilerek sevgiyi çoğalttığına ve baharın gelişini simgelediğine değinmiştir.

Sumalak Pishardi

“Hovlida tong chog’i

Azonda,

Sumalak pishardi

Qozonda,

Sümelek Pişerdi

“Avluda tan vakti,

Ezanda,

Sümelek pişerdi

Kazada

Qiy-chuvlar chalinar

Quloqqa.

To 'nkami qalashar

O 'choqqa.

Sumalak ko 'pchilik

Mehnati,

Yo'q uning hech kimga

Minnati.

Kelganlar turar-da

Navbatda,

Sumalak kavlaydi

Albatta.

Momolar udumi,

Qisqasi,

Qo 'shilgay hammaning

Hissasi.

Shunda u pisharu

Quyilar.

Shundan u xo 'p shirin

Tuyular.

Sumalak suzilar

Barchaga

Yetar u qanchadan

Qanchaga.

Patirtilar çalınır

Kulağa.

Odun mu koyuyorlar

Ocağa.

Sümelek çoğunluğun

Emeği,

Yok onun hiç kimseye

Minneti.

Gelenler durur da

Sırada,

Sümeleği karıştırır

Mutlaka.

Büyükanneler âdeti,

Kısacası,

Katılacak herkesin

Payı.

O zaman pişer ve

Kıvamlanır.

Bundan o çok tatlı

Gelir.

Sümelek ikram edilir

Herkese,

Yeter o kimlere

Kimlere.

Mehr olar odamlar

Sevgi alır insanlar

Odamdan.

İnsandan.

Sumalak darakdir

Sümelek haberdır

Ko 'klamdan."

Bahardan."

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.197).

Özbek şairi İnabet Babakulova “*Ko 'k Somsa*” (Yeşil Samsa) başlıklı şiirinde Özbek mutfak kültüründe önemli bir yeri olan somsadan bahsetmiştir. Şair nevrüz geldiğinde iki kız kardeşin somsa yapmak için ıspanak, nane gibi yeşillikleri toplayarak eve getirdiklerine değinmiştir. İnabet devam eden dizelerde ise evin bu yüzden düğün evine döndüğüne vurgu yapmıştır. Şair, bu şiirinde somsanın nelerden yapıldığına ve Özbek Türkleri arasındaki önemine değinerek çocukların bu konuda bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır.

Ko 'k Somsa

Yeşil Samsa

“Kelganda Navro 'z,

“Nevruz gelince

Ismaloq, yalpiz

Ispanak, nane

Terib biz -uch qiz,

Toplayıp biz, üç kız

Keltirdik uyga.

Getirdik eve.

Suyub o 'pdilar,

Sevip öptüler,

Oyim chopdilar,

Anneciğim koştular,

Somsa yopdilar.

Samsa pişirdiler.

To 'ydik xushbo 'yga.

Doyduk mis kokuya.

Qilib biz maza,

Yapıp biz keyif,

Yedik ko 'k somsa,

Yedik yeşil samsa,

Der ukam Hamza:

Kardeşim Hamza diyor:

-“Uy o 'xshar to 'yga””

“Düğün evine benziyor.””

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.222).

Azeri şairi İbrahim Yusifoğlu “Əriştə” (Erişte) başlıklı şiirinde eriştənin yapım aşamalarından bahsetmiştir. Yusifoğlu bu aşamaları eriştənin un halinden pişirilinceye kadar olan süreci kapsayacak şekilde ele almıştır. Devam eden dizelerde ise eriştənin pişirilmesinde özel bir yeteneğin gerektiğine vurgu yapan şair, bu açıdan çocukların Azərbaycan mutfak kültürüne dair bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır.

Əriştə -

“O hansı yeməkdir ki,

Un ələkdən ələdir.

Sonrasa xəmir olur,

Balaca kündədir.

Bu balaca kündələr,

Oxlovla oxalanır.

Doğram-doğram doğranıb,

Sonra ipdən sallanır.

...Hələ onu bişirmək

Tələb edir səriştə.

Aymir deyir:

-Ay nənə, əriştədir, əriştə.”

Erişte -

“O hangi yemektir ki,

Un elekten elenir.

Sonra hamur olur,

Küçük küçük bezelenir.

Bu küçük bezeler,

Oklavayla açılır.

İnce ince doğranıp,

Sonra ipten sallanır.

Hele onu pişirmek,

İster büyük yetenek.

Aysel diyor:

- Ey nine, eriştədir, erişte.”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.59).

“Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri” eserinde maddi kültür unsurlarından geleneksel yemekler incelendiğinde; “sümelek” ve “yeşil samsa” yemeklerinin Özbekistan edebiyatında halkı birleştiren bir unsur olarak benimsendiği ve nevrüz bayramıyla özdeşleştirildiği görülmüştür. Azərbaycan edebiyatında ise eriştədən bahseden Yusifoğlu eriştənin yapım aşamalarını ele almıştır. Azərbaycan yemek kültüründe önemli bir yere sahip olan erişte, Türkiye Türklerinde de aynı aşamalardan

geçerek yapılmaktadır. Türk dünyasında geleneksel yemekler oldukça önemli bir yere sahiptir ve Türkler tarafından kültürün taşıyıcı unsuru olarak algılanmıştır.

Nevruz baharın gelişini simgeleyen ve Türk dünyasında yüzyıllardır kutlanıla gelen geleneksel bir bayramdır. Nevruz bayramı her yıl 21 Mart'ta kutlanmaktadır. Bu doğrultuda halk bir araya gelerek nevruga özgü yemekler yapmakta, ateş üzerinde atlamakta ve çeşitli oyunlar oynamaktadır. Senede bir kere kutlanan bu bayram insanlar arası ilişkileri olumlu yönden etkilemektedir. Türk dünyası için çok önemli bir bayram olan nevrug bayramı eserlere de konu olmuştur. "Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri" eserinde nevrug ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairlerinden Tursunbay Adaşbayev, Türkmen şairlerinden ise Pirnepes Övezliyev nevrug temini ele almıştır.

Özbek şairi Tursunbay Adaşbayev "Navro 'z" (Nevruz) başlıklı şiirinde nevrugun gelişiyile sabah ezanının bereket dağıttığına, büyük kazanlarda nevrugun gelişini simgeleyen sümeleklerin pişirildiğine değinmiştir. Şiirde baharın gelişini simgeleyen bitkilerden biri olan kardelenden de bahseden şair, kardelen çiçeği ve nevrug arasında ilişki kurmuştur. Adaşbayev bu şiirinde "Nevruz inip gelip dağdan." ifadesini tekrar ederek şiirselliği arttırmıştır.

Navro'z

"Toblanib,

Qish ayozida

Qaldirg'ochning

Bayozida

Navro 'z tushib kelar tog'dan.

Boychechakdan,

Chambar boshda.

Ta'zim qilib,

Yurt, quyoshga,

Navro 'z tushib kelar tog'dan.

Nevruz

"Kıvamlanıp

Kış ayazında,

Kırlangıcın

Beyazında

Nevruz inip gelir dağdan.

Kardelenden

Taç başta

Saygıyla selam verip

Yurt, güneşe,

Nevruz inip gelir dağdan.

Qo'lg'a olib,

Yangroq torin,

Ko'z-ko'z qilib,

Bisot-borin,

Navro'z tushib kelar tog'dan.

Fayz ulashib,

Tong-azonda.

Sumalaklar

Dosh qozonda

Navro'z tushib kelar tog'dan."

Eline alıp

İnleyen tarını,

Gözler önüne serip

Varını yoğunu,

Nevruz inip gelir dağdan.

Bereket dağıtıp

Sabah ezanında.

Sümelekler

Büyük kazanda,

Nevruz inip gelir dağdan."

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.208).

Türkmen şairi Pirnepes Övezliyev "Novruz Geldi İlime" (Nevruz Geldi Yurduma) başlıklı şiirinde baharın gelişini simgeleyen nevruz bayramına değinmekte ve nevruzu coşkuyla karşılamaktadır. Şair, şiirinin devamında nevruzun gelmesiyle dağların ve bayırların yeşillendiğine, kuzuların ve oğlakların etrafı şenlendirdiğine, güllerin açtığına ve bülbüllerin cıvıldaştıklarına değinmiştir. Övezliyev, bu şiiriyle doğanın değişimini nevruzla bağdaştırmış ve çocukların bu bayramın önemini kavramalarına olanak sağlamıştır.

Novruz Geldi İlime

"Novruz geldi ülkäme,

Kalbi salıp heyecana.

Gök gürläp yağış yağyar,

Hova yakımlı cana.

Gök begresin geyipdir

Ülkämiziñ dag-düzi.

Nevruz Geldi Yurduma

"Nevruz geldi ülkeme

Kalbi salıp heyecana.

Gök gürläyip, yağmur yağar,

Hava hoş gelir cana.

Yeşil elbisesini giymiş,

Ülkemizin dağı düzü.

Meydanları bez p y r

B kcekl p ovlak-guzi.

Bağlarımızın başında

Açılıpdır ak g ller.

S y p g lli baharı,

Cak-cak uryar bilbiller...”

Meydanları süslüyor,

Zıplayan oğlak kuzu.

Bağlarımızın başında,

Açılmış ak g ller.

Sevip çiçekli baharı,

Cıvıltıyor bülbüller...”

(İsmailova ve diğ rleri, 2020, s.236).

“*Türk Dünyasından  ocuk Őirleri*” eserinde maddi kültür unsurlarından geleneksel bayramlar incelendiğinde nevruz temi; Özbekistan edebiyatında bereket ve birlik olarak algılanmakta, Türkmenistan edebiyatında ise tüm canlılar tarafından neşeyle karşılanan baharın simgesi olarak ele alınmaktadır. Türk dünyası için önemli bayramlardan biri olan nevruz tüm Şairlerce aynı doğrultuda ele alınmıştır.

3.3. Siyasi ve Tarihi Temalar

3.3.1. 23 Nisan Temi

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve  ocuk Bayramı Atatürk tarafından çocuklara armağan edilen bir bayramdır. Bu bayram kardeşliği ve birliği simgeleyen bayramlardan biridir. 23 Nisan okullarda çocuklar ve gençler tarafından törenler eşliğinde kutlanmaktadır. “*Türk Dünyasından  ocuk Őirleri*” eserinde 23 Nisan ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıslı Şair Ayşen Dağlı 23 Nisan temini ele almıştır.

Ayşen Dağlı “*Buğ n 23 Nisan*” başlıklı Şiirinde 23 Nisan coşkusunu dile getirmiştir. Şair bu Şiirinde sevgi ve kardeşlik dersinin çocuklardan alınması gerektiğini vurgulayarak bu bayramın Atatürk tarafından çocuklara armağan edildiğine değinmiştir. Bu bayramın 1900’l  yıllardan g n m ze kadar taşındığına değinen Dağlı, 23 Nisan’ı anlamının tüm sınırları kaldırarak bir  ocuk olmakla mümkün olacağına vurgu yapmıştır. Bu Şiir vasıtasıyla çocuklara seslenen Dağlı,  ocukların da bir bayramı olduğunu ve yetişkinlerin de çocuklardan öğrenmesi gereken Şeylerin bulunduğunu dile getirmiştir.

Bugün 23 Nisan

“Koşun büyükler koşun

Bugün 23 Nisan

Sevgi kardeşlik dersi

Alin biz çocuklardan

Atam ruhunu kattı

Emanet etti bize

1900'lü yıllardan

Taşıdık 2000'e

Anlamak istiyorsan

23 Nisanları

Çocuk olmayı dene

Kaldır tüm sınırları”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.117).

3.3.2. Cumhuriyet Temi

Cumhuriyet, devlet yöneticilerinin halk tarafından seçildiği bir yönetim biçimidir. Bu açıdan cumhuriyet rejiminde halkın tercihleri ön planda tutulmuştur. Yönetim biçimi olarak benimsenen cumhuriyet, “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıslı şair Şirin Zaferyıldızı cumhuriyet temini ele almıştır.

Şirin Zaferyıldızı “*Cumhuriyet Yaşadıkça*” başlıklı şiirinde Kıbrıs'ta 15 Kasım 1983 yılında Kıbrıs halkının oy birliğiyle cumhuriyeti kabul ederek hürriyetlerini kazanmalarına değinmiştir. Şairin bu şiiri çocukların milli konularda bilinçlenip tarihi belleklerinin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet Yaşadıkça

“Bütün emelimiz memleketi,

Sağlam karakterli

Türk gençliğine bırakmaktır.

Dr. Fazıl Küçük

Uzun bir yolda yürünen,

Aydınlığa gidilen

Elele, omuz omuza

Tek kalpti çarpan

Kıbrıs Türkü'nün içinde.

15 Kasım 1983'te,

Halk toplanır

Meclis önünde.

En iyi yönetim

Cumhuriyettir,

Kıbrıs Türk'ü kararını vermiştir.

İlan edilir Cumhuriyet,

Taçlandırır hürriyet.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.127).

3.3.3. Şahıslar ile İlgili Temler

Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusudur. Türkiye'de milli mücadele yıllarında aktif rol oynayan Atatürk, yapmış olduğu inkılaplar ve ilkelerle Türk birliğinin oluşmasına ve Anadolu'nun düşman işgalinden kurtulmasına katkı sağlamıştır. Bu açıdan Atatürk, Türk toplumu için oldukça değerli bir şahsiyettir. Yazmış olduğu “Nutuk” isimli eseriyle Türk gençliğine ve milletine seslenen Atatürk, Türk milletleri tarafından ölümsüz şahsiyetlerden biri olarak algılanmıştır. “*Türk Dünyasından Çocuk*

Şiirleri” eserinde Atatürk ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıslı şairlerden Şirin Zaferyıldızı Atatürk temini ele almıştır.

Kıbrıslı şair Şirin Zaferyıldızı “*Atatürk Sınıfta*” başlıklı şiirinde Atatürk’ü görmenin fikirlerini ve duygularını anlamakla mümkün olduğunu belirtmiştir. Şiirin devamında çocukların hayal gücüne seslenen şair, bir gün Atatürk’ün sınıfta çocuklara ders verebileceğini dile getirmiştir ve Atatürk’e olan derin bağlılığını ön plana çıkarmıştır.

Atatürk Sınıfta

“Beni görmek demek

mutlaka yüzümü görmek

demek değildir.

Benim fikirlerimi,

benim duygularımı

anlıyorsanız

ve hissediyorsanız

bu yeterlidir.

M. Kemal Atatürk

hayal edin çocuklar,

aniden bir sabah, Atatürk girse sınıfa,

“Günaydın çocuklar” dese,

o gün ilk dersi bize

Atatürk verse

Bitmeyecek sevgimizi sunsak,

ilkelerini yaşattığımızı anlatsak,

ona layık olduğumuzu

görse ve anlasa.

Hayal edin çocuklar

bu sabah ve her sabah

Atatürk sınıfta.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.126).

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun sultanlarından biri olan Alp Arslan Anadolu'nun Türkleşmesine katkı sağlayan değerli şahsiyetlerden biridir. Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan Alp Arslan tarihe yön vermiştir. Bu açıdan edebi metinlerde Alp Arslan'dan sıklıkla bahsedilmektedir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde Alp Arslan ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairi Pirnepes Övezliyev Alp Arslan temini ele almıştır.

Türkmen şairi Pirnepes Övezliyev “*Alp Arslan*” başlıklı şiirinde Selçuklu Devletinin büyük hükümdarları Alp Arslan'dan bahsetmiştir. Şair şiirinde hükümdara Arslan isminin neden takıldığından, kahraman görünüşlü olduğundan ve savaşlarda başarı sağladığından bahsetmiştir. Övezliyev bu şiirinde Alp Arslan'ı tarihte iz bırakan bir hükümdar olarak nitelendirmiştir. Özaliev'in bu şiiri tarihe yön veren şahsiyetlerin çocuklar tarafından tanınmasına olanak sağlamaktadır.

Alp Arslan

“Bir çagacık dünya indi,

Ösüp ulalmalı indi.

Mert bolcagın önden duyup,

Arslan yalı bolsun diyip,

Dakdılar, gör, Arslan adın,

Söysün diyip yakin-yadın.

Alp Arslan

“Ardı ardına çok yıllar geçti,

Büyüyüp gelişmeli şimdi

Mert olacağını önceden bilip,

Arslan gibi olsun deyip,

Taktılar, gör, Arslan adın

Sevsin diye uzak yakın

*Tirkeşip kân yıllar geçdi,
Yigitlerden yigidi seçdi.*

*Ardı ardına çok yıllar geçti,
Yiğitlerden yiğidi seçti.*

*Güyç-kuvvathı hem gayratlı,
Pälwansıpat, bir gir atlı.*

*Güçlü, kuvvetli ve gayretli,
Kahraman görünüşlü, bir kır atlı*

*Ata çıkıp baş boldı ol,
Goşun bilen deñ galdı ol.*

*Ata binip baş oldu o
Bir orduya bedel oldu o*

*Tälimlidi hem türgendi,
Söweşlerde bir mergendi...”*

*Talimli ve hünerliydi,
Savaşlarda bir avcıydı...”*

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.235).

3.3.4. Ülkeler ile İlgili Temler

Kıbrıs Türkiye Türkleri tarafından yavru vatan olarak nitelendirilmektedir. Akdeniz’e kıyıları olan ve bir ada parçasından oluşan Kıbrıs’ta Türklerin yanı sıra farklı milletlerden insanlar yaşamaktadır. Kıbrıs turuncgiller bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Yer altı ve yer üstü, coğrafi konumu bakımından önem arz eden Kıbrıs “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıs şairlerinden Ayşen Dağlı, Şirin Zaferyıldızı ve Şinasi Tekman Kıbrıs temini ele almışlardır.

Kıbrıs şairi Ayşen Dağlı “*Benim Ülkem*” başlıklı şiirinde Kıbrıs’tan bahsetmektedir. Şair şiirinde bahsettiği ülkede çiçeklerin açtığında kendisinin de çiçekler açtığına, keklüklerin uçtuğunda kendisinin de uçtuğuna değinmiştir. Dağlı devam eden dizelerde ise ülkesinde güzel gökkuşaklarının açtığına değinerek Kıbrıs’a olan sevgisini dile getirmiştir. Şair, ülkesiyle ilgili masallar, türküler de dinlediğini dile getirmekte ve sıklıkla tekrar ettiği “Benim ülkemde.” ifadesiyle şiirselliği arttırmaktadır.

Benim Ülkem

“Benim ÷lkemde

Yaseminler açar bütün evlerde

Ben aarım

Benim ÷lkemde

Kınalı kekikler koşar dağlarda

Ben koşarım

Masallar var ÷lkemin; anlatırım

Türküleri, ezgileri var; söylerim

Sen de gel dokun gkkuşayağına

Benim güzel ÷lkemde

Sen de gel boyan gkkuşayağında

Benim güzel ÷lkemde

Benim ÷lkemde

Beyaz güvercinler uçar göklerde

Ben uçarım...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.122).

Şirin Zaferyıldızı ise “Akdeniz’de 3. Büyük Ada” başlıklı şiirinde Kıbrıs’ın en büyük ilçesinin Lefkoşa olduğuna değinmektedir. Zaferyıldızı, Güzelyurt ovasının tarihi güzelliklerle dolu olduğuna, portakal, greyfurt ve limonu ile meşhur olduğuna, Meserye ovasının arpa ve buğdayıyla ön plana çıktığına da değinmiştir. Zaferyıldızı, Kıbrıs’ın kış yağmurlarından, turizm diyarı olmasından ve Girne ilçesiyle ön plana çıkmasından da bahsetmiştir. Şair bu şiirinde Kıbrıs’ın doğal, kültürel ve ekonomik zenginliklerinden bahsederek çocukların Kıbrıs hakkında bilgi sahibi olmalarına olanak sağlamıştır.

Akdeniz’de 3. Büyük Ada

“Tarihi güzelliklerine doyulmaz,

Güzelyurt Ovası'nda

Portakal, greyfurt, limona

Can dayanmaz.

Meserya Ovası,

Arpa, buğday ambarı.

Bol olursa kışın yağmurları,

Bayram eder köy halkı.

Turizm cennetim,

Liman kentim,

Kuzey'in incisi,

Girne ilçesi...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.129).

Şinasi Tekman ise “Yeşilada” başlıklı şiirinde Kıbrıs’ta yer alan Yeşilada’dan bahsetmektedir. Şiirde soru yoluyla adanın neden yeşil olduğu sorulmaktadır. Bu doğrultuda Yeşilada adının dağların, taşların, bağların yeşil olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Şiirde Yeşilada kişileştirilerek bir vatandaş olarak benimsenmiştir. Şair bu şiiriyle çocukları Kıbrıs hakkında bilgilendirmektedir.

Yeşilada

“Yeşilada, Yeşilada!

Neden ismin böyle senin?

Yeşilada, güzel ada!

Bunu bana söyler misin?

Yeşil benim ovam, bağım,

Yeşil benim dağım, taşım.

İşte bundan benim adım:

Yeşilada Vatandaşım...

Yeşil başlı dağlarım var...

Dağlarımda ormanlarım...

Yeşil renkli bağlarım var...

Mis kokulu ağaçlarım...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.107).

Kıbrıslı şair Şinasi Tekman “*Bu Vatan Benimdir*” başlıklı şiirinde cennet ada ifadesiyle Kıbrıs’ı kastetmektedir. Tekman, devam eden dizelerinde ise Kıbrıs’ın pınarlarından, ormanlarından, dağlarından, ovalarından, denizlerinden ve temiz havasında bahsetmiştir. Şair şiirinin her kıtasının son dizesinde “Bu vatan benim, bizimdir bu vatan.” ifadesini tekrarlayarak şiirselliği arttırmıştır. Tekman bu şiiriyle diğer şairler gibi çocukların milli bilince sahip olmalarına olanak sağlamış ve vatan sevgisini aşılamıştır.

Bu Vatan Benim

“Bizimdir bu cennet ada, bu vatan,

Bizimdir bu pınar, dağında akan,

Hep bu koruluk, şu yemyeşil orman,

Bu vatan benim, bizimdir bu vatan.

Şu dağlar, ovalar, bu taş, bu kaya,

Bak sahile vuran azgın dalgaya,

Ciğerimi dolduran misk havaya,

Bu vatan benim, bizimdir bu vatan.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.108).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde Kıbrıs temiyale alakalı şiirler incelendiğinde Kıbrıs şairlerin ruh halleriyle özdeşleştirilmekte, meyveleri, ovaları, ilçeleriyle özgün bir ülke olarak nitelendirilmediir. Kıbrıs aynı zamanda yeşillikleriyle de ön plana çıkmış bir ülke olarak ele alınmıştır. Kıbrıs temi Türk dünyası şairlerince farklı şekillerde yorumlanmıştır.

Kırgızistan Orta Asya’da bulunan Türk devletlerinden biridir. Kırgızların kökeni çok eski dönemlere dayanmaktadır. Bu açıdan Kırgızlar dilleri, kültürel birikimleri, gelenekleri ve görenekleriyle oldukça dikkat çeken Türk topluluklarından biridir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde Kırgızistan ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Karaçal Kurmanbaev Kırgızistan temini ele almıştır.

Karaçal Kurmanbaev “*Kırgızistanım*” (Kırgızistan’ım) başlıklı şiiriyle Kırgızistan’a olan derin bağlılığını ve sevgisini dile getirmiştir. Şair şiirinin her kıtasının son dizesinde sırasıyla yüksel, yücel ve parla benim Kırgızistan’ım ifadelerini kullanarak milli duygularını dile getirmiştir. Kurmanbaev tarafından kullanılan bu ifadeler şiirselliği arttırmakta ve şiirin çocuklar tarafından kolayca ezberlenebilmesine olanak sağlamaktadır.

Kırgızistanım

*“Oyun, külkü şattık başkanın,
Körçü turmuş kulaç açkanın,
Ömürümö örnök berüüçü,
Örkündöy ber Kırgızistanım*

*Cumşak celi biyik askanın,
Bizdi karay körçü şaşkanın,
Taza abada dene çinñalsın,
Taşkınday ber Kırgızistanım.*

Kırgızistanım

*“Oyun, kahkaha, neşe doluyor,
Hayata bak kucak açıyor.
Hayatıma örnek olacak,
Yüksel! Benim Kırgızistan’ım.*

*Yüksek dağın yumuşak meltemi,
Bize doğru, baksana acelesi,
Temiz havada hayat canlansın,
Yücel! Benim Kırgızistan’ım.*

Güldör eelep toonun baştarin,

Dağ başını çiçekler sarınca

Külkü eelep karı-caştarin,

Gülümsüyor genci, yaşlısı.

Köñül össün kökkö serpile

Göge doğru gönül yükselin,

Körktönö ber Kırgızistanım.”

Parla! Benim Kırgızistan'ım.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.173).

Özbekistan da tıpkı Kırgızistan gibi Orta Asya ülkelerinden biridir. Özbekistan yer üstü, yer altı kaynakları ve coğrafi konumu açısından avantajlı olan Türk devletlerinden biridir. 1991 yılında Ruslardan bağımsızlığını kazanan Özbekler kendi kimliğini ve kültürünü bağımsız bir şekilde inşa etmeye devam etmişlerdir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde Özbekistan temiyi alakalı şiirler yazılarak çocuklar bilinçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Özbek şairlerden Tolkın İmamhocayev, Tursunbay Adaşbayev ve Kamber Ata Özbekistan temini ele almışlardır.

Özbek şairi Tolkın İmamhocayev “*O'zbekistondan Salom!*” (Özbekistan'dan Selam!) başlıklı şiirinde Özbekistan'daki tüm insanların güzel ve rahat yaşadığına, bağlarının güzelliğine, güneş yurdu olarak nitelendirildiğine değinmiştir. Şiirde “Selam, selam, Özbekistan'dan selam.” dizelerinin sürekli olarak tekrar edilmesi şiirselliği arttıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

O'zbekistondan Salom!

“Quyosh yurti atalgan el, bizning ona diyor bu,

Unga ulkan mehr bilan boqib turibdi olam.

Mehnat ahlin yuragida tugamaydi hech orzu,

Orzu yurti bo'lmish bizning O'zbekistondan salom!

Salom, salom, O'zbekistondan salom!

Bu yurtning har xonadoni yashar gulgun va obod,

Bog'-rog'larin ta'rifiga aslo tugamas kalom.

Quyosh va Oy osmonida parvonadir umrbod,

Quyosh yurti atalmish bu O'zbekistondan salom!

Salom, salom, O'zbekistondan salom!

O'zbek desa paxtakor deb boshga ko'tarar dunyo,

Koinotga ham taraldi oltin yurti degan nom.

Bu o'lkada yashar mangu tole va baxt, muddao,

Tole va baxt yurti bo'lmish O'zbekistondan salom!

Salom, salom, O'zbekistondan salom!"

(İsmailova ve diğlerleri, 2020, s.205).

Özbekistan'dan Selam!

"Güneş yurdu adlı yurt, bizim ana diyar bu,

Ona büyük muhabbetle bakıyor bütün âlem.

Emek ehlinin yüreğinde tükenmez asla arzu,

Arzu yurdu olmuş bizim Özbekistan'dan selam!

Selam, selam, Özbekistan'dan selam!

Bu yurdun her ailesi yaşar güzel ve rahat,

Bağlarının tarifine asla tükenmez kelim.

Güneş ve Ay, semasında pervanedir bir ömür,

Güneş yurdu adını almış Özbekistan'dan selam!

Selam, selam, Özbekistan'dan selam!

Pamuk ehli deyip başa çıkarır âlem Özbek'i,

Kâinata bile yayıldı "altın yurdu" ismi.

Bu ülkede yaşar sonsuz talih, baht ve temenni,

Talih ve baht yurdu olmuş Özbekistan'dan selam!

Selam, selam, Özbekistan'dan selam!"

Özbek şairlerinden Tursunbay Adaşbayev ise “*Qiyosi Yo‘q*” (Benzeri Yok) başlıklı şiirinde Özbekistan’ın ilçelerinden olan Kaşgaderya, Taşkent, Buhara ve Semerkant’tan bahsetmiştir. Şiirde Taşkent görkemli, Buhara şeker, Semerkant ise benzersiz bir yer olarak nitelendirilmiştir. Adaşbayev, devam eden dizelerde ise Özbekistan’ın insanlara hem vatan hem de ana olabilecek bir ülke olduğuna değinmiştir. Adaşbayev bu şiirinde çeşitli benzetmelerden yararlanarak şiirselliği arttırmıştır.

Qiyosi Yo‘q

“Sen tug‘ilgan,

Qutlug' xona.

Aziz diyor,

Pok ostona.

So‘lim o‘lka,

Kesh, Farg‘ona

Qadim Urganch.

Shu durdona

Ko‘rkam Toshkent,

Asal-qandim.

O‘sh, Buxoro,

Samarqandim.

Qiyosi yo‘q,

Bu yagona.

Sen-u menga,

Vatan Ona.

Shunday go‘zal

Ulug‘ yurtkim,

Benzeri Yok

“Senin doğduğun,

Kutlu hane.

Aziz diyar,

Pak mesken.

Salim ülke,

Keş, Fergana

Kadim Ürgenç

Şu kıymetli

Görkemli Taşkent,

Şekerim, balım.

Os, Buhara,

Semerkant‘ım.

Benzeri yok,

O yegâne.

Sana, bana,

Vatan, ana.

Öyle güzel

Yüce yurt ki

Tuproq'ini

Toprağına

Ko'zga surtgin."

Yüz sürün."

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.206).

Özbek şairi Kamber Ata ise “*Jonajon O'zbekiston*” (Sevgili Özbekistan) başlıklı şiirinde ülkesini muhteşem olarak nitelendirmektedir. Şair devam eden dizelerde ise Özbekistan'ın güzelliğinden, bitkilerinin yararlı ve toprağının değerli oluşundan bahsetmiştir. Kamber Ata bu şiirinde Özbekistan'dan bahsederek çocukların ülkeleri hakkında bilinçlenmelerine katkı sağlamıştır.

Jonajon O'zbekiston

Sevgili Özbekistan

“Bunday ajib o'lka qayda bor,

“Böyle muhteşem ülke nerede

Husni ertak, bag'ri beg'ubor.

Hüsnü masal, bağı tertemiz.

Turgan-bitgan hayrat, xushviqor,

Bütünüyle cezbedici, görkemli

Ko'rki jahon — O'zbekistonim.

Kâinatın güzeli Özbekistan'ım.

Har giyohi hayotbaxsh, qutlug',

Her bitkisi hayat verir, kutlu,

Tuproq'i-chi mo'tabar, ulug'.

Toprağı ise değerli, ulu.

Xalqi aylar yurtiga qulluq,

Halkı eder yurduna kulluk,

Dong'i doston — O'zbekistonim...”

Şanı destan Özbekistan'ım...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.209).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde Özbekistan temiyiyle alakalı şiirler incelendiğinde Özbekistan; güneş yurdu, ilçeleriyle ön plana çıkan bir ülke ve doğal güzellikleriyle farklı olan bir vatan olarak ele alınmıştır. Türk dünyası şairlerince Özbekistan farklı yönlerden ele alınarak yüceltilmiştir.

3.3.5. Vatan Temi

İnsanın ana yurdu, doğup büyüdüğü yer vatan olarak nitelendirilmektedir. Vatansız devlet olmaz bu yüzden vatan oldukça önemli bir kavramdır. Vatanını seven her insan vatanı için çalışmalı ve vatanını korumalıdır. Türk dünyası için vatan oldukça önemli bir kavramdır. Türkler tarih boyunca vatanları uğruna birçok mücadele

sergilemişlerdir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde vatan ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Abdulla Şaiq, Kırgız şairlerinden Temirkul Ümötaliyev, Özbek şairlerinden Enver Abidcan ve Uluğbek Hemdem, Türkmen şairlerinden ise Nuri Bayramov vatan temini ele almıştır.

Azeri şairi Abdulla Şaiq “*Vətən Nəğməsi*” (Vatan Nağmesi) başlıklı şiirinde vatanı kutsal olarak nitelendirmiştir. Vatanın her koşulda düşmanlardan korunması gerektiğini düşünen şair, vatana karşı alçak değerlerle yaklaşan insanların vatan toprakları tarafından cezalandırılabileceğini belirtmiştir. Şaiq bu şiiriyle çocuklarda milli bilinci arttırmıştır.

Vətən Nəğməsi

“Çağırır vətən,
İstəyir kömək.
Onu düşməndən,
Qorumaq gərək.
Kinlə kim ayaq
Bassa ölkəmə,
Bu şanlı torpaq
Batırar qəmə.”

Vatan Nağmesi

“Çağırıyor vatan,
İstiyor yardım
Onu düşmandan,
Korumak lazım.
Kinle kim ayak
Bassa ülkeme,
Bu şanlı toprak
Baturır gama.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s. 28).

Kırgız şairi Temirkul Ümötaliyev “*Meken*” (Vatan) başlıklı şiirinde vatanı eşi benzeri olmayan ve hiçbir şeyle kıyaslanamayan bir yurt olarak ele almıştır. Şair şiirinin devamında vatanının doğal güzelliklerinden bahsetmeyi de ihmal etmemiştir. Vatan için her koşulda mücadele etmenin, onu satmamanın ve bir başkasına vermemenin önemi de Temirkul tarafından ön plana çıkarılmıştır.

Meken

“Uçu-kıyrı keni meken,
Aldeylegen enem sen.

Vatan

“Vatan Ucu bucağı sonsuz vatan,
Yetiştiren annem gibisin.

*Büt düynönü kıldırsam da
Taba albaymin saga teñ.*

*Demiñ maga calınday,
Taşın kimbat canımday.
Tunuk kaşka suuların,
Cürüp turgan kanımday.*

*Bulağından suu içem,
Gülzarından gül üzöm
Baldan tattuu sezilet,
Bak almandı men cesem.*

*Carkirap tiygen künündü,
Bagindagi gülündü.
Gülüñ tursun bir gana
Butaktagi büründü.*

*Könülümdö cattaymin,
Cürögümdö saktaymın.
Altın, kümüş, kauharga
Almaşpaymin, satpaymun.*

Catka iraa körböymün,

*Bütün dünyayı dolaşsam da
Sana eşit hiç bulamam.*

*Nefesin bana alev gibi,
Taşın canımdan değerli.
Suların tertemiz buz gibi,
Dolaşıyor kanım misali.*

*Bulağından su içsem,
Bahçenden çiçek koparsam
Baldan daha lezzetli,
Dalından elma ben yersem.*

*Senin doğan güneşini,
Bahçendeki çiçeğini.
Çiçeğini değil sadece
Dalındaki tomurcuğunu.*

*Ezberlerim gönlümde,
Saklarım yüreğimde.
Altın, gümüş, elmasa
Değişmem, satmam.*

Başkasına yar etmem,

Köz artkanga berbeymin.

Göz dikene vermem.

Zordukçuga tarttirbay,

Zalimlere kaptırmam,

Cervem seni cerdeymin.”

Yaşarım sende vatanım.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.153).

Özbek şairi Enver Abidcan ise “*Vatan*” (Vatan) başlıklı şiirinde viranede yaşayan bir baykuş aracılığıyla vatani olan insanların zengin olduğunu dile getirmiştir. Şair bu insanların zenginliği elde ettiğine ve bir virane de olsa sahip olunan yerin kendimize ait olmasının en büyük zenginlik olduğuna vurgu yapmaktadır.

Vatan

Vatan

“Senga bitta savol bor,

“Sana bir sorum var,

Menga quloq sol, hoy, qush.

Bana kulak ver, hey kuş.

Vayronada yashaysan,

Viranede yaşıyorsun,

Noming esa naq Boyqush.

İsmin aksine Baykuşó.

Ayt-chi, nahot sen boysan?

Söyle, zengin misin sahi?

- Asl boylik neligin

- Asıl zenginlik nedir,

Tushunmaysan, chamasi.

Bilmiyorsun, belli ki.

Bu vayrona bo'lsa ham,

Bura virane de olsa

O'zimmiki hammasi.

Kendimindir hepsi.

Shuning uchun men boyman!”

Bu sebeple zenginim!”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.213).

Uluğbek Hemdem ise “*Vatan Desam*” (Vatan Deyince) başlıklı şiirinde vatan denilince aklına gelen şeylerden bahsetmiştir. Şairin vatan denilince aklına Timur, Babür, dombra, tambur, oğlu ve kızı gelmektedir. Uluğbek bu şiirinde Özbekistan'ın manevi ve kültürel değerlerinden de bahsetmekte ve vatanını kendi ailesiyle özdeşleştirmektedir.

Vatan Desam

Vatan Deyine

*“Vatan desam, ko ‘zimga
Qatra-qatra yosh kelar.
Yosh ichida miltirab,
Buyuk bir bardosh kelar!
Vatan desam, tilimga
Temuru Bobur kelar.
Moziylarni uyg'otib
Do ‘mbira, tanbur kelar!
Vatan desam, yuragim
Navolarga to ‘lgaydur.
Niyatni yaxshi qilsak,
Navoiy tug ‘ilgaydur!
Vatan desam, dilimga
O‘g‘lim ham qizim kelar...”*

*“Vatan deyince gözüme
Damla damla yaş gelir.
Yaş içinde ışıldayıp
Büyük bir kuvvet gelir!
Vatan deyince dilime
Timur ve Babür gelir.
Maziyi uyandırarak
Dombra, tambur gelir!
Vatan deyince yüreğim
Nağmelerle dolacaktır.
İyi niyetli olursak
Nevai doğacaktır!
Vatan deyince aklıma
Oğlum ve kızım gelir...”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.220).

Türkmen şairi Nuri Bayramov “*Iñ Acap Yer*” (En Güzel Yer) başlıklı şiirinde vatanının göğünden, akarsularından, çiçeklerinden, havasından ve güneşinden bahsetmiştir. Bayramov vataniyle alakalı bu doğal güzellikleri yücelterek vatanının ne kadar güzel olduğuna dikkat çekmiştir.

Iñ Acap Yer

*“Näme üçin bu yerleñ
Gögi-asmanı govi?
Kir-kimirsiz duri ol
Göyä çeşmäniñ suvi.
Näme üçin hoş isli*

En Güzel Yer

*“Niçin bu yerlerin,
Göğü ve seması güzel?
Tertemiz dupduru o,
Sanki pınarın suyu.
Niçin hoş kokulu,*

Bu meydaniñ gülleri?

Näme üçin şadyan

Sayrayar bilbilleri?

Näme üçin hovasi

Derman dey hoştap munun?

Näme üçin yakımlı

Şöhlesi Ayiñ, Günün?

Çünkü bu güzel toprak

Meniñ ganatim-perim.

Acap eziz Vatanım,

Meniñ dogulan yerim!”

(İsmailova ve diğerkleri, 2020, s.230).

Bu kırların çiçekleri?

Niçin, sevinçle,

Ötüyor bülbülleri?

Niçin havası,

İlaç gibi gelir bunun?

Niçin güzeldir,

Şulesi ayın, güneşin?

Çünkü bu güzel toprak

Benim kanadım-perim

Güzel aziz vatanım,

Benim doğduğum yerim!”

Nuri Bayramov “*Meniñ Vatanım*” (Benim Vatanım) başlıklı şiirinde ise sabahları erken uyanarak kuş seslerini dinleyip vatanına baktığına, vatanın topraklarında binlerce besinin yetiştiğine değinmiştir. Şair bu şiirinde diğerk şiirinde olduğu gibi vatanına olan sevgisini ve vatanının çeşitli yönlerden zenginliğini dile getirmiştir.

Meniñ Vatanım

“Säherler oyanıp,

Bilbil sesine,

Bakyan vatanımın

Belent-pesine

Bir yanımda kanal,

Bir yanım sähra.

Toprağımda müälöp

Benim Vatanım

“Sabahları uyanıp

Bülbül sesine.

Bakıyorum vatanımın

Üstüne altına

Bir yanımda kanal,

Bir yanımda sähra.

Toprağımda binlerce

İr-iymiş ösyär...”

Taze yemiş yetişir...”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.231).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde vatan temiiyle alakalı şiirler incelendiğinde vatan; Azerbaycan edebiyatında kutsal bir yer, Kırgızistan edebiyatında eşi benzeri olmayan ve uğruna daima savaşılmaması gereken bir yurt, Özbekistan edebiyatında sahip olunan en büyük zenginlik ve aile, Türkmenistan edebiyatında ise doğal güzellikleriyle ön plana çıkan bir mekan olarak ele alınmıştır. Türk dünyasında vatan oldukça önemli bir kavramdır. Her edebiyatta farklı şekillerde yorumlanan vatan, Türk dünyası için vazgeçilmemesi gereken yüce bir mekan olarak algılanmıştır.

3.4. Tabiat ile İlgili Temalar

3.4.1. Akarsu Temi

Su canlıların yaşamı için temel besin maddelerinden biridir. Dünyamızın 4/3’ünü sular oluşturmaktadır. Denizler, akarsular ve göller insanların tarım faaliyetlerine olanak sağlamakla birlikte canlıların yaşamını sürdürmelerine de katkıda bulunmaktadır. Tarih boyunca birçok medeniyet akarsular etrafında yerleşim sağlamıştır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde akarsu ele alınan temelerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden İbray Altınсарın akarsulardan biri olan ırmak temini ele almıştır.

Kazak şairi İbray Altınсарın “*Özen*” (Irmak) başlıklı şiirinde bir akarsu olan ırmağın çağlayarak aktığına, suyunun parlak olduğuna değinmiştir. Şiirde su parlaklığı yönünden aynaya benzetilmiştir. Bu akarsudan içilen suyun insanların gönüllerine ferahlık, hastalıklarına ise deva bulunduğunu belirten şair, devam eden dizelerde ise ırmaklar sayesinde hayvanların serinlediklerine vurgu yapmıştır.

Özen

“Tawlardan özen ağar sarqırağan,

Aynaday säwle berip jarqırağan.

Jel soqsa, istiq soqsa bir qalıpta,

Aralap taw men tasti arqırağan.

Köñiliñ süwin işseñ aşladı,

Irmak

“Dağlardan ırmak akar çağlayarak,

Ayna gibi ışık verip parlayarak,

Rüzgâr esse, sıcak değse aynı şekilde,

Dolaşıp dağla taşı çağlayarak.

Suyunu içsen gönlin açılır,

Deneñde bar dertindi qaşıradı.

Vücutundaki bütün derdi kaçıır.

Öksigen ottay janip januwarlar

İnleyip ateş gibi yanan hayvanlar

Özennen raqat tawip basıladı...”

Irmaktan rahatlık bulur...”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.70).

3.4.2. Bitkiler ile İlgili Temler

Ağaçlar çeşitli özelliklerinden dolayı canlıların yaşamı için önem arz etmektedir. Canlıların ihtiyacı olan oksijen ağaçların fotosentezi sonucunda meydana gelmektedir. İnsanlar meyve ağaçları sayesinde besin elde etmekte, kayın ve meşe gibi ağaç türlerini şekillendirerek evler ve mobilyalar yapmaktadırlar. Ağaçlık alanlar ise hayvanların temel yaşam noktaları haline gelmiştir. İnsan ve hayvan yaşamı için oldukça önemli olan ağaçlar “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıslı şairlerden Şinasi Tekman ağaç temini ele almıştır.

Şinasi Tekman “*Ağaç Bayramı*” başlıklı şiirinde ağaç bayramından bahsetmiştir. Bugünün özel bir gün olduğuna değinen Tekman, bugünde neşeli olmamız, gülmemiz ve ağaç dikmemiz gerektiğine değinmiştir. Ağaç diktikçe yurdun şenlendiğine değinen şair, ağaç dikilmeyen bir yurdun cehenneme dönüşeceğine vurgu yapmıştır ve bu durumu bereketsizlik olarak ifade etmiştir. Şair bu şiiriyle çocukların doğayı sevmelerine ve doğada yer alan bitkilere karşı duyarlı olmalarına katkı sağlamıştır.

Ağaç Bayramı

“Bugün şenlik, bugün neşe bayram var,

Hep gülelim, eğlenelim çocuklar,

Gelin, gelin siz de ağaç dikelim!

Kutlayalım bayramı zevkedelim.

Bugün Ağaç Bayramı, ne güzel gün,

Sevinç içinde herkes siz de gülün.

Ne güzel şey ağaç dikmek ne güzel,

Arkadaş! Sen de ağaç dikmeğe gel!

Bugün bayram, hem de Ağaç Bayramı,

Ağaç dik şenlensin yurdun her yanı.

Ağaç yoksa her memleket bir cehennem,

Bet-bereket, neşe yok, yalnız elem...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.107).

Şinasi Tekman “*Sınıfta*” başlıklı şiirinde ağaçların olmaması durumunda bir sınıfı oluşturan ve ağaçtan yapılan tahtaların, sıraların, sandalyelerin, masaların, kapıların... da bulunamayacağına değinmiştir. Şair bu şiiriyle çocukların çevrelerinde yer alan nesnelere algılamalarına katkıda bulunarak ağaçların insan yaşamı için önemini dile getirmiştir.

Sınıfta

“Olmasaydı ağaçlar,

Ne yapardık, sınıfta?

Oturduğumuz sıralar,

Yazdığımız siyah tahta.

Sandalyeler, masa, hem

Pencereler, kapılar,

Elimizdeki kalem...

Unutma, bütün bunlar,

Hep tahtadan yapılırlar.

Ve olmazsa ağaçlar,

Sınıflar bomboş kalır...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.110).

Şinasi Tekman “*Ağaçlarımız*” başlıklı şiirinde çeşitli ağaç türlerinden bahsetmiştir. Meyve ağaçlarından badem, incir, ceviz, nar, elma, armut, kiraz, portakal gibi ağaçlardan bahseden şair meyveleri ne kadar çok sevdiğini vurgulamıştır. Şair

meyve ağaçları dışında diğer ağaç türlerinden servi, çam, gürgen, okaliptüs ve meşelere de değinmiştir. Tekman bu şiiriyle çocukların bitkilere dair kelime dağarcıklarının genişlemesine katkıda bulunmuştur.

Ağaçlarımız

“Meyva ağaçlarımız var:

Badem, incir, ceviz, nar,

Elma, armut, kiraz, portakal

Dallarında meyvalar: sarı, yeşil, al.

Her meyveyi severim,

Hepsinden bol bol yerim.

En sevdiğim şey meyva,

Onlardan var bize fayda.

Severim ormanları,

Ne güzel şu servi ağaçları...

Hele şu çamlar, gürgenler,

Efkaliptolar, meşeler.

Hepsinde ayrı bir güzellik var,

Aman ne güzeldir ormanlar.

Faydalıdır hep ağaçlar... ” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.110).

Şinasi Tekman “Ağaçların Dili” başlıklı şiirinde çeşitli ağaçları konuşurma sanatı kullanarak tanıtmıştır. Şair, çam ağacından havayı temizleyip yağmur getiren, yakacak odunları sağlayan bir ağaç olarak bahsederek bu ağaçların kapı, pencere, kalem, iskemle, dolap ve masa gibi nesnelerin yapımında kullanıldığını dile getirmiştir. Tekman aynı zamanda bu ağacı dağların süsü, kuşların sevgilisi olarak nitelendirmiştir. Tekman’ın ağaçları kişileştirerek konuşurması çocukların hayal dünyalarına ve çocuğa görelilik ilkesine uygun bir şekilde ele alınmıştır.

Ağaçların Dili

“Çam ağacıyım ben,

Size odun veririm;

Havayı temizleyen, yağmur getiren,

Hastalara şifa veren benim.

Odunumu yakarsınız,

Isınırsınız ateşimde kışın.

Benden yapılır sıralarınız;

Benim süsü sınıfınızın.

Kapı olurum evlere bazan,

Bazan da pencere;

Benim gövdemden, odunumdan,

Binbir eşya yapılır her yere.

Elinizdeki kalemim,

Önünüzdeki sıra;

Ben gördüğünüz herşeyim:

İskemle dolap, masa.

Dağların süsüyüm;

Kuşların sevgilisi;

Yurdun iki gözüyüm...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.110).

Şinasi Tekman “Allah ve Tabiat” başlıklı şiirinde ağacı Allah’la özdeşleştirmiştir. Tekman, bu şiirinde Allah’ı seven insanların ağaç dikmesi gerektiğine, bu insanların birer ibadet yaptıklarına ve bundan sevap kazandıklarına değinmiştir.

Allah ve Tabiat

“Tabiatı seven

Allahı da sever.

Allahını seven

Ağaç diker.

Dünyayı güzelleştirmek

Allaha ibadettir.

Ağaç yetiştirmek,

En iyi bir zevktir.

Tabiat Allahın eseri

Allahını sevenler

Ağaç dikmeli

Sevab kazanır ağaç dikenler.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.113).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ağaç temiyile alakalı şiirler incelendiğinde ağaçlar Kıbrıs edebiyatında çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Şairler yazmış oldukları şiirlerle ağacın insan yaşamı için önemine, ağaçlardan hangi nesnelere yapıldığına ve ağaçlar vasıtasıyla hangi meyvelerin tüketildiğine değinmişlerdir. Ağaç temi Tekman tarafından insanların yaşamındaki önemi doğrultusunda benzetmeler ve kişileştirmelerden faydalanılarak ele alınmıştır. Bu açıdan Türk dünyasında ağaç, yaşamın özünü oluşturmuş ve insan yaşamı için büyük önem taşımıştır.

Ormanlar çeşitli otları, bitkileri, ağaçları ve hayvanları içerisinde barındırarak canlıların yaşamında önemli bir yer edinmiştir. Hayvanların çoğu ormanda yaşamaktadır ve bu bakımdan ormanların kendi içerisinde bir ekosistemi bulunmaktadır. Canlıların yaşamı için son derece önemli olan ormanlar “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıs şairlerinden Şinasi Tekman, Türkmen şairlerinden ise Hemra Şirov orman temini ele almıştır.

Kıbrıslı şair Şinasi Tekman “*Yangın*” başlıklı şiirinde orman temini ele almıştır. Tekman bu şiirinde bir ormanın yetişmesi için yılların gerekli olduğuna dikkat çekerek ormanlarımızı korumamız gerektiğine vurgu yapmıştır. Tekman’ın bu şiiri çocukların ormanlara karşı duyarlı bireyler olmalarına olanak sağlamıştır.

Yangın

“Yıllar ister yetişsin bir orman,

Ona zarar vermeyin sakın!

Dikkatli olun her an, her zaman!

Çıkarmayın ormanda yangın...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.113).

Şinasi Tekman “*Orman*” başlıklı şiirinde ise ormanlardan esen rüzgarların çam kokusu getirdiğine, orman havasının temiz olduğuna, ormanların hayvanların barındığı mekanlar ve köylere güzellik katan değerler olduğuna değinmiştir. Tekman şiirinin son dörtlüğünde ise ormanları dağlarla özdeşleştirerek canımızı koruduğumuz gibi ormanlarımızı da koruyup sevmemiz gerektiğine vurgu yapmıştır.

Orman

“Bak karşıda şu orman,

Ne de güzel ne de yaman.

Burcu burcu çam kokar,

Ormandan esen rüzgâr.

Ne temiz ne sağlam havası var,

İnsanın ömrüne ömür katar

Kuşlar öter dallarında,

Yuva yapar kollarında.

Yeşil bir atlas sanki,

Köyün güzelliği, ziyneti.

İnler, ağlar rüzgâr estikçe,

Bilmem sanki derdi ne?

Dağların süsü ormandır,

Memlekete şereftir sandır,

Sevelim ormanı koruyalım

Onu canımız gibi bakalım.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.119).

Türkmen şairi Hemra Şirov ise “*Sanavaç*” (Tekerleme) başlıklı şiirinde ormanın kendisine yeleği, mantarları, iğdeyi, düdüğü, meyan kökünü, yıldımların kokusunu ve kuşların sesini verdiğine değinmiştir. Şair bu şiirinde ormanların insanlar için çok önemli bir kaynak olduğuna dikkat çekmiştir. Şirov şiirinin sonunda ormanın güzelliklerinden ötürü ona teşekkür etmiştir.

Sanavaç

“Ceñnel maña tavus guşdan

Gaçıp galan yelek berdi.

Ak telpekli,

Ak köynekli,

Ullakan kömelek berdi,

Bir goşavuç igde berdi,

Toraññiniñ şelpesinden

Ullakan bir düzüm berdi.

Tüydük üçin gamışların

Ovadanın döwüp berdi.

Ot-çöpleriñ çığı bilen

Ädigimi yuvup berdi.

Buryanlarıñ kincegini,

Yıldımlarıñ isin berdi.

Tekerleme

“Orman bana tavus kuşundan

Arta kalan yelek verdi.

Ak telpekli,

Ak gömlekli,

Büyük bir mantar verdi,

Bir çift avuç iğde verdi,

Torannı ağacının takılarından

Büyük bir dizi verdi.

Düdük için kamışların

En güzelinden verdi.

Ot çöplerin nemiyle

Çizmemi yıkayıp verdi.

Meyanların kökünü,

Yıldımların kokusunu verdi.

Hüypüypigiň,

Cikcikinin,

Sülgünleriň sesin berdi.”

İbibiğin,

Serçeciğin,

Sülünlerin sesini verdi.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.253).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde orman temiyile alakalı şiirler incelendiğinde orman; Kıbrıs ve Türkmenistan edebiyatında çeşitli bitkilerin kokusunu insanlara getiren, hayvanların yaşadığı mekanlar olarak ele alınmıştır. Ormanlar Türk dünyasında oldukça değerli bir yaşam alanı olarak algılanmış sevilen, benimsenen mekanlar olarak ön plana çıkarılmıştır.

Gül farklı türleri ve çeşitleri olan çiçekli bitkilerden biridir. Gül estetik ve güzel kokan bitkilerden biri olduğundan özel günlerde sıklıkla tercih edilmiştir. Gül aynı zamanda çeşitli işlemlerden geçerek bir besin olarak da tüketilebilmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde gül ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Gurban Çöliyev gül temini ele almıştır.

Türkmen şairi Gurban Çöliyev “*Dünyanın Görki*” (Dünyanın Güzelliği) başlıklı şiirinde güllerin boş bulunan her yere ekilmesi gerektiğine ve dünyanın tüm güzelliğinin güllerde toplandığına değinmiştir. Devam eden dizelerde ise bebek sahibi olan annelere eski bir gelenek olarak güllerin armağan edildiğine değinen şair gülleri çeşitli yönlerden ele almıştır. Çöliyev, bu şiirinde halk kültüründe yer edinen bir gelenekten de bahsederek çocukların kültürel konularda bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır.

Dünyanın Görki

“Gül ekin, dostlar,

Tapsanız boş yer.

Dünyāñ bar görki

Gızıl güldedir.

Bir taze çağa

İnende dünya,

Dünyanın Güzelliği

“Gül ekin dostlar,

Bulursanız boş yer.

Dünyanın bütün güzelliği

Kırmızı güldedir.

Bir körpe çocuk,

Geldiğinde dünyaya;

Çağarı dünya

Çocuğu dünyaya

Getiren enä

Getiren anaya;

Köne dessuri

Eski geleneği

Yetdirip dovam,

Ettirip devam,

Gülleri sovgat

Gülleri armağan.

Beryäris midam...”

Veririz her zaman...”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.267).

Kardelen kışın sonuna doğru karların erimesiyle beraber açmaya başlayan bir çiçektir. Kardelen çiçeği genellikle mor veya beyaz renge sahiptir. Türk dünyasında baharın gelişini simgeleyen kardelenler edebiyata konu olmuşlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kardelen ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Musa Cangaziyev kardelen temini ele almıştır.

Musa Cangaziyev “*Beçeçekey*” (Kardelen) başlıklı şiirinde kardelenin karların erimesiyle beraber açtığına, bu çiçeğin baharın gelişini simgelediğine, hoş kokulu olduğuna ve tabiatta bolca bulunduğuna değinmiştir. Cangaziyev bu şiiriyle kardelenin Türk dünyası için neyi simgelediğini şiirsel bir şekilde dile getirmiştir. Şair kardelenin doğada çokça bulunmasını tavuk ve civcivle özdeşleştirerek çocukların dikkatini çekebilecek bir kıyaslamada bulunmuştur.

Bayçeçekey

Kardelen

“Kar eridi, kar ketti,

“Kar eridi, kar bitti

Cerdin beti kögördü.

Yeryüzü yeşerdi.

Kim aydadı, kim septi,

Kim besledi, kim ekti

Bayçeçekey töröldü.

Kardelen yetişti.

Citi soonun cittap kal,

Kokla, kokusu güzel,

Tagip alıp cakaña.

Eğer takarsan yakana

*Deste kılıp terip al,
Belek kılıp apaña.*

*Demet yapıp topla gel,
Hediye edersin anana.*

*Bayçeçekey cibirap,
Cöcösündöy tooktun.
Koşo kelgen caz menen,
Kanday sonun koozsũñ”*

*Her yer kardelen
Tavuk civcivi misali.
Baharla beraber gelen,
Ne tathdır güzelliği.”*

(İsmailova, ve diğerkleri, 2020, s.161).

Çiçekli bitkilerden biri olarak kabul edilen pamuk insanlar tarafından kullanılan ve insan yaşamını kolaylaştıran bir bitkidir. Bu bitki sıcak iklim koşullarında yetişmektedir. Beyazlığı ve yumuşak dokusuyla ön plana çıkan pamuklar “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairlerlerinden Kevser Turdiyeva pamuk temini ele almıştır.

Kevser Turdiyeva “*Paxta*” (Pamuk) başlıklı şiirinde pamukların her yıl sonbahar ayında toplandığına, beyaz renkleriyle kar tanelerini andırıldığına ve kozalarda yetiştiğine değinmiştir. Şair bu şiiriyle çocukların bitkileri tanımalarına ve bitkilerin yetiştirildikleri mevsimler arasında ilişki kurmalarına olanak sağlamıştır.

Paxta

*“Ishonmasang, biroz kut,
Axir, har yil kuzakda
Pag‘a-pag‘a oq bulut
Paydo bo‘lar ko‘sakda.
Bulutlar-chi, dur kabi
G‘o‘zalarga sochilar,
Ushlay deya ularni
Chanoqlar lang ochilar.”*

Pamuk

*“İnanmazsan biraz bekle,
Nihayet her yıl sonbaharda
Lapa lapa beyaz bulut
Peyda olur kozada.
Bulutlar ise inci gibi
Pamuklara saçılır,
Tutmak için onları
Çanaklar kocaman açılır.”*

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.217).

Elma insanlar tarafından sıklıkla tüketilen bitkilerden biridir. Meyvelerden biri olan elmalar sıcak iklim koşullarında yetişen ve insan sağlığına faydalı olan besinlerdendir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde elma ele alınan temlerden birini oluşturmuştur. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Musa Cangaziyev elma temini ele almıştır.

Kırgız şairi Musa Cangaziyev “*Alma*” (Elma) başlıklı şiirinde elmaların hoş kokusuna, çiçek açan elma ağaçlarının koparılması gerektiğine ve arıların bu elma çiçeklerine konarak bal yaptıklarına değinmiştir. Şiirin son mısralarında elma ağaçlarına nasıl bakım yapılması gerektiğine değinen şair, bu yolla çocuklara çeşitli bilgiler vermiştir.

Alma

*“Üyübüzdün canında
Tört tüp alma bagimda.
Bışkan kezde citin ayt,
Tarayt bizdin aylga.*

*Caz çıkkanda tüptöymün,
Cagaldanıp işteymin.
Kereginde sugaram
Gül açkanda üzböymün.*

*Köp kelişet aarılar,
Gül içinde balı bar.
Çarçaganda es alam
Men bilbegen darı bar.*

Elma

*“Evimizin yanında,
Dört elma ağacım var.
Piştiğinde kokusu
Bütün köye dağılır.*

*Çapalarım baharda,
Çalışırım istekle.
Su veririm zamanında
Koparmam çiçek açınca.*

*Hep gelir arılar,
Çiçeğinde balı var.
Yorulunca dinlenirim
Bilmediğim ilacı var.*

*Tüyülgönün körömün,
Tügöldöp kık tögömün.
Kerek bolso temirden
Tüptörünö kömömün.*

*Meyvesine bakarım,
Temizlerim etrafını.
Gerekirse demirleri
Diplerine gömerim.*

*Bışkan kezde tüşkönün
Bak aralap izdedim.
Kurgatamın kak kılıp
Bilem dalay işterin.”*

*Dökülen meyvesini
Ararım ağaç arasından.
Kuruturum kak olur,
Birçok işini bilirim.”*

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.163).

Kavun sarı rengi, güzel tadı ve hoş kokusuyla dikkat çeken meyvelerden biridir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kavun ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Agageldi Allanazarov kavun temini ele almıştır.

Türkmen şairi Agageldi Allanazarov “*Sarı Gavun*” (Sarı Kavun) başlıklı şiirinde kavuna sarı kavun şeklinde seslenmekte ve devam eden dizelerde kavunun tadını bala benzetmektedir. Şiirde kavunun dış görünüşüne vurgu yapan şair dışını kimin çizdiğini sorarak dışını kardeşinin çizdiği kanısına varmıştır. Şair bu şiirinde çocukların kavunun özellikleri hakkında bilinçlenmelerine katkı sağlamıştır.

Sarı Gavun

*“Sarı Gavun,
Sarı Gavun,
İyenlere diydirdiñ bal.
Kim daşını çizdi?*

Sarı Kavun

*“Sarı Kavun,
Sarı Kavun,
Yiyenlere dedirttin bal.
Kim dışını çizdi?*

Bileyiñ-le, aysana, bol!..

Bileyim, hadi söylesene!..

...Viy, yogsa-da, cigim Bāşim,

...Vay, yoksa kardeşim Beşim,

Şu atızda durdı häli.

Şu evlekte beklemişti.

Çizandır ol señ daşınam,

Çizmiştir o senin dışını,

Meñ depdermi cızıışı yalı.”

Benim defterimi çizdiği gibi.”

(İsmailova ve diğçerleri, 2020, s.258).

Şeftali dışı tüylü turuncu renkli bir meyvedir. İnsanlar tarafından çokça tüketilen bu meyve “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairlerinden Tursunbay Adaşbayev şeftali temini ele almıştır.

Özbek şairi Tursunbay Adaşbayev “*Oq Shaftoli*” (Beyaz Şeftali) başlıklı şiirinde bir şeftali ağacından bahsetmekte ve bu şeftali ağacında elli üç şeftalinin bulunduğunu dile getirmektedir. Şiirde Sabır adlı bir çocuk bu şeftalileri silkeleyerek Salican’a beş, Narbay’a yedi, bahçivana ise on dört tane şeftali vermiştir. Şair, şiirin sonunda kovadaki elli üç şeftaliden kaç şeftali kaldığını çocuklara sormaktadır. Adaşbayev bu şiirinde şeftalinin beyaz olduğuna, güzel koktuğuna da değinmiştir. Şairin bu şiiri çocukların matematiksel işlem becerilerini ölçmelerine katkı sağlamıştır.

Oq Shaftoli

Beyaz Şeftali

“Bog‘ ko‘chada,

“Bağ bahçede

Oq shaftoli.

Beyaz şeftali.

Ellik uchta

Elli üç tane

Toq shaftoli

Tek şeftali.

Sobir uni

Sabır onu

Qoqdi kechda

Silkeledi akşam.

Solijonga

Salican'a

Tegdi beshta

Düştü beş tane.

<i>O'ta shirin,</i>	<i>Çok lezzetli,</i>
<i>Xushbo'y edi.</i>	<i>Mis kokulu idi.</i>
<i>Yettovini</i>	<i>Yedisini</i>
<i>Norboy yedi.</i>	<i>Narbay yedi.</i>
<i>O'n to'rttasin</i>	<i>On dördünü</i>
<i>Bog'bon oldi!</i>	<i>Bahçıvan aldı!</i>
<i>Xo'sh, chelakda</i>	<i>Peki, kovada</i>
<i>Nechta qoldi?"</i>	<i>Kaç tane kaldı?"</i>

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.208).

Taneli meyvelerden biri olan üzüm tatlı, yeşil ve siyah renge sahip bir meyvedir. "Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri" eserinde üzüm ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türmen şairlerinden Muratgeldi Söyegov üzüm temini ele almıştır.

Türkmen şairi Muratgeldi Söyegov "Gelinbarmak" (Gelin Parmağı) başlıklı şiirinde uzun bir çardak altında yer alan üzüm salkımlarına değinmiştir. Söyegov devam eden dizelerinde ise bu üzüm salkımlarından birini alarak yediğinden bahsetmiştir.

Gelinbarmak	Gelin Parmağı
<i>"Uzun dalbar,</i>	<i>"Uzun çardak,</i>
<i>Asti salkın,</i>	<i>Altı serin,</i>
<i>Buldurayar</i>	<i>Işıldıyor,</i>
<i>Sansız salkım.</i>	<i>Sayısız salkım.</i>
<i>Gelinbarmak</i>	<i>Gelin parmağı</i>
<i>- Täsın üzüm,</i>	<i>Güzel üzüm,</i>
<i>Bir salkımı</i>	<i>Bir salkımı</i>
<i>Aldım üzüp.</i>	<i>Aldım koparıp.</i>

“Gelnecemin

Yanna barçak,

Barmagina

Deñäp görcek!”

Öye gaytdım

Şeyle diyip,

Gutaraydım

Yolda iyip.”

“Yengemin

Yanına gidip

Parmağına

Bakıp göreceğim!”

Eve döndüm

Böyle deyip,

Bitirdim

Yolda yiyip.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.238).

3.4.3. Dağlar ile İlgili Temler

Dağlar yüksekliklerinden ötürü Türk mitolojisinde tanrının evi olarak nitelendirilmiş bu açıdan Türkler tarafından kutsal yerlerden biri olarak nitelendirilmiştir. Dağların zirveleri bengü denilen kalıcı karlarla kaplıdır. Tarih boyunca canlıların yaşam yerlerinden biri olarak kullanılan dağlar insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde dağlar ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Coomart Bökönbaev ve Tügölbay Sıdıkbekov dağ temini ele almışlardır.

Kırgız şairi Coomart Bökönbaev “*Kırgızdın Ala-toosu*” (Kırgız’ın Aladağ’ı) başlıklı şiirinde Kırgızların doğal güzelliklerinden olan Aladağ’dan bahsetmektedir. Aladağ’ın en tepesinde hiç tükenmeyen kalıcı karların olduğuna ve dumanının hiç eksilmediğine dikkat çeken Bökönbaev, dağlarda kuşların, tavşanların, tilkilerin, ayıların keçi ve geyik gibi hayvanların bulunduğu da vurgu yapmıştır. Bökönbaev’in bu şiiri çocukların tabiatı anlamalarına ve hayvanlarla ilgili kelime dağarcıklarının genişlemesine katkı sağlamaktadır.

Kırgızdın Ala-toosu

“Cayı-kışı ketpegen

Möngüsü bar Ala-Too,

Asman menen tireşken

Kırgız’ın Aladağ’ı

“Kışın, yazın hiç gitmez

Bengün var Aladağ.

Gökyüzü ile birleşen

Belgisi bar Ala-Too.

Belgen var Aladağ.

Baldan şirin tup-tunuk

Bal gibi tatlı, tertemiz

Bulagi bar Ala-Too.

Bulağın var Aladağ.

Tukabaday kulpungan

Kumaş gibi yemyeşil

Tulañ bar Ala-Too.

Çimenin var Aladağ.

Askalardan işkırigan,

Kayalarda ötüşen

Uları bar Ala-Too.

Kuşların var Aladağ.

Ak pahtaday çubalgan

Pamuk gibi uzayan

Tumanı bar Ala-Too.

Dumanın var Aladağ.

Ala barcin, kurç teköör

Doğanın, şahinin,

Bürkütü bar Ala-Too,

Kartalın var Aladağ.

Taştan-taşka sekirgen

Taştan taşta zıplayan

Tülküsi bar Ala-Too...”

Tilkin var Aladağ....”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.154).

Kırgız şairi Tügölbay Sıdıkbekov “*Uluu Too*” (Ulu Dağ) başlıklı şiirinde Ulu dağın gövdesinin karlarla kaplı olduğundan ve büyüklüğünden bahsetmektedir. Sıdıkbekov Ulu dağın karlarla kaplı olmasını kişileştirerek buzdan sakallı bir insana benzetmiştir. Tıpkı Bökönbayev’in şiirinde olduğu gibi Sıdıkbekov da Ulu dağın etrafında geyiklerin gezindiğine değinmiştir. Tügölbay bu şiirinde Ulu Dağ’ın eşsiz bir dağ olduğunu belirtmekte ve kendisi için bir dünya harikası olduğuna vurgu yapmaktadır.

Uluu Too

Ulu Dağ

“Tulku boyu appak zoo.

“Tüm gövdesi ak kaya.

Eç üşübös ayazda

Hiç üşümez ayazda

Kar çapanduu uluu too.

Kar Hırkalı Ulu Dağ.

Uluu,uluu, uluu too

Büyük, büyük Ulu Dağ

Koynu tolo altın go.

Koynu dolu altınla.

Kar çapanın terdetken,

Karlı hırkası terleten,

Muz sakalduu uluu too.

Buz sakallı Ulu Dağ.

Demi üylösö buluttu

Nefesin buluta üfler

Kar boroşo uruuçu,

Karlı rüzgâr eser

Kayberender buyukçu.

Geyikleri gezer.

Kök meykini kızıktuu

Gökyüzü çok güzel

Cer düynönün ukmuşu,

Dünya harikasıdır,

Uşul uluu toodo go.

Büyük, büyük Ulu Dağ

Başkada çok mirası-

Bu miras kimsede yoktur

Bek bastırğan zoolorgo”

Kayalarda saklıdır.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.158).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde dağ temiyile alakalı şiirler incelendiğinde dağlar; Kırgızistan edebiyatında büyüklüğü, kalıcı karlarıyla göze çarpan ve canlıların yaşam noktalarından biri olan yüce mekanlar olarak ele alınmıştır. Türk dünyası için dağ, genel olarak aynı doğrultuda ele alınmış dağların çocukların ilgisini çekebilecek niteliklerine yer verilmiştir.

3.4.4. Gezegenler ile İlgili Temler

Ay güneş sistemi içerisinde yer alan gezegenlerden biridir ve tıpkı güneş gibi evrene ışık saçan bir gezegendir. Ayın çeşitli evreleri bulunmaktadır. Türkler çok eski dönemlerden beri ayın gökyüzündeki durumlarına bakarak hava tahminlerinde bulunmuşlardır. Türk dünyasında ay önemli bir gezegen olarak algılanmıştır. Türkler için büyük bir öneme sahip olan ay “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele

alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Baydılda Sarnogoev ve Baytemir Asanaliyev ay temini ele almışlardır.

Kırgız şairi Baydılda Sarnogoev “*Ay Betinde Kir Turat*” (Ay Yüzünde Kir Var) başlıklı şiirinde ayı çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Ay ve güneşi karşılaştıran şair ayın yüzeyindeki kraterlerden bahsetmiştir. Bu kraterlerden ötürü ayı kirli olarak nitelendiren şair, ayın güneş gibi parlak ışıklar saçmadığına değinmiştir. Baydılda bu şiirini bir çocuk ağzından yazılmıştır ve bu çocuk yedi yaşına bastığında ayı temizleyeceğini belirtmektedir. Şair bu şiiriyle gezegenlerin özelliklerini ilgi çekici bir şekilde çocuklara aktarmıştır.

Ay Betinde Kir Turat

“Körkü közdü uyaltp,

Külö karap kün turat.

Kündöy taza bolboston

Ay betinde kir turat.

Anin dele canı var,

Cılıp cüröt tün sayın.

Cuunbaybı maga okşop,

Muzdak suuga kün sayın.

Azir aştım cetiden,

Men çoñoyom cetilem.

Suu alparıp bir çelek

Aydın kirin ketirem

Ay Yüzünde Kir Var

Güzelliği göz kamaştıran,

Gülümseyen güneş var.

Güneş gibi temiz olmayan

Ay yüzünde kir var.

Hareket ediyor her gece.

Onun da bir canı var.

Yıkanmıyor mu kirlenince,

Her gün soğuk suyu var.

Yedi yaşını ben geçtim,

Ben de büyüyeceğim.

Bir kova su götürüp

Ayı temizleyeceğim.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.171).

Kırgız şairi Baytemir Asanaliyev “*Kança Ay Bar Asmanda*” (Gökyüzünde Kaç Ay Var) başlıklı şiirinde Hasan ve Hüseyin adlı iki çocuğun karşılıklı görüşlerine yer vermiştir. Baytemir bu şiiriyle ayın gökte görünüş şekilleri konusunda çocukları bilinçlendirmeye çalışmıştır. Şair ayın hilal şeklini orağa, dolunay şeklini ise tabağa benzetmiştir. Asanaliyev, bu benzetmeler aracılığıyla çocukların gökte iki ay olduğu kanısına varmalarına olanak sağlamıştır. Ancak bu konu çocuklar için hep muallakta kalmıştır. Baytemir bu şiiriyle çocukların nesnelere ve gezegenlerin şekilleri arasında ilişki kurmalarına olanak sağlamıştır.

Kança Ay Bar Asmanda?

*“Asanbek menen Üsönbek,
Ay tuuraluu talaştı.
Anan sırtka çığışıp,
Asman cakka karaştı.
Aalamga tögüp şoolasin,
Altın çara barattı.*

Asanbek:

*-İşeñgin men aytkanga,
Eki ay bar asmanda.
Biri okşoş orokko,
Ekinçisi- çaraga.*

Üsönbek:

*-Okşoş, -deysiñ, -orokko,
Bul atkanıñ comokko?
Asmanda ay biröö ele,*

Gökyüzünde Kaç Ay Var?

*“Hasan ile Hüseyin
Ay hakkında tartıştı.
Sonra dışarı çıkıp,
Gökyüzü ile bakıştı.
Áleme nurun saçıp,
Altın tabak yüzüyordu.*

Hasan:

*İnan dediklerime,
İki ay var gökte.
Biri benzer orağa
İkincisi tabağa.*

Hüseyin:

*Sen diyorsun ay orak gibi,
Bu dediğın masal misali.
Gökte ay bir tanedir*

Ariktap, kayra tolotko?

Şişman, bazen de zayıftır.

Asanbek:

Hasan:

-Calgan aytıp ne kerek,

Yalan söze ne gerek,

Azırkı Ay tegerek.

Şu anda ay yuvarlak.

Apam aytkan-ayga azır,

Şimdi ayın anam dedi,

Cañıraar mezigil kele elek.

Doğmaya var zamanı.

Köktö Ay süzüp barattı,

Gökte ay yüzüp gidiyor,

Köz albay köpkö karaştı.

Göz kırpmadan bakıyor

Kanca ay bar asmanda,

Gökte kaç ay vardır,

Kim çeçet bul talaştı?”

Bu kavgayı kim çözüyor?”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.175).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ay temiyile alakalı şiirler incelendiğinde ay; Kırgız edebiyatında hareket eden, ışık saçan ve çeşitli şekilleri olan bir gezegen olarak ele alınmıştır. Ay Türk dünyasında belirgin özellikleriyle çocuk şiirlerine konu olmuştur.

3.4.5. Hayvanlar ile İlgili Temler

Yaşamın vazgeçilmez parçalarından birini oluşturan hayvanlar insanlar gibi beslenmeye ve barınmaya ihtiyaç duyan varlıklardır. Türkler yerleşik hayatta geçmeden önce göçebe bir yaşam tarzı benimsemişlerdir. Bu göçebe yaşam tarzının içerisinde inek, kuzu, koyun, at vb. canlılar yer almaktadır ve bu canlılar Türklerin temel geçim kaynaklarından birini oluşturmuştur. Bu doğrultuda Türkler hayvanların etinden, sütünden ve tüylerinden yararlanmışlardır. Çocuklar hayvanları severek onlara yakınlık ve ilgi duymakta, onları birer arkadaş olarak benimsemektedirler. Bu doğrultuda “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde hayvanlar ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır.

Kıbrıslı şair Şirin Zaferyıldızı “*Hayvanlar Arkadaşım*” başlıklı şiirinde hayvanların korunmaya muhtaç olduklarını dile getirmiştir. Devam eden dizelerde ise insanların hayvanların etinden, sütünden yararlandıklarına değinen şair onları birer arkadaş olarak nitelendirmiştir. Zaferyıldızı yazmış olduğu bu şiiriyle çocukların çevrelerinde bulunan hayvanlara karşı duyarlı olmalarına ve onları korumaları gerektiğine dikkat çekmiştir.

Hayvanlar Arkadaşım

“Hayvanlar da insanlar gibi,

Muhtaçtırlar korunmaya.

Sevmeliyiz hepsini,

Yararları çoktur insanlara.

Sütiyle, etiyle,

Kimisi kuvvetiyle.

Güzellik katarlar dünyamıza,

Arkadaşlıklar çoğunlukla.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.126).

Özbek şairi Etibar Ahunova “*Hoyvonot Bog'ida*” (Hayvanat Bahçesinde) başlıklı şiirinde bir çocuğun hayvanat bahçesini gezdiği esnada gördüğü hayvanların özelliklerini dile getirmesini ele almıştır. Ahunova bu şiirinde tavus kuşunun rengarenk tüylerinden, oyun oynayan maymundan ve çizgileriyle dikkat çeken zebra dan bahsetmiştir. Ahunova bu şiirinde çocukların hayvanların dış görünüşleri hakkında bilinçlenmelerine katkı sağlamıştır.

Hayvonot Bog'ida

“Dam olish kun dadasi

Olib bordi zooparkka.

Erkinjonning quvonchi

Sig'mas edi yurakka.

Jilvalanib, rang-barang

Hayvanat Bahçesinde

“Tatil günü babası

Götürdü hayvanat bahçesine.

Erkincan'ın sevinci

Sığmaz idi yüreğe.

Işıldayıp rengârenk

<i>Tovlanar tovus pati.</i>	<i>Parıldar tavus tüyü.</i>
<i>Yelpig 'ich bo 'ldi qarang,</i>	<i>Yelpaze oldu, bakın,</i>
<i>Go 'zal ekan san'ati.</i>	<i>Güzel imiş hüneri.</i>
<i>Dor o 'ynovchi maymuncha,</i>	<i>İpte oynayan maymuncuk,</i>
<i>Diqqatin tortar birdan.</i>	<i>Dikkatini çekiyor birden.</i>
<i>U ko 'z ochib-yumguncha,</i>	<i>Göz açıp kapayınca dek</i>
<i>Shipga sakraydi yerdan.</i>	<i>Tavana zıplıyor yerden.</i>
<i>Zebrani ko 'rganida,</i>	<i>Zebrayı gördüğünde,</i>
<i>Erkinjon qoldi hayron.</i>	<i>Erkincan kaldı şaşkın.</i>
<i>Ishondi: bor ekan-da,</i>	<i>İnandı, var imiş işte,</i>
<i>Beqasam to 'nli hayvon?!</i>	<i>Çizgili elbiseli hayvan!</i>
<i>Dam olish kun dadasi</i>	<i>Tatil günü babası</i>
<i>Olib bordi zooparkka.</i>	<i>Götürdü hayvanat bahçesine.</i>
<i>Erkinjonning quvonchi</i>	<i>Erkincan'ın sevinci</i>
<i>Sig 'mas edi yurakka.”</i>	<i>Sığmaz idi yüreğe.”</i>

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.199).

Ağustos böcekleri, sineklere oranla biraz daha büyük olan siyah renkli ve öten canlılardan biridir. Çocuk edebiyatında çocuklara anlatılan ağustos böceği ve karınca hikayesinde bu böcekler genellikle çalışkan varlıklar olarak kişileştirilmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ağustos böcekleri ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kıbrıs şairlerinden Hüseyin İrkad ağustos böceği temini ele almıştır.

Kıbrıs şairlerinden Hüseyin İrkad “*Ağustos Böcekleri*” başlıklı şiirinde ağustos böceklerinin ötüşmelerinden ve insanların bu durumdan rahatsızlık duymalarından bahsetmiştir.

Ağustos Böcekleri

“Her ağustos ayında

Bir aylık güneş

Ötüşür ağustos böcekleri

Söylenmez insanların

Ellerinden çektikleri...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.133).

Arılar kanatları olan siyah ve sarı renkli canlılardır. Arıların kuyruğunda bulunan iğneler çiçeklerden bal almalarına katkı sağlamaktadır. Arıların yapmış oldukları bu ballar ise insanlar tarafından sıklıkla tüketilmiştir. *“Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri”* eserinde arı ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairlerinden Kuddüs Muhammedi arı temini ele almıştır.

Özbek şairi Kuddüs Muhammedi *“Bolari”* (Bal Arısı) başlıklı şiirinde bir bal arısını ele almıştır. Muhammedi, bu şiirinde arının “vız vız”, “fir fir” uçtuğuna, çiçeklere konarak bal aldığına ve insanlara bal yaparak büyümelerine katkı sağladığına değinmiştir. Şair bu şiiriyle çocukların doğadaki hayvanları tanımalarına ve hayvanların varlığının insanlar için öneminde değinmiştir. Şiirde arıların çıkarmış oldukları “vız vız”, “fir fir” gibi seslerin tekrarı çocukların hayvanlar ve bu hayvanların çıkardıkları sesler arasında ilişki kurmalarına katkı sağlanmıştır.

Bolari

“G ‘uv-g ‘uv uchar bolari,

Duv-duv uchar bolari.

Guldan-gulga qo ‘nishib,

Sharbat ichar bolari.

- Bolari, hoy, bolari,

G ‘uv-g ‘uv nag ‘mang chal, ari!

Bog ‘chamizda yayrashib,

Uchib, o ‘yin sol, ari!

Sen - qadrdon do ‘stimiz,

Bal Arısı

“Vız vız uçar bal arısı,

Fir fir uçar bal arısı.

Çiçekten çiçeğe konup

Şerbet içer bal arısı.

Bal arısı, hey, bal arısı,

Vız vız nağmeni çal, ari!

Bahçemizde eğlenip,

Uçup oyun oyna, ari!

Sen kıymetli dostumuz,

Asaling yeb, o 'sdik biz,

Yasab beray in-quti,

Bog 'chamizda qol, ari!"

Balını yiyerek büyüdük biz,

Yapıvereyim in, yuva,

Bahçemizde kal, arı!"

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.191).

Evcil hayvanlardan olan at heybeti ve hızıyla dikkat çeken canlılardan biridir. Atlar tarih boyunca insanlar tarafından ulaşım ve yük taşıma gibi faaliyetlerde kullanılmışlardır. Türkler açısından atlar oldukça değerli varlıklardır. Türkler geçmişten günümüze değin atların etinden ve kımız olarak adlandırılan sütlerinden faydalanmışlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde at ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Atamırat Atabayev at temini ele almıştır.

Türkmen şairi Atamırat Atabayev “*Atamıñ Bir Atı Bar*” (Atamın Bir Atı Var) başlıklı şiirinde atının toylara katıldığına ve bu toylarda kırmızı elbisesini giydiğine değinmiştir. Devam eden dizelerde ise babasının atını bir kuşa benzeten şairi, onun gibi hızlıca uzaklara gittiğine dikkat çekmiştir. Atabayev şiirinde babasının kendi atından başka hiçbir ata binmediğini vurgulamıştır.

Atamıñ Bir Atı Bar

“Atamıñ bir atı bar,

Atamıñ adı Seyis.

Her gezek toy bolanda,

Gırmızı donum geyip,

Barsam onuñ yanına,

Atam ata müdürer.

Ak telpegme seredip,

Gözlerini güldürer.

Atım bolsa, guş bolup,

Uçar gider uzaga.

Atamın Bir Atı Var

“Atamın bir atı var,

Atamın adı Seyis.

Her sefer toy olduğunda,

Kırmızı elbisemi giyip,

Varsam onun yanına,

Atam ata bindirir.

Ak telpeğime bakıp,

Gözlerini güldürür.

Atım ise, kuş olup,

Uçar gider uzağa.

Atam atından başga

Atam atından başka,

Münmändir hiç ulaga.”

Binmez hiçbir araca.”

(İsmailova ve diğlerleri, 2020, s.239).

Yeni doğmuş inek yavrularına buzağı denilmektedir. Buzağılar annelerinden süt emerek gelişimlerini tamamlamaktadırlar. Türk dünyasında besi hayvancılığı yaygın bir ekonomik faaliyettir. Bu açıdan buzağı gibi küçük hayvanlar Türkler için önemli canlılardan biri haline gelmiştir. Buzağılar, çocukların dikkatini çeken canlılardan biri olduğundan “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Yagmur Pirgulyev buzağı temini ele almıştır.

Türkmen şairlerinden Yagmur Pirgulyev “*Göle*” (Buzağı) başlıklı şiirinde buzağıya can olarak seslenmektedir. Pirgulyev devam eden dizelerde ise buzağıya ot getirdiğine, annesi olmadığı için ağlamaması gerektiğine ve annesinin ormandan geldiğinde kavuşacaklarına değinmiştir.

Göle

Buzağı

“Göle can-a, göle can.

“Buzağı can a, buzağı can,

Gel-de elim yala, can.

Gel de elimi yala can

Ot getirdim, iy hani. maña

Ot getirdim, ye haydi.

“Sağ bol” diy hani.

Bana “Sağ ol” de haydi.

İçin çekip, molama.

İçini çekip böğürme,

Yekesiräp, nalama.

Yalnızım diye ağlama.

Eneñ gitdi ceñnele.

Annen gitti ormana,

Ağşam geler süyt bile.”

Akşam gelir süt ile.”

(İsmailova ve diğlerleri, 2020, s.244).

Develer çöllerde yaşamını sürdüren büyük, otçul ve memeli canlılardan biridir. İnsanlar develerin etinden ve sütünden faydalanmaktadır. “*Türk Dünyasından Çocuk*

Şiirleri” eserinde deve ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Gurban Çöliyev deve temini ele almıştır.

Gurban Çöliyev “*Düyäm Bar – Dünyam Bar*” (Devem var, Dünyam Yar) başlıklı şiirinde devenin diken yediğinden, çölde deveden büyük varlık olmadığından ve develerin attan, eşekten büyük canlılar olduğundan bahsetmiştir. Devam eden dizelerde ise devenin eşek ve attan daha yavaş olduğuna değinen şair çocukların hayvanların özellikleri arasında ilişki kurmalarına olanak sağlamıştır.

Düyäm Bar – Dünyäm Bar

“Düye gezip yör,

Gök yandak iyip.

Çölde candar yok

Düyeden beyik.

Eşekden beyik,

Beyik ol atdan.

Hatda beyik ol

Beyik hayatdan...”

Devem Var, Dünyam Yar

“Deve gezip yürür,

Gök diken yiyip.

Çölde varlık yok,

Deveden büyük

Eşekten büyük,

Büyük o, attan.

Hatta büyük o,

Büyük hayattan...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.262).

Fareler küçük, sivri dişleri olan memeli hayvanlardan biridir. Koku alma yetenekleri oldukça gelişmiş olan bu canlılar çocuk edebiyatı eserlerinde kedilerle özdeşleştirilmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde fare ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Ahmet Baytursımulı fare temini ele almıştır.

Kazak şairi Ahmet Baytursımulı “*Qapteser Men Körüşqan*” (Ev Faresi ve Kör Fare) başlıklı şiirinde ev faresi ve kör faresinden bahsetmiştir. Şiirde ev faresi kör faresinin yanına gelerek kendilerine zalimlik yapan kedinin bir aslana yem olduğundan bahsetmiştir. Ancak kör fare bu habere inanmayıp kediyi kimsenin yenemeyeceğine

vurgu yapmıştır. Şiirde kör fare ve ev faresinin konuşTURULMASI çocukların ilgisini çekebilecek bir doğrultuda ele alınmıştır.

Qapt eser Men Körtişqan

*“Qapt eser kelip aytti Körtişqanğa:
«Bir xabar şaşılıp tur jer-jahanğa.
Kün tuwip bizderge de köz aşqanday,
Jem bopti Mısıq zalim Aristanga.
Tiniştıq bermewşi edi, Quday urgan,
Jazasın tartpasın ba ol duşpan da».
Körtişqan aytti deñiz sonda ne dep:
«Bul xabar, ras bolsa, jaqsı ğoy bek.
Düniyede bolmastay bir oqiyğa eken,
Quwanba, Qapt eserim, sen bosqa tek.
Beker dep, meniñ buğan nanbaytınım
Misiqti eskim jeñip almaytuğın.
Tırnassa onimenen, şeक्सiz bilem
Aristan aman, tiri qalmaytının».”*

(İsmailova ve diğ erleri, 2020, s.81).

Ev Faresi ve Kör Fare

*“Ev faresi kör faresine gelip:
“Bir haber yayılıyor dünyaya
Gün doğup bizlerin de gözünü açmış gibi
Yem olmuş kedi zalim aslana.
Rahat vermezdi, lanet olası,
Cezasını çekmesin mi o düşman da.”
Kör fare ne dedi dersiniz o sırada:
“Bu haber gerçek ise çok iyi imiş.
Dünyada olması imkânsız bir olaymış,
Sevinme, ev faresi sen boşu boşuna.
Yalan deyip buna inanmamamın sebebi,
Kediyi kimsenin yenememesidir.
Onunla dövüşürse şüphesiz biliyorum ki
Aslanın sağ salim kalmayacağını.””*

Kaplumbağalar dört ayaklı, sırtında kabuğu bulunan sürüngen canlılardır. Yavaş yürüyüşe sahip olan bu hayvanlar hızlı koşan tavşanlarla beraber ele alınmışlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kaplumbağa ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Hocageldi Nurmıradov kaplumbağa temini ele almıştır.

Hocageldi Nurmıradov “*Pışbaga*” (Kaplumbağa) başlıklı şiirinde bir kaplumbağaya olumsuz hava şartlarında dolayı nereye gideceğini sormuştur ve her seferinde "beyaz kum" cevabı almıştır. Şair bu şiirinde kaplumbağaya çeşitli sorular

sorarak kişileştirme sanatına başvurmuştur. Kaplumbağayı kişileştirerek konuşuran şair ona tosbağa olarak da seslenmiştir. Kaplumbağaya ağa ve tosbağa olarak hitap eden şair kaplumbağanın kumu çok sevdiğini dile getirmiştir. Nurmıradov bu şiiriyle çocukların eş anlamlı kelimeler dağarcıklarını genişletmelerine katkıda bulunmuştur.

Pışaga

“- Pışdil,

Pışdil,

Pışbaga!

Pışdıldapcık nirden gelyän,

Hani ayday, Pışdil aga?

- Barıp gelyän ürgün çäge'.

- Pışdil,

Pışdil,

Pışbaga!

Ayt, indi nirä baryaň,

Pışdıldapcık, Pışdil aga?

- Ürgün çäge...”

Kaplumbağa

“-Tosbağa,

Tosbağa,

Kaplumbağa!

Tosbağacık nerden geliyorsun,

Hadi söyle, Tosbağa ağa.

- Gidip geliyorum beyaz kumda.

- Tosbağa,

Tosbağa,

Kaplumbağa!

De, şimdi nereye gidiyorsun,

Tosbağacık, Tosbağa abi.

- Beyaz kuma...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.249).

Kediler memeli ve evcilleştirilmiş hayvanlardan biridir. Uysal ve fare gibi istenmeyen hayvanları avlama yetisine sahip olan bu canlılar evlerde beslenen ve insanlar tarafından sahiplenebilen varlıklardır. Çocukların ilgisini çekebilen varlıklardan biri olan kediler, “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Hocageldi Nurmıradov ve Agageldi Allanazarov kedi temini ele almış.

Türkmen şairi Hocageldi Nurmıradov “*Pışik Pälvan*” (Pehlivan Kedi) başlıklı şiirinde bir kedinin bir fareyi yakalamasına değinmiştir. Kedi, şair tarafından

kişileştirilerek tüm olaylar bu kedinin ağzından aktarılmıştır. Bu açıdan şiir çocukların duygu dünyalarına hitap etmektedir.

Pişik Pälvan

“- Pişik, pälvan näme tutdun?

-Oğrı tutdum.

- Nädip tutdun ?!

- Uzin gice yolun garap,

Ammarmızı garavullap,

Men gapıda busup yatdım

Pişge yalı murtlarımam

Gimildatman, bukup yatdım.

- Onsoň nätdiň?

- Oğrı sıçan geldi velin,

Gaçcak uğrun peyläp yatdım.

Birdenem men bökäğe-de

Yakasından aylap tutdum.

Ayt, onun günäsi nä?

- Geçen geze öyde yokkam.

Oğurlapdır çuval süle.

- Ayt, indi cezası nä?

“Gözdaňdı” oynar meň bile!”

Pehlivan Kedi

“-Pehlivan kedi, ne tuttun?

- Hırsız tuttum.

- Nasıl tuttun?

- Gece boyu yolunu gözledim,

Ambarımızı bekleyip,

Kapıda ben pusup yattım.

Yün gibi bıyıklarımı

Kimildamadan gizlenip yattım

-Ondan sonra naptın

-Hırsız fare geldi ancak

Kaçacağı yolu gözleyip yattım

Aniden fırlayıp da,

Yakasından kavrayıp tuttum.

- Söyle, ne onun günahı?

- Geçen kez evde yokken,

Çalmış bir çuval yulaftı.

-Söyle şimdi cezası ne?

-“Körebe” oynuyor benimle!”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.248).

Türkmen şairi Agageldi Allanazarov “Govı Pişik” (Akıllı Kedi) başlıklı şiirinde bir farenin şarkı söylemesi üzerine ondan etkilenen kedinin onu avlamaktan vazgeçişine değinmektedir. Allanazarov bu kediyi fareye karşı “Bin yaşa sen şarkıcım!” şeklinde

konuşturarak kişileştirme sanatına başvurmuştur. Şair bu şiirinde kullanmış olduğu kişileştirme sanatıyla çocukların hayal dünyalarına hitap etmiştir.

Govı Pişik

*“Bir sadiyan bağşi siçan,
Dutar çaldı, aydım aytdı.
Onu görüp mir-mır pişik
Törden telesahna gaytdı.
Şirin-şirin aydım dinläp,
Mir-mir derrev meymiredi.
“Müñ yaşa sen bağşım”
diydi Alkım aytdı, baş iradı...”*

Akıllı Kedi

*“Mutlu bir şarkıcı fare,
Dutar çaldı, türkü söyledi.
Onu görüp mir-mir kedi
Dinlemeye koyuldu.
Tatlı tatlı şarkı dinleyip,
Mir mir hemen kendinden geçti.
“Bin yaşa sen, şarkıcım!” dedi,
Alkışladı, başını salladı...”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.256).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kedi temiyile alakalı şiirler incelendiğinde kedi; Türkmenistan edebiyatında avlama becerisi olan, sevimli hayvanlardan biri olarak ele alınmıştır. Türk dünyasında kedi sevilen bir varlık olarak algılanmıştır.

Kirpiler genellikle kuyu kahverengine sahip sırtlarında dikenleri bulunan varlıklardır. Böceklerle beslenen bu canlılar memeli hayvanlar kategorisinde değerlendirilmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kirpi ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerden Hikmət Ziya kirpi temini ele almıştır.

Hikmət Ziya “*Kirpinin Cavabı*” (Kirpinin Cevabı) başlıklı şiirinde kirpiyi dikenleri, yılanı ise diliyle canlıları sokması açısından karşılaştırmıştır. Şair şiirinde kirpilerin kendisini yalnızca düşmanlarından koruduğuna ve haksız yere kan akıtmadığına değinmiştir. Ziya bu şiirinde kirpiyi karakteristik özelliklerinden ötürü yilandan üstün tutmuştur. Şiirde kişileştirme sanatına başvurarak hayvanları konuşturan şair, kirpinin kendisini yilandan üstün tutmasına olanak sağlamıştır ve bu durum yılanın kirpiyi sokmasıyla sonuçlanmıştır. Dikenlerini yılanı geçirerek ondan öcünü alan kirpi,

yılanın ölümünə sebep olmuşdur. Azeri şairi Hikmət Ziya bu şiirində yılan ve kirpinin karakteristik özelliklərini ele alaraq karşılaştırmıştır.

Kirpinin Cavabı

"...Kirpi dedi: - Ay İlan

Olsa da iki dişin,

Qəfildən başkasını,

Sanmaqdır sənin işin.

Saysız şiş tikanlarım

Olsa da, hər zaman mən

Qoyuyuram özümü

Yalnız düşmənlərimdən.

Toxunmaram, dəymərəm

Mənə dəyməyənlərə.

Axıtmaram əsla qan,

Nahaq yerə, boş yerə.

Bu sözlərdən tutulub,

İlan gəldi qabağa.

Yığılıb cəld atıldı O,

Kirpini sançmağa.

Tikanları şişləyib

Qoçaq Kipri də bu an,

Tutdu xain ilanın

Dişilə quyruğundan.

İlan çox gəzəb ilə

Kirpinin Cevabı

"...Kirpi demiş: - Ey yılan,

Olsa da iki dişin,

Aniden başkasını,

Sokmaktır sənin işin.

Sayısız sivri dikenlerim

Olsa da, ben her zaman

Korurum kendimi

Yalnız düşmənlərimdən.

Dokunmam, değmem

Bana değmeyenlere.

Akıtmam əsla kan,

Haksız yere, boş yere.

Bu sözlərdən utanıb,

Yılan gəldi ortaya.

Büzülüb hızla atladı

O, kirpiyi sokmaya.

Dikenlərini kabartıb

Yiğit kirpi de o an,

Tutmuş hain yılanın

Dişiyle quyruğundan.

Yılan acı ilə

Vurnuxduqca hər yana,

Dəyib şiş tikanlara

Boyandı öz qanına.”

Kıvrandıqça her yana,

Değip sivri dikenlere

Boyandı kendi kanına”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.47).

Köpek etçil ve memeli hayvanlardan biridir. Köpeklerin birçok türü vardır ve köpekler sadık hayvanlar olarak nitelendirilmişlerdir. Çocuklar çoğu zaman köpeklerle oyunlar oynamakta ve onları kendilerine arkadaş olarak görmektedirler. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde köpek ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Agageldi Allanazarov köpek temini ele almıştır.

Türkmen şairi Agageldi Allanazarov “*İtim Öñümden Çıkdı*” (Köpeğim Karşıma Çıktı) başlıklı şiirinde okuldan dönen bir çocuğun yolda yürürken karşılaşmış olduğu bir köpekle iletişimini ele almıştır. Köpek konuşarak çocuğa “*Çarı, kaç puan aldın?*” şeklinde soru sormaktadır. Beş cevabını alan köpek çocuğa doğru sokulmuştur. Şiirde köpeği kişileştiren şair, çocukların duygu dünyalarına hitap etmiştir.

İtim Öñümden Çıkdı

“Gicöylänler yene men,

Mekdepden gaydıp geldim.

İtim öñümden çıkdı

Çarı nəcəlik aldın?

Bäşlık-diyip, pert aytdım,

Edil, öñünde öyün.

İtim diydi yalmanip,

Hanı yalap göreyin?”

Köpeğim Karşıma Çıktı

“İkindi vaktinde ben,

Dönüp geldim okuldan,

Köpeğim karşıma çıktı:

-Çarı, kaç puan aldın?

-Beş deyip, doğruca söyledim.

Tam karşısında evin,

Köpeğim, dedi yalanarak,

Hani, bir yalayıp bakayım!..”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.257).

Kuşlar kanatları, gagaları, tüyleri olan ve uçuş yetileri bulunan varlıklardır. Dünyada birçok kuş türü bulunmaktadır ve kuşlar yaşam koşullarından ötürü farklı coğrafyalarda farklı türleriyle yaygınlık göstermişlerdir. Kuşların konuşabilen, avlanabilen yırtıcı türleri bulunmaktadır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kuş temiiyle alakalı şiirler yazılmıştır..

Özbek şairi Abdurahman Ekber “*Qushlar*” (Kuşlar) başlıklı şiirinde kuşların gökyüzünde eğlenerek uçtuklarına, ötüştüklerine, sevimli olduklarına ve gökyüzünde bağımsız yaşadıklarına dikkat çekmiştir.

Qushlar

*“Osman to‘la turfa qush,
Qanot qoqib yayraydi.
Bir-biriga gal bermay,
Chax-chaxlashib sayraydi.

Chax-chaxlari yoqimli,
Shodlanar ko‘zlar, dillar.
Ozod yurt osmonining
Egasi axir ular.”*

Kuşlar

*“Kuşlar Gökte çeşit çeşit kuş,
Kanat çırpıp eğleniyor.
Birbirine fırsat vermeden
Cıvıldaşıp ötüyor.

Cıvıltıları sevimli,
Açılır gözler, gönüller.
Bağımsız yurt semasının
Sahibidir sonuçta onlar.”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.219).

Kırgız şairi Calil Sadıkov “*Kanattuular*” (Kuşlar) başlıklı şiirinde ular, serçe, karga ve baykuş gibi kuş türlerinin fiziksel ve karakteristik özelliklerinden bahsetmiştir. Sadıkov, ular kuşlarının kanatlarından, güzel sesli oluşlarından bahsederken kargaların ise tam tersi seslerinin kötü oluşundan ve baharda pek görülmemelerinden bahsetmiştir. Sadıkov, devam eden dizelerde ise serçelerin insana dost olan varlıklar olduklarına ve kış mevsiminde pek görülmediklerine, baykuşların ise çiftçilerin ekinlerine gelecek zarardan koruyan bilge varlıklar olduklarına değinmiştir. Sadıkov bu şiiriyle çocukların hayvanlara karşı bilgilerinin artmasına ve kelime dağarcıklarının genişlemesine katkı sağlamıştır.

Kanattuular

*“Tatinakay kanatı,
Taşta cürmüy adati.
Uya kilgan mekeni
Uluu toonun arası.
Ukmuş kooz işkırgan,
Ular mobul karaçı.*

*Adati çok caşınma,
Adamga dos azır da.
Kış boyunca ün katpay,
Tili çıkkın cazında.
Torgoy degen dal uşu,
Topusu bar başında.*

*Bolboso da karuusı,
Katuu kanat kagışı.
Karkıldagan dabışı
Kooz emes, borok da
Kışta bar da, cazda çok
Karga degen dal uşu.*

*Añızdardı ötü bat,
Ziyankeçten tazalap.*

Kuşlar

*“Çok sevimlidir kanadı,
Taşta yürümeğ âdeti.
Yuva yaptığı mekânı
Ulu dağın ortası.
Çok güzeldir ötmesi
Bu bir ular kuşu.*

*Saklanma huyu yoktur,
Her zaman insana dosttur.
Kış boyu da sesi yoktur
Sesi çıkar baharda.
Şapkası var başında,
Serçe kuşu budur.*

*Kuvveti olmazsa da,
Kanat çırpması serttir.
Gak! Gak! Sesi patlasa da
Güzel değildir sedası.
Kışın vardır, baharda yoktur.
Karga kuşu ta kendisi.*

*Çarçabuk ekinleri,
Kurtarır zararlıdan.*

Közü şumduk çoñ turup,

Carik körsö cazganat.

Kündüz uçpay, tündö uçkan,

Uşul- ükü capalak.”

Koskocaman gözleri,

Saklanır aydınlıktan.

Gündüz yatar gece uçar,

İşte bu; bilge baykuştur.”

(İsmailova, ve diğçerleri, 2020, s.167).

Baykuşlar gece saatlerinde ortaya çıkan yırtıcı kuş türlerinden biridir. Bu kuşlar görünüşleri ve çıkardıkları seslerden ötürü ürkütücü canlılardan biri olarak algılanmışlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde baykuş ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerden Rəsul Rıza baykuş temini ele almıştır.

Rəsul Rıza “*Baykuş*” (Baykuş) başlıklı şiirinde diğçer şiirlerinde olduğu gibi hayvanların karakteristik özelliklerinden bahsetmiştir. Şair bu şiirinde baykuşların gagalarından, pençelerinden, gece avlanmalarından ve karanlıkla nasıl bütünleştiklerinden bahsetmiştir.

Baykuş

“Gecələr kuşuna yaxşı-yaxşı bax!

Əyri dimdiklidir, çox iti caynaq!

Gündüz yuvasında yatıb, dincəlib,

Gecələr ov üçün həvəsə gəlib.

Ulayır, boş qalmış xarabalarda,

İnsan yaşamayan qaranlıq yerdə.

Ucadan səs salmır onun qanadı,

Şiçan ovlayandır, baykuşdur adı.”

Baykuş

“Gece kuşuna bak şöyle iyi iyi!

Eğri gagalıdır, çok keskin pençeli!

Gündüz yuvasında yatıp dinlenir,

Gece av için hevese gelir.

Ulur, boş kalmış harabelerde,

İnsanın yaşamadığı karanlık yerde.

Yüksekten ses çıkarmaz onun kanadı,

Fare avlayandır, baykuştur adı.”

(İsmailova ve diğçerleri, 2020, s. 37).

Doğanlar oldukça hızlı uçan, yırtıcı kuş türlerinden biridir. Birçok türü bulunan doğanlar etçil hayvanlardan biri olarak nitelendirilmişlerdir. “*Türk Dünyasından Çocuk*

Şiirleri” eserinde doğan ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerden Rəsul Rıza doğan temini ele almıştır.

Rəsul Rıza “*Laçın*” (Doğan) başlıklı çocuk şiirinde doğan kuşunun temel özelliklerinden bahsetmektedir. Şair bu kuşların etçil, keskin gözlü ve temelde ne için besletildiklerine değinmiştir.

Laçın

“Ətyeyən quşdur laçın,

İti görən gözü var.

Onu quş ovlamaqçın

Saxlayırlar ovçular.”

Doğan

“Etçil bir kuştur doğan,

Keskin gören gözü var.

Onu kuş avlamak için,

Besliyorlar avcılar.”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s. 37).

Güvercinler genellikle beyaz ve siyah renkleri olan gagalı kuş türlerinden biridir. Beyaz güvercinler barışı ve özgürlüğü simgeleyen hayvanlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde güvercin ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Rəsul Rıza güvercin temini ele almıştır.

Azeri şairi Rəsul Rıza “*Göyərçin*” (Güvercin) başlıklı şiirinde güvercinlerin yabani ve evcil türlerinin olduğundan, nelerle beslendiklerinden ve hangi renklere sahip olduklarından bahsetmiştir. Şair bu şiiriyle çocukların hayvanları tanımalarına olanak sağlamıştır.

Göyərçin

“Çöl quşudur göyərçin,

Əhli göyərçin də var.

Nə tapsa – darı, mərci,

Dənləyib yaşayırlar.

Qara, sarı, ağca var.

Göy, zolaq-zolağı var.

Gah uçur dəstə-dəstə,

Güvercin

“Yaban kuşudur güvercin,

Evcil güvercin de var.

Ne bulsa- darı, mercimek,

Gagalayıp yaşıyorlar.

Siyah, sarı, akşını var.

Gök rengi, çizgi çizgisi var.

Kâh uçar küme küme,

Gah qonurlar dam üstə.”

Kâh konar dam üstüne.”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.35).

İbibikler turuncu ve kahverengi tüyleri olan gagalı kuş türlerinden biridir. Ağaçların kovuğunda yaşayan bu kuşlar “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Rəsul Rıza ibibik temini ele almıştır.

Azeri şairi Rəsul Rıza “*Şanapipik*” (İbibik) başlıklı şiirinde ibibik kuşunun dış görünüşünün alacalı ve çizgili oluşundan, boyunun kısa ayaklarının ise küçük olduğundan bahsetmiştir. Resul Rıza devam eden dizelerde ise bu kuşu sadece uzaktan seyretmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Rəsul Rıza'nın bu şiiri çocukların hayvanları tanımaları ve hayvanlar ile ilgili kelime dağarcıklarının genişlemesine katkı sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

Şanapipik

İbibik

“Şanapipik, şanapipik!

“İbibik, ibibik!

Ala-bəzək, qara kirpik.

Alacalı, kara kirpik.

Üst-başı zolaq-zolaq,

Üstü başı çizgili çizgili,

Balaca boy, nazik ayaq.

Küçük boylu, nazik ayaklı.

Daraq kimi pipiyi var.

Tarak gibi ibiği var.

Gah cüt olur, gah tək olur,

Kâh çift olur, kâh tek olur,

Onu gendən görmək olur.”

Onu uzaktan görmek mümkün.”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s.35).

Kırlangıçlar öten, kanatlı ve küçük gagaları olan kuşlardır ve kırlangıçların bilinen en yaygın türleri ebabildir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kırlangıç ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Rəsul Rıza kırlangıç temini ele almıştır.

Rəsul Rıza “*Qaranquş*” (Kırlangıç) başlıklı şiirinde kırlangıç kuşunun kuyruğunu çatala benzetmiştir. Şair, devam eden dizelerde ise kırlangıcın göğüs kısmının beyaz oluşuna, kışın göç ettiğine ve yuva yaptıklarına değinmiştir.

Qaranquş

*“Haçaquyruq qaranquş,
Eyvanda yuva qurmuş.
Sinəsi bütün ağdır,
Yayda bizə qonaqdır.
Qışda çıxar səfərə:
Uzaq, isti ellərə.
Çör-çöpdən yuva qurur,
Üstünə suvaq vurur.”*

(İsmailova ve digərləri, 2020, s. 36).

Ördək türlerinden biri olan kuğular beyaz rəngli göz kısmında siyah tüyləri bulunan varlıklardır. Su yüzeyində salınaraq yüzen bu canlılar otçullardır. *“Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri”* eserində kuğu ele alınan temlərdən birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlərdən Nigar Rəfibəyli kuğu temini ele almışdır.

Nigar Rəfibəyli *“Qara Tüklü Qu Quşu”* (Siyah Tüylü Kuğu Kuşu) başlıklı şiirində bir kuğunun yavrularından və bu kuğuların boyunlarının uzunluğundan bəhs etmişdir. Şair davam edən dizelerde isə beyaz rəngli kuğuları gözəl, siyah rəngli kuğuları isə yakişikli olaraq nitələndirmişdir. Nigar kuğuların gözlərinin güzəlliyinə də dəğinərək çocukların kuğuları tanımlarına olanak sağlamışdır.

Qara Tüklü Qu Quşu

*“Qara tüklü qu quşunun,
Balası tünd qəhvəyidir.
Yanında vardır birisi,
Heç bilmirəm o nəyidir.*

Qu quşunun boynu uzun,

Kırlanğıç

*“Çatal kuyruklu kırlanğıç,
Balkonda yuva kurmuş.
Göğsü tamamen aktır,
Yazın bizdə konuktur.
Kışın çıxar səfərə:
Uzak, sıcak ellere.
Çer çöptən yuva kurar,
Üstünə də siva yapar.”*

Siyah Tüylü Kuğu

*“Siyah tüylü kuğunun,
Yavrusu koyu kahverengidir.
Yanında var birisi,
Hiç bilmem o nəyidir.*

Kuğunun boynu upuzun,

*Dimdiği də qıpqırmızı,
O dalınca üzənlər də,
Ya oğludur ya da qızı.*

*İbiği de kıpkırmızı,
Onun arkasında yüzenlər de,
Ya oğludur ya kızı.*

*Qu quşunun ağı gözəl,
Qarası da yaraşlıqlı,
Onun boynu nə göyçəkdir,
Gözləri də – nə işıqlı!..”*

*Kuşunun beyazı güzeldir,
Siyahı da yakışıqlı,
Onun boynu ne güzeldir,
Gözləri de ne işıqlı!”*

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s. 37).

Serçələr kahverengine sahip oldukça küçük kuş türlerinden biridir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde serçeler ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Rəsul Rıza serçe temini ele almıştır.

Rəsul Rıza “*Sərçə*” (Serçe) başlıklı şiirinin ilk dizesine “*Bahsedeyim size serçeden.*” şeklinde başlamakta ve şiirinin devamında serçelerin temel özelliklerinden bahsetmektedir. Şair, şiirin devamında serçelerin bulunduğu yerlerden göç etmediklerine ve bu kuşların aile üyelerinin temel özelliklerinin neler olduğuna değinmiştir. Şiirde serçelerin “cik cik” şeklinde öttüklerine dikkat çeken şair çocukların hayvanların çıkardıkları sesler konusunda bilgi sahibi olmalarına olanak sağlamıştır.

Sərçə

*“Sizə deyim sərçədən,
Yuvasındadır yaz, qış.
Ayrılmayır vətəndən,
Ya qar olsun, ya yağış.
Qara döşlü – atadır,
Boz rənglisi – anadır.
Yuvaları var kiçik,*

Serçe

*“Size bahsedeyim serçeden
Yuvasındadır yaz, kış.
Ayrılmaz vatanından,
İster kar olsun ister yağış.
Göğsü kara olan babadır,
Boz renkli olanı anadır.
Yuvaları var küçük,*

Balaalrı var cik-cik.

Yem axtarı gəzirlər,

Hey tullana-tullana.

Gah ağaca qonurlar,

Gah çıxırlar eyvana.

Uçan zaman pırhapır,

Qnadları çırpınır.”

Yavruları var cik cik.

Yem arayıp gezerler,

Hem de zıplaya zıplaya.

Kâh ağaca konarlar,

Kâh çıkarlar balkona.

Uçtukları zaman pır pır,

Kanatları çırpınır”

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s. 36).

Tavuklar evcilleştirilmiş kuş türlerindedir. İnsanlar tavukların etlerinden ve yumurtalarından faydalanmaktadırlar. Bu açıdan tavuklar insanların hayatında önemli bir rol oynamaktadır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde tavuk ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerden Rəsul Rıza tavuk temini ele almıştır.

Azeri şair Rəsul Rıza “*Qaratoyuq*” (Karatavuk) başlıklı şiirinde tavuğun bulunduğu diyarlardan asla gitmek istemediğine, çok hızlı uçtuğuna, kanatlarının kuvvetli olduğuna değinmiştir. Ayrıca kişileştirme sanatına da başvuran şair karatavuğun ağzından bulunduğu yeri çok sevdiğini dile getirmiştir.

Qaratoyuq

“Bu kiçik kuş qaratoyuq.

İsti olsun, ya da soyuq,

Bu bağlardan getməz uzaq,

Koldan-kola tullanacaq.

Qanatlari qüvvətlidir,

Uçuşu da sürətlidir.

Uçan zaman deyir: - Cik-cik

Bu yerləri bəyənmişik.”

Karatavuk

“Bu küçük kuş karatavuk.

İster sıcak olsun ister soğuk,

Bu bağlardan gitmez uzak,

Çalidan çalıya uçacak.

Kanatları kuvvetlidir,

Uçuşu da sürətlidir.

Uçtuğu zaman der: - Cik cik,

Bu yerleri çok beğendik.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.35).

Koyunun yavrusuna kuzu denilmektedir. Kuzu memeli, beyaz tüylü ve otçul bir hayvandır. İnsanlar kuzuların etlerinden yararlanmışlardır. Hayvancılık Türk dünyası için önemli bir ekonomik geçim kaynağıdır ve Türkler tarafından besi hayvancılığı yapılmaktadır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kuzu ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Alıkul Osmanov kuzu temini ele almıştır.

Kırgız şairi Alıkul Osmanov “*Cetim Kozu*” (Yetim Kuzu) başlıklı şiirinde bir kuzu ve bir insanı soru cevap yoluyla konuşturmuştur. Şair kişileştirme sanatını kullanarak kuzuya odun toplatmış ve evinde misafir ağırlatmıştır. Şiirin son dizelerinde kuzunun yetim olma nedeninin kurdun zalimliğinden kaynaklandığına değinen şair, kuzunun ağzından zalimlerin “cezasız” kalmayacağını da dile getirmiştir. Bu şiirde kişileştirilen kuzu aracılığıyla çocuklara adalet ve hakkını gözetme kavramlarının bilinci aşılanmıştır.

Cetim Kozu

“*Cetim kozu, cetim kozu,*

Söz surayın toktoçu: Kayda barasın?

- *Otung.*

- *Otundu ne kılasın?*

- *Kamir cuurup nan kilam.*

- *Nandı ne kılasın?*

- *Meyman bolup ketsin dep,*

Üyüme sottu çakıram.

- *Sottu çakırıp ne kılasın?*

- *Atam menen enemdi*

Soyup cegen berendi

Sottobogon nemeni

Yetim kuzu

“*Yetim kuzu, yetim kuzu,*

Nereye gidiyorsun?

Odun almaya.

Onu ne yapacaksın?

Hamurdan ekmek yaparım.

Ekmeği ne yapacaksın?

Olsun benim misafirim,

Hâkimi eve çağıracağım.

Hâkimi ne yapacaksın?

Babamla anamı kesip yiyen

Kurt ne oldu diye soracağım

Ona ceza vermeyeni

Uyat kılıp kızartam.”

Rezil edip, utandıracağım.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.159).

Atın yavrusuna tay denilmektedir. Taylar sevimliliğinden dolayı insanların dikkatini çekmişlerdir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde tay ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Özbek şairlerinden Abid Resul tay temini ele almıştır.

Özbek şairlerinden Abid Resul “*Toychog ‘im*” (Taycığım) başlıklı şiirinde tayın kişnemesinden, otlaklarda gezinmesinden, yelesinin büyüklüğünden, güçlülüğünden ve güneş sarısı renginden bahsetmiştir. Dizelerin devamında tayın alnında beyaz bir nokta olduğundan ve bir yaşına yeni bastığından bahseden şair, babasının hızıyla yarış kazandığına da değinmiştir.

Toychog'im

“Kishnab turar toychog ‘im,

Yashnab turar toychog ‘im.

Yashil o ‘tloq qo ‘ynida,

Quyuyq yoli bo ‘ynida.

Yag ‘rini sillik, tarang,

Bo ‘ydoor, pishiq, oftob rang.

Peshonasi oq qashqa,

Endi kirdi bir yoshga.

Otasi yo ‘rg ‘a — chaqqon,

Poygada yutib chiqqan,

Onasining qimizi,

Yuzni qilib qirmizi.

Kuldirib bir qishloqni,

Shod etgan do ‘st-o ‘rtoqni.

Taycığım

“Kişneyip durur taycığım,

Eğlenip durur taycığım.

Yeşil otlak koynunda,

Gür yelesi boynunda.

Yağırı parlak, sımsıkı,

Boylu, sağlam, güneş sarısı.

Alnında beyaz nokta,

Yeni girdi bir yaşına.

Babası çevik, hızlı,

Yarışmayı kazandı;

Annesinin kımızı,

Yüzü yapar kırmızı.

Güldürerek bir köyü,

Mutlu etti eşi dostu.

O 'zimda yo 'q ko 'nglim chog',

Qo 'shiqlarim sho 'x-yangroq:

Jon toychog 'im o 'sa qol,

Ota-bobong kasbin ol —

Deb yollarin tarayman,

Ertayu kech qarayman.”

Son derece gönlüm rahat,

Türkülerim canlı, oynak:

“Can taycığım, büyüyüver,

Anne babanın hünerini al.”

Deyip yelederini tararım,

Gece gündüz bakarım.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.195).

Yırtıcı hayvanlardan biri olan tilki yabancı bir hayvandır ve bu hayvan avlanarak yaşamını sürdürmektedir. Tilkiler çocuk edebiyatı eserlerinde kurnazlıklarıyla ön plana çıkmışlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde tilki ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairi Ahmet Baytursınulı tilki temini ele almıştır.

Ahmet Baytursınulı “*Aristan, Kiyik, Tülki*” (Aslan, Geyik ve Tilki) başlıklı şiirinde bir aslan ve bir tilkiden bahsetmiştir. Şiirde bir aslan, bir geyiği avlamak için peşinden koşmakta ve geyik derin bir çukurla karşılaşmaktadır. Bu durumda geyik çukuru bir çırpıda geçerken aslan ise tereddüt ederek çukurun başında beklemektedir. Bunun üzerine tilki aslanı överek onu uçurumdan atlamaya ikna etmiştir ve uçurumdan atlayan aslan canından olmuştur. Tilki aslanı yiyerek bir ay boyunca avlanmaya ihtiyaç duymadan yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. Aslan ava giderken avlanan taraf olmuştur. Bu şiirde tilkinin kurnazlığı ön plana çıkarılmış ve tilkiler zeki canlılar olarak ele alınmıştır.

Aristan, Kiyik Häm Tülki

“...Tübine jardiñ qulap öldi Aristan.

Tülki-ekeñ qulap ölgen dosin kördi,

Aqirin oyğa tüsip, jaqin keldi.

Atawsız süygen dosin tastasin ba,

Sol jerde keşikpey-aq asın berdi.

Aslan, Geyik ve Tilki

“Çukur dibine düşüp öldü aslan,

Tilki, düşüp ölen arkadaşını gördü.

Düşünerek yavaşça yaklaştı.

Öylece bıraksın mı sevdiği arkadaşını,

Orada gecikmeden yemeğini verdi.

*Öltirip dosin aldap Tülki buzıq,
Jep jadır ölisimen etin buzıp.
Bir ayday azıq etip Tülki jatti,
Süyegin jan dosiniñ taza müjip.”*

*Yaramaz tilki, arkadaşını öldürdü,
Yiyor etini parçalayarak,
Tilki, bir ay kadar azık etti,
Sevdiği arkadaşının kemiğini kemirip.”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.82).

3.4.6. Tabiat Temi

Doğa kelimesinin eş anlamı olan tabiat canlıların yaşamı için oldukça önemlidir. Doğada milyonlarca canlı yaşamaktadır. Canlıların yaşamı için bu derece önemli olan tabiat “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temleden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Türkmen şairlerinden Hemra Şirov tabiat temini ele almıştır.

Türkmen şairi Hemra Şirov “*Yaşıl Kitap*” (Yeşil Kitap) başlıklı şiirinde tabiatı yeşil bir kitaba benzetmiştir ve insanların tabiatın tadını çıkarmaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Şirov devam eden dizelerde ise tabiatın yer ve gök arasında bulunduğu, insanın tabiata kulak verdiğiğinde tabiatın kendilerine güzel ve iyi şeyler söylediğine dikkat çekmiştir.

Yaşıl Kitap

Tebigat – bir Yaşıl kitap,
Hezil ediñ sınılap,
Okap!
Ovadan ol,
Yaylıp yadır
Yer hem asman arasında.
Gulak goysan,
Gürrüñ berer
Gatı kân zat barasında...

Yeşil Kitap

Tabiat, bir yeşil kitap.
Tadını çıkarın bakıp
Okuyup!
Güzeldir o,
Yaylıp yatar,
Yer ile gök arasında.
Kulak versen,
Konuşur
İyi ve güzel şeyler hakkında...

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.252).

3.4.7. Yağmur ve Kar Temi

Kar kış mevsiminde görülen bir hava olayıdır. Karlar beyaz renkli, ince yapılı ve çeşitli şekilleri bulunan buzlardır. Hafif bir yapıya sahip olan karlar kış mevsiminin temel simgelerinden biridir. Karların yağması çocuklar tarafından sevilen bir hava olayı olarak algılanmıştır. Çocuklar kış mevsiminde karın yağmasıyla kar topu oynayarak kardan adam yaparak karın keyfini çıkarmışlardır. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kar ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden Saparğali Beğalin, Kırgız şairlerinden Toktosun Samudinov, Türkmen şairlerinden ise Azat Rahmanov kar temini ele almıştır.

Kazak şairi Saparğali Beğalin “*Aqşa Qar*” (Appak Kar) başlıklı şiirinde karın yağmasıyla beraber toprağın beyaz bir örtüyle kaplandığına değinerek bu yeri kaplayan karı ipeğe benzetmiştir. Beğalin şiirinin devamında ise karı pamuğa benzetmiş ve karla kaplanan bir ormana değinmiştir. Şair bu şiiriyle karı çeşitli nesnelere benzeterek çocukların çevrelerindeki nesnelere ilişki kurmalarına olanak sağlamıştır.

Aqşa Qar

“...*Aqşa qar jawip aşılıp,*
Jaynadı möldir kök aspan.
Şuğılası qarğa şaşılıp,
Kün älemge nur şaşqan.
Qardan körpe jamılıp,
Bürkendi torğın qara jer.
Ulpağa orman malınıp,
Solqıldar butaq, esse jel...”

Appak Kar

“...*Beyaz kar yağıp hava açılınca,*
Parladı aydınlık gökyüzü.
Işığı kar üstüne yayılıp,
Güneş, yer yüzüne nur saçıyor.
Kardan yorgan örtünüp,
Büründü ipeğe kara yer.
Pamukla orman kaplanıp,
Titrer dal, esse rüzgâr...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.98).

Kırgız şairi Toktosun Samudinov “*Kışkı Kıyaldar*” (Kışın Hayaller) başlıklı şiirinde kar yağışını beyaz arılara benzeterek karı kişileştirmiş ve merhamet sahibi bir varlık olarak nitelendirmiştir. Toktosun, dizelerinin devamında karın belli bir süre sonra

yerini ilkbahara bıraktığına ve kar yağışlarının sanatın çeşitli dallarına konu olduğuna dikkat çekmiştir.

Kışkı Kıyaldar

*“Uçkanday appak aarılar,
Uyulgup çerge caadı kar.
Kasiyet anda, küç anda
Zamatta coktu bar kılar.*

*Ak kayıñ espeyt dabışın,
Sanaasın aytsak-al uzun...
Keeçegi boydon kötörböyt
İynine tüşkön şalısn.*

*Ümütü anı taştabas,
Kayrılıp keleer başka caz.
Sürötkö, ırğa meltirer,
Oy toogo caygan ak kagaz.*

*Uşunday kıyın kışta men,
Oylorgo türkün tuş kelem,
Boroongo boşop buyukpa,
Kaydasıñ, kurbum, izdegen?”*

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.177).

Kışın Hayaller

*“Uçar gibi beyaz arılar
Uçuşup yere yağdı kar
Merhamet onda, güç onda
Bir anda yoktan var eder.*

*Ak kayın çıkarmıyor sesini
Derdini söylersek çok uzun...
Kaldırmadı dünden beri
Omuzuna düşen şalını.*

*Umudu onu bırakmaz,
Geri gelir başka ilkbahar.
Resme, şiire konu olur,
Dağa tepeye yayılan kar.*

*Böyle zor kış gününde,
Türlü düşünceye dalarım.
Rüzgârda, karda kaybolma,
Neredesin aradığım dostum?”*

Türkmen şairi Azat Rahmanov ise “*Gar*” (Kar) başlıklı şiirinde karın yeryüzünde süzülüşünü kelebeğin uçuşuna benzetmiştir. Şair bu benzetmeyle şiirselliği arttırarak

çocukların duygu dünyalarına seslenmiştir. Rahmanov, devam eden dizelerinde ise yere serpilen karlara değinirken karların yerle bütünleştiğine vurgu yapmıştır. Karın insan gibi uyuduğuna değinen Rahmanov, karı kişileştirmiştir.

Gar

“Gar geldi gökden,

Gaymalap, gayyp.

Kebelek ýaly

Ganaty ýaýyp.

Yadan deý ýolda,

Gar ýerde ýatyp.

Görýärdi düýşi,

Çuň uka batyp.

Turanok häli,

Üç günden bäri.

Gujaklap ýatyr,

Mukaddes ýeri.”

Kar

“Kar geldi gökten,

Döne döne, uçup

Kelebek gibi

Kanat çırpıp.

Yorulmuş gibi yolda,

Kar yere yatmış.

Görüyordu düş,

Derin uykuya dalıp.

Kalkamıyor şimdi,

Üç günden beri.

Kucaklayıp yatıyor,

Mukaddes yeri.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.233).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde kar temiyile alakalı şiirler incelendiğinde kar; Kazakistan edebiyatında beyazlığı yönüyle ipeğe ve pamuğa, Kırgızistan edebiyatında arılara ve merhamet sahibi bir insana, Türkmenistan edebiyatında ise kelebeğe benzetilmiştir. Türk dünyasında kar temi ele alınırken çeşitli varlıklar ve nesnelere ilişki kurulmuştur ve kar yağışı Türk dünyası için önemli bir hava olayı olarak ön plana çıkarılmıştır.

Yağmur gökyüzünden düşen su damlacıkları olarak nitelendirilmektedir. Yağmurlar insanların, hayvanların ve bitkilerin yaşamını devam ettirmelerine olanak

sağlayan hava olaylarından biridir. Türk dünyasında bereketle özdeşleştirilen yağmur canlıların yaşamı için büyük bir öneme sahiptir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde yağmur ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kırgız şairlerinden Turar Kocomberdiev yağmur temini ele almıştır.

Turar Kocomberdiev “*Cazgı Nöşördö*” (Bahar Yağmuru) başlıklı şiirinde yağın yağmurda ıslanmamak için ağaçların altına sığınan çocuklardan, yağmurun bereket getirdiğinden ve yazın yağın yağmurların ekinleri olgunlaştırdığından bahsetmiştir. Kocomberdiev, yağmuru bereket getirdiğinden altına benzetmiştir.

Cazgı Nöşördö

“Calbıraktar şabırıp,

Camgır kuydu dabırıp.

Üy-üylördön caş baldar

Çurkap çıktı cabırıp.

Boyun cölöp terekke,

Çoñ atabız Tölökö:

-Tögül altın, tögül!-deyt,-

Tögül elge bereke!

Camgır suusun koluna

Tosup alıp Karakız:

-Altın emes, bu suu,-deyt,-

Mına ata karanız.

Bul camgırdın küçünön

Küz bolsunçu Karakız.

Bahar Yağmuru

“Sırılsıklam yaprak,

Çiselemiş yağmur.

Evlerinden koşarak

Çıktılar çocuklar.

Yaslanarak ağaca,

Büyük dede Töleke.

Dökül dedi, altın dökül,

Halka bereket ol, dökül.

Yağmur suyunu elinde

Biriktirdi Karakız.

Altın değil, bu su, dedi

İşte baksana dede.

Bu yağmurun gücü,

Güz gelince Karakız.

Altın danduu buudaydı

Altın başaklı buğdayı

Toodoy cıyıp alabız.”

Dağ gibi toplarız.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.178).

3.4.8. Zaman Temi

Temmuz yaz aylarından biridir ve insanlar tarafından sıcak aylardan biri olarak nitelendirilmiştir. Bu ay çiftçilerin ekin faaliyetlerini sürdürdüğü aylardan biridir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde temmuz ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden İlyas Jansügirov temmuz temini ele almıştır.

Kazak şairlerinden İlyas Jansügirov “*Jazğı Şilde*” (Yaz Mevsiminde Temmuz) başlıklı şiirinde yaz aylarından biri olan temmuz ayına değinmiştir. Jansügirov bu ayı “temmuzum” şeklinde benimsemiştir. Şair devam eden dizelerde çeşitli bitkilerden ve hayvanlardan bahsetmiştir. Şair bu şiiriyle temmuz ayında yaşanan gelişmelere de yer vererek çocukların bu aya dair bilgi birikimlerine katkı sağlamıştır.

Jazğı Şilde

Yaz Mevsiminde Temmuz

“Oy, balalar, balalar!

“Hey çocuklar çocuklar!

Şildem-şildem, şilde ayım.

Temmuzum temmuzum temmuz ayım.

Şırlap torğay kün sayın.

Öter durur serçe her gün.

Şubar ala şeşekter,

Rengarenk çiçekler,

Şıwdalangın kök şöpter,

Hışırdayan yeşillikler,

Japıraqtar jalpaydı.

Genişler yapraklar.

Jas qozılar marqaydı.

Meleyen taze kuzular.

Uştı kökek quwalay.

Uçtu guguk kuşu.

Sayda pisti tañquwray.

Vadide olğunlaştı böğürtlen.

Qurt, irimşik qaynaldı.

Kurut, peynir kaynatılır.

Qulindar da baylandı.

Taylar da çoğalır.

Näyim-näyim bawirsaq.

Çeşit çeşit pişi, börek.

Ağın suwğa şomilsaq.”

Akan suda çimsek.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.93).

3.4.9. Mevsimler ile İlgili Temler

3.4.9.1. İlkbahar

İlkbahar mart ve mayıs ayları arasında kalan süreci kapsayan bir mevsimdir. İlkbahar mevsiminde doğa canlanarak insanlara en güzel imkanlarını sunmuştur. Bu mevsimde ağaçların yaprakları yeşillenmekte, çiçekler açmakta, hayvanlar yavrulamaya başlamaktadır. İlkbahar mevsimi her anlamda tazelenmeyi ifade etmiştir. Bu mevsim edebiyatta çeşitli eserlere konu olmuştur. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ilkbahar ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Hüseyin Cavid ve Əhməd Cavad, Kazak şairlerinden Ötebay Turmanjanov ve İbray Altın Sarın, Kıbrıs şairlerinden Şinasi Tekman ve Hüseyin İrkad, Özbek şairlerinden ise Kuddüs Muhammedi ve Tursunbay Adaşbayev ilkbahar temini ele almıştır.

Azeri şairi Hüseyin Cavid “*İlkbahar*” başlıklı şiirinde baharın gelişiyle çiçeklerin, böceklerin ve kuşların etrafa canlılık kattığına, insanların kötü ruh hallerinden çıktıklarına değinmiştir. Şair doğanın yeşermesi ve çiçeklerin açmasıyla etrafın renk cümbüşüne dönüştüğünü dile getirmiştir. Cavid devam eden dizelerde ise çobanlardan, kuzulardan, okula giden insanlardan ve bu insanların baharda neşeli olduklarından bahsetmiştir.

İlk Bahar

“Bahar, bahar gəlmiş, yenə ilk bahar;

Güllər, çiçəklər gülər, quşlar oynar.

Göyün altın saçlı qızı nur saçar,

İnsanların tutqun gönlünü açar.

Dağlar, çəmənələr geyinir al, yaşıl,

Yerlər, göylər parıldar ışıllı ışıllı.

Bülbüllər ötüşür, cəh-cəh vururlar,

Güllüklərdə düyün, dərnək qururlar.

İlkbahar

“Bahar, bahar gəlmiş yine, ilkbahar;

Güller, çiçekler güler, kuşlar oynar.

Göğün altın saçlı kızı nurlar saçar,

İnsanların hüznünlü gönlünü açar.

Dağlar, bayırlar giyinir al, yeşil,

Yerler, gökler parıldar ışıllı ışıllı.

Bülbüller ötüşür, şarkı söylerler,

Çiçekliklerde düğün dernek kururlar,

*Sevgili bir çoban, on bir yaşında,
Düdük çalar, akar sular başında.
Ətrafında qoyun, quzu hoplaşır,
Oynar, qoşar, mələr, yenə toplaşır.
Bir yanda bir dul qadın ağır-ağır,
Xəstə yavrusunu öpüb oynadır.
Bir yanda məktəbli bir çox qız oğlan
Oynaşır, oquşur hər bir ağızdan.
Əl-ələ, qol-qola şadan olurlar,
Haqqın qüdrətinə heyran olurlar.”*
(İsmailova ve digərleri, 2020, s.31).

*Sevimli bir çoban, on bir yaşında,
Kaval çalar akarsuyun başında.
Etrafında koyun, kuzu hoplaşır,
Oynar, koşar, meler, yine toplaşır.
Bir yanda bir dul kadın ağır ağır,
Hasta yavrusunu öpüp oynadır.
Bir yanda okullu pek çok kız, oğlan,
Oynanıp, okurlar hep bir ağızdan.
El ele, kol kola mutlu olurlar,
Hakk'ın kudretine hayran olurlar.”*

Bir digər Azeri şairi Əhməd Cavad isə “*Balalarım*” (Çocuklarım) başlıklı şiirində baharın gəlişiyə doğanın yeniləndiyindən bəhsetmişdir. “Çıksın kefenden təbiət.” ifadəsiylə kefen və kış mevsimi arasında bir əlgi kuran şair, davam edən dizelerde isə bahar yağmurlarına deyinmişdir. Cavad baharı mevsimlərin gülü olaraq nitələndirmişdir. Her kıtanın son iki dizesində “Gəldi bahar güle güle/ Oldu bahar güle güle” ifadələrini kullanan şair, şiirsəlliği arttıraraq şiirin çocuklar tərəfindən əlgiylə okunmasına olanak sağlamışdır.

Balalarım

*“Aydın olsun gözləriniz,
Gəldi bahar gülə-gülə!
Gədər qışdan qalmaz bir iz,
Gəldi bahar gülə-gülə!
Oldu bahar gülə-gülə!
Çıksın kəfəndən təbiət,*

Çocuklarım

*“Aydın olsun gözleriniz,
Gəldi bahar güle güle!
Giden kıştan kalmaz bir iz,
Gəldi bahar güle güle!
Oldu bahar güle güle!
Çıksın kefenden təbiət,*

*Yaz yağışı böyük nemət.
Qoy olsun yer üzü cənnət,
Gəldi bahar gülə-gülə!
Oldu bahar gülə-gülə!*

*Bahar yağmuru böyük nimet.
Bırak olsun yeryüzü cennet,
Geldi bahar güle güle,
Oldu bahar güle güle.*

... "Yaman günün ömrü azdır"

... "Kötü günün ömrü azdır"

Mövsimlərin gülü yazdır,

Mevsimlərin gülü bahardır,

Oldu bahar gülə-gülə!

Oldu bahar güle güle!

Gəldi bahar gülə-gülə!"

Geldi bahar güle güle!"

(İsmailova ve digərləri, 2020, s.32).

Kazak şairi İbray Altınсарın "Jaz" (Yaz) başlıklı şiirində ilkbahar temini ele almıştır. Şair şiirində yazın yaklaşmasına doğru yani ilkbaharda yağın yağmurlardan, kar sularının erimesinden, gece gündüz eşitliğinden bahsetmiştir. Altınсарın devam eden dizelerde ise gökyüzündeki güneşten dolayı canlıların sevindiğine ve hareketlendiğine değinmiştir.

Jaz

Yaz

*"Säwirde köteriler raxmet tuwi,
Köriner kök jüzinde qaz ben quwi.
Kökten jañbir, tawlardan suwlar jürip,
Jayılar jer jüzine qardıñ suwi...
Uşpaqtıñ bir säwlesi jerge tüsip,
Ösirer jerden şöpti nurdıñ buwi.
Jaqındar Qudayımnıñ kökten küni,
Teñ bolar jarlıqpenen kün men tüni.
Aspannan raqimmenen kün töngende,*

*"Nisan'da kaldırılır rahmet sancağı...
Gök yüzünde görünür kaz ve kuğu,
Gökten yağmur, dağlardan sular akar,
Yayılır yer yüzüne karın suyu...
Cennetin ışığı yere inip:
Büyütür yerden birçok şeyi nur buharı.
Yaklaşır gökten Allah'ın güneşi,
Fermanla eşitleşir gündüz-gece,
Gökten merhametle güneş inerken,*

Quwanip qıbırlaydı inis-jini... ”

Sevinerek kımıldar tüm canlı... ”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.69).

Kazak şair Ötebay Turmanjanov “*Köktem Keldi Gül Alıp*” (Bahar Geldi Gül Alıp) başlıklı şiirinde “Hey çocuklar!” diyerek küçük okurlarına seslenerek baharın gelip gül, kuşların ise şiir aldığına değinmiştir. Turmanjanov baharı anlamamız için koşmamız ve kırlarda gezinmemiz gerektiğine vurgu yapmıştır.

Köktem Keldi Gül Alıp

“Balalar-aw, balalar!

Şaqradı dalalar.

Köktem keldi gül alıp,

Qustar keldi jir alıp.

Qos bilekti sibanıp,

Jügireyik quwanıp.

Qır basına şığayıq,

Köktem tilin uğayıq.

Qızğaldaqtı tereyik,

Terip üyge keleyik.”

Bahar Geldi Gül Alıp

“Hey çocuklar, çocuklar!

Çağırıyor bozkırlar.

Bahar geldi gül alıp,

Kuşlar geldi şiir alıp

Paçaları sıvayıp,

Koşalım neşeyle.

Kır başına çıkalım

Baharın dilini anlayalım.

Laleyi toplayalım

Toplayıp eve getirelim.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.96).

Kıbrıslı şairlerden Şinasi Tekman “*İlkbahar*” başlıklı şiirinde ilkbaharın kendisi için neleri çağrıştırdığına değinmiştir. Şiirde ele alınan ilkbahar şaire rengi, yaprağı, çiçeği, ağacı ve aşkı çağrıştırmıştır. Tekman devam eden dizelerde ise ilkbaharın gelmesiyle beraber doğada yaşanan değişikliklere değinmiştir. Şair doğanın yeşillenmesinin ilkbaharın geldiğini kanıtlayan en temel unsur olduğuna dikkat çekmiştir. Tekman bu şiiriyle çocukların mevsimler ve doğadaki bitkilere karşı bilgilenmelerine olanak sağlamıştır.

İlkbahar

“İlkbahar demek,

Renk demek, yaprak demek
Çiçek demek, ağaç demek.
Neşe demek, aşk demek.
Gelince ilkbahar,
Çiçekler açar,
Yapraklanır ağaçlar,
Yeşerir ovalar.
İlkbaharın süsü,
Yerin yeşil örtüsü,
Ağaçlar, çimenlerdir.
Baharın geldiğini gösterir,
Yeşil yapraklar, çimenler,
Bunlar olmazsa eğer,
Nasıl anlarız baharın geldiğini,
İlkbahar olduğunu.
İlkbahar demek:
Çayır demek, çimen demek;
Bağ demek, bahçe demek;” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.108).

Bir diğer Kıbrıslı şair Hüseyin İrkad ise “*Baharım Nerede*” başlıklı şiirinde baharın gelmesiyle badem ağaçlarının çiçek açtığına ve karanfillerin kokular saçtığına değinmiştir. Devam eden dizelerde ise konuyu kendine getiren şair, üzüntülü olduğunu dile getirerek kışın kendisi için bitmediğine vurgu yapmıştır.

Baharım Nerede

“Bahar geldi bademler çiçek açtı,
Karanfil boynu kınldı koku saçtı;

Bizde gördüğün yağmur değil yaştı,

Karlıdır bizde dağlar kış bitmedi...” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.135).

Özbek şairi Kuddüs Muhammedi “*Bahor Keldi*” (Bahar Geldi) başlıklı şiirinde her yerde bir değişim olduğundan bahsederek baharın gelişiyle kışın gittiğine, karların eridiğine, doğaya canlılık ve yaşam belirtisi geldiğine vurgu yapmıştır. Muhammedi devam eden dizelerde ise baharda meyve ağaçlarının çiçek açtığından ve insanların sürekli çalıştıklarından bahsetmiştir. Şair baharı “emek baharı” olarak nitelendirerek insanların bahar mevsiminde yapmış oldukları işlere atıfta bulunmuştur.

Bahor Keldi

“...Har narsada o ‘zgarish,

Erib, oqib, jo'nar qish,

Har yonda yashnar turmush,

O'rik gulladi kumush,

Mehnat bahori keldi.

Bezanar lager' bog'i...”

Bahar Geldi

“...Her şeyde bir değişim,

Eriyip, akıp gider kış.

Her yanda uyanır yaşam,

Kayıtı gümüş çiçek verdi,

Emek baharı geldi.

Bezenir konak bağı...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.190).

Özbek şairi Tursunbay Adaşbayev ise “*Bahor Kelgach*” (Bahar Gelince) başlıklı şiirinde kışın yağın karların erimesiyle beraber güneşin açtığına, etrafa nane kokularının yayıldığına, şimşeklerin çaktığına ve çiçeklerinin yağmurlardan dolayı sellere kapıldığına değinmiştir. Şiirde sürekli olarak tekrar edilen “Bahar gelince” ifadesi şiirselliği arttırmaktadır. Bu açıdan Adaşbayev’in bu şiiri çocukların zihninde kalmasına ve kolay ezberlenebilir olmasına olanak sağlamıştır.

Bahor Kelgach

“Qish qorini supurdi,

Quyosh nurin ufurdi,

Yalpiz hidi gupurdi,

Bahor kelgach.

Bahar Gelince

“Kış karını süpürdü,

Güneş, ışığını saçtı,

Nane kokusu yayıldı,

Bahar gelince.

Chaqmoq ko'kda yong'oq chaqdi, *Şimşek gökte ceviz kırdı,*
Qizg'aldoqlar selda oqdi. *Gelincikler selde aktı.*
Quyosh yana kulib boqdi *Güneş yine gülüp baktı*
Bahor kelgach. *Bahar gelince.*
Qo'ziqorin terdik tog'da, *Mantar topladık dağda,*
Odil bormay qoldi dog'da, *Adil gelmeyip kaldı gamda,*
Biz qovurib yedik yog'da *Biz kızartıp yedik yağda*
Bahor kelgach. *Bahar gelince.*
Yalangoyoq qirda chopdik, *Yalınayak kırdı koştuk,*
Savat-savat «jag'-jag» topdik, *Sepetle “çobançantası” bulduk,*
Ikki tandir somsa yopdik, *İki tandır samsa pişirdik,*
Bahor kelgach.” *Bahar gelince.”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.207).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ilkbahar temiyile alakalı şiirler incelendiğinde ilkbahar; Azerbaycan, Kazakistan, Kıbrıs ve Özbekistan edebiyatlarında tabiatın yeşillendiği, bitkilerin çiçek açtığı, canlıların ise neşelendiği bir mevsim olarak ele alınmıştır.

3.4.9.2. Yaz

Yaz mevsimi haziran ve ağustos ayları arasında kalan süreci kapsamaktadır. Yaz mevsiminde meyveler olgunlaşarak hava şartları daha sıcak bir hal almıştır. Yaz mevsimi çiftçiler için oldukça önemli bir mevsimdir. Bu mevsimde ekilen ekinler olgunlaşmıştır. İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan yaz mevsimi “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Kazak şairlerinden İbray Altınşarin, Seyfullin ve İlyas Jansügirov yaz temini ele almışlardır.

Kazak şairi Seyfullin “*Jıl Bası-Qarlığaç*” (Yılbaşı- Kırılacağı) başlıklı şiirinde yazın gelmesiyle doğanın yeşillenip tazelendiğinden, çiçeklerin açtığından ve yaz

yağmurlarının yağdığından bahsetmiştir. Seyfullin bu şiiriyle çocukların yaz mevsimi ile ilgili gelişmeleri ve olayları kavramalarına olanak sağlamıştır.

Jil Bası - Qarlığaş

“Ölip jatqan jer jüzine

Jaz kelgen soñjan kirdi.

Oyda, qırda jap - jasıl bop,

Jasarıp jer jañğırdı.

Jasıl jerge gülden örnek

Neşe türli sän kirdi.

Torğın kökten kök ala bult

Tökti gawhar jañbırdı...”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.90).

Yılbaşı - Kırlangıç

“Ölmüş yeryüzüne

Yaz gelince can girdi.

Ova da tepe de yemyeşil olup,

Güzelleşip yer tazelendi.

Yeşil yere gülden desen

Nice renklere büründü.

Mavi gökten mavi alaca bulut

Döktü cevher yağmuru...”

Kazak şairi İlyas Jansügirov “Jazğiturım” (Yaz Habercisi) başlıklı şiirinde ılık rüzgarları ve derelerden akan suları yazın habercisi olarak nitelendirmiştir. Jansügirov devam eden dizelerde ise yazın gelmesiyle halkın kışlıklardan göç ettiğine, koyunların sağıldığına, kuşların yuvalarını yaptıklarına ve tarlaların sürüldüğüne değinerek yazın gelişini neşeyle karşılamıştır.

Jazğiturım

“Oy, balalar, balalar!

Jill-jılı jel soqti,

Jilğalardan suw aqti.

Qañqıl-qañqıl qaz kepti,

Jer qaraydi: jaz kepti.

Jelkildeydi kök maysa.

Yazın Habercisi

“Her çocuklar, çocuklar!

Ilık ılık rüzgâr esti,

Derelerden su aktı.

Katar katar kaz geldi,

Yerler sesleniyor: yaz geldi.

Cennetleşti yeşillik

Jelindeydi mal jaysa.

Sütle dolar mal yaysa

Awil köşti qıstawdan,

Halk göçtü kışlaktan,

Äne, apamdar qoy sawğan,

Bak, büyükler koyun sağmış,

Qus uyasın tüzedi,

Kuş yuvasını düzenlemiş,

Tayımdı ağan küzedi.

Tayımı ağabeyim kaşağılamış.

El eşkisin qırqıptı.

Yurt keçisini kırkmuş.

Eginderin jirtştı.

Tarlayı sürmüş.

Oy, balalar, balalar.

Hey çocuklar, çocuklar

Oynalık ta külelik,”

Eğlenelim gülelim.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.92).

“*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde yaz temiyile alakalı şiirler incelendiğinde yaz; Kazakistan edebiyatında yağmurların yağıp doğanın yeşillendiği, canlıların iklim koşullarına göre barındıkları ve çiftçilerin ekinlerini ektiği bir mevsim olarak ele alınmıştır. Türk dünyasında yaz mevsimi tıpkı ilkbahar mevsimi gibi önemli bir mevsim olarak algılanmıştır.

3.4.9.3. Sonbahar

Sonbahar mevsimi eylül ve kasım ayları arasında kalan süreci kapsayan bir mevsimdir. Bu mevsime güz de denilmektedir. İlkbaharla yeşeren doğa, bu mevsimde kendini kışa hazırlamakta ve ağaçların yaprakları sararmaya, dökülmeye başlamaktadır. Sonbahar mevsiminde yağmurlar yağar, ekinler toplanır ve kuşlar sıcak iklimlere göç ederler. İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan sonbahar edebiyata da konu olmuştur. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde sonbahar ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Azeri şairlerinden Abdulla Şaiq, Kazak şairlerinden ise İlyas Jansügirov sonbahar temini ele almıştır.

Azeri şairi Abdulla Şaiq “*Payız*” (Sonbahar) başlıklı şiirinde sonbaharın gelişyle doğada oluşan değişimlere değinmiştir. Şaiq bu şiirinde sonbaharda çiçeklerin solduğundan, gece ve gündüz uzunluğundan, ağaçların yapraklarını döktüklerinden ve kuşların göç etmelerinden bahsetmiştir. Şair şiirinde kişileştirmelerden de yararlanarak

şiiresselliği arttırmış ve çocukların mevsimlerin gelişim sürecine dair bilinçlenmelerine olanak sağlamıştır.

Payız

*“Payız olur, əsir soyuq küləklər,
Solur dağda, çöldə əlvən çiçəklər.
Gecələr uzanır, günlər qısalır,
Göy üzünü qara buludlar alır.
Yağış yağır, duman çökür çöllərə
İnildəyir çayır, çəmən, dağ, dərə.
Ağaclarda nə meyvə var, nə yarpaq,
Bağ-bağçalar olmuş bütün çıl-çılpaq
Quşlar uçub dəstə-dəstə gedirlər,
İsti yerə köçüb, qışlaq edirlər.”*

(İsmailova ve diğərleri, 2020, s. 29).

Sonbahar

*“Sonbahar gelir, eser soğuk rüzgârlar,
Solar dağda, tarlada rengârenk çiçəklər.
Gecələr uzar, günlər qısalır,
Gökyüzünü kara bulutlar alır.
Yağmur yağar, sis çöker her yere,
İnler çayır, çimen, dağ, dere.
Ağaclarda ne meyvə var ne yarpaq,
Bağ bahçeler olmuş hep çırılçıplak.
Kuşlar uçub küme küme giderler,
Sıcak yerlere göçüb kışı geçirirler.”*

Kazak şairi İlyas Jansügirov “Küz” (Güz) başlıklı şiirinde sonbaharı kapalı hava şartlarından ötürü kül rengine benzetmiştir. Jansügirov, devam eden dizelerde ise yaprakların kurummasından, ekinlerin toplanmasından, koyunların yünlerinin kırılmasından ve bu yünlerin toplanarak elbise yapımında kullanılmasından bahsetmiştir. Şair sonbaharla beraber okulların da açılmaya başladığını belirterek çocukların bu mevsime dair ilgilerinin artmasına olanak sağlamıştır.

Küz

*“Qoñırqay küz bolıptı,
Quwrap japıraq solıptı
El eginin alıptı.
Aq üzikter jawıptı.
El küzekti şeşıptı,*

Güz

*“Kül renkli güz geldi.
Kurudu yapraklar solup.
Halk ekini topladı.
Kırağılar yağmaya başladı.
Halk, koyun kırmaya başladı,*

«Esepşi ayttı» desipti,
El mektebin kütipti.
Endi maya salipti,
El küzekke qonipti,
Qoyşu qoydı toğıttı.
Awıl küzem alipti,
Toqtışaq ton bitipti,
Oy, balalar, balalar,
Oynalıq ta külelik
Endi oquwğa kirelik.”

"Sayman söyledi" denildi,
Halk okulları bekliyor.
Şimdi ekin yığını toplandı,
Halk, kışlağa yerleşti,
Çoban koyunlar temizledi.
Köydekiler kırılan yünleri topladı
Topladıkları ile elbise yaptı,
Oy çocuklar, çocuklar
Oynayalım, gülelim
Artık okula gidelim.”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.92).

“Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri” eserinde sonbahar temiyile alakalı şiirler incelendiğinde sonbahar; Azerbaycan ve Kazakistan edebiyatında kötü hava koşulları, dökülen yapraklar ve kuşların göç ettiği bir mevsim olarak algılanmıştır. Sonbahar, Kazakistan edebiyatında okulların açıldığı ve çocukların neşeyle okullarına gittiği bir mevsim olarak algılandığından farklı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Türk dünyası için önemli mevsimlerden biri olan sonbahar şairlerce aynı doğrultularda algılanmıştır.

3.4.9.4. Kış

Kış mevsimi aralık ve şubat ayları arasında kalan süreci kapsayan bir mevsimdir. Kışın doğa tamamen canlılığını yitirerek yeryüzünü bembeyaz karlar kaplamaktadır. Kış mevsimi soğuk hava şartlarının hâkim olduğu bir mevsimdir. İnsan yaşamında önemli mevsimlerden biri olan kış mevsimi edebiyata da konu olmuştur. “Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri” eserinde kış ele alınan temlerden birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda KIRGIZ şairlerinden Süyünbay Eraliev kış temini ele almıştır.

KIRGIZ şairi Süyünbay Eraliev “Kış Keldi” (Kış Geldi) başlıklı şiirinde kışın gelişiyile soğukların arttığına, ağaçların rüzgârda savrulduğuna ve kar fırtınalarının yaşandığına değinmiştir. Şair bu şiiri vasıtasıyla çocukların kış mevsimi karşısında duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir. Süyünbay, çocukların karın yağmasıyla beraber

mutlu olan tek bireyler olduğuna dikkat çekerek futbolu geri planda tutup paten sporunu ön plana çıkarmıştır.

Kış Keldi

“Suuk tartıp, içirkentip,

Kış belgisi baykalat.

Cıpcılañaç tal-terekter,

Celge ırgalıp çaypalat.

Cılga menen koktulardan,

Ördöp kelet boz tuman.

Çıgıp turgan buu öndönüp,

Kışkı ayazdın oozunan.

A biz, baldar meyli-meyli,

Caasın erte kar deybiz.

Al antkeni kıştın dagı,

Cakşı cagı bar deybiz.

Futbol kalıp, azır bolso,

Konki butka bayladık.

Carışabız muz üstünde,

Kuştay sızıp aylanıp.”

(İsmailova, ve diğerleri, 2020, s.164).

Kış Geldi

“Geldi mi soğuk titretir,

Kış olduğunu hissettirir.

Çırılçıplak ağaçlar,

Rüzgârda ırgalanır.

Vadi ve ovalardan,

Çöküp gelir toz duman.

Süzülen buhar misali,

Kış ayazı ağzından.

Biz çocuklar seviniriz,

Kar erken yağsın isteriz.

Neden dersiniz, karlarla,

Mutlu olan yalnız bizleriz.

Futbol kalsın şimdi geri,

Giyelim patenleri.

Yarışalım buz üstünde

Süzülen kuşlar misali.”

3.5. Diğer Temler

Azeri şairi Əhməd Cavad “*Kölgəm ilə Ben*” (Gölgem ile ben) başlıklı şiirinde gölge temini ele almıştır. Gölge temi şair tarafından kendisinden bıķılan ve sürekli takip edinilmesinden rahatsızlık duyulan bir unsur olarak ele alınmıştır. şair tarafından kişileştirilen gölge bir insan gibi konuşturulmaktadır.

Kölgəm ilə mən

Bir gün bezdim, mən kölgəmə dedim ki

- Bəsdir daha, əl götür bir yaxamdan!

Gecə-gündüz işin-peşən yoxmudur?

Çəkilməzsən bir dəqiqə arxamdan.

Uf demərəm aylar-illər uzununu,

Mən görməsəm o mübarək üzünü!..

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.34).

Gölgem ile ben:

Bir gün bezdim, ben gölgeme dedim ki,

-Yeter daha, düş artık yakamdan!

Gece gündüz, işin gücün yok mudur?

Çekilmiyorsun bir dakika bile arkamdan.

Öf demem, aylar yıllar boyu,

Ben görmesem o mübarek yüzünü!..

Türkmen şairi Agageldi Allanazarov “*Enemin Äynegi*” (Annemin Gözlüğü) başlıklı şiirinde gözlük temini ele almıştır. Agageldi bu şiirinde bir çocuğun annesinin gözlüğünü taktığında keçeye kaķan iğneyi görebildiğinden, bu gözlükle keyfinin yerine geldiğinden, serçelerin büyüyerek insanın gözüne ördek ve kaz olarak görüldüğünden bahsetmektedir. şair bu şiiriyle nesnelere hangi işlevlerde kullanıldığına dikkat çekmiştir.

Enemin Äynegi

“*Enem canıñ äynegi*

Hayran eder hemmäni.

Tapsa bolyar, dakınsañ,

Keçä gaķan iñdäni.

Bu äynegi dakınsam,

Menin keypim saz bolyar.

Annemin Gözlüğü

“*Anam canın gözlüğü.*

Hayran eder herkesi.

Bulabilirsın takınsan,

Keçeye kaķan iğneyi.

Taksam bu gözlüğü,

Benim keyfim tam olur.

Serçelerem ulalyp,

Ördek bolyar, gaz bolyar...”

Serçeler de büyüyüp,

Ördek olur, kaz olur...”

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.257).

Türkmen şairi Azat Rahmanov “Sowgat” (Hediye) başlıklı şiirinde hediye temini ele almıştır. Rahmanov bu şiirinde Aynur denilen bir kıza hediye edilen bir gülden bahsetmektedir. Şiirde hediye edilen gül ağaçtan koparılmamış onun yerine bu gülün resmi hediye edilmiştir. Rahmanov şiirinin devam eden dizelerinde ise Aynur’un arkadaşının hediyesini çok beğendiğinden ve onu duvarına astığından bahsetmiştir.

Sowgat

“Dur güljagaz,

Gunça açyp.

Hoşboý ysy

Dünyä saçyp.

Aynurjygyň

Doglan günü.

Sowgat

Bersem,

Bolar güli.

Yok,

Bilmedim,

Güli ýolup.

Suratyny

Berdim alyp.

Beğendi ol,

Gujak açyp.

Hediye

“Dur, güller

Çiçek açmış.

Hoş kokuları

Dünyaya saçmış

Aynurcuğun

Doğum günü

Hediye

Versem

Olur gül

Yok

Koparmadım

Gülü

Resmini

Verdim alıp

Beğendi o

Kucak açıp

Ak diwardan

Beyaz duvara

Goydy asyp.”

Koydu asıp.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.234).

Kıbrıs şairi Hüseyin İrkad “*Dinlediğim Masallar*” başlıklı şiirinde masal temini ele almıştır. Şair bir çocuk ağzından çocukluğuna zenginlik katan şeyin ablasının anlattığı masallar olduğuna dikkat çekmiştir. Devam eden dizelerde ise masal kahramanlarından keloğlan prensler vb. şahsiyetlerin insanların isteklerini yerine getiren karakterler olduğuna değinen şair, bu çocuğun masal kahramanları vasıtasıyla çeşitli deneyimleri tatma fırsatı bulduğunu belirtmiştir.

Dinlediğim Masallar

“Çocukluğumun zenginliği

Abamın anlattığı masallardaydı

Kaf dağlarının arkasında

Hayallerin ötesindeki ülkelerde

Keloğlanlar prensler aşıklar

Şahmeranlar kocaman devler

Sevenlerin ve sevmesini bilenlerin

Dileklerini yerine getirirdi

Onlarla birlikte

Beyaz atların üstünde

Kurtarırdım nice dardaki insanları

Uykunun ağırlığı çökerken gözlerime

Böyle bir rüya düşlerdim

Büyüdüğümde...” (İsmailova ve diğeri, 2020, s.136).

Özbek şairi Abid Resul “*Mehmon Ulug*” (Misafir Yücedir) başlıklı şiirinde misafir temini ele almıştır. Şair eve gelen misafirlere karşı saygı gösterilip, ikramda

bulunulması gerektiğinden bahsetmekte devam eden dizelerde ise bu misafirlere karşı güler yüzlü, tatlı dilli olmamız gerektiğine vurgu yapmaktadır. Abid misafiri yüce insanlar olarak nitelendirmiştir.

Mehmon Ulug'

*“Mehmon kelsa hurmat qilib,
Assalomu-alaykum, de.
Dasturxon yoz, non ushatib,
Ol-ollashib o ‘zing ham ye.
Mehmon kelsa kulib kutgin,
Aslo-aslo qovoq uyma.
Dil ranjitar so ‘zlar qilib,
Xijolatga o ‘zing qo ‘yma!
Mehmonni kut, mehmon ulug',
Odamiylik ziynati - shu.
Eshik qoqib kelibdi u,
Obro ‘yingning qiymati shu.
Mehmon kelsa uy to ‘riga,
Yelib-yugur, dasturxon yoz!
Hol so'rashib, taom yedir,
Ko ‘rsat unga hurmat-e'zoz!”*

Misafir Yücedir

*“Misafir gelse hürmet edip
Es selamünaleyküm de.
Sofra kur, ekmek bölüp,
İkram edip kendin de ye.
Misafiri gülerek karşıla,
Kesinlikle surat asma.
Gönül kırıcı sözler edip
Kendini utandırma!
Misafir ağırla, o yücedir,
Bu, insanlık ziynetidir.
Kapıyı çalıp geliyor o,
Bu, itibarının kıymetidir.
Misafir gelince başköşeye
Koşuşturup sofra kur!
Hâlini sorup doyur karnını,
Göster ona hürmet, saygı!”*

(İsmailova ve diğerleri, 2020, s.194).

Kazak şairi Ahmet Baytursınlı “*Eginniñ Bastarı*” (Ekinin Başları) başlıklı şiirinde ön yargı temini ele almıştır. Şiirde baba ve oğlu ekin ekilmiş bir arazide gezmektedir. Arazide tüm başakların başı eğikken sadece bir başağın başının dik durması çocuğun dikkatini çekmiştir. Bunun sonucunda çocuk başını göğe kaldıran buğdayın herkesi küçümsediği kanısına varmıştır. Ancak durum tam tersidir. Bu

buğdayın tanelerinin olmayışı o buğdayın başının dik durmasına neden olmuştur. Şair şiirinin sonunda insanlara karşı ön yargılı olmamamız gerektiğini dile getirerek insanların dışarıdan gördükleri gibi olmadıklarına vurgu yapmıştır. Baytursınulı bu şiiriyle çocukların ahlak eğitimlerine katkı sağlamıştır.

Eginniñ Bastarı

*“Bir adam jas balasın janına aldı,
Ekewi sayran etip ketip qaldı.
Qıdırıp ärli-berli jürdi dağı,
Eginşi egin ekken jerge bardı.
Aralap är egindi qarap jürdi,
Kez edi pisip bolgan egin türli.
Bastarın dänge tolğan tömen salıp,
Biydaylar beyne tağzım etip turdı.
Jalğız-aq bir biyday tur kökke qarap,
Beyne bir jalğız özin köpke balap.
Balaniñ sol biydayğa közi tüsip,
Bilmekke ketti köñil jönin surap:
«Qubilip biydaylar tur basın salıp,
Jibergen mirza Quday nurğa qanıp.
«Äy, äke, muniñ mänin tüsindirşi,
Bir iske turmin özim qayran qalıp.
Bul Biyday köterip tur basın kökke,
Qaraydı şekireyip özi köpke.
Özine özgelерdi tengermeytin,
Sonşama bul biydaydıñ däni köp pe?»*

Ekinin Başları

*“Bir adam genç çocuğunu yanına alıp,
İkisi kendi keyfince dolaştı.
Oraya bura gidip gezdi etrafı,
Çiftçinin ekin ektiği yere gitti.
Her ekine göz attı gezerek,
Öyle ki farklı yetişen ekini gördü.
Başları dene ile dolup aşağı sallanıp,
Buğdaylar sanki sayğıyla eğiliyordu.
Yalnızca bir buğday var göğe bakıp,
Yalnız kendine sayğı duruyorlarmış gibi.
Çocuğun o buğdaya gözü ilişip,
Gönlü bilmek istedi, ilgilendi sorarak:
“Renkten renge giren buğdaylar baş eğip,
Göndermiş Allah nura boyandırıp.
“Hey baba, bunun anlamı nedir anlatsana,
Bu işe hayran kaldım ben.
Bu buğday kaldırıyor başını göğe,
O bakıyor küçümseyerek herkese.
Kendine başkalarını denk görmeyecek,
O zaman bu buğdayda tane çok mu?” “*

«Aytayin muniñ mänin, balam, sağan,
Şırağım, türin körüp tañdanba oğan.

Özgesi tömen qarap bügilgende,
Oylama kem eken dep bəri sonan».

Jäne de äkesi ayttı balasına:

«Suqtanba qur sorayğan qarasına.

Qudayım özgesine dän bergende,

Bul bıyday dänsiz qaptı arasında.

Bıydaylar basi toliq iyilip tur,

Dän bergen qojasına siyiniş tur.

Basında bul bıydaydıñ däni bolmay,

Kekireyip, kökke qarap, bölünip tur.

«Elde köp bul bıydayday adam, - deydi,

Täkappar, oni xalıq, jaman, - deydi.

- Qalpi emes täkkaparlıq danışpanniñ,

Tutinba bul minezdi, balam», - deydi.”

(İsmailova ve diğeri, 2020, s.80).

“Söyleyeyim bunun anlamını oğlum sana,
Evladım şekline bakıp şaşırma ona.

Başkası aşağıya eğildiğinde,

“Düşünme eksikmiş deyip herkesten.”

Hem yine babası dedi oğluna:

“Aldanma sadece dikilen bakışına.

Allahım başkasına tane verdiğinde,

Bu buğday denesiz kalmış içinde.

Buğdayların başı tam eğiliyor,

Buğday veren sahibine sığınyor.

Başında bu buğdayın dene olmadan,

Kabarıp göğe bakıp bozuluyor.

“Halkta çok bu buğday gibi insan diyor,

Halk onu kibirli görüp, kötü diyor.

Kibirli olmak bir düşünürün hali değil,

Tutma bu huyu oğlum” diyor.”

Kıbrıs şairlerinden Şirin Zaferyıldızı “Süt İçiyorum” başlıklı şiirinde süt temini ele almıştır. Zaferyıldızı sütün faydalarını dişleri beyazlatması, kemikleri güçlendirmesi ve kalsiyum deposu olması şeklinde sıralamıştır. Devam eden dizelerde hasta olmamak için süt içtiğini belirten şair “Süt içiyorum/Sağlıklı besleniyorum” şeklindeki tekrarlarla şiirselliği arttırmıştır. Zaferyıldızı, bu şiirinde süt içmeyi sevmeyen çocuklara sütün faydalarını anlatarak onların bilinçlenmelerine katkı sağlamıştır.

Süt İçiyorum

“Beyazdır dişlerim,

Güçlü mü güçlü kemiklerim.

Nedeni elbet çok basit,

Süt içiyorum,

Sağlıklı besleniyorum.

Kalsiyum deposudur süt,

Bol bol içmeli her gün.

Hasta olmamak için,

Süt içiyorum,

Sağlıklı besleniyorum.” (İsmailova ve diğerleri, 2020, s.124).

Özbek şairi Temur Ubeydulla “*Dalalar*” (Tarlalar) başlıklı şiirinde tarla temini ele almıştır. Ubeydulla yeşil tarlaları insanlara besin taşıyan bir anneye benzetmiştir. Tarlalar şefkati, sıcaklığı ve sevgi dolu oluşuyla anneyle özdeşleştirilmiştir. Tarlaları kişileştiren şair devam eden dizelerde ise tarlayı cömert ve bereketi bol olarak nitendirmiştir.

Dalalar

“Jonim tutash joniga,

Yashil-yashil dalalar.

Yurtim dasturxoniga

Hosil tashir dalalar.

Onadek mehri qaynoq

Onadek u mehribon.

Boylikka qaynar buloq,

Sahovati bir jahon.

Emib quyosh nurini,

Ko ‘ksin ochar osmonga.

Tarlalar

“Canım tutkun canına,

Yeşil yeşil tarlalar.

Yurdumun sofrasına

Mahsul taşır tarlalar.

Ana gibi sevgisi sıcak,

Ana gibi o şefkatli.

Bolluğu kaynar bulak,

Cömertliği bir kâinat.

Emip güneş ışığını,

Göğsünü açar semaya.

Qalbidagi qo‘rini

Sochar doim insonga.

Unga bermish latofat

Bobodehqon qo‘llari.

Bag‘rida sonsiz egat

Ezgulikning yo‘llari.

Ko‘z tutar dehqoniga

Yashil-yashil dalalar.

Yurtim dasturxoniga

Hosil tashir dalalar.”

(İsmailova ve diğەرleri, 2020, s.214).

Kalbindeki bereketini

Saçar daima insana.

Ona vermiş güzellik

Çiftçi babanın kolları.

Bağrında sayısız saban izi;

İyiliğın yolları.

Bekler çiftçilerini

Yeşil yeşil tarlalar.

Yurdumun sofrasına

Mahsul taşır tarlalar.”

SONUÇ

Batı'da günahkâr bireyler olarak algılanan çocuklar toplum içerisinde ötekileştirilen bireyler haline gelmişlerdir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde çocuk kavramı da yok sayılmıştır. Çocuklar, 18. yüzyılda yetişkinlerin rollerini üstlenen bireyler olarak ön plana çıkmışlardır ve onlara ait olan bir dünya tanımlanmamıştır. Zamanla sanayi devrimi ve aydınlanma çağıyla beraber çocuğun toplum içindeki rolü artmış ve çocuklar kendilerine ait dünyaları olan bireyler olarak ön plana çıkmışlardır. Bu doğrultuda şair ve yazarlarca çocukların kişisel ve zihinsel gelişimlerine uygun türlerde eserler yazılmış ve çocuk edebiyatı kavramının oluşumuna zemin hazırlanmıştır.

Modern anlamda çocuk edebiyatı kavramı ilk defa 18. yüzyılda Batı'da ortaya çıkmıştır. Türk dünyasında ise bu kavram 19. yüzyılda oluşmaya başlamıştır. Çocuk edebiyatı adına günümüze değin çok farklı türlerde ve konularda eserler yazılmıştır. Bu eserlerden biri de “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” başlıklı eserdir ve bu eser çocuk şiirleri açısından çalışmanın kaynağını oluşturmaktadır. Çocuk şiirleri açısından oldukça zengin bir kaynağı oluşturan bu eser temaların çeşitliliği açısından da birçok örneği bünyesinde barındırmaktadır. Örnek olarak ele alınan eserde yer alan şiirler orijinal biçimleriyle çalışmaya dahil edilmiştir ve çalışmaya dahil edilen bu şiirler tematik açıdan incelenmiştir. Tematik incelemeler sonucunda eserde yer alan ve temaları tespit edilebilen şiirler dört ana tema altında değerlendirilmiştir. Çalışmaya dahil edilen şiirler bireysel, toplumsal, siyasi/tarihi ve tabiat ile ilgili temalar olmak üzere dört ana tema altında sınıflandırılmıştır. Bu temalar kendi içerisinde çeşitli temlere ayrılmış ve bu temlerle alakalı şiirler değerlendirilmiştir.

Çalışmada yer alan bireysel temalı şiirler kendi içerisinde çocukluk, dilek/istek, dostluk, dürüstlük, fedakârlık, gençlik, gülmek, haram, hayal, inat, özlem, saygı, sevgi, şefkat, yardımseverlik ve yaşlılık ile ilgili temlere ayrılarak incelenmiştir. Çalışma neticesinde Mirzə Ələkbər Sabir, Mağjan Jumabayev, Ayşe Tural, Temirkul Ümötaliyev, Abdurahman Ekber, Hemra Şirov... gibi şairlerin bireysel temalı şiirleriyle çocukları ahlaki yönden bilinçlendirdikleri görülmüştür. Bu şairler bireysel temalı şiirleriyle çocukların kişisel gelişimlerine katkı sağlayarak çocukların çocuksu duygularına değinmişlerdir.

Çalışmada yer alan toplumsal temalı şiirler kendi içerisinde anadil, aile ve aile bireyleri, eğitsel telkinler, birlik, okul, öğretmen, alfabe, okumak, kitap, çalışmak, tembellik, uyku, oyun, renkler, el aletleri, teknoloji ve kültürel miraslar ile ilgili temlere ayrılarak incelenmiştir. Əhməd Cavad, Abay Kunanbayoğlu, Şinasi Tekman, Alı Tokombayev, Pulat Mümin, Gurban Çöliyev... gibi şairler yazmış oldukları şiirler vasıtasıyla çocukları toplumsal konularda bilinçlendirmişlerdir. Çalışmada yer alan toplumsal temalı şiirler incelendiğinde aile bireyleri, kitap ve kültürel mirasların çocuk şiirlerine sıklıkla konu olduğu tespit edilmiştir. Türk dünyasında anne, baba, nine, kardeş gibi aile bireyelerine olan sevgi şairlerce dile getirilmiştir. Çocuklar şairlerin yazmış oldukları şiirler vasıtasıyla okul, okumak, çalışmak... gibi konularda bilinçlendirilmişlerdir. Şairler yazmış oldukları şiirlerle çocukların el aletleri, teknolojik aletler ve kültürel miraslar hakkında da bilinçlenmelerine olanak sağlayarak çocuksu dil ve anlatımı bütünleştirmişlerdir.

Çalışmada yer alan siyasi/tarihi temalı şiirler kendi içerisinde 23 Nisan, cumhuriyet, vatan, ülkeler ve şahıslar ile ilgili temlere ayrılarak incelenmiştir. Çalışma neticesinde Abdulla Şaiq, Ayşen Dağlı, Temirkul Ümötaliyev, Enver Abidcan, Nuri Bayramov... gibi şairlerin yazmış oldukları şiirler vasıtasıyla çocukların siyasi ve tarihi konularda bilinçlenmelerine olanak sağladıkları görülmüştür. Çalışma sonucunda siyasi ve tarihi temalarda en çok ön plana çıkan temin vatan temi olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hemen hemen her Türk lehçesinden bir veya birkaç şair tarafından vatan temi ele alınmış ve vatanın Türkler için ne kadar önemli olduğu şairlerce dile getirilmiştir. Siyasi ve tarihi temalar başlığı altında ülkelere ve Türk dünyası için önemli olan şahsiyetlerin önemine yer verilerek çocukların tarihi konularda bilinçlenmelerine katkı sağlanmıştır.

Çalışmada yer alan tabiat temalı şiirler kendi içerisinde akarsular, dağlar, bitkiler, hayvanlar, gezegenler, tabiat, yağmur-kar, mevsimler ve aylar ile ilgili temlere ayrılarak incelenmiştir. Çalışma neticesinde Hüseyin Cavid, İbray Altınşarin, Hüseyin İrkad, Toktosun Samudinov, Kevser Turdiyeva, Azat Rahmanov... gibi şairlerin çocukları tabiat konusunda bilinçlendirdikleri görülmüştür. Çalışmada yer alan tabiat ile ilgili şiirler incelendiğinde bitkiler, hayvanlar ve mevsimlerin çocuk şiirlerine sıklıkla konu olduğu tespit edilmiştir. Türk dünyası şairlerince bitkiler önemli canlılar olarak algılanmışlardır. Bitkilerden bahseden şairler çocukları bitkilerin yetişme koşulları ve

insan sağlığına olan önemi hakkında bilinçlendirmişlerdir. Türkler tarih boyunca konar göçer bir hayat tarzını benimsediklerinden hayvanlar Türk dünyasında önemli canlılar olarak algılanmıştır. Türklerin hem ekonomik hem de besin kaynağı olarak istifade ettikleri hayvanlar, çocuk şiirlerinin temalarını oluşturmuştur. Çalışma sonucunda tabiatla ilgili temalarda en çok şiir yazılan temin hayvanlarla ilgili temler olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda şairlerin şiirlerinde arı, at, buzağı, kedi, köpek, kuş, kuzu, deve, tavşan... gibi canlıların karakteristik özelliklerine ve yaşam koşullarına değindikleri görülmüştür. Örnek olarak ele alınan eser doğrultusunda Türk dünyası şairlerinin mevsimlerle ilgili şiirler yazarak çocukların kelime hazinelerine, mevsimlerin oluşumlarına ve özelliklerine değindikleri tespit edilmiştir.

Çalışmada bu dört tema altında incelenen şiirler yeterlilikleri ve farklı lehçelerden örnekleri doğrultusunda yer yer karşılaştırılarak ele alınmıştır. Çalışmaya dahil edilen şiirlerden yola çıkılarak şairlerin şiirleriyle çocukları ahlaki, kültürel, sosyal, toplumsal, tarihi, teknolojik ve tabiat ile ilgili konularda bilinçlendirdiklerini görmek mümkündür. Şairlerin şiirlerinde değinmiş oldukları temalar vasıtasıyla çocukların hayal dünyalarına, kişisel ve sosyal gelişimlerine katkı sağladıkları neticesine varılmıştır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde Türk dünyası çocuk şiirlerinin hem tema hem de eğitsel yönüyle değerli örnekler verdiği kanısına varılmıştır.

Örnek olarak ele alınan eserde yer alan şiirlerden bazıları bu dört ana tema altına değerlendirilemediğinden diğer temalar adı altında farklı bir başlık altında incelenmiştir. “*Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*” eserinde yer alan temalar oldukça zengindir ve bu çalışmaya temaları tespit edilen şiirler dahil edilmiştir. Örnek alınan eser çocuk şiirlerindeki temalar dışında da oldukça değerli bir kaynak teşkil etmektedir ve eser farklı açılardan üzerinde çalışmaya oldukça müsaittir.

KAYNAKÇA

- Abdigaziuli, B., & Esbosinov, E. (2021). Şakarim Kudayberdioglu ve Klasik Doğu Şiiri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, C.49, s.187.
- Abilhamitkızı, R. (2012). Çocuk Edebiyatının Gelişim ve Kalıplaşma Devri. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, C.4, S.14, s.80-82.
- Açık, F. (2001). Abdulla Avlani. *Bilge Dergisi*, S.31, s.3-5.
- Akalın, Ş. H. (2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akgün, A. (2012). *Bulgaristan'da Türk Çocuk Edebiyatı*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Akpınar, Y. (1994). *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Arıbal, H. (2018). Kazak Milli Kimliğinin Oluşması Sürecinde Önde Gelen Kazak Aydınları ve Mücadeleleri . *Ahmet Yesevi Üniversitesi Uzaktan Eğitim Fakültesi*.
- Arıcan, O., & Yener, S. (2019). Temirkul Ümötaliyev ve Şiirlerinde Öne Çıkan Göstergeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.12, S.64.
- Arıcı, A. F. (2016). *Çocuk Edebiyatı ve Kültürü*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Arıkan, M. (2008). Kerim Gurbannepesov'un Ölümünün 20. Yılı Anısına: Hayatı Hikayesi ve Şiirleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.8, S.1, s.19.
- Ayan, E. (2013). Kazak Bozkırında İlk Öğretmen-Ibıray Altın Sarın. *The Journal of Academic Social Science Studies*, C.6, S.5, s.33-39.
- Aylanç, M. (2018). Kıbrıs Türk Romanında Savaş Karşıtlığı ve Hümanist Yaklaşımlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.11, S.55, s.58.
- Aytaş, G., & Aktan, E. K. (2012). Çocuk Edebiyatı ve Eğitimi Açısından Hayriyye. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.32, S.2, s.538.
- Aytekin, H. (2016). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Azap, S. (2015). *Tölgön Kasımbekov İnsan ve Eser*. Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ardahan: Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Balbas, K. (2015). *Bekir Kara'nın Romanlarının İncelenmesi*. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Baş, B. (2015). *Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Bazarkulova, A. (2019). *Abay Kunanbayoğlu'nun Şairliği*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bencik, S., Bozkurt, Ş., İzoglu, A. (2019). Çocuk Edebiyatının Geldiği Son Nokta: Okul Öncesi Dönem Resimli E-Kitaplara Gelişimsel Bir Bakış. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, C.3, s.144.

- Beşirli, H. (2015). Bağımsızlık Sonrası Kırgız Kimliğinin İnşasında Manas ve Manas Destanı'nın Simgeselliği. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.22, s.38.
- Bilveren, T. (2015). Özbek Edebiyatında Enver Abidcan'ın Nevruz Kıssası: "Kezargon Boychechak (Gezen Bayçiçek/Kardelen)". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.40, s.38-44.
- Bozyel, Y. (2019). *Dedehan Hasanov'un Eserlerinde Dil ve Muhteva*. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Karabük: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Cihangir, S. (2019). *Aman Muhtar'ın Äyällär Mämläkäti ve Sältänäti" Adlı Eserindeki Hikayeler Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Cihangir, Y. (2009). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki Okul Öncesi Çocukların "Ninni, Tekerleme ve Masal"lar Aracılığıyla Türkçe Dil Becerilerini Kazanmaları Üzerine Bir Değerlendirme*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Cihangir, Y. (2013). Tekerlemeli ve Sözlü Oyunların KKTC'deki Okul Önces Çocukların Türkçe Dil Becerilerine Kazanımları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C.5, S.12, s.178-180.
- Çınar, A. A. (1994). Özbekistan'da Folklor Faaliyetleri. *Milli Folklor Dergisi*, S.24, s.16-17.
- Çocuk Edebiyatına Giriş*. (2013). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Demiryürek, M. (2018). Kıbrıs'tan Britanya'ya Uzanan Bir Ada İnsanı Taner Baybars. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, C.1, S.2, s.4.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş Çocuk Yazını*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Dorukoğlu, S., & Montanay, E. (2018). Çağdaş Kazak Türk Edebiyatı Yazarı Berdibek Sokpakyev'in Hayatı Edebi Kişiliği ve Eserleri. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, C.6, S.16, s.135-148.
- Duman, G. B., & Taptap, C. (2017). Turar Koçomberdiyev'in "Kölçüktöğü Ay" Adlı Eserinin Değerler Aktarımı Açısından İncelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, C.9, S.3, s.182-190.
- Duman, G. B., & Yakar, F. (2019). Abziy Kıdırov Şiirleri Bağlamında Kırgız Çocuk Edebiyatında Sovyet İdeolojisinin Yansımaları. F. Tüminçin, & K. Baran (Ed.), *International Social Research and Behavioral Sciences Symposium*. Georgia, Tibilisi.
- Duman, G. (2015). Kuseyin Esenkoçoyev ve Kırgız Çocuk Edebiyatı. *Zeitschrift für die Welt der Türken Dergisi*, C.7, S.3, s.178.
- Duman, G. (2016). *Kırgız Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

- Duman, G., & Mehemmedov, R. (2019). 1970'li ve 1980'li Yıllarda Azerbaycan Çocuk Edebiyatında Folklor. *ZFWT Dergisi*, C.11, S.3, s.46.
- Durdiyev, K., & Kara, M. (1997). Yirminci Yüzyıl Türkmen Edebiyatı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.3, s.9.
- Duymaz, A. (1998). Türkmen Tekerlemelerinin (Sanavaçlarının) Şekil ve Tür Özellikleri Üzerine. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.5, s.173-175.
- Erdem, E. (2019). *Gaffur Gulam'ın Seçilmiş Hikayeleri Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi*. Pamukkale Üniversitesi Sosyol Bilimler Enstitüsü. Denizli: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erjumanova, D. (2014). *Kazak Bilmeceleri*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erol, A. (2000). Azerbaycan Çocuk Edebiyatında Abdulla Şaik. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.10, s.356-357.
- Erol, A. (2020). Tevfik Fikret ve Abbas Sıhhat'in "Çocuk Edebiyatı" Kapsamındaki Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* S.49, s.131.
- Güngör, E. (2013). *Kırgızistan'da Yeni Eğitim Sistemi Ceditçilik ve İşenaali Arabayev*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya : Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Gürel, Z. (2014). *Şangrak Türk Dünyası Çocuk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Avrasya Kütüphaneciler Birliği.
- İbragim, D. (2013). Kazak Hikayeciliğine Genel Bir Bakış. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.50, s.170.
- İsmailova, C., Ayan , E., Solmaz, E., Sakallı , E., Yükselen Peler, G., Tuğlacı , G., . . . Sağlam , S. (2020). *Türk Dünyasından Çocuk Şiirleri*. Ankara: Bengü Yayınları.
- İsmailova, C. (2021). *Kırgız Çocuk Edebiyatından Seçmeler*. Ankara: Bengü Yayınları.
- İşgören, T. (2017). İlyas Tapdık'ın Çocuk Şiirlerinde Sözlü Edebiyat Ürünleri. *IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri* (s. 188-194). içinde İstanbul.
- Kadyrov, M. (2014). Kırgızistan'da Ceditçilerin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri. *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.17, S.45, s.164-167.
- Kahraman, M. (2020). *Kazak Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Kallimci, İ. (2015). Bağımsızlık Sonrası Kırgız Şiirinde Dil Teması. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S.35, s.168.
- Kapağan, E. (2015). *Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi Devrimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kapağan, E. (2017). Kırgız Akımı Arstanbek'te Milli Birlik ve Bağımsızlık Fikri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.2, s.758-759.

- Kara, M. (1998). *Türk Dünyası El Kitabı (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları)*. C.4, Ankara.
- Karabulut, F. (2009). İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları. *Bilig Dergisi*, S.50, s.65-82.
- Keskin, A. (2009). *Özbek Çocuk Folklorunda Türler*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kholmatov, E. (2013). *Türkistanlı Ceditçi Abdullah Avlani- Hayatı ve Şiirleri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Koç , S. (2002). Kırgız Edebiyatında Nesrin Gelişimi ve Tölgön Kasımbek. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.13, s.64.
- Koç, S. (2009). Sovyet Döneminden Önce Kırgız Edebiyatı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.2, s.28.
- Koç, Y., & Cengiz, M. (2018). *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Küçükocaoglu, S. (2020). *Ayna Dergisinin Özbek Türklerinin Modernleşmesindeki Rolü*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Madi, B. (2019). *Sultan Mahmut Torayğırov'un Hayatı Edebi Şahsiyeti ve Eserleri* . Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli : Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Manekeyeva, R. (2019). *Şekerim Kudayberdiulı'nın Sanatı ve Şiiri Üzerinde İnceleme*. Niğde Ömer HalisDemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü . Niğde: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Memmedov, R. (2012). Çağdaş Azerbaycan Çocuk Edebiyatı. *IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi* , s.594-595. İstanbul .
- Memmedov, R. (2015). Çocuk Hikayeleri: Konu ve Fikir Meseleleri (1970-1980'li Yıllar). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.19, s.245-249.
- Morkoç, A. (2018). Azerbaycan'ın Çok Yönlü Edebiyatçısı: Reşit Bey Efendiyev. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S.3, s.333.
- Morkoç, A. (2021). Çok Yönlü Kimliğiyle Süleyman Sani Ahundov. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.51, s.177-186.
- Muhammedjanova, A. (2016). Kazak Çocuk Edebiyatı Eleştirisinin Bazı Meseleleri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.4, S.9, s.58.
- Muhtaroglu, V. (1993). Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, C.1, Ankara: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78486/azerbaycan-turk-edebiyatina-genel-bakis.html>. Son Erişim Tarihi: 20.05.2021.
- Naskali, E. G. (1996). Kırgız Şairi Alıkul Osmanov. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.2, s.426.

- Neydim, N. (2003). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Nurpeiis, L. (2010). *Bolşevik İdaesi Döneminde Kazakistan'da Rus Hakimiyeti ve Türkler (1917-1936)*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- Okumuş, S. (2015). Modern Güney Azerbaycan Edebiyatı. *Yeni Türkiye Dergisi*, C.6, s.415-416.
- Onuş, E. (2017). Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesi Konulu Çocuk Kitapları Üzerine. *Turkish Studies*, C.12, S.7. s.605-606.
- Öçalan, M. (2005). Kırgız Türkçesi-Türkiye Türkçesi Arasında Halk ve Çocuk Edebiyatı Alanında Karşılıklı Eser Aktarımlarının Önemi ve Moldo Kılıç'ın "Buudayıktın Toyu" Eserinin Çevirisi. III. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, s.15.
- Öğünç, M. (2021). Elçin Efendiev'in Çocuk Hikayelerinin "Çocuğa Görelilik" Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.1, s.176-177.
- Özdemir, E. (2008). Ahmet Baytursunov'un Hayatı ve 20. Yüzyılın Başında Kazakistan'da Eğitim Faaliyetleri İçindeki Yeri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.22, s.5-12
- Öztabak, A., & Demirkaya, H. (2018). Aytmatov'un Eserlerinde Çocuk, Kadın ve Aşk. H. Bahar, & Shurubu KAYHAN (Ed.), *Suların Sırrını Ödünçleyen Adam Cengiz Aytmatov'a* (s. 62-67). Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya.
- Öztürk, R., & Sembi, N. (2017). Kazak Milli Şairi Abay (İbrahim) Kunanbayev'in Pedagojik Görüşleri Üzerine Bir İnceleme. *Sutad Dergisi*, S.41, s.45-47.
- Sağlam, S. (2020). *Türkmenistan Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Sarıkaya, Y. (2006). Sovyet Devri Türkmen Yazarı Berdi Kerbabayev ve Aygıtlı Adım Romanı. *Bilig Dergisi*, S.38, s.4.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Solak, N. (2018). Kitap Tanıtımı. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, C.2, S.3, s.87-89.
- Solak, N. A., Eğilmez, H., & Bozkurt, İ. (2018). *Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları. Üçüncü Uluslararası KIBATEK Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Sempozyumu Bildirileri*, C.1. Lefkoşa.
- Sönmez, M. (2019). Cengiz Aytmatov ve Asker Çocuğu Öyküsü Üzerine. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.4, s.10-14.
- Sözen, Y. (2021). Gülzar İbrahimova'nın "Yeni Yıl Sırrı" Adlı Masalı Üzerine Çocuğa Görelilik İlkesi Bağlamında Bir İnceleme. 8. *Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* (s. 308-310). İstanbul.

- Şimşek, S. (2018). Kırgız Bilmecelerinde Sovyet İdeolojisinin Etkileri. *Türk Dergisi*, S.12, s.48-52.
- Şimşek, T. (2014). Çocuk Edebiyatı Tarihine Önsöz. *Türk Dili Dergisi*, C.VII, S.756, s.24.
- Şimşek, T., & Yıldız , B. V. (2015). *II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. KBN Dijital Baskı Tesisleri. İstanbul.
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2016). Çocuk Modernleşmesi ve Çocuk Edebiyatı. *Türk Dili Dergisi*, C.X, S.774, s.37-38.
- Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı, Edebiyatın Amacı ve İşlevi . *Türk Dili Dergisi*, C.X, S.780, s.12-13.
- Temizkan, Ö., & Solmaz , E. (2018). Anadolu ve Özbek Sahası Ninnilerinin Yapı, Şekil, Konu-İçerik ve İşlev Bağlamında Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.45, s.247.
- Toz, H. (2012). Türkmen Çocuk Edebiyatının Kaynakları. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, s.168-176.
- Türkmen, F., & Gökbulut, B. (2009). Kıbrıs Türk Halk Bilimi Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C.4, S.3, s.219.
- Yardımcı, M. (2013). *Türk Halk Edebiyatında Nesir ve Nazım Nesir Karışık Türler*. İzmir : Kanyılmaz Matbaacılık.
- Yavuz, D. (2019). Çocuk Edebiyatı ve Kültürel Semboller. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.4, s.176.
- Yüksel Kılıç , A. (2007). *Türkmenistan Türklerinin Sözlü Edebiyatında Hüvdiler (Ninniler)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zeki, İ. (2014). *Ceditçilik Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Türkistan Alimleri Üzerinde Etkisi: Mahmud Hoca Behbudi ve Münevver Kari Örneği*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZGEÇMİŞ

Sakine BOZYEL ilkokulu ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2015 yılında Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı ve 2019 yılında bu bölümden mezun oldu. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına yerleşti. Yüksek lisans eğitimi sürecinde Agah Kültür dergisinde editör yardımcısı olarak çalışmaya başladı ve bu dergide incelemeler yayımladı. 2020 yılında İstanbul Üniversitesi Çocuk Gelişimi bölümüne yerleşerek ikinci üniversitesini okumaya başladı. Üniversiteden mezun olduktan sonra özel sektörde Türk Dili ve Edebiyatı/Türkçe branşlarında öğretmen olarak çalışmaya başladı. Halen bu branşlarda çalışmalarını sürdürmektedir. Orta derecede İngilizce bilmektedir.